

Szépfalusi István – Vörös Ottó – Beregszászi Anikó – Kontra Miklós •
A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában

A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén

IV.

Sorozatszerkesztő

KONTRA MIKLÓS

Szépfolusi István – Vörös Ottó
– Beregszászi Anikó – Kontra Miklós

A MAGYAR NYELV AUSZTRIÁBAN ÉS SZLOVÉNIÁBAN

Szerkesztette
Kontra Miklós

GONDOLAT KIADÓ • IMRE SAMU NYELVI INTÉZET •
MAGYAR NEMZETISÉGI MŰVELŐDÉSI INTÉZET
Budapest–Alsóőr–Lendva, 2012

A kötet a Magyar Tudományos Akadémia
Domus Programjának támogatásával jelent meg.

Lektorálta
KOLLÁTH ANNA
SZOTÁK SZILVIA

© Szépfalusi István örökösei, Beregszászi Anikó,
Kontra Miklós, Vörös Ottó, 2012
© Gondolat Kiadó, 2012

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

*www.gondolatkialdo.hu
gondolatkialdo.blog.hu
facebook.com/gondolatkialdo
twitter.com/gondolatkialdo*

A kiadásért felel Bácskai István
Szöveggyondozó Gál Mihály
Műszaki szerkesztő Pintér László
Nyomta és kötötte Rolling-Site Nyomda

ISBN 978 963 693 221 3
ISSN 1419-323X

Tartalom

AUSZTRIAI TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	11
AUSZTRIAI ÁBRÁK JEGYZÉKE	13
SZLOVÉNIAI TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	15
SZLOVÉNIAI ÁBRÁK JEGYZÉKE	16
SOROZATSZERKESZTŐI ELŐSZÓ	19

A MAGYAR NYELV AUSZTRIÁBAN

BEVEZETÉS (SZ. I.)	27
<i>A mintavételezésről</i>	31
<i>Az értelmezett mintavételezésről</i>	34
<i>Köszönetek</i>	40
1. FÖLDRAJZI ÉS NÉPESEDÉSI VISZONYOK (SZ. I.)	43
1.1. Az országban élő nyelvi (köznyelvi) csoportok lélekszáma a népszámlálások tükrében	44
1.2. Az 1991. évi népszámlálás alkalmával a magyar köznyelvet megadó állampolgársága	50
1.3. A nyolcvanas évek Kárpát-medencei magyar migrációja	50
1.4. Az ausztriai magyarokra jellemző néhány adat	52
1.4.1. A magyar köznyelvűek életkor szerint (korcsoportok)	52
1.4.2. A magyar köznyelvűek iskolai végzettség szerint	53
1.4.3. A magyar köznyelvűek foglalkozás szerint (szociális rétegződés)	55
1.4.4. Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek nemek szerint	58
2. TÖRTÉNELEM (SZ. I.)	59
2.1. A terület népesedési viszonyai, a nyelvi és etnikai összetétel változásai	60
2.1.1. Magyarok	60
2.1.2. Magyarok Ausztriában – mozaikképek	62

2.1.3. Németek	65
2.1.4. Szlávok	66
2.1.4.1. Horvátok	66
2.1.4.2. Szlovénok	67
2.1.5. Cigányok	68
2.2. A magyar lakosságon belüli releváns néprajzi csoportok	69
2.3. A területen élő és a szomszédos etnikumok közötti kapcsolatok	70
2.3.1. A kapcsolatokat könnyítő tényezők	70
2.3.2. A nemzetiségi vegyes házasságokról és a válásokról	71
3. POLITIKA (SZ. I.)	72
3.1. Ausztria kisebbségpolitikai törekvései	72
3.1.1. A saint-germain-i békekötés és az 1919. évi államhatár	72
3.1.2. Az 1955. évi Államszerződés 7. cikkelye a szlovén és a horvát kisebbség jogairól	74
3.2. A magyar népcsoport jogállása, státusa	75
3.2.1. Szövetségi Törvény az Ausztriában élő népcsoportok jogi helyzetéről (népcsoporttörvény)	76
3.2.2. A titkos népszavazással történő anyanyelvi adatfelvétel	77
3.2.3. A népcsoporttanácsok	79
<i>A magyar népcsoporttanács</i>	79
3.3. A magyar népcsoport politikai szervezettsége (egyesületközi munkaközösségek, mozgalmak)	81
<i>Mozgalmak</i>	82
3.4. Burgenland tartomány kisebbségi vonatkozásai	82
3.4.1. Az 1920 és 1938 közötti időszak	82
3.4.2. Az 1938 és 1955 közötti megszállás	83
3.4.3. Az 1955. évi Államszerződés utáni időszak	85
3.4.4. Kétnyelvű helységnevtáblák és a kisebbségi nyelv használata a közigazgatási hivatalokban az 1998-ban életbe lépett Keretegyezmény alapján	86
3.5. A magyar népcsoport jelenléte az államigazgatási hivatalokban	87
4. GAZDASÁG (SZ. I.)	88
4.1. Foglalkoztatottság	88
4.2. Az ország gazdaságpolitikájának kisebbségi vonatkozásai	91
4.3. A vizsgált közösség gazdasági ereje	93
5. VALLÁS (SZ. I.)	95
5.1. A világháborúkat követő migrációk	97
5.2. A magyar népcsoport vallási jogállása	97
5.2.1. Az Ausztriában elismert (bejegyzett) vallások és (regisztrált) hitvallási közösségek	97
5.2.2. Az ausztriai magyarok egyházi jogállása	98

5.3. A magyar népcsoport egyházi élete	99
5.3.1. Burgenland	99
<i>Római katolikusok</i>	100
<i>Reformátusok</i>	101
<i>Evangélikusok</i>	102
5.3.2. Bécs és a tartományok	102
<i>Római katolikusok</i>	103
<i>Reformátusok</i>	104
<i>Evangélikusok</i>	104
<i>Egyéb magyar nyelvű vallási csoportok</i>	106
6. KULTÚRA (SZ. I.)	107
Magyar intézmények, egyházak és egyesületek	107
Az I. világháború utáni korszak	107
A II. világháború utáni korszak	108
Magyar szervezetek 1997-ig és 2000-ben	108
A vizsgált népcsoport kulturális élete és tömegtájékoztatása	108
<i>Írók, műfordítók, újságírók</i>	108
<i>A Bécsben alkotó képzőművészek</i>	109
<i>Paraszi építőművészet</i>	110
7. NYELVHASZNÁLATI KÉRDÉSEK	111
7.1. A magyar és a német a különböző nyelvhasználati szintereken (B. A.)	111
7.1.1. A magánszféra	111
7.1.2. A közéleti szinterek	114
7.1.3. A hivatali ügyintézés	116
7.2. Megfélemlített nyelvhasználat (K. M.)	117
7.3. Milyen szinten beszélnek a magyart és a németet? (K. M.)	118
7.4. Megjegyzések a magyar és a német presztízsről (K. M.)	118
7.5. Nyelvi nehézségek (K. M.)	121
7.6. Néhány rövid megjegyzés az interferenciáról és a kölcsönzésről (K. M.)	124
7.7. Nyelvesztés, nyelvcsere, magyar nyelvhasználat a családban (K. M.)	125
8. A NYELVI VÁLTOZÓK (K. M. és B. A.)	128
8.1. Szórend	128
8.2. „Fölösleges” névmások	128
8.3. A (kell legyen) változó	130
8.4. A (természetes, hogy X) változó	131
8.5. Analitikus szerkezetek	131
8.6. Többes szám és számbeli egyeztetés	132

8.7. Kicsinyítés	133
8.8. Helynevek ragozása	134
8.9. A feltételes tárgyas többes 1. személyű igerag	136
8.10. Hasonlítás	136
8.11. Feminizálás	136
8.12. A (bVn) és a (bV) változók	138
8.13. A (<i>t</i> -végű igék kijelentő módja) és a (<i>t</i> -végű igék felszólító/kötőmódja) változók	138
AUSZTRIAI JEGYZETEK	141
AZ AUSZTRIAI KÉRDŐÍV	151
AUSZTRIAI NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ	169

A MAGYAR NYELV SZLOVÉNIÁBAN

9. BEVEZETÉS (V. O. ÉS K. M.)	179
10. FÖLDRAJZI ÉS NÉPESEDÉSI VISZONYOK (V. O.)	181
11. TÖRTÉNELEM (V. O.)	186
12. GAZDASÁG, KULTÚRA, VALLÁS, POLITIKA (V. O.)	188
12.1. Gazdaság	188
12.2. Kultúra	190
12.3. Vallás	195
12.4. Politika	196
12.5. Az érintkező nyelvek és beszélők nyelvpolitikai helyzete	198
12.6. A muravidéki magyarok kötődései (K. M.)	200
13. A NYELVI VÁLTOZÓK (K. M.)	203
13.1. Szórend	204
13.2. „Fölösleges” névmások	205
13.3. A (kell legyen) változó	209
13.4. A (természetes, hogy X) változó	212
13.5. Analitikus szerkezetek	213
13.6. Többes szám és számbeli egyeztetés	214
13.7. Kicsinyítés	215
13.8. Helynevek ragozása	217
13.9. A feltételes tárgyas többes 1. személyű igerag	218
13.10. Hasonlítás	219

13.11. Feminizálás	220
13.12. A (bVn) és a (bV) változók	220
13.13. A (t-végű igék kijelentő módja) és a (t-végű igék felszólító/kötőmódja) változók	222
14. A NYELVHASZNÁLATI SZINTEREKRŐL (K. M.)	224
14.1. A magyar nyelv az oktatásban	224
14.2. Olvasás, tévénézés, rádióhallgatás – milyen nyelven?	228
14.3. Nyelvhasználat a privát, a hivatalos és a gondolati vagy belső nyelvhasználati szintereken	230
14.4. Megfélemlített nyelvhasználat	233
15. A KÉTNYELVŰSÉG DINAMIKÁJÁRÓL (K. M.)	236
15.1. Milyen szinten beszélnek anyanyelvüket és az államnyelvet?	236
15.2. Megjegyzések a nyelvek presztízséről	238
15.3. Nyelvi nehézségek	241
15.4. Interferencia és kölcsönzés	241
15.5. Nyelvvesztés, nyelvcsere, magyar nyelvhasználat a családban	248
16. ÖSSZEFOGLALÁS HELYETT (V. O. ÉS K. M.)	250
SZLOVÉNIAI JEGYZETEK	253
A MURAVIDÉKI KÉRDŐÍV	257
AUSZTRIAI ÉS MURAVIDÉKI KERESZTTÁBLÁK	275
SZLOVÉNIAI NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ	311
IRODALOM	317
ZUSAMMENFASSUNG	
Ungarisch in Österreich	343
POVZETEK	
Madžarski jezik v Sloveniji	347
SUMMARY	
The Hungarian Language in Austria and Slovenia	349

Ausztriai táblázatok jegyzéke

0.1. táblázat.	<i>Az 1991. évi népszámlálás magyar köznyelvi adatai (abszolút számokban)</i>	33
0.2. táblázat.	<i>Az 1991. évi népszámlálás magyar köznyelvi adatai (százalékban)</i>	33
0.3. táblázat.	<i>Az 1981. évi népszámlálás magyar köznyelvi adatai (abszolút számokban)</i>	34
0.4. táblázat.	<i>Az 1981. évi népszámlálás magyar köznyelvi adatai (százalékban)</i>	34
0.5. táblázat.	<i>Az 1981–1990-es években honosított volt magyar állampolgárok (abszolút számokban és százalékban)</i>	34
0.6. táblázat.	<i>Az adatszolgáltatók állampolgárság és lakóhely szerint</i>	34
1.1. táblázat.	<i>Ausztria külföldi állampolgárságú lakossága (1991, 1996–1998) (Leicht 1999, 43)</i>	43
1.2. táblázat.	<i>Ausztria nem német köznyelvű lakossága állampolgárság és tartományok szerint 1991-ben (Statistische Nachrichten, Wien. 1993. Heft 11, 959–960)</i>	45
1.3. táblázat.	<i>Burgenland lakossága járásonként köznyelv szerint (1923-ban és 1971–1991-ben) (abszolút számokban)</i>	47
1.4. táblázat.	<i>Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Ausztriában iskolai végzettség szerint 1991-ben (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 55)</i>	54
1.5. táblázat.	<i>Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Ausztriában foglalkozás szerint 1991-ben (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 87)</i>	55

1.6. táblázat.	<i>Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Burgenlandban foglalkozás szerint 1991-ben</i> (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 87–88)	56
1.7. táblázat.	<i>Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Bécsben foglalkozás szerint 1991-ben</i> (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 92)	57
3.1. táblázat.	<i>Az 1976. évi magyar anyanyelvi adatok öt burgenlandi helységben</i>	78
4.1. táblázat.	<i>Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Ausztriában az eltartó foglalkozása szerint (1991)</i> (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 75)	88
4.2. táblázat.	<i>Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Burgenlandban az eltartó foglalkozása szerint (1991)</i> (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 75–76)	89
4.3. táblázat.	<i>Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Bécsben az eltartó foglalkozása szerint (1991)</i> (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 81)	90
7.1. táblázat.	<i>Ausztriai magyarok családi érintkezései során használt nyelvek</i> (Terepadatok 1996, N=60)	112
7.2. táblázat.	<i>Ausztriai magyarok által hallgatott és nézett rádió- és televízió-műsorok nyelve</i> (Terepadatok 1996, N=60)	113
7.3. táblázat.	<i>Ausztriai magyarok nyelvhasználat a gondolati szférában</i> (Terepadatok 1996, N=60)	114
8.1. táblázat.	<i>A (kell legyen) változó változatainak megítélési átlagai Ausztriában</i> (Terepadatok 1996)	130

Ausztriai ábrák jegyzéke

1.1. ábra.	<i>Néhány település nemzetiségi arányai 1910-ben (anyanyelv szerint), Kocsis (2005b) alapján</i>	49
1.2. ábra.	<i>Néhány település nemzetiségi arányai 2001-ben (köznyelv szerint), Kocsis (2005b) alapján</i>	49
7.1. ábra.	<i>Ausztriai magyarok levelezésének és olvasmányainak nyelve (Terepadatok 1996, N=60)</i>	113
7.2. ábra.	<i>Ausztriai magyarok nyelvhasználatja közéleti színtereken (Terepadatok 1996, N=60)</i>	115
7.3. ábra.	<i>Ausztriai magyarok nyelvválasztása a szakmával kapcsolatos színtereken (Terepadatok 1996, N=60)</i>	116
7.4. ábra.	<i>Ausztriai magyarok magyar és német beszédének szintje 1996-ban, önbevallás (Terepadatok 1996, N = 60)</i>	119
7.5. ábra.	<i>Ausztriai magyarok véleménye nyelvtudás és boldogulás burgenlandi viszonyáról (Terepadatok 1996, N = 60)</i>	120
7.6. ábra.	<i>Hat régió válasza az „Előfordult-e Önnek, hogy Magyarországon nyelvi nehézségei támadtak?” kérdésre (Terepadatok 1996, N = 681)</i>	121
7.7. ábra.	<i>A népesség etnikai összetételének változásai a mai Őrvidék területén (1784–2001), Kocsis 2005b alapján</i>	125
7.8. ábra.	<i>A népesség etnikai összetételének változásai Felsőőrben 1880 (N=3397) és 1991 (N=6093) között, Kocsis 2000: 56 alapján</i>	126

7.9. ábra.	<i>A népesség etnikai összetételének változásai Alsóőrben 1880 (N=1508) és 1991 (N=769) között,</i> Kocsis 2000: 56 alapján	127
7.10. ábra.	<i>Családi nyelvhasználat Ausztriában</i> (Terepadatok 1996)	128
8.1. ábra.	<i>Segédige + főnévi igenév sorrend megítélése Ausztriában és Magyarországon</i> (Terepadatok 1996)	129
8.2. ábra.	<i>Nemstandard válaszok az ausztriai és magyarországi mintában az analitikus változók típusváltozónál, szignifikáns különbségek</i> (Terepadatok 1996)	132
8.3. ábra.	<i>Melyik a természetesebb? (1) Koszovóban folytatódnak a tárgyalások az albánok és a szerbek között. vagy (2) Koszovón folytatódnak a tárgyalások az albánok és a szerbek között.</i> (Terepadatok 1996)	134
8.4. ábra.	<i>Melyik illik bele jobban a mondatba? Az egyik ismerősöm fia ... volt katona. (1) Craiován (2) Craiovában.</i> (Terepadatok 1996)	135
8.5. ábra.	<i>Feminizálás Ausztriában és Magyarországon</i> (Terepadatok 1996)	137
8.6. ábra.	<i>Standard válaszok százalékos aránya az ausztriai és magyarországi mintában a hiperkorrekt [bVn] változat megítélésekor</i> (Terepadatok 1996)	139

Szlovéniai táblázatok jegyzéke

12.1. táblázat.	<i>Magyar iskolások és tagozatok száma Muravidéken 1925 és 1941 között (Forrás: Bence 1996: 40–44.)</i>	200
12.2. táblázat.	<i>Muravidéki magyarok területi kötődései (Terepadatok 1996)</i>	200
12.3. táblázat.	<i>Muravidéki magyarok nemzeti kötődése (Terepadatok 1996)</i>	201
13.1. táblázat.	<i>A (kell legyen) változó változatainak megítélési átlagai Romániában és Magyarországon (Terepadatok 1996)</i>	210
13.2. táblázat.	<i>A (kell legyen) változó változatainak megítélési átlagai Muravidéken (Terepadatok 1996)</i>	210
13.3. táblázat.	<i>Az adatközlők nemének hatása két analitikus szerkezet megítélésére (Terepadatok 1996)</i>	214
13.4. táblázat.	<i>Hét ország adatközlőinek válaszai a feltételes tárgyas többes I. személyű toldalékra vonatkozóan, N = 831 és 802 (Terepadatok 1996)</i>	219
14.1. táblázat.	<i>Muravidéki válaszok a „Nézi-e, hallgatja-e a következő tévé-, ill. rádióadók műsorát?” kérdésre, N = 67 (Terepadatok 1996)</i>	229
14.2. táblázat.	<i>Hat ország azon adatközlői, akikre rászóltak, hogy ne beszéljenek magyarul (forrás: Kontra 1999: 84, Table 4.1)</i>	234
15.1. táblázat.	<i>Idegen szavak kontaktusos és közmagyar alakváltozatainak használata Muravidéken 2007-ben (Kolláth 2011, N = 100)</i>	246

Szlovéniai ábrák jegyzéke

10.1. ábra.	<i>A mai Ausztria, Szlovénia, Magyarország és Horvátország határvidéke. A térképet Vörös Ottó készítette.</i>	184–185
13.1. ábra.	<i>A segédige + főnévi igenév nemstandard szórendjét választó muravidékiek és magyarországiak (Melyik a természetesebb? Ezzel az eshetőséggel is ...)</i> (Terepadatok 1996)	205
13.2. ábra.	<i>„Fölösleges” névmási tárgyakat választók Muravidéken és Magyarországon</i> (Terepadatok 1996)	207
13.3. ábra.	<i>A K_524-es Mari is meg kell oldja a saját problémáit mondat megítélése Muravidéken és Magyarországon</i> (Terepadatok 1996)	211
13.4. ábra.	<i>A Valószínűleg, hogy külföldre fognak költözni mondat megítélése hét országban. $N = 830$, $khi\text{-négyzet} (f=6) = 4,193$, $p = n. sz.$</i>	212
13.5. ábra.	<i>Nemstandard válaszok a muravidéki és magyarországi mintában az analitikus változók típusváltozónál, szignifikáns különbségek</i> (Terepadatok 1996)	213
13.6. ábra.	<i>A K_538-as feladatban a bankkönyvecskét szót jónak ítélik, illetve bankkönyveket-re javítók Muravidéken és Magyarországon</i> (Terepadatok 1996)	216
13.7. ábra.	<i>A Koszovó helynév ragozásának megítélése Muravidéken és Vajdaságban</i> (Terepadatok 1996)	217

13.8. ábra.	<i>A KOR3 hatása a K_537 Már dél lesz, mire megérkezünk a szülővárosomban a családomhoz mondat helyességének megítélésére és írásbeli javítására Muravidéken (Terepadatok 1996)</i>	222
14.1. ábra.	<i>A muravidéki minta tannyelv szerinti megoszlásai</i>	228
14.2. ábra.	<i>Muravidéki válaszok a „Rendszerint milyen nyelven olvas...?” kérdésre (Terepadatok 1996)</i>	229
14.3. ábra.	<i>A magyar (is) használók aránya Muravidéken (Terepadatok 1996)</i>	231
14.4. ábra.	<i>A szlovént (is) használók aránya Muravidéken (Terepadatok 1996)</i>	232
14.5. ábra.	<i>A magyar használata Muravidéken a gondolati vagy belső nyelvhasználati szintereken (Terepadatok 1996)</i>	233
15.1. ábra.	<i>Muravidéki magyarok magyar és szlovén beszédének szintje 1996-ban, önbevallás, N = 67 (Terepadatok 1996)</i>	237
15.2. ábra.	<i>Miként boldogulnak a csak magyarul tudók hat régióban? (Terepadatok 1996)</i>	240
15.3. ábra.	<i>Miként boldogulnak a csak államnyelven tudók hat régióban? (Terepadatok 1996)</i>	240
15.4. ábra.	<i>Családi nyelvhasználat Muravidéken (Terepadatok 1996)</i>	249

Sorozatszerkesztői előszó

Tizennégy évvel ezelőtt, e könyvsorozat I. kötetében azt írtam, hogy tabut feszeget és méhkasba nyúl, aki a kisebbségben élő magyarok nyelvét kutatja a XX. század utolsó évtizedében. Tabut feszeget, mert a magyar nyelvtudomány a Trianont követő hét évtizedben a kétnyelvűségbe került kisebbségi magyarok nyelvhasználatát nemigen vizsgálta tudományos objektivitással. Ennek egyik súlyos oka a politikai diktatúra volt: 1990-ig mindössze a vasfüggönyön túli, burgenlandi és amerikai magyar kétnyelvűségről készültek érdemleges nyelvészeti elemzések. De volt egy másik ok is: a magyar *nyelvművelő hagyomány*, ami a helyesnek, választékosnak, magyarosnak vélt vagy annak kikialtott nyelvi ideált propagálja, s eközben a kétnyelvű magyarokat az egynyelvűeknek felállított mércével méricskéli. A *nyelvtudomány* azt vizsgálja, hogy miként használják/beszélik az emberek nyelvüket, miközben élik mindennapi életüket. Az ilyen kutatás jóval nehezebb, de sokkal több új, tudományosan megalapozott ismeretet eredményez, mint a magyar nyelvi ideál magasugrólécét felállító és a lécc állandó leverésén szomorkodó nyelvművelés, ami persze nem is tudomány, ha tudományon olyan valamit értünk, ami új, érvényes ismereteket hoz létre.

Szokták mondani, hogy értelmiségünk felelőssége az osztatlan magyar kultúra megőrzése. Osztatlan magyar irodalomról is sokat hallunk, amit – föltehetően – osztatlan, egységes magyar nyelven írnak. Van, aki „az egy és oszthatatlan magyar nyelvet és az azt őrző, ápoló nyelvi magatartást” látja veszélyben forogni, amikor arról olvas elemzést, hogy eltér-e a szlovákiai magyarok beszéde a magyarországiakétól, vagy amikor azt a kisebbségi magyar nyelvészekről származó, alaposan megindokolt javaslatot látja, hogy vegyenek tudomást a Magyar értelmező kéziszótár szerkesztői a határon túli milliókról is, szótárazzák az ő szavaikat is. Csak így válhat ugyanis a szótár a magyarországi magyar nyelv szótárából *a magyar nyelv szótárá-*

vá. A magyart egynyelvű magyarok is beszélik (zömmel Magyarországon) és kétnyelvűek is (zömmel a velünk szomszédos országokban), és – ami a világ legtermészetesebb dolga – nem egyformán beszélik, mivel a kétnyelvűek sosem beszélnek egy nyelvet ugyanúgy, ahogy az egynyelvűek.

Nincs tehát egy és oszthatatlan magyar nyelv, de van ilyen ideál. Eből az egynyelvűséget favorizáló, a kétnyelvűségtől riadozó ideálból fakad, hogy szótáraink és nyelvtanaink a kétnyelvű magyarok magyarjáról szót sem ejtenek, hogy a magyarországi nyelvművelés (újabban kinyilvánított szándékai ellenére is) feszültségeket kelt a kisebbségi magyarokban, és az is, hogy gyermekcipőben jár még a kisebbségi magyar nyelvpedagógia. **1998-hoz képest mára javult a helyzet. Egyrészt a Magyar értelmező kéziszótár 2003-ban megjelent második, átdolgozott kiadásában már szerepel néhány száz szlovákiai, ukrainai és romániai standard magyar szó és szójelentés, olyanok, amelyek a határon túl közkeletűek, de Magyarországon ismeretlenek. Másrészt a környező országok magyar nyelvi hálózatának „határtalanító” programja következtében más szótárak és kézikönyvek is egyre inkább helyet adnak immár az egynyelvű magyarországi magyarok által nem ismert, de a kétnyelvűek magyarjában mindennapos szavaknak, kifejezéseknek és jelentéseknek.**

A Kárpát-medencében kisebbségben élő magyarok asszimilációja sokakat aggaszt, különösen amikor nem önként vállalt, hanem nemzetállamot építő nacionalizmustól kikényszerített asszimilációról van szó. Amikor emberi jogok és nyelvi emberi jogok semmibevétele okoz feszültségeket, zárat be iskolákat, és igyekszik otthontalanná tenni a szülőföldjükön és nyelvükben otthonra vágó magyarokat. A problémák feltárásához, elemzéséhez és a változtatási programok megfogalmazásához alapos, gondos és óvatos munka szükségeltetik. Ugyanis könnyen ráakasztják a „nyelváruló” címkét arra, aki a modern nyelvtudomány elméleti és módszertani ismereteivel felvértezve elemzi nyelvünk többközpontúságát. Van, aki szerint „az asszimilációt segíti” az, aki a kisebbségi anyanyelvi tankönyvekben a magyarországi standardtól eltérő nyelvtani szerkezeteket „mintegy természetes és általános nyelvi tényként” tünteti fel. Érdekes megfigyelni, hogy ebben a méhkasban nemcsak magyarországi magyarok csipkedik a kisebbségeket és viszont, hanem kisebbségiek is a velük egy országban élőket, miként többségi magyarok is a többségi magyarokat. Mindenki jót akar, de másképp. Nincs egyetértés, nem is lehet, mivel a kisebbségi magyarok nyelvi-nyelvhasználati világának feltárása máig nem történt meg. E nél-

kül viszont illúzió egy olyan nyelvpolitika kialakítása, ami az asszimiláció lelassításával vagy megállításával kecsegtethet. **E tekintetben semmilyen lényegi változás nem történt 1998-tól 2012-ig. Ma sincs a magyaroknak semmilyen nyelvpolitikai koncepciója, pláne nincs tudományosan értelmezhető, szalonképes nyelvpolitikánk. Jelentős változás történt viszont a magyar nyelvészetben: a kezdeti zajos idegenkedés és elutasítás után mára a magyar nyelvészek zöme megértette és elfogadta, hogy a mi nyelvünk is többközpontú nyelv.**

A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén című könyvsorozat szerzői ezen az áldatlan helyzeten kívánnak változtatni. A munkaközösség kialakítása 1993 októberében, a 6. Élőnyelvi Konferencián kezdődött meg Budapesten. További értekezleteket tartottunk egyebek mellett a nagymenyéri (Szlovákia) Élőnyelvi Konferencián 1994-ben, az ungvárin 1995-ben és a szegedin 1996-ban. Időközben elnyertünk két kutatási támogatást, ami lehetővé tette számunkra a szakirodalmi tájékozódást, továbbá egy részletes szociolingvisztikai terepkutatás elvégzését 1996-ban Ausztriában, Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Jugoszláviában, Szlovéniában és – kontrollként – Magyarországon. (Horvátországban a délszláv háború miatt nem állt módunkban lefolytatni a vizsgálatot.) A mai helyzetet feltáró empirikus kutatást kiegészíti egy történeti szociolingvisztikai elemzés, amelynek szempontrendszeréhez az európai nyelvi kontaktusokat leíró enciklopédia (Hans Goebel et al., eds.: *Contact Linguistics*. Volume 2, Berlin and New York, 1997, Mouton de Gruyter) szempontjait vettük alapul. Ennek köszönhető, hogy elemzéseink jól illeszkednek a legújabb európai szakirodalomhoz, de – mivel minket kevésbé kötöttek terjedelmi korlátok – sokkal részletesebbek a *Contact Linguistics*-beli magyar vonatkozású tanulmányoknál. **Ez a kijelentés 1998-ban maradéktalanul igaz volt, 2012-ben már nyilván kevésbé állja meg a helyét.**

Munkánkat előbb a budapesti Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások (VIII/b, Magyarágkutatás, 771/94 és 771/95), majd a prágai Research Support Scheme of the Higher Education Support Programme (Grant no. 582/1995) támogatásával végeztük; az utóbbi stipendiumai könyvsorozatunk szerzőit hosszabb-rövidebb időre egyetemi kötelezettségeik alól is mentesítették. A könyvek megírása és kiadása a Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Műhelye hároméves programjának része – **írtam 1998-ban, s még 2000-ben is. A Műhely hozzájárult az első három kötet kiadási költségeihez, aminek fejében e kötetek társkiadója**

ként is feltűntették. A Kisebbségkutató Műhely, később Intézet azonban a mi kutatásainkban tudományos-szakmai szerepet nem játszott (lásd *Magyar Tudomány* 2003/4: 504–512).

Sorozatunk IV. kötetének kiadását az MTA Domus Programja támogatta. Kutatásunkban szerződéses munkatársként vett részt Lanstyák István (Szlovákia), Csermicskó István (Ukrajna), Péntek János és Szilágyi N. Sándor (Románia), Göncz Lajos (akkor Jugoszlávia), Vörös Ottó (Magyarország), Szépfalusi István (Ausztria) és e sorok írója. Rajtuk kívül többen végeztek még különféle kutatási feladatokat és írtak tanulmányokat is, elsősorban Sándor Klára, aki 1995–96-ban a kutatásvezető távolléte alatt nemcsak a szakmai irányítást tartotta kézben, hanem a szükséges adminisztratív feladatokat is mintaszerűen ellátta. De említést érdemelnek azok a kollégáink is, akik tanulmányokat készítettek, és akiknek írásaira szerzőink sokszor hivatkoznak, így Bartha Csilla, Beregszászi Anikó, Borbély Anna, Király Attila és Peter Trudgill. A magyarországi kontrollvizsgálatokat szegedi doktorandusz diákjaim, Ábel Péter, Németh Miklós és Sárík Pál végezték el; a mellékletben közölt, a határon túli és a magyarországi nyelvi adatokat összehasonlító keresztábrákat egységesen Beran Eszter készítette el. Köszönet illeti az egyes kötetek lektorait is. A hét országra kiterjedő kutatás sikeres lebonyolításában része volt az MTA Nyelvtudományi Intézete **egykori** Élőnyelvi Osztályán dolgozó munkatársainak és számos intézeti kollégámnak is. **(Az Élőnyelvi Osztályt egy akadémiai átszervezés sodrában 2008 tavaszán összevonták két másik osztállyal, így visszaminősítették Élőnyelvi Kutatócsoporttá. 2010 végén a csoportvezetőt elbocsátották az Intézetből, s egy év múlva, e sorok írásakor már csak az intézeti honlapon látszanak halvány nyomai az egykori Élőnyelvi Osztálynak.)** Végül, de nem utolsósorban említem Vargha András, aki az empirikus kutatás megszervezésekor, a rögzítő és elemző program kifejlesztésével és későbbi karbantartásával ideális munkatársunk volt.

Könyvsorozatunk jelen, IV. kötete 12 év után követi a III. kötetet, amiért magyarázattal tartozom. Szépfalusi István bécsi lelkész és szociográfus váratlanul elhunyt 2000-ben, az általa vállalt szövegrészek zömét ugyan elkészítette, és a szerkesztőnek át is adta, de a tervezett munkálatokat már nem tudta befejezni. Az én kutatásvezetői és szerkesztői tevékenységemet nagyon lelassították más egyéb teendőim, s végül csak 2011-ben tudtam tető alá hozni ezt az összevont ausztriai és szlovéniai kötetet. Az ausztriai résznek társszerzője Beregszászi Anikó is, aki velem együtt

a nyelvi változók elemzését készítette. Kötetünk szlovéniai részének két szerzője van: Vörös Ottó és jelen sorok írója. A tartalomjegyzékben az egyes fejezetek (esetenként alfejezetek) szerzőit monogrammal jelöljük.

Végül megemlítem, hogy Kárpát-medencei vizsgálatunk eredményei tucatnál több könyvben és 100-nál több tanulmányban olvashatók, ezeket listázza *Az MTA Nyelvtudományi Intézete Élőnyelvi Osztályának válogatott bibliográfiája 1997–2007* (Budapest, 2008), amit Kontra Miklós és Hattyár Helga készített.

Szeged, 2012. január 14.

KONTRA MIKLÓS

A magyar nyelv Ausztriában

Írta

Szépfalusi István,

Beregszászi Anikó és Kontra Miklós
közreműködésével

Bevezetés

„Azok a történészek, akikkel a Central-kávéházban találkoztam, nem is egyszer tanácsolták már, hogy látogassak el Bécsbe, abba a városba, ahonnan a 18. század végén a nagy nyelvújító mozgalom és a magyar nyelvű irodalom is elindult. Mintha csak zarándokútra küldtek volna. Valamit meg akartak velem értetni, amit fontosnak éreztek...” – írja Aurélien Sauvageot, a francia tudós professzor – „aki 1923-tól 1931-ig terjedő magyarországi tartózkodása során nemcsak nyelvészként tevékenykedett, hanem jelentős társadalmi és irodalmi tevékenységet is kifejtett. Később a párizsi Élő Keleti Nyelvek Főiskoláján félezer diákot juttatott magyar oklevélhez [...] s még a francia nyelvvédelmet is magyar példákkal szemléltette” (idézi Fodor 1995, 6–7). Majd így folytatja: „Egy olyan ember, mint mondjuk Beszenyei György, megtanult ugyan latinul, még hozzá kitűnően, és otthonos volt a görögben is, akár a mi művelt rétegünk a 18. században, de a nyugati világ, mellyel társaival együtt Bécsben találkozott, szinte teljességgel ismeretlen volt előtte, és azonnal megértette, hogy hazája nem születhetik újjá, míg egy tökéletesített és megújult magyar nyelv alkalmas nem lesz rá, hogy kifejezze a nyugati gondolatokat...” (idézi Fodor 1995, 7). „Én a magam részéről az újnórvég nyelvért való harcban vettem részt, és tudtam, hogyan küzdöttek Finnországban a finn nyelv kultúrnyelvi rangra emeléseért. Arról is volt némi fogalmam, hogy mi történt az észti nyelv érdekében. Tudtam, hogy egy nyelvre lehet tudatosan hatni és lehet ilyen vagy olyan irányban továbbfejleszteni. De ami a magyarok ügyét a többiekétől mégis megkülönböztette, az a nyelvi harc mérete és időtartama volt. Egy egész nép vetette latba minden erejét és minden áldozatkészségét, hogy megmentse a nemzeti nyelvet és ezzel magát a nemzetet is. A magyarok többet, nagyobbat, maradandóbbat tettek minden más népnél. Nemhiába jöttem hát Bécsbe. Valóban zarándokút volt ez, megvilágosította számomra

és felfedezettte velem a magyar kultúra egyik fontos alapelvét: soha nem lemaradni, idejében követni minden haladást, minden megújulást, sőt, ha lehet, megelőzni mindenki mást” (idézi Fodor 1995, 8).

Követte ezt az elvet a történelmi ausztriai magyarság már a bécsi egyetem alapítása (1365) óta, a humanizmus, a reformáció, a nyelvújítás korában, hogy csupán szellemi mozgalmaink „nagy” időszakaira emlékeztessünk, s feledjük „régii dicsőségünket”, amikor „nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára” (1485–1490). Ez idő tájt a magyar határ ismét az Enns folyó s a Morva partjáiáig tolódott.

Ebben az országban, az Osztrák–Magyar Monarchia előtt, alatt és után mindig is éltek magyarok, nemcsak 48-as szabadságharcosok, tengeren túli országokba kivándorolni készülő viharsarki kubikusok, baráti (hölgy)-gesztusra, a boldogságát itt kereső Balassa Bálinttal szólva, Tiefengraben utcáján „szerelmet nyert” vándorok, s így végül is helyben maradtak. A 20. században még az újságárúsítási szakma – a belvárosban és Grinzingben egyaránt – magyar kézben volt (József Attila, Kuncz László). Graz-Radegundban részben nyugdíjasaink, Bécs munkáskerületeiben pedig elődeink már a 19. században magyar egyesületeket, korabeli megfogalmazásban *olvasóköröket* szerveztek, bizonyítva hithűen, itt is voltunk, vagyunk és bizonyára leszünk, akkor is, ha az elmúlt évtizedekben az anyaországban hivatalosan és Bécsben, a Kancelláriában párt- és/vagy nemzetiségpolitikai számításból, feledték évszázados ausztriai magyar történetiségünket.

A Bécsben és Grazban megtelepedett magyarság, a középkorral kezdődőleg, a magyar nyelvterület térségében leginkább a bukaresti magyar kisebbséghez hasonlítható, hiszen mindkettő *mindig* a történelmi magyarság földrajzi határain *kívül* élt, a mi esetünkben leszámítva a 9. század hatvanas éveitől a 11. század első harmadáig terjedő időszakot, valamint nagyjából azonos területeken, a Mátyás király uralkodásának utolsó öt évét (1485–1490).

E történelmi településtörténet emlékeit idézte felmérésünk több tapasztalata. Különbén hogyan is kerülhetett volna elő és tulajdonunkba dr. Jókai Mór Abbazia, martius 15, 1897. kelt dedikációja („Mindenkii örüljön a boldogságodon. Te örül a más boldogságán”), vagy Ady Endrének Érmindszenten, 1913. augusztus 20-án kelt, grazi szabómesteréhez, az 1866-ban Csöglén született és húszéves kora óta Grazban élő Gaál Gyulához intézett lapja: „Kedves Gaál úr, engem utazás közben kínos gyomorbad fogott el s három hétre fölvettem magam egy pestii sanatóriumba. Most tértem

vissza Érmindszentre, ahova a ruha érkezett. Nagyon szép a ruha, sikerült. Bocsánat, hogy betegségem miatt elodázódott a pénzküldés. Most postán is küldök, s szeptember elején személyesen is adok Gráczban. Üdvözlő híve Ady Endre.” A költőt Grazban, az evangélikus kórházban, szifiliszszel kezelték éveken át. Szabójának leánya a városban 1911-ben született, s legrégebb ausztriai *őshonos* szórványmagyarjaink egyike.

Találkozhattunk terepmunkánk során az első világháború idején Bécsbe került, Horthy Miklós baráti köréhez tartozó, javasolt adatszolgáltatónk egyikével, aki kezdetben vállalkozott az adatközlésre, később azonban, feltehetően külső tanácsra, talán óvatosságból, attól mégis elállt. Ennek fejében viszont átadott számos eredeti Horthy-levelet... Ezek közül a legérdekesebb Theissnel államminiszter Berlinben, 1938. augusztus 19-én kelt írása, amelyben Horthy tudomására hozza, a Führer tőle és feleségétől egyaránt a szokásos német köszöntést várja, vagyis „a jobb kéz emelését és szerény fejhajtást”. A levél mellett fénykép: Horthy *magyar* katona módjára szalutált beszélgetőtársának és felesége, Magda asszony sem emelte köszöntésre karját, azt legfeljebb kézcsókra nyújtotta...

Az Osztrák–Magyar Monarchia területén szabadon közlekedő történelmi ausztriai magyar kisebbséghez csak 1921-ben csapódott az az ausztriai magyarság egészéhez viszonyítva mindig kisebbséget képező, Moson, Győr-Sopron és Vas megyéből átcsatolt *őshonos* burgenlandi magyarság, amely ma már a maga településein is csupán 5-6 ezres lélekszámot ér el, és ebből is csak $\frac{2}{3}$ rész tősgyökeres; mára már nagyjából egybeolvadt azzal az $\frac{1}{3}$ -dal, Burgenlandba is „bevándorolt”, a magyar nyelvterületről érkezett, zömében vendégmunkás réteggel, amely a helyiek részéről *jöttment*-nek (dzsütmönt) számított. Felsőörött minden „olyan személy, aki Felsőörben lakik, de nem ott született, a felsőöri ember számára *dzsütmönt* volt..., függetlenül attól, hogy mennyi ideje lakott ott, milyen szerepet töltött be a község életében, tisztelték-e, szerették-e vagy sem” (Imre 1973a, 86).

A kisebbségi lét „igazolására”, a nemzetközi elismertetési eljárásokban alapul vett „háromnemzedékes” határidő túlteljesítésére (Tichy 1997, 24) hivatkozhatom anyai nagyapámra, aki valamikor a 19. század nyolcvanas éveiben kelt útra Česke Budějoviceből, hogy patkolókovácsként szerencsét próbáljon Welsben. Majd felköltözött Bécs Angyalföldjére, Ottakingbe, ahol megismerte későbbi feleségét, a Bécsben cselédeskedő, szintén cseh anyai nagyanyámat. A tőle örökölt családi házat nemrég ajándékoztam fiaimnak.

Apai nagyapám viszont 1842–1849 között volt Bécsben aranyműves inas, s mesterremekét is az osztrák fővárosban fogadtatta el a 19. század ötvenes éveiben, miután 1852-ben szülővárosában, Budapesten, műhelyt alapított. Ebben éltem 1945 és 1955 között. Apám, aki az első világháborúban századparancsnokként önkéntesen szolgált a *közösben*, Cesenában volt olasz hadifogságban, ahonnan négy év múltán, Innsbruck érintésével, 1919. április 27-én betegszállító vonattal érkezett az osztrák fővárosba. A hazatérő magyar hadifoglyok csóti táborának regisztrálási adatlapja szerint 1919. augusztus 5-én ért „haza”, addig Bécsben, ide férjhez ment nővérénél lakhatott, avagy Ferenc Jóska háziorvosa, távolabbi családtagunk leszármazottjai jóindulatú gondoskodásában részesült.

Vizsgálatunk alapsokasága az ausztriai összmagyarság, ezért könyvünk címe lehetne „A magyar nyelv egész Ausztriában” is.¹

A Burgenlandra összpontosított magyarországi magyar gondolkodásmódot (1948–1990) a múlt rendszer befolyásolta pártpolitikai szemfényvesztésnek, szüklátókorúságnak és szélsőséges balos történetietlenségnek tartjuk (Holzer–Münz 1993, 15). Meggyőződésünk, hogy a burgenlandi magyar falvakban a hanyatló magyar paraszti kultúra képe tárul elénk, s ezért továbbra is elodázhatatlan feladatnak tartjuk az elsodródott falvak történetének megírását (Szépfalusi 1992, 434–436). Ezzel szemben, a mai Ausztriában élő magyarság egészének vizsgálata, az 1990. évi magyarországi rendszerváltást követően, a tudományosság igényével ellentmond a kisajátító tartományi szemléletnek, s kellő megértésre és szemléletmódosításra számít az Európai Unióban (Jenniges 1997a, 154–155; 1997b, 62, 79)², valamint a magyar nyelvterületen a történelemkutatók soraiban.

Összefoglalólag megállapítjuk: a magyar nyelvterület peremén elhelyezkedő ausztriai magyarság időrendi sorrendben *a)* történelmi, *b)* migrációs és *c)* utóállambeli őshonos; e három kategória közül a szinkretizmus az utóbbiak sorában a legjelentősebb. Táblázatainkban a lehetőségekhez képest közöljük a Burgenlandra vonatkozó részeredményeket, még ha az ausztriai magyarság egészében ez a csoport kisebbséget is alkot; továbbá a 20. századi magyar migrációkkal oly mértékben keveredett ez az *őshonos* magyar népcsoport, hogy tudományos összehasonlítása a magyar nyelvterület egyéb *őshonos* magyarságával csak pontos analízissel és fenntartással lehetséges.

A mintavételezésről

Az ausztriai mintavételezés a legteljesebb mértékben követte a Kárpát-medencei egyeztető, kutatói megbeszélések határozatait: „A vizsgálatot a szociolingvisztika módszertana szerint végeztük, a különböző »segédtudományok« (demográfia, történelem, statisztika, szociológia) stb. eredményeinek felhasználása mellett, eszközül a nyelvhasználati kérdőívet, a résztvevő megfigyelést és a szociolingvisztikai interjút választva” (Cserniczkó 1998, 17). A nyelvhasználati kérdőív ausztriai változatát lásd a 151. és következő oldalakon.

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének kezdeményezésére a Kárpát-medencében megkezdett terepmunkába 1996-ban mi is bekapcsolódtunk, és azt 1997. március 31-én fejeztük be.

Ausztria Szlovéniával az ún. „kis” országok kategóriájába került, ami 50-50 adatközlő vizsgálatát jelentette. A „kicsik” közül Szlovéniában és Ausztriában – az egyeztetésre, az ellentétes előjelű migrációra való tekintettel – a mintát további 10-10 adatközlővel megnöveltük. Ausztriában ezzel a Burgenland tartományban letelepedetteket céloztuk meg. Bizonyos fokig az elvándorlásra is tekintettel voltunk, a Bécsben felvettek közül két adatközlőnk Burgenlandból költözött a fővárosba.

Az így kialakult 60 fős ausztriai mintát három csoportba osztottuk: *a)* Bécs, *b)* Burgenland, és *c)* a tartományok (az országos szórvány), mindegyik 20-20 fővel.

Táblázatainkban mindig az ausztriai statisztikai kimutatásokban használatos hivatalos tartományi rövidítéseket vettük figyelembe. Ezeket az alábbiakban közöljük német elnevezésükkel, valamint a használatos magyar fordítással.

B	Burgenland	Burgenland („felső-órségi” Örvidek)
K	Kärnten	Karintia
N	Niederösterreich	Alsó-Ausztria
O	Oberösterreich	Felső-Ausztria
S	Salzburg	Salzburg
St	Steiermark	Stájerország
T	Tirol	Tirol
V	Vorarlberg	Vorarlberg
W	Wien	Bécs

A Burgenland környékére korábban használatos Nyugat-Magyarország kifejezést előbb Német-Nyugat-Magyarországra változtatták, majd a Sopron és Vas megye területén élő hienc német anyanyelvű és származású népcsoport nevéből „Heinzenland” lett. Később dr. Karl Amon nezsideri ügyvéd, „a radikális autonómiatörekvések szellemi atyja” kezdeményezésére „Vierburgenland”-nak nevezték, ami Pozsony (Pressburg), Moson (Wienburg), Sopron (Ödenburg) és Vasvár (Eisenburg) megyék német nevére utalt. Amikor azután 1919 augusztusában egyértelművé vált, hogy Pozsony az új csehszlovák állam része lesz, Saint-Germainben maga Karl Renner, az osztrák küldöttség vezetője „Dreiburgenland”-ra csökkentette a tartomány nevét. A tartomány mai neve 1919. szeptember 6-ától honosodott meg (Ernst 1987, 201–202). Felsőőrött az Ausztriához kerülés nyugat-magyarországi ellenzői 1921. október 4-én kikiáltották a rövid életű „Lajtabánságot”, és önálló bélyegeket is kiadtak (Ernst 1987, 196).

Az elmúlt 30 esztendőben, az 1991. évi népszámlálást követően 72 000-re becsült ausztriai összmagyarság soraiban három országos vizsgálat történt. Az első szociográfiai felmérésünket (1970–1974) követően (Szépfalusi 1992, 26–29) identitáskutatást kezdeményezett az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége, majd befejeződött a második ausztriai magyar szociográfiai felmérésünk (1991–1996), amelynek célcsoportja a magyar nyelvterületről az 1980-as években Ausztriában megtelepedett magyarság volt.

Vizsgálatunkba beépültek a második ausztriai magyar szociográfiai kutatásunk terepmunkájának összesített kimutatásai. (Amíg 1956/57-ben kerek 10 500 magyarországi magyar telepedett le az országban, addig a nyolcvanas években a magyar nyelvterületről, az 1991-ben Vajdaságból érkezetteket is beleszámítva, összesen 13 500-an maradtak Ausztriában.) Ez a felmérés 247 helységben (N 101, O 49, St 42, B 40, K és S 5–5, T 3, V és W 1–1) 785 családot, azaz 2268 személyt érintett. Ehhez a terepmunkához közvélemény-kutató, névtelen kérdőív párosult, amelyet a családok 42,7%-a küldött vissza. Ezek feldolgozását a Központi Statisztikai Hivatal (Budapest) munkatársai végezték.

Tanulmányunkban figyelembe vettünk részleges tudományos felméréseket is, amelyek egyes szakterületekre avagy régiókra terjedtek csak ki (Imre Samu³, Gaál Károly⁴, Gál Zsuzsa (Gál 1991, 136–141; Szépfalusi 1992, 145)⁵, Gereben Ferenc⁶ és Zelliger Erzsébet⁷).

A fentieket figyelembe véve készítettük el az ausztriai értelmezett mintavételezést az MTA Nyelvtudományi Intézete magyar nyelvterületi két-nyelvűség-kutatása (másik nevén az RSS-vizsgálat) számára.

Az osztrák állampolgároknál és még nem állampolgároknál figyelembe vettük az 1991. évi népszámlálás eredményeit, a migrációjuk évét és az előző lakóhelyet. Így felmérésünkben szerepel volt szlovéniai, horvátországi, vajdasági, romániai (Bukarest és Erdély), szlovákiai, valamint tengerentúli országokból Ausztriába visszavándorolt magyar is. A legrégebbi ausztriai magyar 8 éves kora óta, 1922 óta él Ausztriában. Feltűnően pontosan fogalmazott, idegen szó még véletlenül sem fordult elő magyar beszédében. Gondunk volt arra, hogy legyen Magyarországról elszármazott sváb, soproni poncichter, szepességi német ajkú magyar nemzetiségű, továbbá olyan bécsi születésű osztrák, aki Budapesten ment férjhez, és ott tanult meg magyarul. Szerepel például Bécsbe Burgenlandból áttelepült volt őshonos, továbbá olyan személy, akinek házastársa burgenlandi horvát – gyermekükkel Bécsben az apa magyarul, az anya horvátul beszél („a németet majd megtanulja az iskolában”). Szerepel a felmérésben cigány is.

Burgenlandban a honosítással szerzett osztrák állampolgárság az első nemzedék esetében nem jelent őshonosságot (Tichy 1997, 24).

0.1. táblázat

Az 1991. évi népszámlálás magyar köznyelvi adatai (abszolút számokban)

lakóhely	B	K	N	O	S	St	T	V	W	összesen
állampolgár	4973	247	2389	1182	432	836	347	302	8930	19 638
vendégmunkás ⁸	1790	243	3051	2036	361	1027	324	400	4589	13 821
összesen	6763	490	5440	3218	793	863	671	702	13 519	33 459

0.2. táblázat

Az 1991. évi népszámlálás magyar köznyelvi adatai (százalékban)

lakóhely	B	K	N	O	S	St	T	V	W	összesen
állampolgár	25,3	1,2	12,2	6,0	2,2	4,3	1,8	1,5	45,5	100,0
vendégmunkás	13,0	1,8	22,0	14,8	2,6	7,4	2,3	2,9	33,2	100,0
összesen %	20,2	1,5	16,2	9,6	2,4	5,5	2,0	2,1	40,5	100,0

0.3. táblázat

Az 1981. évi népszámlálás magyar köznyelvi adatai (abszolút számokban)

lakóhely	B	K	N	O	S	St	T	V	W	összesen
állampolgár	4025	121	749	540	204	440	121	160	5683	12 043
vendégmunkás	122	76	410	413	97	103	44	177	2390	3832
összesen	4147	197	1159	953	301	543	165	337	8073	15 875

0.4. táblázat

Az 1981. évi népszámlálás magyar köznyelvi adatai (százalékban)

lakóhely	B	K	N	O	S	St	T	V	W	összesen
állampolgár	33,4	1,0	6,2	4,5	1,7	3,7	1,0	1,3	47,2	100,0
vendégmunkás	3,2	1,9	10,7	10,8	2,5	2,7	1,1	4,6	62,5	100,0
összesen %	26,1	1,2	7,3	6,0	1,9	3,4	1,0	2,1	51,0	100,0

0.5. táblázat

Az 1981–1990-es években honosított volt magyar állampolgárok (abszolút számokban és százalékban)

lakóhely	B	K	N	O	S	St	T	V	W	összesen
állampolgár	101	31	34	320	77	130	64	72	1749	*2890
összesen %	3,5	1,1	10,5	11,1	2,7	4,5	2,2	2,5	60,5	*100,0

* Ebből 42, azaz 1,4% külföldön honosított (Szépfalusi 1992, 89–96, 345–364, 410–417).

0.6. táblázat

Az adatszolgáltatók állampolgárság és lakóhely szerint

lakóhely	B	K	N	O	S	St	T	V	W	összesen
állampolgár	7/7	–	5	3	1	1	1	1	15	34/7
vendégmunkás	3/3	1	3	3	–	1	–	–	5	16/3
összesen	10/10	1	8	6	1	2	1	1	20	50/10

Az értelmezett mintavételezésről

1. *Területi megoszlás.* Az 50 személyes minta kialakításánál az 1991-es népszámlálás magyar köznyelvi eredményét vettük figyelembe. Ennek megfelelően Bécs 20, Burgenland 10, Alsó-Ausztria 8, Felső-Ausztria 6, Stájerország 2, Karintia, Salzburg, Tirol és Vorarlberg 1-1 adatközlővel

szerepel a mintában. Összesítve a 10 burgenlandi migrációs adatszolgáltatóval alakult ki a három csoport 20-20 adatszolgáltatóval: *a)* Bécs, *b)* Burgenland, *c)* a tartományok (az országos szórvány).

2. *Adatfelvétel.* Bécsben és Burgenlandban a kutatásban részt vett Kovács Gyöngyi és Kovács Kinga (Felsőlöví) egyetemi hallgató; a költségek csökkentésére magunk elsődlegesen a további tartományokban végeztük a felmérést.

3. *Lemondások.* Burgenlandban, a felsőöri járásban az alsóöri római katolikus és a felsőöri református lelkész volt segítségünkre az őshonos magyar adatközlők kiválasztásában. Burgenlandban 11 (ebből 8 a felsőöri járásból), az egész országban két további kiszemelt adatközlő utasította el a részvételt. Őket másokkal helyettesítettük. A burgenlandi őshonosok közül többen lemondásukat az olvasott nyelvben való bizonytalanságukkal indokolták, avagy bizalmatlanok voltak; a felkínált biztosítékokon és a teljes névtelenítésen túl „további biztosítékokat” kértek, kettő telefonon csak németül volt hajlandó beszélni, egy helyen azért nem fogadtak, mert Burgenlandban beadták az osztrák állampolgársági kérelmüket „és nem lehet tudni, nem válik-e hátrányomra, ha nyilatkozom”, illetve „személyi okoknál fogva, sajnos nem vehetek részt kutatói munkájukban”. Ezzel a bizalmatlansággal számolva, az ausztriai adatvédőtörvény figyelembevételével, minden kérdőívet titkosítottunk; azon nem tüntettük fel a lakóhelyet, és a terepmunkában, azonos okból, sohasem használtunk magnetofont.

A felsőöri járásban élő őshonos magyarok a mindennapi köznyelvben *magyar*-nak a magyarországiakat és általában a külföldi magyarokat nevezik. Soraikban kizárólag néhány idősebb vallja magát magyarnak („magyar vagyok”): „Magyarok azok, akik idejöttek, mi magyarul beszélő osztrákok vagyunk”. A sportban kizárólag Ausztriának szurkolnak (Sozán 1979, 203).

„Akármilyen is áll a »titkolózás« mögött, azt a következtetést meg lehet kökáztatni, hogy egyesek számára a nemzeti hovatartozásról való nyilatkozás kisebbségi helyzetben »politikai állásfoglalás« és nem egyszerűen demográfiai adat, ami legalább részben magyarázatot nyújthat arra, hogy a nemzeti hovatartozásra vonatkozó »hivatalos adatok« és a nemzeti kötődés érzése között nemritkán eltérés lehetséges, vagyis hogy a nemzeti hovatartozás érzése és annak bevallása gyakran eltér egymástól” (Göncz 1999a, 29). Ezt tapasztaltuk Burgenlandban és Felső-Ausztriában az első ausztr-

riai magyar szociográfiai felmérésünk alkalmával (Szépfalusi 1992). Akkor idéztük, mert szembesültünk vele: „Hasznosan egészítették ki ezeket az ismereteket a felekezeti hovatartozásra vonatkozó adatok, mert az ország számos vidékén az anyanyelv (nemzetiség) és a vallás szoros kapcsolatban állt egymással [...] Az elmúlt ötven évben végrehajtott népszámlálások eredményei [...] egyre inkább arról győzték meg a demográfusokat [...], hogy a bevalláson alapuló módszerektől az objektív helyzet feltárását nem várhatjuk, mert – az Európában végbement politikai és területi változások hatására – gyakran eltér egymástól a nemzetiségi hovatartozás *érzése* és annak *bevallása*. A nemzetiségi hovatartozás bevallása nem egy olyan demográfiai ismerv közlése, mint az életkoré vagy a családi állapoté, hanem időnként – következményekkel járó (politikai) állásfoglalás” (Hoóz 1977; idézi Szépfalusi 1992, 364, 390–391).

A tartózkodás oka az is lehet, hogy a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület aktivitása „korlátozott maradt a szűk anyagi keretek, valamint a 20. századi magyar emigránsok státuszáról folytatott vita miatt. A burgenlandi magyarok (sic!, csak az egyesületi vezetők! *Sz. I.*) a túlnyomórészt Bécsben és más nagyobb városokban lakó magyar emigránsokat nem tekintik a kisebbség részének” (Holzer–Münz 1993, 15).

4. *Állampolgárság.* A legutóbbi népszámlálási adatok alapján a magyar köznyelvet megadó osztrák állampolgárságúak megoszlása: Bécs 15, Burgenland 7, Alsó-Ausztria 5, Felső-Ausztria 3, Salzburg, Stájerország, Tirol és Vorarlberg 1–1, Karintia 0, összesen 34; a nem osztrák állampolgárok esetében: Bécs 5, Burgenland, Alsó- és Felső-Ausztria 3–3, Karintia és Stájerország 1–1, míg Salzburg, Tirol és Vorarlberg 0–0, összesen 16 a magyar nyelvterületről bevándorolt vendégmunkás.⁹

5. *Kvótaminta.* A Kárpát-medencei kutatás országokénti kvótamintáit eredetileg úgy terveztük meg, hogy minden mintában 3 életkori csoport legyen (20–25 évesek, 40–45 évesek és 60– évesek), 2 iskolai végzettség szerinti csoport (nem érettségizettek és felsőfokú végzettségűek), 4 településtípus szerinti csoport (tömb város és szórvány város, tömb falu és szórvány falu), s törekedtünk arra, hogy az adatközlőknek lehetőleg fele nő s fele férfi legyen (vö. Csernicskó 1998: 17–19, Göncz 1999a: 27–28, Lanstyák 2000: 21–23). Ezeket a szempontokat Ausztriában csak részben tudtuk betartani. A kutatócsoport közös *tot99.mst* adatfájlijában¹⁰ a módosi-

tások után 15-en (25%) tartoznak a 13–32 éves csoportba, 20-an (33,3%) a 33–53 éves csoportba, és 25-en (41,7%) az 54–85 éves csoportba. Elemzéseinkben erre a változóra KOR3 megjelöléssel utalunk. A településtípust nem tudtuk variálni, ezért választottuk a már említett 3 csoportot: Bécset (20 fő), Burgenlandot (20 fő) és a szórványt (20 fő). A burgenlandi adatközlők fele őshonos, másik fele bevándorló.

A közös adatfájlban az iskolai végzettség két kategóriára oszlik: alsó és középfokú végzettségűekre, valamint felsőfokú végzettségűekre. Az ausztriai mintában az előbbiek 37-en (61,7%), az utóbbiak 23-an (38,3%) vannak. Elemzéseinkben erre a változóra a VEGZ2 megjelölés fog utalni. A legnagyobb gondot a hat szórványban élő érettségi nélküli adatközlő kiválasztása okozta, mert az ausztriai magyarság átlaga – az 1981. évi népszámlálás szerint – 1,9-szer iskolázottabb a többségiek átlagánál (az 1991-es népszámlálás szerint 2-szer iskolázottabb az érettségizettek, és 2,3-szer a főiskolát/egyetemet végzettek esetében). Ausztriában a végzettség szerint az állami hivatalokban három fizetési osztály van: 1. az egyetemet végzettek, 2. az érettségizettek, és 3. az érettségivel nem rendelkezők. A főiskolát végzettek nem számítanak egyetemet végzetteknek, sőt őket inkább az érettségizettek közé sorolják. Az Európai Unióhoz való csatlakozással szorgalmazták az országban a főiskolai képzést. Korábban (1995-ig) a főiskolai diploma kb. az első egyetemi szigorlatnak felelt meg, feltételezve a tantárgyak és az óraszámok azonosságát. Mintánkban a nemek aránya kiegyenlített: 29 férfit (48,3%) és 31 nőt (51,7%) vizsgáltunk. Elemzéseinkben erre a változóra a NEME megjelölést fogjuk használni. Az ausztriai minta és a magyarországi között életkor (KOR3), iskolai végzettség (VEGZ2) és nem (NEME) szerint nincs szignifikáns különbség, amint ezt megmutatja könyvünk végén a három utolsó keresztábra.

6. *Helységek.* Az 1991. évi népszámlálás alkalmával 33 459 személy vallotta magát magyar köznyelvűnek, s azok Ausztria 2333 helységéből 1229-ben (52,7%) laktak. 138 helységben 25-en vagy annál többen adták meg a magyar köznyelvet, míg 267 helységben csak 1-1 magyar köznyelvű akadt.

Az 1981. évi népszámláláshoz viszonyítva az ausztriai magyarok valós és vallott adatai között a szorzót 1991-ben 3,5-ről 2,3-ra csökkenthetjük. Ezt a számítást messzemenően igazolni látszik Burgenlandban, a tartományi kormány megbízásából 2532 burgenlandi háztartásban végzett 1990. márciusi mikrocenzus és annak kiegészítése, valamint az 1991. évi pótfelvétel. A ho-

vatartozás megvallásának egyetlen statisztikai lehetősége a népszámláláson a *köznyelvi* rovat (*Umgangssprache*) kitöltése volt. Ez azonban általában nemcsak nyelvtudást jelent, de gyakorta nemzetiségi színvallást is, még ha helyenként, főleg Burgenlandban, elsősorban magyar nyelvhasználatra, nyelvértésre, avagy csupán egykori iskolai emlékre gondolnak.

Az 1990/91-es burgenlandi mikrocenzus a kérdéseknél a korábbi 1984-es adatbázis nyomán haladt, és nem vette figyelembe a nyolcvanas évek jelentős magyar migrációját (vendégmunkások, menekülttábori panziók, kelet-európai társadalomváltások), és így a mintavételezés támpontjai a korábbiakhoz képest változatlanok maradtak (Holzer–Münz 1993, 85).¹¹

Mintavételezési helységeink voltak: Burgenlandban 12 (Bad Tatzmannsdorf, Eisenstadt, Klingenbach, Oberpullendorf, Oberschützen, Oberwart, Pilgersdorf, Schachendorf, Siget, Stoob, Unterwart, Zuberbach), Alsó-Ausztriában 8 (Bad Vöslau, Hennersdorf, Hinterbrühl, Steinabrückl, Streifing, Traiskirchen, Weidling, Wr. Neustadt), Felső-Ausztriában 5 (Altenhof, Haid, Linz, Puchenau, Stadl-Paura), a többi tartomány valamennyiében 1-1 (Dornbirn, Graz, Innsbruck, Klagenfurt, Salzburg, Wien), összesen 31 helység.

7. Különböző adatok

Vallása: 27 római katolikus, 13 református, 11 evangélikus, 9 más felekezethez tartozik vagy felekezeten kívüli; N = 60.

Születési helyek: 13 Magyarországon (Békéscsaba, Bonyhád, Bölske, Budapest, Daruvár, Egyházashollós, Mezőberény, Mezőkeresztes, Nemescsó, Sopron, Székesfehérvár, Szentgotthárd, Vép), 12 Romániában (Arad, Bukarest, Erdőszentgyörgy, Gyergyószentmiklós, Kolozsvár, Magyarlóna, Marosvásárhely, Mezőcsávás, Nagyvárada, Sóvárada, Szováta, Tenke), 10 Ausztriában, 3 Szlovákiában (Késmárk, Rimaszombat, Selmecebánya), 1-1 Horvátországban (László), Kis-Jugoszláviában (Péterréve), Kanadában (Toronto) és Szlovéniában (Őrihodos). A születési helyre nem mindig kérdeztünk rá, ezért itt az N = 42.

Letelepedés ideje: az 1920-as években 2, a 40-es években 5, az 50-es években 11, a 60-as években 3, a 70-es években 5, a 80-as években 16, a 90-es években 7. Tíz adatközlőnk Ausztriában született. N = 59.

Honnan érkezett: 28 Magyarországról, 13 Romániából, 3 Szlovákiából, 1-1 Kanadából, Svájcban, Horvátországból, Szlovéniából, az USA-ból és Jugoszláviából. Tizen Ausztriában születtek. N = 60.

A házastársak között találunk jugoszláviai és magyarországi népi németet,¹² németországi németet, ausztriai osztrákot, aki tökéletesen megtanult magyarul, szepességi népi németet, aki magát magyarnak vallja, burgenlandi és horvátországi horvátot, akik közül utóbbi házastársa szlovéniai magyar szülőfalujában tanult meg magyarul. Ezenkívül olyan osztrákot is, aki magyar katonatiszt férjétől tanult meg magyarul, és ma unokáját már ő tanítja magyarra.

Vegyes: Az adatszolgáltatók közül 1 izraelita és 2 roma volt. Vallását és nemzetiségét egyik sem adta meg, noha ennek lehetőségét mindegyiknél kétszer is megemlítettük.

A kétnyelvűség-kutatással foglalkozó jelen vizsgálatunk módszerében messzemenően fedi az első és a második, befejezett ausztriai magyar szociográfiai felmérésünket. A közölt eredmények (statisztikák) ismertetésekor csupán az idézett kötetre, folyóiratokba megjelent első közlésekre hivatkozunk, és nem ismételjük meg forráskritikai megjegyzéseinket, kutatási eredményeink lelőhelyeit. Korábbi kritikai megállapításainkat sem indokoljuk, például olyan kutatókkal szemben, akik a magyar nyelvterületen korábban bevett gyakorlatot követve fogalmaztak, amikor a közérthetőséget részesítették előnyben, ezzel elhanyagolva az 1938. évi olyan sajátosan kisebbség- és nemzetiségpolitikai árnyalatokat, amelyek igencsak jelentősek az ausztriai magyarság és a többi népcsoport számára. (Vö. pl. Éger 1990, 14, vagy 1998, 125, aki azonosítja a *köznyelv* és az *anyanyelv* fogalmát a népszámlálási kérdőívekkel kapcsolatban. Ausztriában az *anyanyelv*-re kizárólag az anchluss utáni, vagyis német idők népszámlálása alkalmával kérdeztek, s ezzel a fogalom politikai töltetet kapott.)

A *Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről* című kötetben közölt, előtanulmánynak szánt írásunkból (Szépfalusi 1991) átvettekhez csak akkor tüntetjük fel az idézetek helyét, amennyiben az itt ismertetett adatok kiegészítik az előtanulmányt, vagy helyesbítik az abban közölt adatokat.

A szerkesztésünkben Bécsben, a 44. évfolyamában megjelenő *Másokért Együtt* című értesítő egyes számait – kétszeri kiegészítő javítást követően – a 2000. január 1-től használt végleges számozással idézzük (az első szám az évfolyamot, a második az évfolyamon belüli, a harmadik az összesített lapszámot jelöli).

Az Osztrák Központi Statisztikai Hivatalban azonos témakörben rendszeresen legalább két, de gyakran három-négy alkalommal is közölnek

egymástól eltérő adatokat. Az első közlések az ideiglenes, évközi, részben havi adatokat tartalmazzák (Österreichischer Zahlenspiegel), a véglegeseket az évkönyvekben publikálják (Statistisches Jahrbuch); ezek értékelését, illetve kiigazítását utóközlés formájában jelentetik meg (Statistische Hefte).

Köszönetek

Kétnyelvűség-kutató munkánkat számos hazai, elsősorban állami intézmény munkatársa, vezetője, szakelőadója támogatta. A bécsi Osztrák Statisztikai Hivatal szakelőadói rendszeresen telefonon tájékoztattak, ezért különös köszönet illeti *Hofrat abs.theol. Johann Ladstaetter* főelőadót, osztályvezetőt, *Helga von Wildet*, az 1. számú népesedési ügyosztály vezetőjét, *Yvonne Gumpoldsberger* előadót, *dr. Györi Vilmost* és *dr. Peter Laimert*.

Köszönöm *Christian Bendanak* (Wien), a *Die Presse* levéltárosának türelmét és megértését okvetetlenkedésnek tűnhető aprólékoságomért.

Köszönöm az Osztrák Belügyminisztériumban *Mag. Helmut Bernkopf* miniszteri tanácsos újabb adatszolgáltatásait.

Köszönöm *Halász Attila* (Budapest), az Európai Roma Jogok Központja munkatársának a közölt információit, *Keveházi László* (Kőszeg) egyháztörténeti tájékoztatását, *dr. Sonnevendné Belohorczy Mária Márta* (Budapest, Széchényi Könyvtár) könyvtárosnak a nemzetközi csereszolgálat keretében megküldött anyagot. *Dr. Karl Schwarz* (Bécs) bécsi és budapesti egyetemi tanár, az Osztrák Művelődési és Kulturális Minisztérium főosztályvezetőjének naprakész vallásügyi tájékoztatását, *Mag. Hollós József* szenátusi tanácsos (Bécs, városközi osztályvezető, MA 13) és *Mag. Rupler Katalin* (Bécs, városközi osztályvezető, MA 66) utalásait számos továbbvezető irodalomra, *Mag. Thomas Maisel* bécsi egyetemi levéltárosnak, hogy rendelkezésre bocsátotta Bornemisza Péter beiratkozási anyagkönyvi bejegyzését.

Köszönöm *dr. Geccényi Lajos* (Győr–Budapest), a Magyar Országos Levéltár főigazgatójának, és *dr. Ujváry Gábor*, az újjalakult Bécsi Magyar Történeti Intézet első igazgatójának konkrét segítségét és tudományos tanácsait.

Köszönöm *dr. Derék Pál* egyetemi magántanár (Finnugor tanszék) és a bécsi kutatótársak tanácsait, közülük különösen is *dr. Cserján Károly* és *dr. Deák Ernő* segítségét.

Köszönet *Irányi Bélának* (Grindelwald), hogy őriszigeti fácánosát „kutatóházként” most is használhattuk, miközben *Mészáros Éva* és *Géza* (Őrisziget) a kert gondozásával a munkához szükséges csendet biztosította.

Köszönöm *Antal Imrének*, hogy mindig kész volt segíteni a számítógép kezelésében és a program elkészítésében, legyen az helyben, de még gyakrabban a telefon igénybevételével; köszönöm *Antalné Sebestyén Ágnes* körültekintő, gondos lektorálását.

Szépfausiné Wanner Mártának a szöveg gondozását, annak számítógépes elkészítését köszönöm. Segítsége nélkül, még a határidő többszöri meghosszabbítása ellenére sem készülhetett volna el ez a könyv, hiszen magam változatlanul „a hagyományos módszerrel”, cédulázva, írógéppel dolgozom.

Köszönet a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete kétnyelvűség-kutató munkaközösségének, hogy befogadtak, segítségemre voltak, biztattak, noha *más* szakosként nem üthettem meg a nyelvészeknek emelt mércét.

Beregszászi Anikónak köszönöm a nyelvi elemzések elkészítését, *Kontra Miklósnak*, az RSS-kutatás vezetőjének pedig sokrétű segítségét.

Őrisziget, 2000. augusztus 20.¹³

Szépfausi István

* * *

Könyvünk végén együtt közöljük *az ausztriai és muravidéki keresztábrákat*. Minden keresztábra (az utolsó négyet kivéve) egy *K_501* típusú számmal kezdődik, amely a változó példányok egyedi azonosítója. Az egyedi azonosító után az értékelendő vagy kiegészítendő mondat található dőlt betűvel szedve. Az egyes feladatok instrukciói külön sorban szerepelnek nagybetűsen, például: MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

A keresztábrák első oszlopában a muravidéki, a másodikban a magyarországi, s a harmadikban az ausztriai adatok találhatóak. A sorok a választakat mutatják. A keresztábrák egyes celláiban a felső szám az elemszám, amely megmutatja, hány adatközlő adott egy bizonyos választ. A második szám az oszlopszázalék, amely a különböző cellákban arról tájékoztat, hogy a muravidéki, magyarországi és ausztriai adatközlőknek rendre hány százaléka választotta az egyik változatot, s hány a másikat.

A táblák után páronkénti összehasonlításban (Magyarország – Muravidék, illetve Magyarország – Ausztria) föl van tüntetve a khi-négyzet-statisztika értéke és az eredmény szignifikanciaszintje. Minden esetben, amikor a p kisebb 0,05-nél, legalább 95%-os bizonyossággal állíthatjuk, hogy a talált különbség ténylegesen különböző állapotokat takar, tehát a minták közti különbség nem a véletlen következménye. A keresztábra alatti utolsó sorban a hiányzó megfigyelések száma a valamilyen okból érvénytelen választ adók (és a vizsgálatunk szempontjából irreleváns választ adók) számát mutatja. Ha egy keresztábra után nincs khi-négyzet és p érték, például a K_612 után, annak az az oka, hogy legalább egy cellában az elméleti gyakoriság (becsült elemszám) 5-nél kisebb, ami a khi-négyzet-próba alkalmazását aggályossá teszi. Amikor egy keresztábrában túl sok az üres cella, akkor a khi-négyzet-értéket nem lehet kiszámítani. Ilyen a K_624-es tábla, ahol csak egyetlen releváns válasz adatait látjuk (*a főnökhöz jöttem*) mert senki nem használta *a főnök után* kontaktusváltozatot.

Az itteni keresztábrák készítésekor kutatócsoportunk *tot2011_legúj.sav* adatfájlját használtuk, ami lényegében azonos a *tot99.mst* fájljal (lásd Lanstyák 2000: 24), illetve a *tot2000.mst* fájljal (lásd Kontra – Péntek – Szilágyi 2010–2011: 67). Lásd még a 10. ausztriai jegyzetet.

A magyarországi kontrollvizsgálatot Ikrényben (Győr-Moson-Sopron megye, 36 adatközlő), Veresegyházon (Pest megye, 36 adatközlő) és Szatymazon (Csongrád megye, 35 adatközlő) végeztük el. Amikor e könyvben a terepmunkák során nyert adatokra hivatkozunk, *Terepadatok 1996* jelzéssel utalunk rájuk.

A szerkesztő

1. Földrajzi és népesedési viszonyok

Ausztria területe 83 858 km². Lakossága 1999 végén 8 092 254 volt, ebből 747 172 külföldi állampolgár. Külföldi állampolgárnak számít a (még) nem osztrák, aki eddig nem vette fel, avagy még nem vehette fel (évek száma, bűnügy miatt stb.) az osztrák állampolgárságot. Idetartozhatnak emigránsok, vendégmunkások, Ausztriába visszatért, avagy itt letelepedett külföldiek, akik az Európai Unió állampolgárai lehetnek stb., lásd az 1.1. táblázatot.

1.1. táblázat

Ausztria külföldi állampolgárságú lakossága (1991, 1996–1998) (Leicht 1999, 43)

	összesen	osztrák állampolgár	külföldi				
			összesen	nem EU-polgár	EU-polgár	ebből EU-német	ebből más EU-polgár
1991-05-15	7 795 800	7 278 100	517 700	438 300	79 400	57 300	22 100
1996-01-01	8 102 681	7 344 107	758 574	667 189	91 385	60 882	30 503
1997-01-01	8 085 905	7 342 042	743 863	652 797	91 066	61 050	30 016
1998-01-01	8 087 215	7 343 503	743 712	649 983	93 729	62 639	31 090

Az ország területén Bécs és Graz városokban, valamint Oberwart/Felsőőr és Oberpullendorf/Felsőpulya környékén él nagyobb számú magyar lakosság (Szépfalusi 1992, 71–88, 444–447).

Az 1991. évi népszámlálási íveken bevallott magyar köznyelvi adatok szerint az ausztriai helységek 52,7%-ában laknak magyarok, de valójában feltehetően megtalálhatók a községek 75%-ában.

A nyugat-magyarországi magyarság ősei több mint ezer éve telepedtek le a térségben. Az 1919 óta *Burgenland*-nak nevezett új tartományban az őshonos magyarok száma egyre csökken. A Bécsben élő magyarok létszáma ma már kétszeresen meghaladja a burgenlandi magyarokét.

1.1. Az országban élő nyelvi (köznyelvi) csoportok lélekszáma a népszámlálások tükrében

Az I. világháborút követően a népszámlálások alkalmával Ausztriában a köznyelvre (*Umgangssprache*) kérdeztek és nem az anyanyelvre, illetve a nemzetiség szerinti megoszlásra. Ezenkívül minden népszámlálás alkalmával árnyaltan, avagy jelentős mértékben másként határozták meg a köznyelv fogalmát (Szépfalusi 1991, 92–93; 1992, 353–354, 397–399). Következésképpen a más előfeltételek mellett létrejött számadatok összehasonlítása csupán fenntartással lehetséges, mert a „hivatalosak” olykor „használatlanok” (Baumgartner 1993, 225).¹⁴

Ausztriában 1923 és 1991 között a lakosság nyelvi megoszlásában, különösen is a nyelvi kisebbségek között, jelentős eltérések állapíthatók meg. Ezek csak részben vezethetők vissza asszimilálódásra, hiszen 1923-tól különböző szempontok szerint történt az adatgyűjtés. 1923-ban csak a jelenlévőket, 1934-ben az ország területén bejelentetteket, vagyis a lakhelyükön ideiglenesen nem tartózkodókat is számolták.

A nyelvi hovatartozásnál általában a nyelvhez vagy a nyelvi kultúrkörhöz való tartozást vették figyelembe, de 1934-ben a cigányokat mégsem nyelvük, hanem nemzetiségük alapján számolták, s ezért – 1923-hoz viszonyítva – Burgenlandban a horvátok és magyarok száma jelentős mértékben csökkent (Csoknyai 1977, 293–303 és 1979, 216).

1951-től a „köznyelv” (*Umgangssprache*) az a nyelv volt, amelyen az egyén a közvetlen környezetével érintkezett. Ez több nyelven is történhetett. Az számított tehát köznyelvnek, amelyiket a mindennapi életben az egyén *kizárólag*, illetve többnyelvű vidéken, *főleg* használt. 1961-ben a köznyelv a családi érintkezés nyelve volt. 1971-ben a népszámlálási íveken a német nyelvet csupán meg kellett jelölni, míg a „más nyelv”-et külön be kellett írni. Aki megjelölte a németet, és azonkívül más nyelvet is megnevezett, annak a német az első, a megnevezett további nyelv a második köznyelvnek számított. 1981-ben a köznyelvi kérdés arra irányult, hogy „milyen nyelven beszél vagy ért valójában a lakosság, vagy annak egy része”. A nyelvtudást nem kellett megadni. A kérdés gyakorlati célja az volt, hogy „a tervezésben támogassa az állami adminisztrációt az infrastrukturális intézmények létrehozásában (iskola, hivatalokban és törvényszékeken nyelv-

ismerettel rendelkező alkalmazottak alkalmazása stb.)” (Csoknyai nyomán Szépfalusi 1992, 353–354).¹⁵

1991-ben a népszámlálási kérdőíveken a magyar fordításban a köznyelv fogalmát a következőképpen határozták meg. A személyi kérdőív 7. kérdése: „köznyelve? Szíveskedjen itt azon nyelvet megadni (több nyelv megadása is lehetséges), amelyet általában a privát körben (család, rokonok, barátok) használ. Idegen nyelvek ismeretét nem kell itt megadni. Azon gyermekeknél, akik még nem tudnak beszélni, valamint a némáknál, szíveskedjék azt a köznyelvet megadni, amelyet a család használ.” A kérdés célja az volt: hogy „a kérdésre adott válaszokból egész Ausztriában, de az egyes országrészekben is megállapítható legyen (Sz. I.) a röghöz kötött nyelvi kisebbségek alakulása. A válaszokból figyelemmel kísérhető az újabb nyelvi kisebbségek, éspedig az Ausztriában megtelepedett vendégmunkások és menekültek csoportjának alakulása, ami céltudatos tervezésre ad módot, egyrészt az integrálódás előmozdítására, másrészt a kulturális sajátosságok megtartásának támogatására” (ismeretlen hivatali fordító munkája nyomán Sz. I.), lásd az 1.2. táblázatot.

1.2. táblázat

Ausztria nem német köznyelvíű lakossága állampolgárság és tartományok szerint 1991-ben (Statistische Nachrichten, Wien. 1993. Heft 11, 959–960)

osztrák állampolgár	B	K	N	O	S	St	T	V	W	összesen
angol*	548	1285	3803	2489	1948	3146	2115	1127	10 516	26 977
cseh	81	106	1604	697	313	289	158	145	6429	9822
francia*	44	139	512	260	240	314	314	226	1890	3939
horvát	19 109	295	999	893	309	698	298	391	6604	29 596
lengyel	110	133	756	564	159	161	106	104	6511	8604
magyar	4973	247	2389	1182	432	836	347	302	8930	19 638
olasz*	51	529	283	217	274	409	674	309	1173	3919
roma (sinti)	93	1	2	1	–	1	1	1	22	122
román	23	34	255	273	99	111	28	26	976	1825
szerbhorvát	167	336	1459	1232	640	742	365	431	11 285	16 657
szlovák	19	16	216	55	28	36	19	7	619	1015
szlovén és vend	65	14 850	458	255	312	1697	203	519	1832	20 191
török	47	66	552	510	337	189	387	294	3811	6193

osztrák állampolgár	B	K	N	O	S	St	T	V	W	összesen
egyéb*	245	566	2219	1775	1099	1391	1007	689	13 179	22 170
ismeretlen	1	1	4	5	1	–	1	2	2	17
összesen	25 576	18 604	15 511	10 408	6191	10 020	6023	4573	73 779	170 685

* Feltehetően a nyelvtudást megadókkal. (Az osztrák állampolgárságú nem német köznyelvűek közül feltehetően a nagyszámú angol, francia, olasz és egyéb köznyelvet megadók nem vették figyelembe, hogy a népszámlálási személyi kérdőív 7. kérdésénél a magyarázatok értelmében „az idegen nyelvek ismeretét itt nem kell megadni”.)

más állampolgár	B	K	N	O	S	St	T	V	W	összesen
angol	228	520	1730	1072	1320	1126	1002	388	6824	14 210
cseh	302	84	2702	3546	258	409	165	93	2077	9636
francia	57	87	288	199	185	175	281	154	1351	2777
horvát	351	1661	2452	5190	2765	2540	2587	2523	10 189	30 258
lengyel	310	233	2825	1861	292	623	301	183	10 198	16 826
magyar	1790	243	3051	2036	361	1027	324	400	4589	13 821
olasz	19	393	156	147	234	246	1105	158	1012	3470
roma (sínti)	2	–	1	3	–	–	–	–	17	23
román	817	466	4790	3818	602	3210	346	330	2 948	17 327
szerbhorvát	638	3 598	13 940	18 697	12 704	3333	8931	9700	69 688	141 229
szlovák	35	5	297	126	15	94	9	11	513	1105
szlovén és vend	139	1611	1032	924	558	2848	724	1026	1348	10 210
török	613	537	17 165	12 738	6401	1302	13 310	19 705	42 137	113 908
egyéb	903	1445	6988	6874	2972	4736	2134	1372	24 741	52 165
ismeretlen	3	50	7	24	13	2	–	3	7	109
összesen	6207	10 933	57 424	57 255	28 680	21 671	31 219	36 046	177 639	427 074

A burgenlandi lakosság köznyelv szerinti, 1923 és 1971 közötti adatai megtalálhatók előtanulmányunkban (Szépfalusi 1991, 78–79). Itt az 1923-as és 1971-es adatokat újra közöljük, két kiegészítéssel. Egyrészt közzé tesszük az 1981-es és 1991-es adatokat is, másrészt Kocsis és Kocsis-Hodosi (1998, 201) alapján közöljük Felsőőr, Alsóőr, Őrisziget és Felsőpulya 1880-as, 1910-es és 1920-as adatait is (1.3. táblázat).

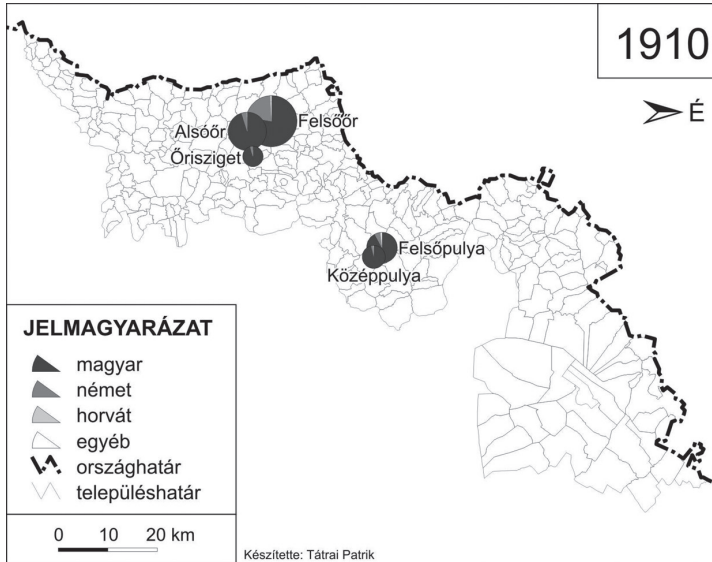
1.3. táblázat

Burgenland lakossága járasonként köznyelv szerint (1923-ban és 1971–1991-ben) (abszolút számokban)

	év	német	horvát	magyar	más	összesen
Kismarton város	1923	6220	155	410	11	6796
	1971	9453	204	380	22	10 059
	1981	9583	193	238	88	10 102
	1991	9482	320	314	233	10 349
Ruszt város	1923	1308	14	36	3	1361
	1971	1604	31	66	3	1714
	1981	1684	–	1	8	1693
	1991	1647	13	14	22	1696
Felsőöri járás	1923	46 749	4173	6426	167	57 515
	1971	47 794	2716	2833	128	53 471
	1981	48 787	2287	2384	189	53 647
	1991	47 601	1954	3207	1021	53 783
Alsóór község	1880	88	–	1377	43	1508
	1910	63	–	1393	8	4464
	1920	57	–	1230	128	1415
	1923	78	1	1197	–	1276
	1971	104	2	696	57	859
	1981	278	2	725	35	1040
	1991	265	2	670	51	988
	Felsőór város	1880	885	–	2487	25
1910	842	–	3039	31	3912	
1920	838	–	3138	186	4162	
1923	1162	5	2664	15	3846	
1971	3912	42	1486	15	5455	
1981	4521	44	1345	34	5944	
1991	4430	104	1598	187	6319	
Őrisziget község	1880	20	–	362	4	386
	1910	16	–	317	–	333
	1920	21	–	271	3	295
	1923	28	–	272	–	300
	1971	41	–	214	–	255
(Rotenturmmal egyesítve: 1971)	1981	1091	188	177	1	1457
	1991	984	142	274	10	1410

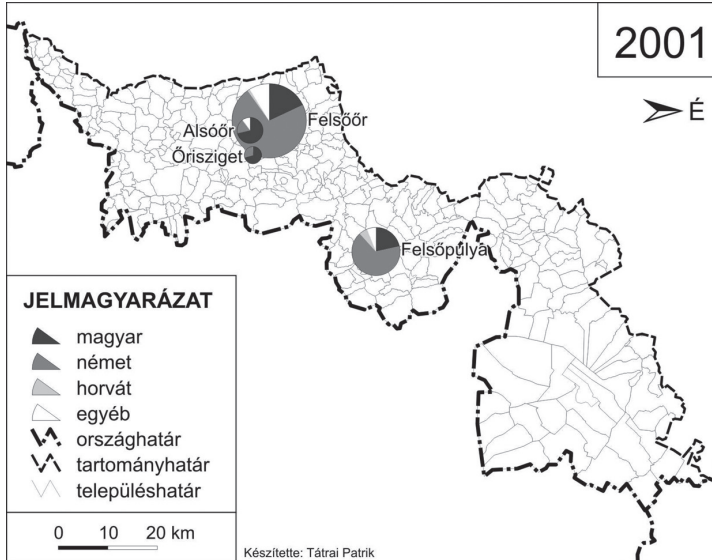
	év	német	horvát	magyar	más	összesen
Felsőpulyai járás	1923	35 595	11 448	2340	274	50 571
	1971	33 903	6492	971	12	41 378
	1981	33 145	5411	828	63	39 447
	1991	31 941	4769	1061	691	38 462
Felsőpulya község	1880	114	–	1115	33	1262
(Középpulyával egyesítve)	1910	66	–	1241	20	1327
	1920	59	–	1302	24	1385
	1923	199	15	1183	3	1400
	1971	1462	99	761	1	2323
	1981	1560	128	724	10	2422
	1991	1756	176	631	77	2640
Gyanafalvai járás	1923	23 303	11	174	448	23 936
	1971	19 485	18	101	99	19 703
	1981	18 806	8	46	77	18 937
	1991	17 710	20	74	241	18 045
Kismarton környéke járás	1923	20 237	12 479	899	238	33 853
	1971	25 625	7578	219	101	33 523
	1981	28 147	5534	103	335	34 119
	1991	27 982	6842	477	795	36 096
Nagymartoni járás	1923	27 512	2963	528	72	31 075
	1971	31 320	1970	193	89	33 572
	1981	32 748	1201	95	364	34 408
	1991	32 429	1270	425	951	35 075
Nezsideri járás	1923	37 347	5168	3694	478	46 687
	1971	46 084	2268	802	139	49 293
	1981	46 495	1297	385	281	48 458
	1991	45 711	1641	987	1058	49 397
Németújvári járás	1923	27 810	5600	747	228	34 385
	1971	25 986	3249	108	73	29 416
	1981	25 974	2831	67	88	28 960
	1991	24 594	2631	204	548	27 977

Az 1.1. és 1.2. ábra (térkép) néhány település nemzetiségi arányainak változását mutatja 1910 és 2001 között. A térképeket Kocsis (2005b) alapján Tátrai Patrik készítette.

1.1. ábra.

Néhány település nemzetiségi arányai 1910-ben (anyanyelv szerint), Kocsis (2005b) alapján

1.2. ábra.

Néhány település nemzetiségi arányai 2001-ben (köznyelv szerint), Kocsis (2005b) alapján

1.2. Az 1991. évi népszámlálás alkalmával a magyar köznyelvet megadó állampolgársága

Az 1991. évi népszámlálás alkalmával a magyar köznyelvet megadó személyek 37-féle állampolgársággal rendelkeztek, nem számítva az 5 különböző közép- és dél-amerikai országhoz tartozókat, az állampolgárság nélkülieket (613, azaz 1,8%), a tisztázatlan (60, azaz 0,2%), az ismeretlen állampolgárságúakat (11), valamint a régi Csehszlovákia, Jugoszlávia és a Szovjetunió új országaiból származókat.

A 33 459 magyar köznyelvű közül 19 638, azaz 58,7% volt osztrák, 9674, azaz 28,9% volt magyar állampolgár, 2039, azaz 6,1% volt román, 809, azaz 2,4% volt „régii” jugoszláv, 209, azaz 0,62% volt csehszlovák, 187, azaz 0,56% volt német, s ezenkívül 50, azaz 0,15% volt USA, 23 svájci, 22 kanadai, 18 izraeli, 17 lengyel, 16 svéd, 12 ausztrál, 7 bolgár, 5-5 angol, illetve argentin, 4 olasz, 3-3 albán, brazil, francia, illetve holland, 2-2 belga, dél-afrikai, finn, marokkói, norvég, szovjetuniói, illetve török. Továbbá 1-1 egyiptomi, Fülöp-szigeteki, iráni, libanoni, liechtensteini, nigériai, pakisztáni, spanyol, illetve vietnami állampolgár adta meg a magyar köznyelvet. (Forrás: Az iménti adatokat az 1991. évi népszámlálás magyar köznyelvű adataiból kérésünkre Johann Ladstätter hívta le és bocsátotta rendelkezésünkre az Osztrák Statisztikai Hivatal népszámlálási adatbankjából, 1999-09-13.)

1.3. A nyolcvanas évek Kárpát-medencei magyar migrációja

A magyar nyelvterületről történő elvándorlás legismertebb formája Ausztriában a politikai menedéj jog kérelmezése volt, a II. világháború utolsó esztendejétől 1988. május 9-ig.

A Magyarországról érkezettek. Magyarország kilátásba helyezett csatlakozása az Egyesült Nemzetek Szervezete menekültügyi ún. genfi konvenciójához 1986-tól lényegesen megnövelte a menedéj jogot kérő magyarok számát. A nyolcvanas években összesen 17 485 magyar állampolgár kért Ausztriában menedéj jogot.¹⁶ Azonos időszakban Magyarországról, letelepedési vagy bevándorlási engedéllyel, 763-an telepedtek le Ausztriában.¹⁷

A hetvenes évek végén és a nyolcvanas években Ausztriába érkezettek közül a nyolcvanas években 9342 magyar állampolgár vándorolt tovább, közülük 3852 az Amerikai Egyesült Államokba, 3034 Kanadába, 1942 Ausztráliába, 116 a Német Szövetségi Köztársaságba, 398 pedig különböző európai vagy tengerentúli államba.¹⁸

Ausztriából a nyolcvanas években jöttek közül 1790-en, az előző időszakban érkezettek közül pedig kerek 200-an tértek vissza Magyarországra. (Az 1980. január 1. és 1988. május 8. között érkezettek 7%-a, az 1988. május 9-én bekövetkezett, lengyel és magyar állampolgárokat érintő, menedékjogi kérelmet visszautasító osztrák belügyminisztériumi „zárlat” után, 1989. december 31-ig, a kijöttek 56,5%-a.)

Ausztriában a hivatalos statisztikák külön nem közlik a menekültgondozásban lévők soraiból kitoloncoltakat. Számuk, számos félrevezető híreszteléssel szemben, teljesen jelentéktelen volt. Nincsen kimutatás a bírósági ítéletet követően kitoloncoltakról, viszont a bűnügyi statisztika magyar rovata Ausztriában megkülönbözteti a magyarországi turistáktól az ausztriai menekülteket és vendégmunkásokat. Ennek alapján megállapíthatjuk: az ausztriai magyar menekült és vendégmunkás bűnözés jelentéktelen adatából következik, hogy bírósági végzéssel nagyon kevés ausztriai magyart toloncoltak ki az országból.¹⁹

1991-es előtanulmányunk szerint az 1980-as években az ausztriai magyarság növekedése Magyarországról 6916 fő volt, Romániából pedig 5100 fő.

Az 1991 és 1996 közti, második ausztriai magyar szociográfiai felmérésünk terepmunkájának befejezése után, az iménti adatok kiegészültek a magyar nyelvterületről 1990-ben Ausztriában, sok nehézség árán, mégis sikeresen megtelepedettekkel, továbbá felvettük a délszláv háború következtében 1991-ben Jugoszláviából, zömében a Vajdaságból, szerb katonai behívó birtokában avagy az elől menekült magyarokat. Számukról csak becslések állnak rendelkezésre, viszont az Osztrák Statisztikai Hivatalban elfekvő adatok szerint közülük legalább 800-an voltak magyar anyanyelvűek.²⁰ A valós számuk, a családegyesítéseket követően, kerek 1500 lehetett.

A magyar nyelvterület további országaiból érkezettek. Ausztriában a nyolcvanas években menedékjogot kérő csehszlovákiai és kárpát-ukrajnai magyarok száma 200-300 lehetett. Az Osztrák Statisztikai Hivatal fentiekben ismertetett felmérése szerint, az 1991-ben Ausztriában élő, volt csehszlovák állampolgárok 2%-a magyar anyanyelvű.

Összefoglalólag megállapíthatjuk: az ausztriai magyarok száma migráció következtében, az 1980-as években, *legalább* 13 500 személlyel gya-

rapodott. Közülük kerek 7000 a magyarországi, 5000 a romániai, s 1500 az egyéb utódállambeli (főleg vajdasági) magyar. Számuk együttesen meghaladta az 1956 és 1961 közti migrációs hullámmal végleg Ausztriában megtelepedett magyarokét.

1.4. Az ausztriai magyarokra jellemző néhány adat

A Burgenlandban és Bécsben élő magyar köznyelvűek tudományos vizsgálatát, az 1981. évi népszámlálás adatai alapján, Albert Lichtblau végezte el, s hasonló értékelést tartalmaz, az 1991. évi népszámlálás adatai alapján Cserján Károly, Győri Vilmos és Szabó Mátyás munkája (Lichtblau 1987; Cserján–Győri–Szabó 1999a, 3; 1999b, 3).

Lichtblau adatait az állampolgárságra, az életkorra, a felsőfokú képzettségre, a lakóhelyre, a munkahelyre, valamint a nyugdíjasokra vonatkozóan figyelembe vettük korábbi tanulmányunkban (Szépfalusi 1991, 85–89). Az alábbiakban Cserján Károlynak, az 1991. évi népszámlálás adatai alapján elkészített adatbázisát értékeljük, és az ausztriai magyarok adatait egybevetjük az egyes népcsoportokéival. Helyenként kitérünk az 1991-ben (még) nem osztrák állampolgárságú magyarokra is.

1.4.1. A magyar köznyelvűek életkor szerint (korcsoportok)

Életkorukat vizsgálva, 1981-ben Burgenlandban a magyar köznyelvet megadóak 66,7 százaléka, Bécsben 64 %-a volt 39 évesnél idősebb. Amennyiben az állampolgársággal (még) nem rendelkezőket is figyelembe vesszük, a bécsi érték 56,4 %-ra csökken.

A Bécsben élő magyar köznyelvűek soraiban a 25–39 évesek, Ausztria lakosságának átlagához viszonyítva, jóval magasabb számarányt érnek el, míg Burgenlandban a szám adatok ezzel ellentétesek. Az utóbbi trend, a burgenlandi szórvány magyarok soraiban, megfelel az országos átlagnak; a legrosszabb arányok a négy „öslakos”-településnél észlelhetők. Albert Lichtblau véleménye szerint Bécsben, amennyiben a magyarok további bevándorlással számolhatnak, a 40 éven aluliak száma stabilizálódhat, Burgenlandban viszont a kiöregedés további aránytölődést eredményezhet (Lichtblau 1987, 4; Szépfalusi 1991, 86).

Az 1991. évi népszámlálás alkalmával 13 821 nem osztrák állampolgár adta meg magyar köznyelvét, közülük 10 556 volt magyar állampolgár. Életkorukat tekintve: 0–6 éves volt 729 fő (6,9%); 7–14 éves 742 fő (7,0%); 15–19 éves 589 fő (5,6%); 20–24 éves 1519 fő (14,4%); 25–44 éves 5675 fő (53,7%); 45–59 éves 979 fő (9,3%); 60–64 éves 106 fő (1,0%); 65–69 éves 82 fő (0,8%); 70–74 éves 41 fő (0,4%); s végül 75 éves vagy idősebb 94 fő (0,9%) (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 3).

Az 1991. évi népszámlálás alkalmával 6763 burgenlandi személy jelölte meg környezeti nyelvként a magyart (ebből 4973 volt osztrák állampolgár, 1790 pedig külföldi állampolgár, azaz bármelyik Magyarországgal szomszédos országból bevándorolt magyar lehetett.²¹ Ettől eltérő adatokkal is találkozunk: Cserján–Györi–Szabó (1999a, 3–4) 1622 olyan külföldi állampolgárt említenek, akik valószínűleg nagyrészt a Kárpát-medence magyaroktól régióiból (Magyarországról, Erdélyből, Vajdaságból, Felvidékről) vándoroltak Ausztriába. Ez az 1622 személy életkorát tekintve a következőképpen oszlik meg: 0–6 éves volt 96 fő (5,9%); 7–14 éves 100 fő (6,2%); 15–19 éves 91 fő (5,6%); 20–24 éves 254 fő (15,7%); 25–44 éves 915 fő (56,4%); 45–59 éves 121 fő (7,5%); 60–64 éves 15 fő (0,9%); 65–69 éves 14 fő (0,9%); 70–74 éves 6 fő (0,4%); 75 éves vagy idősebb 10 fő (0,6%) (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 3–4).

Az 1991. évi népszámlálás alkalmával Bécsben 4589 külföldi (nem osztrák állampolgár) adta meg magyar köznyelvét.²² Cserjánék 3539 magyar állampolgárt említenek, akiknek életkori megoszlása a következő volt: 0–6 éves volt 246 fő (7,0%); 7–14 éves 293 fő (8,3%); 15–19 éves 209 fő (5,9%); 20–24 éves 472 fő (13,3%); 25–44 éves 1811 fő (51,2%); 45–59 éves 398 fő (11,2%); 60–64 éves 36 fő (1,0%); 65–69 éves 30 fő (0,8%); 70–74 éves 12 fő (0,3%); 75 éves vagy idősebb 32 fő (0,9%) (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 9–10).

1.4.2. A magyar köznyelvűek iskolai végzettség szerint

Felsőfokú képzettségüket (iskolai végzettségüket) tekintve 1981-ben a német köznyelvűek és valamennyi német köznyelvű népcsoport adatait alapul véve, a magyarok képzettségi mutatója az 1971-es népszámláláshoz viszonyítva emelkedett; az egész országban változatlanul a legmagasabb.²³ Míg Burgenland osztrák állampolgárságú lakosságának 1,9%-a végzett

egyetemet vagy főiskolát, addig az ottani magyarokénak 3,3%-a, ami nyilvánvalóan az ott megtelepedett avagy bevándorolt, magát elsődlegesen e tartomány lakosának valló ausztriai magyaroknak tudható be (Ausztriában minden állampolgárnak legalább két törvényes lakóhelye lehet).

1.4. táblázat

Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Ausztriában iskolai végzettség szerint 1991-ben (Cserján–Győri–Szabó 1999a, 55)

	összesen	%	német	%	cseh	%	horvát	%	magyar	%
egyetem/főiskola	232 448	3,9	218 456	3,6	924	10,5	757	2,9	1626	9,3
főiskola jellegű	70 915	1,2	68 692	1,1	107	1,2	280	1,1	263	1,5
szakközépiskola	282 966	4,7	274 382	4,6	873	9,9	957	3,7	1061	6,0
ált. középiskola	298 661	5,0	282 617	4,7	958	10,9	1108	4,2	2283	13,0
szakiskola	712 690	11,8	698 052	11,6	1155	13,1	2416	9,2	1428	8,1
ipari tanonciskola	1 998 580	33,2	1 969 596	32,7	2363	26,8	6104	23,3	3869	22,0
általános iskola	2 420 700	40,2	2 362 293	39,3	2422	27,5	14 539	55,6	7020	40,0
összesen	6 016 960	100,0	5 874 088	100,0	8802	100,0	26 161	100,0	17 550	100,0

Az 1991. évi népszámlálás alkalmával 13 821 nem osztrák állampolgár adta meg magyar köznyelvét, közülük 10 556 volt magyar állampolgár. Ebből iskolai végzettségüket tekintve az adatszolgáltatók száma összesen 9085, akiknek 11%-a végzett egyetemet vagy főiskolát, 1,4%-a főiskolai jellegű iskolát, 6,1%-a szakközépiskolát, 12,9%-a általános középiskolát, 7,3%-a szakiskolát, 29,3%-a ipari tanonciskolát és 31,9%-a általános iskolát. Ezek az adatok 10-15%-kal kedvezőbbek az osztrák állampolgársággal rendelkező magyar köznyelvűek adatainál (Cserján–Győri–Szabó 1999a, 55).

Az egyetemet, főiskolát és/vagy főiskolai jellegű iskolát végzettek adatait a többségiékeihez hasonlítva megállapíthatjuk, hogy az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek 2,3-szer, a (még) nem osztrák állampolgárságú magyar vendégmunkások 2,6-szer iskolázottabbak. Az ezt megelőző 1981. évi népszámlálás alapján mindkét adat 1,9-szeres volt (Szépfalusi 1991, 86–87, 98; 1992, 96–100). Vagyis a nyolcvanas évek migrációja megemelte az Ausztriában élő magyarok iskolázottsági mutatóit.

A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) 2000. május 16-án Párizsban adta közre legújabb, az egyetemet végzettekről szó-

ló, az 1998. évi helyzetet tükröző statisztikáját. Ebben megállapítja, hogy a világon Magyarország az 5–6. helyet foglalja el a 100 lakosra jutó végzettek sorában: 1. USA 29, 2. Hollandia 28, 3. Japán 20, 4. Spanyolország 18, 5–6. Nagy-Britannia és Magyarország 17–17, (...) 11. Svájc 15, (...) 16. Csehország 12, 17. Törökország 9, 18–19. Ausztria és Portugália 8–8.²⁴

1.4.3. A magyar köznyelvűek foglalkozás szerint (szociális rétegződés)

1.5. táblázat

Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Ausztriában foglalkozás szerint 1991-ben (Cserján–Győri–Szabó 1999a, 87)

	összesen	%	német	%	cseh	%	horvát	%	magyar	%
önálló*	167 705	5,0	166 198	5,0	16	0,4	648	4,8	72	0,8
önálló egyéb**	216 113	6,4	208 978	6,3	436	9,5	650	4,8	809	9,1
alkalmazott/ hivatalnok, főiskola	209 088	6,2	198 835	6,0	619	13,5	808	6,0	1060	11,9
alkalmazott/ hivatalnok, középiskola	293 806	8,7	283 303	8,6	824	18,0	1153	8,6	1306	14,7
alkalmazott/ hivatalnok, egyéb	1 208 747	35,7	1 187 770	36,0	1089	23,8	3911	29,1	1946	21,9
szakmunkás	529 732	15,7	518 702	15,7	655	14,3	2411	18,0	1355	15,2
betanított munkás	424 087	12,5	412 303	12,5	571	12,5	2046	15,2	1311	14,8
segédmunkás	334 300	9,9	322 468	9,8	359	7,9	1791	13,3	1028	11,6
összesen	3 383 578	100,0	3 298 557	100,0	4569	100,0	13 418	100,0	8887	100,0

* az erdő- és/vagy mezőgazdaságban családtaggal

** családtaggal

Az 1991. évi népszámlálás alkalmával 13 821 nem osztrák állampolgár adta meg magyar köznyelvét, közülük 10 556 volt magyar állampolgár. Ebből foglalkozásukat tekintve az adatszolgáltatók száma összesen 7014 volt; közülük 0,2% volt önálló dolgozó, családtaggal együtt az erdő- és/vagy mezőgazdaságban; 3,2% volt – családtaggal – más munkakörben

önálló; 9,9% volt alkalmazott főiskolai végzettséggel; 6,2% érettségivel; 5,8% pedig egyéb. Szakmunkás volt 35,7%, betanított munkás 19,5% és segédmunkás 19,6% (Cserján–Győri–Szabó 1999a, 87).

1.6. táblázat

*Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Burgenlandban foglalkozás szerint 1991-ben
(Cserján–Győri–Szabó 1999a, 87–88)*

	összesen	%	német	%	cseh	%	horvát	%	magyar	%
önálló*	8102	7,0	7411	7,0	–	–	616	8,0	56	3,1
önálló egyéb**	6495	5,6	5911	5,6	5	15,6	381	4,9	119	6,7
alkalmazott/ hivatalnok, főiskola	5470	4,7	4808	4,5	4	12,5	410	5,3	126	7,1
alkalmazott/ hivatalnok, középiskola	9151	7,9	8202	7,7	3	9,4	700	9,0	147	8,3
alkalmazott/ hivatalnok, egyéb	34 066	29,3	31 036	29,3	8	25,0	2333	30,1	509	28,6
szakmunkás	22 550	19,4	20 490	19,4	4	12,5	1681	21,7	297	16,7
betanított munkás	17 568	15,1	16 242	15,3	5	15,6	937	12,1	298	16,7
segédmunkás	12 758	11,0	11 770	11,1	3	9,4	683	8,8	228	12,8
összesen	116 160	100,0	105 870	100,0	32	100,0	7741	100,0	1780	100,0

* az erdő- és/vagy mezőgazdaságban családtagokkal

** családtagokkal

Az 1991. évi népszámlálás alkalmával Burgenlandban 1175 magyar állampolgár közölte foglalkozását. Közülük 0,3% volt önálló dolgozó, családtagokkal együtt az erdő- és/vagy mezőgazdaságban; 3,1% volt – családtagokkal – más munkakörben önálló; 2,0% volt alkalmazott főiskolai végzettséggel; 4,0% érettségivel; 4,9% pedig egyéb. Szakmunkás volt 39,0%, betanított munkás 30,2% és segédmunkás 16,6% (Cserján–Győri–Szabó 1999a, 87–88).

1.7. táblázat

Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Bécsben foglalkozás szerint 1991-ben
(Cserján–Győri–Szabó 1999a, 92)

	összesen	%	német	%	cseh	%	horvát	%	magyar	%
önálló*	2079	0,3	2022	0,3	3	0,1	16	0,4	4	0,1
önálló egyéb**	46 863	7,1	43 241	7,0	286	9,8	183	4,9	472	10,5
alkalmazott/ hivatalnok, főiskola	60 586	9,2	55 393	9,0	383	13,1	286	7,7	562	12,5
alkalmazott/ hivatalnok, középiskola	84 025	12,8	78 486	12,7	544	18,6	351	9,4	783	17,4
alkalmazott/ hivatalnok, egyéb	275 669	41,9	266 456	43,2	728	24,8	1107	29,8	933	20,7
szakmunkás	74 735	11,4	70 321	11,4	409	14,0	437	11,8	622	13,8
betanított munkás	61 000	9,3	55 228	9,0	358	12,2	641	17,2	634	14,1
segédmunkás	52 386	8,0	45 894	7,4	219	7,5	695	18,7	498	11,0
összesen	657 343	100,0	617 041	100,0	2930	100,0	3716	100,0	4508	100,0

* az erdő- és/vagy mezőgazdaságban családtagokkal

** családtagokkal

Az 1991. évi népszámlálás alkalmával Bécsben 2213 magyar állampolgár közölte foglalkozását. Közülük 0,1% volt önálló dolgozó, családtagokkal együtt az erdő- és/vagy mezőgazdaságban; 5,6% volt – családtagokkal – más munkakörben önálló; 16,5% volt alkalmazott vagy hivatalnok főiskolai végzettséggel; 9,3% érettségivel; 8,0% pedig egyéb. Szakmunkás volt 28,1%, betanított munkás 15,3% és segédmunkás 17,1% (Cserján–Győri–Szabó 1999a, 92).

1.4.4. Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek nemek szerint

1991-ben az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek közül Ausztriában 46% volt férfi és 54% nő, a burgenlandi magyaroknál a nemek aránya ugyanilyen volt, Bécsben pedig 45% férfi és 55% nő volt. Az Ausztriában, illetve a Burgenlandban élő magyar állampolgárok 61%-a volt férfi és 39%-a nő, a bécsi magyar állampolgároknak pedig 58%-a volt férfi. (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 17 és 19).

2. Történelem

Ausztria hivatalos neve: Osztrák Köztársaság (a „második”, *Republik Österreich*), az Európai Unió tagállama (1995). Államformája: Szövetségi Köztársaság. Közigazgatási beosztása: 9 szövetségi tartomány; mindegyiknek törvényhozó testülete és kormányzata van. A törvényhozó hatalmat a két kamarás Szövetségi Gyűlés gyakorolja. A 183 tagú képviselőházat az általános választójog alapján négy évre, a másik kamarát, a 63 tagú Szövetségi Tanácsot, a tartományi gyűlések változó időtartamra választják meg. Fővárosa: Wien (Bécs). Területe: 83 858 km². Népsűrűsége: 93,2 fő/km² (1998). Nemzeti ünnepe: október 26. Ezen a napon hagyta el Ausztriát 1955-ben – 1938-tól számítva – az utolsó megszálló katona (Élesztős–Rostás 1994, 653).

A mai ausztriai térség uralkodói: 976 és 1156 között örgrófok, 1156 és 1453 között hercegek, 1453-tól főhercegek, 1526/27-től egyben Magyarország és Csehország királyai, egyes uralkodók német-római császárok, 1804-től osztrák császárok (Babenberg: 976–1278, Habsburg-ház: 1278–1918) (Élesztős–Rostás 1994, 658–659).

Osztrák csoporttudatról, ethnoszról a 12–13. századtól beszélhetünk, megkülönböztetve azokat az 5. század végén, illetve a 6. század kezdetén a térségben honossá vált bajoroktól. Seifrieg Helbling korabeli, feltehetően az ún. Waldviertelből származó lovag szatírájában kifejti, hogy amíg a magyarokat, a cseheket, a szászokat, a lengyeleket, a bajorokat és a frankokat viseletükről meg lehet különböztetni, addig az osztrákokat nem, mert bizonytalan öntudatúak (Bruckmüller 1996, 155–157).

2.1. A terület népesedési viszonyai, a nyelvi és etnikai összetétel változásai

2.1.1. Magyarok

A 7. század utolsó harmadában a Kárpát-medencébe érkező „késő avarok” (onogurok) egyesültek a kora avarokkal, akiknek birodalma az Enns folyóig, valamint a grazi medencéig terjedt. Ez a határ azonos a későbbi „gyepűlve” nyugati végkiterjedésével. László Gyula szerint „az onogurok népének jelentős tömegei megérték Árpád magyarjainak megjelenését, és velük egybeolvadva alkotják alapját a középkor és korunk magyar népének... Ez röviden a »kettős honfoglalás« feltevésének alapja... Árpád népe [tehát] nem ősállapotú tájba települt, hanem évtizedezrek óta emberlakta és -művelte földre, ahol is közvetlen elődei az onogurok (késő avarok) voltak, és a peremeken... gyér szláv lakosság élt a hegyek közt” (László 1996, 9).

Nyugati források 862-től rendszeresen szólnak arról, hogy a magyar csapatok részt vesznek az európai hatalmak harcaiban (Róna-Tas 1999, 810). Az első krónikás Hinkmar reimsi érsek volt (806–882), aki „Annales Bertiniani” című művében említi először a közelgő magyarokat (Vajda 1996², 29).

A felsőörségi magyar helységnevekből arra következtethetünk, hogy kétségtelenül egymással összefüggő határörgyepűvel állunk szemben. Erre viszont csak a Lech-mezei csatavesztés után volt szükség, ami azt feltételeznél, hogy ezek a települések legkorábban a 10. század második felében létesültek (Fodor 1977, 112). Kniezsa István szerint, 12. és 14. századi forrásokra hivatkozva, a Pinka, a Strém és a Szék patak mentén a 11. században települt meg először magyar lakosság (Fodor 1977, 112).

Legújabb kutatások szerint a „Custos, Speculator stb.” latin néven ismert „ör” nyugati határvédelmi hely. „Az Ór helynév a nyugati határvidéken letelepített örökre utal. Szent László korában már örtörvénnyel is rendelkezünk” – Herényi szerint. „A Szent László-féle törvény az eddigi jogszokást, joggyakorlatot foglalta magában. Első okleveles adatunk 985-ből van a gyepűlveívén lévő örökről. Így nagyon valószínű, hogy 955 után, Taksony szervezésében, megindult a határörtség kiépítése” (Herényi 1997, 304). Ezek a határörök kis szabad magyar csoportok voltak, katonailag szabad parasztok, székely származásúak, akiknek később kisenemességet ajándékoztak (Ernst 1987, 31).

„Az Őrség legrégebbi településformája a *szeres település*. Magyar nyelvterületen szeres település csak Vas megyében és Göcsejben volt, de a vend (szlovén), német falvakban ugyancsak megtaláljuk nyomaikat. Letelepülő nagycsaládok, nemzetségek erdőirtó munkája révén jött létre egy-egy *szere* vagy *szeg*. Az irtvány közepére, rendszerint dombhátra építette házait a telepes, a ház körül kialakultak a kertek, szántóföldek, rétek, kender-, és lenáztató *tókák* (áztatógödrök). A szereket a letelepült nemzetség nevével jelölték, s jelölték még akkor is, ha az alapító család már más helyre költözött vagy kihalt. Idővel több ház, porta került egymás mellé. A házak szorosan vagy lazábban, de egymás közelében helyezkedtek el: egymás mellett, de nem egy vonalban. Idővel kis különálló falurész nőtt ki egy-egy szerből. Őriszigeten még megállapítható, hogy melyik házak tartoztak egy szerbe. Felsőőrben a magyarok lakta felszegen megvannak a régi településforma nyomai. Alsóőrben ugyancsak a felszegen látható a szerek emléke. Amíg Alsóőrben a családnevek szerint különböztetik meg a szereket, Felsőőrben más megkülönböztető jelzőket is használnak, pl. Pinkaszer, Malomszer. A kézművesek, kereskedők beköltözésével Felsőőr egyik része soros utcás lett, utcahálózattal” (Morvay 1990, 161–162).

A határőr falvak közül Alsóőr és Felsőőr lakóit 1482-ben nevezték első ízben (kis)nemeseknek (Érszegi 1977, 133), de ez idő tájt kapták meg a nemességet az őriszigetiek és a vasjobbágyiak is. Az őriszigetiek „1270-ben V. István magyar királytól ajándékozott privilégiumát” (Juhász 1976, 183) II. Mátyás 1610. február 20-án erősítette meg, s gondosan őrzött oklevele az őriszigeti evangélikus lelkészi hivatalban megtekinthető. A nemesség külső jele a Felsőőrtségben, a paraszti építészetben, az árkádos házak voltak, amelyek közül 1984-ben 1066-ot tartottak számon (Toth–Toth 1984, 204; Simon 1971, 46, 74–77, 1981, 20–23).

Felsőőr székhellyel működik ma az 1968-ban megalakult Burgenlandi Magyar Kultúregyesület (Szépfalusi 1992, 266). Szeberényi Lajos egyesületi elnök 1986-os beszámolóját idézte a hivatalos osztrák népcsoportjelentés (Bundespresedienst [1991], 20–21).

2.1.2. Magyarok Ausztriában – mozaikképek

1365: A párizsi és a bolognai egyetem mintájára az 1365. március 12-i, IV. Rudolf készítette alapító oklevélben a hallgatókat négy nációra, azaz nemzetre (osztrák, rajnai, magyar [Natio Pannoniae, Natio incliti regni Hungariae, Genealogia Hungarica, Ex natione Ungarica] és cseh) osztották (Harhammer 1980, 1). „A Magyar Nemzet önálló testületként 1414. augusztus 20-án alakult” és kötelezte magát ünnepély rendezésére minden év június 17-én, patrónusának, Szent László királynak napján. Az ünnepséget a domonkosrendiek szervezte istentisztelet vezette be, amelyre az előadókat a mindenkori procurator kérte fel – közülük többen voltak pazmanisták –, s amelyen az ünnepi beszéd témája Szent László király érdemeinek méltatása volt (Fazekas 1998, 10, 18).

1790 és 1850 között a bécsi egyetemnek 4447 magyarországi születésű hallgatója volt, ami a birodalmon belül a magyarországi peregrináció 50,28%-a (Szögi 1993, 394).

„A prágai (1348) és a krakkói (1364) egyetem megalapítását követően magyarországi diákok Krakkó után a bécsit (1365) keresték fel a legnagyobb számban” (Szépfalusi 1963, 8). „De míg Krakkóba túlnyomórészt a tiszta magyar vidékek fiatalsága sereglett, addig Bécsset többnyire a németlakta területek diákjai, különösen az erdélyi szászok keresték fel. Az utóbbiak közül került ki a 16. század elejéig a bécsi egyetem magyarországi származású tanulóinak egyötöde, s innen való tanárainak egynegyede. A feljegyzések szerint 1385-től 1498-ig a bölcsészeti karon 109 magyarországi tanár 185 előadást, a teológiai karon pedig 1407-től 1477-ig 13 hazánkbéli tanár 29 előadást hirdetett” (Balázs 1958, 326).

A bécsi, valamint a később alapított más ausztriai egyetemeken mindmáig számos, neves magyar tanár tanít, és sok magyar diák tanul.

1485–1490: „Nyögte Mátyás bús hadát, Bécsnek büszke vára” – amíg a király Bécsben meg nem halt. Mátyás 1485. június 1-jén hároméves osztrák háborút követően vonult be Bécsbe, és Bécsújhely 1487. augusztus 17-i kapitulációját követően Alsó-Ausztria, Stájerország és Karintia egy része is magyar uralom alá került (Glatz 1996, 191; Kleindel 1984, 166). Bécs elfoglalását követően Mátyás birodalmát az Ennsig terjesztette ki (Érszegi 1977, 137). Halálával „szinte néhány óra alatt odalett élete valamennyi vívmánya és Magyarország nagyhatalmi helyzete, s ennek következtében

Európának további két évszázadra szembe kellett néznie a törökök elleni védekezés megoldhatatlan kérdésével” (Mályusz 1982, 5).

Reformáció: „A bécsi hivatalokban működő protestáns meggyőződésű magyarok a hazai reformációnak mintegy diplomáciai »követei«-ként munkálkodtak. Tartották a kapcsolatot a hazai és külföldi reformátorok között, híreket küldtek, tanácsokat kértek és azokkal szolgáltak, a bajbajutottakért közben jártak. E bécsi magyarok vezéralakja Fejértóy János, Oláh Miklós érsek-kancellár titkára volt” (Botta 1978, 65).

1623. Pázmáneum: Pázmány Péter nagyszombati érsek 1619. évi kezdeményezésére, az 1623. szeptember 20-án kibocsátott alapító levél után, VIII. Orbán pápa 1623. november 14-én, Pázmány Péterhez intézett brevéjében, megerősítette a *Pazmaneum* – magyar római katolikus lelkésznevelő, majd postgraduális intézet – megalakulását Bécsben. A megalakulásnál számításba jött, hogy „az esztergomi egyházmegye egykori száz plébániájából csupán 9-ben szolgált katolikus pap” (Fazekas 1998, 8).

Ebben a ma is működő intézményben 1947-ig a magyar egyház „képezte legtehetségesebb kispapjait, és ők a bécsi teológiai fakultásra iratkoztak be. Ehhez hasonlóan több szerzetesrend is Bécsbe küldte tanulni noviciusainak egy részét” (Szögi 1998, 39). A Pázmáneum összesen „több mint hatezer növendék számára nyújtott otthont, közülük több mint százan emelkedtek püspöki... hatan pedig bíborosi méltóságba” (Fazekas 1998, 16).

1692: A bécsi Tudományegyetem mellett számos akadémián tanultak magyarok, közülük különösen is az 1692-ben alapított Képzőművészeti Akadémián, az 1754-ben alakított Keleti Nyelvek Akadémiáját követő Konzuli Akadémián, valamint az 1814-ben megalakított műegyetemen (Polytechnikum) (Szögi 1998, 41–47). Jelentős szerepet töltött be a Bécsben 1746-ban alapított Theresianum, előbb lovagi akadémia, majd 1918-tól csak középiskola, „ahol a magyar diákoknak még a két világháború között is magyar nyelven oktatták a földrajzot, történelmet és irodalmat” (Ujváry 1998, 60).

1921: Bécsi Magyar Történeti Intézet. „A Magyar Tudományos Akadémia kivételével nem volt még egy olyan szerv, amely legnemzetibb tudományszakunkért annyit tett volna, annak fejlesztése körül olyan érdemeket szerzett volna, mint ez a kis intézet. Ennek az intézetnek kizárólagos érdeme, hogy újabbskori történelmünket ismerni kezdjük, jobban, mint bármely Duna-völgyi nép a maga újabb történelmét, s hogy történeti szemléletünk realisztikusabbá, illúziótlanabbá, módszerében modernné vált... Elvégre

nem tudunk változtatni azon a tényen, hogy négyszáz éves múltunk legfontosabb levéltári, sőt művészeti dokumentumait a bécsi levéltárak, a bécsi Nationalbibliothek, sőt bizonyos fokig a bécsi nagy múzeumok őrzik és hogy a magyar tudósok és művészek százszámra Bécsben tökéletesítették tanulmányaikat. Ha Béccsel megszakad az összeköttetés, akkor megszakad az összeköttetésünk a saját múltunkkal.” Miskolczi Gyula 1946-ban leírt gondolatai ma is időszerűek, különösen is a Bécsi Magyar Történeti Intézet újraindításának évében (Ujváry 1998, 68). „1931–1940-ig 10 kötetben láttak napvilágot az *évkönyvek*” (Ujváry 1998, 67) az intézetben folytatott kutatómunkáról.

1923–1926: „A kultúra és a tudomány területén a két ország viszonyát az egész korszakban meghatározta – az Ausztriában egyébként az első két külföldi tudományos-kulturális intézet – a Bécsi Magyar Történeti Intézet és a Collegium Hungaricum tevékenysége, a Gárdapalota nyújtotta lehetőségek (nemzetközi kongresszusokra, konferenciákra, rövidebb kutatómunkára érkezett tudósok és a Bécsben szereplő magyar művészek fogadása; előadások, felolvasóestek, az ösztöndíjasoknak szóló nyelvtanfolyamok és kirándulások, valamint társadalmi rendezvények – így pl. bálók – szervezése stb.) széles körű kihasználása... A budapesti osztrák nagykövét már 1925 nyarán arról panaszkodott, hogy a magyarok kitüntetett helyzetbe kerültek a bécsi művészeti körökben és a hangadó napilapoknál, s ezáltal sokszor inkább a magyarok sugallta véleményt, mint az osztrák érdekeket képviselő álláspontot fogadja el az osztrák közvélemény” (Ujváry 1998, 57).

Idesorolandók a magyar avantgárd irodalom bécsi korszakának (1919–1926) képviselői. „Valószínűleg éppen a bécsi magyar emigráció rétegezettsége miatt – a magyarokkal szemben megnyilvánuló rokonszenv és a már meglévő gazdag bécsi kapcsolatrendszer igénybevételével – épülhetett ki olyan hamar és olyan szerteágazóan ennek infrastruktúrája” (Deréky 1996, 32). Ez idő tájt élt Bécsben és publikált helyi magyar lapokban – a húszas évek elején Bécsben két magyar napilap működött (*Bécsi Magyar Újság és Jövő*) – Barta Sándor, Déry Tibor, Illyés Gyula, József Attila, Kassák Lajos, Komjáth Aladár, Mácza János, Márai Sándor, Moholy-Nagy László, Nádass József, Németh Andor, Reiter Róbert, Sinkó Ervin, Uitz Béla és Újvári Erzsi. Közülük a legtöbben a Kassák szerkesztette bécsi *Ma*, a *Testvér*, valamint a *Diogenes* című folyóirat munkatársai voltak (Deréky 1996, 595–612).

1979: *Kulturális és tudományos együttműködési egyezmény*. A kultúra, az oktatás és a tudomány területein is kívánatosá vált együttműködés ki-

szélesítése az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet határozatai szellemében. Az Egyezményt Bécsben, 1976. május 19-én írták alá, és az 1977. november 13-án lépett hatályba (Szépfalusi 1992, 278–283).²⁵

2.1.3. Németek

A szórványos longobárd, avar, szláv, karoling és besenyő lakosságot követően a német határőr-családok letelepítése az ezredfordulóval kezdődött meg. Ezek svábok, würzburgiak voltak, akik elsődlegesen az altaichi és kremsmünsteri kolostorok, továbbá a regensburgi, eichstätti, passai és salzburgi püspökségek bajor és frank nemesi földbirtokosai révén kerültek a térségbe (Ernst 1987, 24, 28–29; Fernández-Armesto 1995, 143–144).

Bécsben, 1918. november 12-én, az ideiglenes nemzetgyűlés kikiáltotta a Német-ausztriai Köztársaságot, s november 22-i nyilatkozatában követezte, hogy „Pozsony, Moson, Sopron és Vasvár megyék zárt német települései földrajzilag, gazdaságilag és nemzetileg Német-Ausztriához tartozznak, hiszen Német-Ausztriával évszázadok óta a legszorosabb gazdasági és szellemi közösségben éltek, és különösen is nélkülözhetetlenek Bécs város élelmezéséhez. Ezért a béketárgyalások során követelni kell, hogy e német településeknek biztosítsák azt az önrendelkezést, amit a magyar kormány ismételt nyilatkozataiban Magyarország egyéb népeinek megadott” (Ernst 1987, 187).

A mai Burgenlandot az 1919. szeptember 10-én megkötött Saint-Germain-en-Laye-i Államszerződés Ausztriának ítélte (Kleindel 1984, 480). Ezt megelőzően, 1918. december 3-án, Nagymartonban kikiáltották a „Heinzenlandi Köztársaságot”, és megalapították a nyugat-magyarországi német néptanácsot, amelyhez a térség 200 német községe csatlakozott (Ernst 1987, 188 és 326). A fegyveres magyar ellenállás 1921. augusztus 28-án kezdődött, és november végéig tartott. A magyar „banditák” október 4-én kiáltották ki Felsőőrött a független Lajtabánságot (Ernst 1987, 192 [21. kép], 193, 196; Kleindel 1984, 485; Prónay 1990, 1–10). Sopronban 15 343 : 8274 ellenében, kerek 8000 tartózkodással szavaztak Magyarország mellett, míg a környező falvakban a szavazás eredménye 3199 : 3505 volt Ausztria javára (Kleindel 1984, 485; más burgenlandi forrás szerint a népszavazás eredménye 15 334 [65,1%] : 8227 [34,9%] volt. Volksgruppenhandbuch [1992], Band 4, 11). „Ezzel Burgenland elvesztette termé-

szetes fővárosát” (Ernst 1987, 198). Eddig kevésbé ismert korabeli magyar és osztrák forrásokra támaszkodva tényszerűen mutatja be Zsiga Tibor az 1922. január 1-jén ellentmondásos körülmények között létrejött Burgenland első hónapjait (Zsiga 1991, magyarul: 1–158, németül: 159–354).

Burgenland „hazatérését az Ausztriai Német” hazába Bécsben, 1920-ban „Német haza Burgenland” címen kiadott ünnepi kiadvány üdvözölte. A Magyarországtól való búcsúzást latolgató tanulmányíró megállapítja: „Magyarország zsarnoki hatalommal tartotta egybe népeit és fel akarta őket áldozni a magyar nemzetállam bálványainak, míg Ausztria korlátlan nemzeti szabadságban engedte felvirágozni saját népeit és részt venni az állami közigazgatásban. Míg az egyik oldalon önteltségről és erőszakról van szó, addig a mi oldalunkon az öntudat hiányát és példátlan gyengeséget állapíthatunk meg. Ki vétett többet? Eléggé meglepő: a végeredmény Ausztria és Magyarország számára azonos volt” (Stepan 1920, 6). A kiadó véleménye szerint „most, miután a német nép Burgenlandban a nyomasztó kényszer alól felszabadult és elnyerte gondolkodás- és szólásszabadságát, megkezdődhet – Ausztriával egyesülve – a valóban döntő és végső munka... amennyiben Ausztria németül gondolkodó tisztviselőket talál Magyarországon, akik készségesen felajánlják szolgálatukat, annál jobb! Mindenki, aki becsületesen akarja szolgálni a német népet, szívesen látott, de a langyos és alattomos elemeknek Burgenland új közigazgatásában és joggyakorlatában semmi helye” (Stepan 1920, 8).²⁶

2.1.4. Szlávok

2.1.4.1. Horvátok

A burgenlandi horvátok 1522 és 1532 között a törökök és a járványok elől menekülve telepedtek le Nyugat-Magyarországon, a Bécsi-medencében a Morvamezőn, a mai Délnyugat-Szlovákiában, Dél-Morvaországban és a mai Burgenlandban. A horvát bevándorlók, akik mezőgazdasággal, állattenyésztéssel, gabona- és bortermeléssel foglalkoztak, egykor lelkeszeik vezetésével indultak útnak (Volksgruppenhandbuch 1993, Band 5, 43). Ez az áttelepülési hullám, egyesek szerint 1584-ig vagy legkésőbb 1593-ig tartott (Volksgruppenreport 2000, 9), de véglegesen csak 1683-ban fejeződött be. „A 17. század elején e térségben 120 000 horvát élt” (Volksgruppenre-

port 2000, 9). Ezredfordulónkra kizárólag a burgenlandi horvátok maradtak meg, és ebből is kb. a fele Nyugat-Magyarországon (Breu 1979, 130; Ernst 1987, 248–253).

A burgenlandi horvátok elismeréssel adóztak az Eötvös József nevéhez fűződő 1868: XXXVIII. törvénycikk, az ún. népiskolai törvény liberális magyar határozatainak, amelyek „lehetővé tették, hogy a tanulók anyanyelvükön részesüljenek alapoktatásban” (Glatz 1996, 444), hiszen addig „beszorítva a német és magyar környezetbe asszimilálódásuk nem sokáig váratott magára. A Monarchia éveiben különösen is az alsó-ausztriai (60) és a szlovákiai horvát falvak asszimilálódtak. Az iskolában és a templomban megtiltották a horvát nyelv használatát” (Volksgruppenhandbuch 1993, Band 5, 10).

Kismartonban működik a Burgenlandi Horvát Kultúregyesület és a Horvát Sajtóegyesület, Bécsben pedig az 1934-ben alapított Bécsi Burgenlandi Horvát Kultúregyesület, valamint az Egyetemet Végzett Horvátok Klubja (Bundeskanzleramt 1977, 27). Az 1991. évi népszámlálás alkalmával Ausztriában a horvát köznyelvet 29 596 osztrák és 30 258 horvát állampolgár vallotta meg.

2.1.4.2. Szlovénok

„A szlovénok (korábban alpesi szlávok) 1400 esztendővel ezelőtt költöztek Karintia és Stájerország területére” (Suppan nyomán Bundespressedienst [1991], 42).

Az I. világháborút követően népszavazásra (1920. október 10.), majd fegyveres összecsapásra került sor, ami 1942-ben partizánháborúba torkolt. A népszavazás alkalmával 22 025-en (59,04%) szavaztak Ausztria mellett, míg 15 279-en (40,96%) a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz történő csatlakozás mellett voksoltak (Volksgruppenhandbuch 1993², Band 1, 12). A kétnyelvű helységnévtáblák felállítása²⁷ és a szlovén anyanyelvű oktatás a 20. század második felétől napjainkig számos vita forrása (Bundespressedienst [1991], 21–23; Volksgruppenhandbuch 1993² Band 1, 15–17).

Bécsben *Korotan* néven szlovén kultúrközpont, Klagenfurtban 1957 óta szlovén gimnázium működik. Az 1991. évi népszámlálás alkalmával Ausztriában a szlovén köznyelvet 19 289 osztrák és 10 209 szlovén állampolgár vallotta meg, közülük Bécsben 1825 osztrák és 1347 szlovén állampolgár.

2.1.5. Cigányok

Az Ausztriába feltehetően a 14–15. század táján érkezett nomád, ún. kalderás és roma cigányokat, akik főleg az ország keleti tartományaiban éltek, először Mária Terézia korában kísérelték meg letelepíteni, avagy fél-nomád életformába kényszeríteni. Ezeknek az 1664 óta a mai Burgenland térségében megtelepedő „nomád magyar cigányoknak” gróf Batthyány Kristóf Rohoncon, 1674. február 15-én kiállított védőlevelében – Sárközi Márton cigányvajda révén – megígérte, hogy a cigányokat „bármely tisztviselő részéről menetközben, avagy más helyen sehol se érje bántódás” (Baumgartner 1998, 42; Volksgruppenhandbuch 1996², Band 3, 11; Volksgruppenreport 2000, 10). A legtöbben ekkor telepedtek le a Felsőőr és Gyanafalva (Jennersdorf) közti területen. Leszármazottaik közül azok, akiket „romungrók”-nak, azaz magyarul beszélő, asszimilálódni akaróknak neveztek, sokan ismerőseikkel és nagycsaládjukkal együtt 1938-ban, az Ausztriát megszálló német csapatok elől menekültek Magyarországra. A háború után sokan visszatértek Ausztriába. Soraikban nagyon gyakori – előfordulásuk sorrendjében – a Horváth, Sárközi, Károly, Baranyai, valamint az Újváry és a Bihary (sic!) családi név. Az 1995. évi felsőőri romagyilkosság áldozata Horváth Ervin, Horváth Károly, Sárközi Péter és Simon József volt. Valamennyi beszélt magyarul (*Másokért Együtt*, Bécs. 39/3/631/1995-02-24, 1).

Ma Ausztriában általában 8-9000, más becslések szerint 10-20 000 cigánnyal számolhatunk (Volksgruppenreport 2000, 14). Saját véleményük szerint „ma kerek 25 000 roma él Ausztriában, akik közül a legtöbben az elmúlt harminc év során vándoroltak be az országba. Osztrák állampolgárságtól függetlenül a lakosság soraiban ők az elsődlegesen nem kívánatos *külföldiek*, azok az *idegenek*, akik veszélyeztetik a munkahelyeket, akiket nem szívesen látnának szomszédjuknak, s ők azok, akiket a legszívesebben kiutasítának” (*Romano Centro*, Wien, 2000. március, 28. füzet, 2; Republik Österreich 2000, 12).

2.2. A magyar lakosságon belüli releváns néprajzi csoportok

A burgenlandi magyarságról néprajzi tekintetben viszonylag kevés az adatunk. A nyelvjárásziget ejtészváltozatai egyaránt megtalálhatók Felsőőrött, Alsóőrött és Óriszigeten, valamint az előző századfordulón még Vasjobbágyiban is. „A legbiztosabban akkor ismerhető fel a felsőőri magyar, amikor a standard *ty* vagy *gy* helyett tájnyelvi *cs* vagy *dzs* hangot használ. Tehát *kutya*, *bátyám*, *ágy*, *gyerek*, *gyertya* helyett: *kucsá*, *bácsám*, *ádzs*, *dzserék*, *dzsercsa*. A kiejtésnek ez a sajátossága a felsőőri tájnyelvben 3-4 évtizeddel ezelőtt egészen természetes volt” (Imre 1977, 306). A jó fülűek ezenkívül még megállapíthatják, hogy a Felsőőr-alszegei katolikusok – az alsóőri katolikusokhoz és az óriszigeti evangélikusokhoz hasonlóan – „ly” helyet „l”-et ejtenek (*gömbölű*, *illen*, *kálha*, *királ*, *lik*, *ollan*), míg a felszegei reformátusok az „l” helyett „j”-t ejtenek (*ijjen*, *kájha*, *kiráj*, *ojjan*) (Imre 1977, 308). Ez az elsődlegesen a paraszti életformától meghatározott, mára már pusztuló magyar nyelvjárás „mindinkább »famiális« nyelvvé, inkább csak a családi környezetben, a szülőkkel vagy még inkább a nagyszülőkkel való társalgás nyelvévé szorul vissza” (Imre 1973a, 17).

Kálmán Béla (1966: 70–71) a nyugati nyelvjárástípushoz tartozó kisebb egységnek nevezi a Felsőőr vidéki tájszólást, ahol „mindenféle *gy* helyén *dzs*, *ty* helyén pedig *cs* volt még a közelmúltban hallható: *bácsám*, *kucsájo*, *dzserék*, *mondzsa*” és ahol „a határozott névelő a közelre mutató névmásból fejlődött: *ez embër*”.

A Felsőőrség néphagyományait az elmúlt négy évtizedben Gaál Károly gyűjtötte és jelentette meg (Gaál 1977, 325–350). Azokat helyileg elsődlegesen Galambos Ferenc Iréneusz gondozza (Galambos 1991). Az őrségi magyar népdalokból Tölly Ernő jelentetett meg egy csokorra valót (Tölly 1963, 3–32) és írt azokról tanulmányt (Tölly 1977, 351–354). A legterjedelmesebb burgenlandi magyar daloskönyvet a közelmúltban Radics Éva szerkesztette (Radics 1998).²⁸

A burgenlandi magyar népballada mondók (az utolsók egyike a moson-tarcsai Székely Margit és az alsóőri Balla József volt) és az *a cappella* népdalénekesek (például az alsóőri Szabó Julianna) már elhunytak. Emléküket Gaál Károly örökítette meg, de legutóbbi munkájának előszavában fájjalja,

hogy „Függetlenül attól, hogy ma Ausztria egyetlen nemzetiségének hagyományos kultúrája sincs olyan mértékben felkutatva, mint az itteni magyaroké, ennek a nyelvcsoport tagjaira nem volt hatása” (Gaál 1988, 11).

2.3. A területen élő és a szomszédos etnikumok közötti kapcsolatok

2.3.1. A kapcsolatokat könnyítő tényezők

A mai Ausztriában élő többségi németek és kisebbségi magyarok között a hétköznapokban, még az 1980-as évek közepén, az antiszemitizmus kiváltotta idegenellenesség következtében sem alakultak ki kocsmaszintet meghaladó *nehezítő tényezők*. Következménye ez annak, hogy a II. világháborút követően az ország egész területén a közvélemény úgy tartotta, „ha már idegen, legyen magyar”. (A jelenséggel kapcsolatban vö. Szépfalusi 1992, 71–106.) (Kivétel csak Felső-Ausztria tartomány volt az 1960-as évek elejéig.) Tartózkodó magatartást a magyarok állampolgársági kérelmeinek intézésénél az elmúlt évtizedekben főleg Burgenlandban, de olykor Karintiában is észleltünk. „Burgenlandban a két háború közti időszakot nagy magyarellenesség és német-nemzeti hangulat jellemezte” (Holzer–Münz 1997, 1829; Moritsch–Baumgartner 1993, 117; Baumgartner 1993, 221–226).

Ausztriában nyelvükben térnek el a magyarok a többségi osztrákoktól. Viselkedéskultúrájuk, étkezésük, lakberendezésük, mindennapi szokásaik a legmesszebbmenően hasonlóak. Azonos a vallásuk, még ha a protestánsok száma alacsonyabb is; az osztrák–magyar nemzetiségi vegyes házasságok, más nyugat-európai kombinációhoz viszonyítva, a legtartósabbak (a válási arány nagyjából azonos), a szláv népcsoportokhoz és a környező államokhoz viszonyítva.

2.3.2. A nemzetiségi vegyes házasságokról és a válásokról

A nemzetiségi és nyelvi vegyes házasságok vizsgálatánál gondot okozott, hogy a statisztikai évkönyvekben szereplő adatoknál az osztrák állampolgárságúak rovatában szerepelnek a magyar köznyelvűek is. Vizsgálatunk részletes ismertetése túllépné tanulmányunk kereteit, ezért csupán összegezve idézzük: „Az 1948–1978 között Ausztriában kötött 4498 tiszta magyar, vagy félmagyar házasság, az állampolgárság szerint, az alábbi eredményt hozta: magyar–osztrák 2461, azaz 54,71%; magyar–magyar 1410, azaz 31,35%; magyar–jugoszláv 176, azaz 3,91%; magyar–más (ismeretlen) 344, azaz 7,65% stb.” A magyar–jugoszláv és további nemzetiségi vegyes házasságoknál kimutatható, hogy az ausztriai magyarok legalább 40%-a, de figyelembe véve az osztrák állampolgárságú magyarokat, feltehetően 55-60%-a lép magyar társsal házasságra (Szépfalusi 1992, 134–141, 166).

3. Politika

3.1. Ausztria kisebbségpolitikai törekvései

A Bécsben, 1955. május 15-én a „A független és demokratikus Ausztria helyreállítására” aláírt Államszerződés 7. cikkelye foglalkozik „a Karintiában, Burgenlandban és Stájerországban élő osztrák állampolgár szlovén és horvát kisebbség jogaival”.²⁹ Ezt a törvénycikket a népcsoporttörvény életbelépéséig (1977. február 1.) különbözőképpen értelmezték. Az eltérő vélemények beármnyékolták az Ausztria és Jugoszlávia közti jószomszédi kapcsolatokat (Szépfalusi 1992, 345).

3.1.1. A saint-germain-i békekötés³⁰ és az 1919. évi államhatár

A 27 szövetséges és társult hatalom által létrehozott Államszerződés 1920. július 20-án lépett hatályba. Ausztriában „megsemmisítő békének” (Karl Seitz) tekintették, s a szociáldemokraták szerint annak „minden egyes rendelkezése kíméletlenséggel és könyörtelenséggel telített, amelyben az emberi együttélés egyetlen lehellete sem tapasztalható, hiszen mindent megtagad, ami embert emberhez köt, s az maga az emberiség ellen elkövetett bűncselekmény...”. „Nem volt egyszerűen kényszerbéke. Az osztrák küldöttség, Karl Renner kancellár vezetésével, írásban kifogást emelhetett ellene, amit részben figyelembe is vettek” (Hanisch 1994, 270). Ausztria nem nevezhette magát többé Ausztriai Német Köztársaságnak, elvesztette a német többségű Dél-Tirolt – ezzel megvalósult „Mazzini már 1848-ban megfogalmazott Brenner-i határkövetelése” (Gál 1995, 12) – és a karintiai Kanaltalt; a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság javára le kellett mondania Dél-Stájerországról és a karintiai Mieß völgyéről, Csehszlovákia javára a Felsőberget övező alsó-ausztriai határövezetről és Böhmeizléről, megtarthatta viszont Dél-Karintiát, és megkapta Nyugat-Magyarországot, azt a

két térséget, ahol fegyveres összecsapásokra is sor került.³¹ Karintiában az 1920-ban tartott népszámlálás alkalmával győztek az osztrákok, de ugyanakkor Sopront elvesztették.

A magyar diplomáciának – a Velencei Egyezmény (1921. október 13.) folyamánként tartott népszavazás alapján – sikerült Sopront és környékét megmentenie (Révai Nagy Lexikona 1924, 477). „Velencében megállapodás jött létre az olasz közvetítéssel folyó tárgyalásokon. A jegyzőkönyv értelmében a magyar kormány vállalja a nyugat-magyarországi felkelők eltávolítását, Sopron és környékének hovatartozásáról pedig népszavazás dönt” (Glatz 1996, 576).

Az Államszerződés 62–69. cikkelye foglalkozik a kisebbségek védelmével. Ebben „Ausztia kötelezte magát arra, hogy minden lakosának születésre, állampolgárságra, nyelvre, fajra vagy vallásra való tekintet nélkül az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja” (63. cikkely). Ez köz- és magán-szabadságjogot garantál. „Minden osztrák állampolgár fajra, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül a törvény előtt egyenlő és azonos polgári és politikai jogokkal rendelkezik” (66. cikkely, [1] bek.). Ez vonatkozik közhivatalnoki állások betöltésére is. „Osztrák állampolgárt senki sem korlátozhat bármely nyelv szabad használatában, magánéletében, üzleti kapcsolataiban, vallási kérdésekben, sajtóban, bármely közleményben, avagy nyilvános összejöveteleken” (66. cikkely, [3] bek.). Az osztrák kormány a nem német nyelvű osztrák állampolgároknak megfelelő könnyítéseket biztosít, hogy bíróságokon szóban vagy írásban saját nyelvüket használhassák (66. cikkely, [4] bek.).

„Osztrák állampolgárok, akik faji, vallási, vagy nyelvi kisebbséghez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanabban a bánásmódban és garanciákban részesülnek, mint más állampolgárok, különösen is azonos a joguk abban, hogy saját költségükre jótékonyági, vallási vagy szociális létesítményeket, iskolákat és egyéb nevelési intézményeket létesítsenek, azokat vezessék és ellenőrizzék azzal a joggal, hogy azokban saját nyelvüket, avagy vallásukat tetszés szerint használják és szabadon gyakorolják” (67. cikkely).

„Városokban és járásokban, ahol aránylag jelentős nem német, hanem más nyelvű osztrák állampolgár lakik, az osztrák kormány megfelelő kedvezményeket garantál, hogy ezen osztrák állampolgárok gyermekei az elemi iskolákban saját nyelvű oktatásban részesüljenek. Ez a rendelkezés az osztrák kormányt nem gátolja abban, hogy a megnevezett iskolákban a né-

met nyelvet kötelező tantárgyként tanítsák” (68. cikkely, [1] bek.). Ezek a faji, vallási vagy nyelvi kisebbségek köztámogatásban részesülnek az állami, községi vagy egyéb költségvetésből.

Ausztria beleegyezik abba, hogy az előbbieken említett faji, vallási vagy nyelvi kisebbséghez tartozó személyek nemzetközi érdeket képviselnek, és a Népszövetség védelmét élvezik. „Ezek [a garanciák] a Népszövetség Tanácsa többségének beleegyezése nélkül nem változtathatók meg” (69. cikkely, [1] bek.).

3.1.2. Az 1955. évi Államszerződés 7. cikkelye a szlovén és a horvát kisebbség jogairól

- „1. A szlovén és horvát kisebbség osztrák állampolgár tagjai Karintiában, Burgenlandban és Stájerországban, más osztrák állampolgárokhoz hasonlóan, azonos előfeltételek mellett azonos jogokat élveznek, beleértve a saját nyelvű szervezeteiket, összejöveteleiket és sajtójukat.
2. Joguk van szlovén és horvát nyelven az elemi oktatásra és arányos számú saját középiskolára; ezzel kapcsolatban felülvizsgálják az iskolai tanterveket, és megalakítják a szlovén és horvát iskolafelügyeleti hatósági ügyosztályt.
3. Karintiában, Burgenlandban és Stájerországban a szlovén, a horvát és a vegyes nyelvű lakosságú közigazgatási járásokban és bírósági körzetekben (Verwaltungs- und Gerichtsbezirk) a német mellett hivatalos nyelvként a szlovén és a horvát nyelv is használható. Ilyen járásokban a topográfiai természetű elnevezéseket és feliratokat a német mellett szlovénul, illetve horvátul is megfogalmazzák.
4. A szlovén és a horvát kisebbség osztrák állampolgárságú tagjai Karintiában, Burgenlandban és Stájerországban, a többi osztrák állampolgárhoz hasonlóan, azonos előfeltételek mellett vesznek részt e térség kulturális, közigazgatási és bírósági intézményeiben.
5. Betiltandók az olyan célzatú szervezetek, amelyek a horvát, illetve a szlovén lakosság sajátosságának és kisebbségi jogainak megszüntetésére törek” (*Bundeskanzleramt* 1976, 14; *Volksgruppenreport* 2000, 26).

Az 1955. évi osztrák Államszerződés nem említi az ausztriai magyarokat, akiknek anyanyelvét az 1938. évi német megszállást, majd a vasfüggöny létrehozását követően egyaránt szélsőségesen ítélték meg („aki magyarul beszélt, azt kommunista hírébe hozták” *Volksgruppenreport* 1997, 126).

3.2. A magyar népcsoport jogállása, státusa

Az osztrák parlament 1976. július 7-én elfogadta az 1977 februárjában hatályba lépő Népcsoporttörvényt (1976/396), amely jelentős változást hozott a magyar kisebbség életében. A törvény népcsoportként ismeri el a burgenlandi magyarokat és a bécsi cseheket is. Hat fejezetben foglalkozik általános rendelkezésekkel, a népcsoporttanácsokkal (3. § 2. bek.), a népcsoportok anyagi támogatásával, a topográfiai megjelölésekkel, és a hivatalos nyelvvel (Szépfalusi 1992, 346; *Bundeskanzleramt* 1976, 35, 15–26; 1977, 30–41). Az Osztrák Szövetségi Kancellári Hivatal 1976-ban „Ausztriai népcsoportok” címen közzétett egy német, angol, francia és szerb-horvát nyelvű dokumentációs kiadványt. Az egyes füzetek dr. Rudolf Kirchschräger köztársasági elnök, az Államszerződés huszadik évfordulója alkalmával mondott beszédének részletével kezdődnek, közlik Kreisky szövetségi kancellár parlamenti beszédét a népcsoportokról, és az osztrák rádióban általa moderált szakértői kerekasztal-beszélgetés szövegét. Továbbá tartalmazzák az osztrák és a jugoszláv kormányközi jegyzékváltások szövegeit is.

A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület nevében Felsőörött, 1976. március 8-án, Johann Moór elnök és Julianna Tölly jegyző levelet intézett Kreisky kancellárhoz, mivel „a tömegtájékoztató eszközök tudósításából értesültünk arról, hogy a parlament elé tervezik vinni a népcsoportokat támogató törvényt. Ezért szeretnénk felhívni címzett figyelmét a burgenlandi magyar népcsoport helyzetére, és kérni a magyarok kérelmének figyelembevételét a törvénytervezetben” (Szeberényi 1986, 26). A beadvány megemlíti, hogy a burgenlandi magyarok a térségben jóval az itt élő osztrákok és horvátok előtt telepedtek meg. Magyar anyanyelvű osztrákoknak vallják magukat. A tartományban a magyar kultúra iránti érdeklődés sok száz éves hagyomány alapján jelentősebb a magyar népcsoport létszámánál.

A levél ismerteti az 1968-ban alakult Magyar Kultúregyesület és az egyházak magyar nyelvművelő tevékenységét, felhívja a figyelmet arra, hogy

a keleti kereskedelemben, valamint a járási és megyei könyvtárakban a tartományhoz tartozó terület történelmét kizárólag csak magyar nyelvtudással lehet szakszerűen kutatni. A kérelem gyakorlati pedagógiai érzékkel utal arra, hogy a „tartomány középiskoláiban rendes, kötelező tantárgyként az ógörögöt öt tanuló jelentkezése esetén tanulni lehet, s ha ez a mai osztrák oktatásban törvény adta lehetőség, akkor talán ugyanezen elv alapján második kötelező élő idegennyelvként tanítható lenne a burgenlandi magyar népcsoport anyanyelve is” (Szeberényi 1986, 29).

A népcsoporttörvény értelmében a kormány, a parlamenti pártközi főbizottsággal egyetértésben, 1977. január 18-án rendeletileg elhatározta a 24 tagú horvát, a 16 tagú szlovén, a 8-8 tagú magyar és cseh népcsoporttanács megalakítását (*Bundeskanzleramt* 1977, 42).

3.2.1. Szövetségi Törvény az Ausztriában élő népcsoportok jogi helyzetéről (népcsoporttörvény)

I. szakasz. Általános rendelkezések

- „1. § (1) Az Ausztriában élő népcsoportok és azok tagjai élvezik a törvények adta védelmet; törvény garantálja a népcsoportok megőrzését és állományuk biztosítását. Nyelvüket, népiségüket tiszteletben kell tartani.
- (2) A szövetségi törvény értelmében népcsoportnak számítanak a szövetségi területen élő nem német anyanyelvű osztrák állampolgárok, akik saját népi hagyományokkal rendelkeznek.
- (3) Mindenki szabadon megvallhatja bármely népcsoporthoz való tartozását. A népcsoport tagjának nem származhat hátránya abból, hogy él-e vagy sem az öt népcsoporttagként megillető jogokkal. Senki sem köteles bizonyítani, hogy tagja bármely népcsoportnak.
2. § (1) A szövetségi kormány rendeletei alapján, a parlamenti képviselőház főbizottságával egyetértésben, a tartományi kormány meghallgatását követően az alábbiakról kell dönten:

 1. A népcsoportokról, akik számára népcsoporttanácsokat létesítenek, s azok tagjainak számáról.
 2. Azokról a területekről, ahol az ott lakó népcsoporttagok viszonylag nagy száma (egy negyed) miatt kétnyelvű topográfiai megjelöléseket kell alkalmazni.

3. Azokról a hatóságokról és hivatali szervekről, ahol a hivatalos német nyelv használata mellett a népcsoport nyelve is használható, mégha e nyelv használatának joga bizonyos személyekre, illetve ügyekre korlátozható is” (*Bundeskanzleramt* 1976, 15–16).

A népcsoporttörvény második fejezete a népcsoporttanácsokkal, a harmadik a népcsoportok anyagi támogatásával, a negyedik a topográfiai megjelölésekkel, az ötödik a hivatalos nyelvvel, a hatodik pedig a záró szabályokkal foglalkozik (*Bundeskanzleramt* 1976, 16–26).

3.2.2. A titkos népszavazással történő anyanyelvi adatfelvétel

A népcsoporttörvénnyel párhuzamosan változtatta meg a parlament a népszámlálási törvényt. Ennek értelmében az első népszavazás útján történő titkos *anyanyelvi* adatfelvétel 1976. november 14-én volt (*Bundeskanzleramt* 1976, 27–33). Az előre elkészített adatfelvevőlapokon minden osztrák állampolgár, választási körzetének szokásos szavazóhelyiségében, megjelölhette anyanyelvét. Az adatfelvevőlapokon a megadott sorrendben a következő nyelveket tüntették fel: „német, horvát, szlovén, magyar, más – és pedig: ...” Az adatfelvevő lapok alján a következő szöveget olvashattuk: „Azokat az adatfelvevő lapokat, amelyeken egyetlen bekeretezett mezőt sem jelöltek meg, nem számítják egyetlen nyelvhez sem. Ahol a német mellett más nyelvet is megjelöltek, a kiértékelésnél az utóbbi nyelvet veszik figyelembe” (Szépfalusi 1992, 346).

A titkos népszavazással történő anyanyelvi adatfelvétel alkalmával 7 212 796 szavazásra jogosult közül 1 923 225, azaz 26,66% adta le szavazatát. A csehek 50,65%-a, azaz 5226 személy (Bécs 4427), a szlovénok 47,44%-a, azaz 13 283 személy (Bécs 4747, Karintia 3941, Stájerország 1831), a magyarok 33,68%-a, azaz 6438 személy (Bécs 2329, Burgenland 1838, Alsó-Ausztria 705), és a horvátok 23,51%-a, azaz 7619 személy (Burgenland 2946, Bécs 1630, Stájerország 762) szavazott anyanyelvére.

Az öt jelentősebb burgenlandi magyarok lakta községben, ahol a kétnyelvű helységnevtáblák miatt lehetett volna jelentős az adatfelvétel, a szavazásra jogosult személyek közül Óriszigeten 68,07%, Alsóörött 50,30%, Felsőpulyán 39,42%, Középpulyán 36,33% és Felsőörött 21,59% élt az adatfelvételen való részvétel jogával. A magyar anyanyelvre leadott sza-

vazatok megoszlása e községekben, a szavazásra jogosultak összlétszámához és a leadott szavazatok számához viszonyítva, a következő volt (3.1. táblázat):

3.1. táblázat

Az 1976. évi magyar anyanyelvi adatok öt burgenlandi helységben (Az anyanyelvi adatfelvétel országos végeredményét lásd Szépfalusi 1992, 352)

	Szavazásra jogosult	Leadott szavazat (%)	Ebből magyar (%)
Órisziget	260	177, azaz 68,07%	140, azaz 53,84%
Alsóőr	823	414, azaz 50,30%	347, azaz 42,16%
Középpulya	505	185, azaz 36,63%	116, azaz 22,97%
Felsőpulya	1 796	708, azaz 39,42%	318, azaz 17,70%
Felsőőr	5 733	1 238, azaz 21,59%	445, azaz 7,76%

Hasonló jellegű népszámlálást végeztek 1986. július 17-én Óriszigeten két kétnyelvű helységnévtábla felállításáról. 82,2%-os többség a kétnyelvű táblák felállítását kérte, noha az 1981. évi népszámlálás alkalmával csupán 57,9% vallotta magát magyar köznyelvűnek. „A lakosság egyöntetű akaratnyilvánítása után a bécsi *Kurier*, Ausztria nagy példányszámban megjelenő, közvéleményt formáló napilapjának burgenlandi, tartományi kiadásában írás jelent meg »A kétnyelvű helységnévtáblák rossz vért szülnek« címen. Ebben sem az alsóőri, sem a felsőőri néppárti polgármester, talán pártpolitikai taktikázásból, nem támogatta a szigeti szavazást elrendelő vasvörösvári szociáldemokrata polgármestertársát...” (Szépfalusi 1992, 435).³²

Az 1976. évi titkos népszavazással történő anyanyelvi adatfelvétel érdessége, hogy 1921 óta, az 1938. évi német megszállás idejében történt népszámlálás kivételével, az országban mindig a *köznyelv*-re és sohasem az *anyanyelv*-re kérdezett rá a törvényhozó. Ez a tény is megkérdőjelezi a különböző fogalmakkal létrejött eredmények bárminemű összehasonlítási lehetőségét és jogosságát.

3.2.3. A népcsoporttanácsok

A népcsoporttanácsok közül elsőnek 1979. július 12-én a burgenlandi magyar népcsoporttanács alakult meg (Szeberényi 1980, 5–8; 1986, 39). Az 1976. évi népcsoporttörvény értelmében egy-egy személyt a kormánypártok (szociáldemokrata és néppárt) javasoltak, négy személyt a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület, és további egy-egy személyt az egyházak (a magyarok esetében katolikus/protestáns). A szavazati joggal rendelkező népcsoporttanácsosokat, a fentiek javaslata alapján, a Kancellári Hivatal nevezi ki. A népcsoporttanács tagok kinevezésénél nem előfeltétel a magyar nyelvtudás, noha „azok feladata a népcsoport kulturális, szociális és gazdasági összérdekét megőrizni és képviselni” (*Bundeskanzleramt* 1976, 16).

A magyar népcsoporttanács

A magyar népcsoporttanács alakuló ülésén 1979. július 12-én annak elnökévé Tölly Juliannát, alelnökévé pedig Szeberényi Lajos középiskolai tanárt választották. A megalakulással kapcsolatban a burgenlandiak vitatták a római katolikus egyház képviselőjének jelenlétét, hiszen P. dr. Radnai Tibor Bécsben él, de őt a kismartoni katolikus püspök előterjesztésére nevezte ki népcsoporttanácsossá a Kancellári Hivatal. Szeberényi Lajos szerint „a képviselők számának megállapítása azt mutatja, hogy a törvény végrehajtói csak a burgenlandi magyarságra gondoltak, különben nem 8, hanem legalább 16, sőt még annál is több képviselőt kellene Ausztria magyarjai számára kijelölnie. Mi ez elől sem zárkózunk el, de már előre felemeljük óvó szavunkat a viszály elkerülésére éppen a szlovén és horvát példára utalva” (Szeberényi 1980, 6).

A magyar népcsoporttanács *első* működési időszakában (1979–1983) tíz ülést tartott. Ezeken ismételtelen előkerült a magyar nyelv oktatásának kérdése a burgenlandi óvodákban és iskolákban, különösen is kiemelve a felsőori horvát–magyar népcsoport gimnázium létesítésének szükségességét. Több ízben utaltak arra, hogy az osztrák Államszerződés 7. cikkelye nem említi ugyan a magyarokat, azok viszont magukat a horvátokkal és a szlovénokkal egyenjogúaknak tartják. Szóba került a népcsoporttanács ülésein a magyar nyelv használata. Tekintettel arra, hogy a népcsoporttanácsosok

között voltak magyarul nem tudók, ugyanakkor törvényszéki tolmácsok is, az alakuló ülés megoldhatónak tartotta a magyar nyelven történő ülésezést.

A magyar népcsoporttanács *negyedik* működési időszaka előtt 1992. július 21-én az osztrák kormány eleget tett az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége 1980. február 9-i kérelmének, és a magyar népcsoporttanács létszámát 16 főre emelte. Ezzel elismerte a Bécsben és Alsó-Ausztriában élő magyarokat.

A kibővített, három tartományra kiterjesztett ausztriai magyar népcsoporttanács Bécsben, 1993. február 16-án alakult meg a Szövetségi Kancellária kis minisztertanács-termében. Dr. Franz Vranitzky szövetségi kancellár, az alakuló ülésen tartott megnyitó beszédében, kitért a bővítést megelőző tárgyalásokra, s megállapította: „a bécsi magyarok kulturális tevékenysége legalább a 20. század elejéig egyesületi szinten bizonyított”, majd megjegyezte, hogy „az érzékeny nemzetiségpolitikában nehéz látványos eredményeket elérni; számomra a helyes út sokkal inkább a sok kis, állhatatos lépésben rejlik. A szövetségi kormány tudatában van annak, hogy sok függ attól, hogy a népcsoport biztos tudatában élhessen annak, nemcsak jogi kötelezettségek teljesítéséről van szó, hanem mindenekelőtt a népcsoport társadalmi elfogadásáról a közös hazában, Ausztriában. Ennek támogatása legyen a nemzetiségpolitika legfőbb célja...” A népcsoporttanács elnökévé Balika Alfred (Alsóór) banktisztviselőt, alelnökévé dr. Deák Ernő (Bécs) történészt választották meg. Ezt követően a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület nevében Szeberényi András felolvasta az elnökségnek az osztrák kormány döntése ellen Felsőörött, 1993. február 1-jén kelt tiltakozó iratát, amelyet a népcsoporttanács négy burgenlandi magyar egyesületi képviselője (Balika Alfred, Plank Josef, Szeberényi Andreas és Szeberényi Ludwig) írt alá. Abban leszögezik, hogy „mivel a magyar népcsoporttanács jelenlegi összetételét elutasítják, a következőkben, nemzetközi kapcsolatokat is beleértve, minden követ megmozgatnak, hogy megtámadják ezt a jogellenes és minden, jelenleg érvényes, országos és nemzetközi népcsoporttörvénnyel ellentétes összetételt.”

Az alakuló ülésen Szépfalusi István köszönetet mondott a szövetségi kancellárnak azért, „hogy a szövetségi kormány »kicsinyesen pártos, szűklátókörűen egyetemesi villongásainkat félretéve, az ausztriai magyar népcsoporttanácsot kiterjesztette Bécsre... Elismerése ez – fajra, vallásra, pártállásra való tekintet nélkül – mindazoknak, akik Bécsben – többek között magyar népünk művelődési képviselőiben – az irodalom, a művészet, a

kutatás, a közoktatás terén, miként századokon át, a közelmúltban ugyanúgy, mint napjainkban, időtálló és egyetemeset alkottak, illetve alkotnak» Európáért, valamint kettős kötődésünk és identitásunk alapján, Ausztriáért és Magyarországotért».³³ A magyar népcsoporttanács negyedik ülészaka 1997-ig tartott; ezalatt 13 magyar ülést tartottak, és egy közöset a többi népcsoporttanáccsal.

3.3. A magyar népcsoport politikai szervezettsége (egyesületközi munkaközösségek, mozgalmak)

A népcsoporttörvény életbelépését követően 1977/78 telén megindult az ausztriai magyar népcsoport országos elismerését szorgalmazó szervezkedés. Ez jogi előfeltételeket kívánt biztosítani annak tudatában, hogy az ausztriai magyar népcsoport tulajdonképpen két részre oszlik, *a)* az ún. *őshonos* burgenlandiakra, és *b)* a magyar nyelvterület egészéről az elmúlt 150 esztendőben az egész országba, így a mai Burgenlandba is, bevándoroltakra. Soraikban található tanárok és diákok, tengerentúlra készülők munkát keresők, marxista munkásmozgalmat támogatók, a Monarchia utolsó éveiből katonák, zsidó kereskedők, a fasizmus és a kommunizmus elől menekülők, vendégmunkások, családgyesítés révén kitelepülők stb. Ebben az összefüggésben egyaránt említésre méltó a Mária Terézia korában alakult bécsi magyar római katolikus egyházközség, a múlt századfordulón alakult egyesületek, az 1905 óta nyomon követhető mai bécsi protestáns gyülekezetek és a zsidó hitközség számos tagja. Az ausztriai magyarság soraiban ez a réteg már régen Auszriában élt, amikor a burgenlandi falvak még a magyar királyság három megyéjéhez (Moson, Sopron és Vas) tartoztak.

A későbbiek során támadt *őshonos* képviselési vita történetien és pártpolitikai jellegű volt. Azonkívül statisztikailag vitathatatlan a valós, kb. $\frac{3}{4}$ -es országos szórvány és $\frac{1}{5}$ -ös burgenlandi *őshonos* arány. Az 1979 májusában, a megvalósulás irányába kidolgozott tervezet alapján, Bécsben az osztrák Belügyminisztérium, 1979. december 12-i keltezéssel engedélyezte az *Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége* működését. Ez 20 bécsi, grazi, innsbrucki, klagenfurti, linzi és villachi ausztriai magyar egyházi szervezet vagy kulturális egyesület nevében, a Bécsben, 1980. február 9-én megtartott alakuló közgyűlés határozata értelmében,

emlékirattal fordult Kreisky kancellárhoz, kérve az ausztriai magyar népcsoport elismerését, illetve a népcsoporttanács kibővítését. A beadványt megkapták a parlamentben képviselt politikai pártok is. Ezzel egyidejűleg dr. Deák Ernő, a beadvány szíve-lelke, az ausztriai cseh, a horvát, a magyar és a szlovén népcsoportokról jelentős német nyelvű statisztikai, tájékoztató kötetet jelentetett meg.³⁴

Mozgalmak

Az elmúlt évtizedekben magyar cserkészmozgalmak folyt, illetve részben még folyik, Alsóőrött, Bécsben, Grazban, Innsbruckban és Linzben.

A Nemzetközi Pax Romana (Katolikus Magyar Egyetemi Mozgalom) Ausztriában Bécsben (Sólyomvári Ilona) és Innsbruckban (Hanák Beáta) aktív. Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetemnek, az elmúlt két évtizedben, Ausztriában Bécsben volt képviselője (Soós Mihály). A Magyar Lelkigondozó Szolgálat népi-nemzeti-regős-integrációs Annabergi Konferenciája (korábbi találkozóhelyek: Annaberg, Bernstein, Deutsch-Schützen) az elmúlt évtizedekben eddig összesen 46 hétvégi találkozót rendezett, és 1990 óta többször Magyarországon ülésezett: Bük (Szakony), Huszárokölöpuszta (Écs, Győr, Pannonhalma), Mihályi, Sopron (Balf, Bánfalva, Harka).

3.4. Burgenland tartomány kisebbségi vonatkozásai

3.4.1. Az 1920 és 1938 közötti időszak

Az osztrák kormány 1921. július 22-én, az átmeneti rendelkezések során, törvénybe iktatta, hogy Burgenlandban „a Köztársaság államnyelve a német nyelv, a nyelvi kisebbségeknek a Saint-Germain-i Államszerződésben... biztosított jogai csorbítása nélkül” [6. § (2)].³⁵ Ezt a törvényt megerősíti az a Burgenland tartomány hivatalos közlönyének 1922. július 15-én megjelent és postázott első számában leközölt tartományi rend, amely szerint „Burgenland államnyelve a német nyelv, a szövetségi törvényben biztosított nyelvi kisebbségek jogainak megsértése nélkül”.³⁶

„A burgenlandi magyarok helyzetét vázolja szembetűnő magukra maradásuk 1921 után, azaz a magyar állam – feltehetően a surlódásmentes államközi kapcsolatok gondolatától vezérelve – hivatalosan nem karolta fel ügyüket... A magyar többségű községekben meghagyták ugyan tárgyalási nyelvként a magyart, ellenben írásban (pl. jegyzőkönyvek) a németet vezették be. Az irredentizmustól tartva bizalmatlanság övezte a magyar mozgulásokot, amik egyébként teljes mértékben lokális szinten jelentkeztek. Politikai síkon, tartományi szinten, alig érvényesülhettek a magyarok. Társadalmi téren a német nyelv megfelelő elsajátítása vált a felemelkedés fokmérőjévé. Mivel azonban a magyarok túlnyomó többségét az agrár lakosság tette ki, és Burgenland mindehhez alig kecsegtetett, a gazdasági világválság idején, elmaradottságával kedvező lehetőségeket, a kivándorlás – többségileg Amerikába – változatlanul a fejlődés természetes velejárójaként könyvelhető el” (Deák 1986, 52–53).

3.4.2. Az 1938 és 1955 közötti megszállás

„A Felsőőr, Felsőpulya környéki magyar nyelvszigeteken a két világháború közt mindvégig működtek magyar tannyelvű iskolák és magyar nyelvű egyházközségek. Volt, ahol naponta vonattal jártak át tanulók magyarországi iskolába. Az Anschluss (1938) után a burgenlandi magyar iskolák nagyobbik része vegyes tanítási nyelvűvé vált, de a magyar nyelvű oktatást végleg sehol sem számolták fel. A kisszámú burgenlandi magyarságnak, a két világháború közti periódusban, nem alakult ki önálló politikai érdekképviselője, sem pedig átfogó kulturális szervezete” (Glatz 1996, 572). „Ausztria bekebelezésével 1938-ban... közigazgatásilag a magyar nyelvet még a helyi önkormányzatból is kiiktatták” (Deák 1986, 53). Az 1921 óta működő tíz burgenlandi egyházi elemi iskolát, közülük 5 majorsági iskola volt a hansági Tószögben, 1938-ban államosították, és azokat 1945 után többé nem nyitották meg (*Volksgruppenhandbuch* [1992], Band 4, 22).

Egy magyar egyetemi hallgató jelentése a külügyminisztériumnak a burgenlandi magyarság helyzetéről. Budapest, 1941. november 2. „A [semmeringi] nyári egyetem befejezése után, rövid időre, Burgenlandba mentem. (Burgenland, mint ilyen tulajdonképpen nem létezik többé, a

németek egy részét Steiermark, másikat Niederdonau tartományokhoz csatolták.) [...]

Nem volt ugyan lehetőségem, hogy egész Nyugat-Magyarországon tájékozódjam, de bejártam néhány magyar falut, s beszéltem lakóival. Felkerestem egyszerűbb és képzettebb embereket – meglepődve tapasztaltam azonban mindenütt azt, hogy mennyire meggátolják, hogy magyarok maradhassanak. [...]

– Egy odavaló úr, Szeberényi János ny. ev. lelkész, felsőlövői lakos elmondotta, hogy utoljára 1938-ban beszélt Magyarországból jött emberrel. Viszont felsorolt több németet, akik hetente és havonta járnak át Magyarországra (Sopron, Kőszeg, Szombathely), hogy itt Németország részére, enyhén szólva, propagandát csináljanak. – Panaszolták, hogy a Kismarton (Eisenstadt)-ban élő hg. Eszterházy Pál, aki vagyona és műveltsége segítségével a nagyrészt szegény és fizikai munkában elfoglalt burgenlandi magyarokért kulturális téren még ma is tehetne valamit, sem mutatkozik áldozatkésznek ezen a téren.

Tudomásom szerint, Bécsben működik ugyan egy magyar egyesület (Szt. István Egylet), azonban úgy látszik, ennek a részére is túlságosan nagy áldozatot jelentene, hogy a burgenlandi magyarokkal egy keveset törődjön. [...]

[A felsőőri magyar plébános] elmondotta, hogy a legutóbbi német népszámlálás itt már csak 800 magyar lakost mutatott ki. Szerinte a község kb. 5000 lakójából mintegy 1800 református és 1000 katolikus ma is magyar. [...] Szerinte a magyarok számára különösen gyakori vegyes házasságok (németek és magyarok között) hatnak igen csökkentően, mely esetben az utódok majdnem kivétel nélkül már németek. [...]

Felsőőrrel átmentem Alsóőrre. Ez a falu, amely Vöröstorony (Rotenturm)-mal van összeépítve, távolabb esik a forgalomtól. Lakói (kb. 1200–1300-an) egytől-egyig magyarok. És én csodálkoztam, hogy milyen jó magyarok. Emberek, amikor megtudták, hogy Magyarországból jövök, behívtak a házukba, összeültek páran és elpanaszolták, mi fáj nekik. [...] A községben még ma is két nyelven vannak az üzletek cégtáblái, s lakóinak nagy része még most sem tud németül. [...]

Jelenleg pedig a szülők csüggedten panaszozzák, hogy az iskolában a németek még írni-olvasni sem engedik megtanulni magyarul gyerme-

keiket, ami szerintük azt eredményezi, hogy ezek amikor otthonról elkerülnek – a csak magyarul beszélő szüleikkel –, levelezni sem fognak tudni” (Diószegi–Fejős 1995, 689–691).

3.4.3. Az 1955. évi Államszerződés utáni időszak

Az Államszerződés 6. cikkelye értelmében Ausztria kötelezi magát arra, hogy az „érvényes törvények osztrák állampolgárokat nem diszkriminálják faji, nemi vagy vallási téren személyüket illetően ... sem elvileg, sem gyakorlatilag jogállásukban, politikai vagy polgári jogaikban, avagy bármily más területen, és őket semmiféle diszkriminációból eredő következmény nélkül nem sújtja.”

A burgenlandi tartományi gyűlés 1971. január 1-vel „a községfejlesztési törvény” alapján a túlnyomó többségében magyar nyelvű Őriszigetet és a horvát többségű Oláhciklényt (Spitzzicken) a német nyelvű Vasvörösvárhoz (Rotenturm) csatolta. „Őrisziget téglagyára miatt »a legerősebb« községek egyike volt.” Franz Pomper vasvörösvári polgármester szerint „ez az egyesítés előnyösnek bizonyult. Vasvörösvár nagyközség... s egyúttal Európa-község is lett. Ezzel azt akarjuk kidomborítani, hogy az egyesülésből nálunk horvátok, magyarok és németek együttesen a legjobbat próbálják kihozni” (Bizám 1985, 27). Egyidejűleg a magyar ajkú Alsóórt a német többségű Eisenzickenhez és Obersdorfhoz csatolták. „Ezzel természetesen mindkét új közigazgatási községben csökkent a magyar ajkú lakosság arányszáma” (*Volksgruppenreport* 2000, 130). „A községfejlesztési törvény” előtt Burgenland 89 községének volt ezer főnél több lakosa, míg 230 község lakossága nem érte el az ezret. A reform csökkentette a községek számát, s ezt követően 138-ban a lakosság száma több mint ezer, s csupán négy község nem éri el az ezres létszámot (Ernst 1987, 201).

3.4.4. Kétnyelvű helységnévtáblák és a kisebbségi nyelv használata a közigazgatási hivatalokban az 1998-ban életbe lépett Keretegyezmény alapján

A kétnyelvű helységnévtáblák körüli évtizedes vitában Burgenlandban a megoldást, az Európa Tanács által a Nemzeti Kisebbségek Védelmében létrehozott, 1995. február 1-jén Strassburgban elfogadott, 1998. július 1-jével Bécsben is életbe lépett Keretegyezmény hozta. Ennek értelmében Burgenlandban legalább 42 horvát/német és 4 magyar/német (Alsóőr, Felsőőr, Felsőpulya és Őrisziget) kétnyelvű helységnévtáblát állítanak fel (11.3. cikk). Ezt javasolta az Osztrák Szövetségi Kormány 2000. február 3-án kelt állásfoglalásában,³⁷ s a kormányrendeletként megjelent a parlamenti főbizottság egyetértésével.³⁸

Az első német/horvát táblát 2000. július 13-án állították fel Großwarasdorf/Veliki Borištof községben, dr. Wolfgang Schüssel osztrák kancellár jelenlétében, s a német/magyart Felsőőrött. „Schüssel kancellár újra hangsúlyozta az ünnepségen, hogy Ausztriát gazdagítják az őshonos nemzeti kisebbségek, és emlékeztetett arra, hogy a kormány az alkotmányban az alaptörvény – a parlament által egyhangúlag elfogadott – módosításával rögzítette állami célként a kisebbségek, nyelvük és kultúrájuk védelmét és támogatását.”³⁹

Az 1998. március 31-én ratifikált Keretegyezmény szövegét a Kancellári Hivatal 1996. november 21-én hozzászólásra megküldte a népcsoporttanács tagjainak azzal, hogy elnökük azt, a népcsoporttanács tagok állásfoglalását egyeztetve, juttassa el a Kancellári Hivatalnak 1996. december 16-ig. Mivel kizárólag írásbeli hozzászólásra volt lehetőség, reménységünknek adtunk kifejezést, hogy a Keretegyezmény értelmében Alsó-Ausztriában, Bécsben és Burgenlandban megoldódik a magyar tv adásainak vétele, s Burgenlandban lehetőség kínálkozik a nemzetiségi utónevek használatára. Ezzel, reménységünk szerint, a magyarországi, 1993. évi LXXVII. törvény 12. §-ának (1) bekezdésében foglaltak Ausztriában is gyakorolhatóak lesznek: „A kisebbséghez tartozó személynek joga van saját és gyermeke utónevének szabad megválasztásához, családi és utónevének anyanyelve szabályai szerinti anyakönyveztetéséhez és annak – jogszabályban meghatározott keretek között – hivatalos okmányokban való feltüntetéséhez.”⁴⁰ (Felsőőrött a háborús emlékművön az I. világháború német nemzetiségű

áldozatainak neve németül szerepel, de németül olvasható a II. világháború halottainál a magyar halottak utóneve is.) Végül megemlítettük a kétnyelvű helységnévtáblák kérdését és a Stájerországban élő magyarok népcsoportként való elismerését.

A kisebbségi nyelv használatát a közigazgatási hivatalokban Burgenlandban az 1998-ban életbe lépett Keretegyezmény alapján szabályozták. Az 1976. évi népcsoporttörvényre hivatkozó kormányrendelet értelmében, 2000 tavaszától, Alsóőrött, Felsőőrött, Felsőpulyán és Vasvörösváron közigazgatási hivatalokban (két járásbírószágon, két járási és négy községi előjáróságon és egyéb tartományi, vagy regionális állami hivatalban: csendőrség, katonaság, posta és távirat, vasút, adóhivatal) osztrák állampolgárok és az Európai Gazdasági Térség tagállamainak állampolgárai (1. §) a német mellett hivatali nyelvként használhatják a magyart is (Republik Österreich 2000, 62).⁴¹

3.5. A magyar népcsoport jelenléte az államigazgatási hivatalokban

Az ausztriai magyarság országos szórányszáma alapján adódóan, az államigazgatási hivatalokban nincsen képviselve kisebbségi számarányának megfelelően. A közigazgatási és a társadalmi életben azonban országsszerte létszámukhoz mérten mégis nagyobb arányban vannak jelen. Ilyen szakterületnek tekinthetők az egyetemi karok, beleértve az új zeneművészeti karokat (néhány éve egyetemi rangot kaptak), a kereskedelem, a migrációs hivatalok, a médiák stb. Nem jelenti továbbá az azt, hogy a diplomáciában és a parlamenti pártok soraiban pártvonalon magyarok ne kerültek volna vezető állásba. „Ennek során azonban nem nemzetiségi hovatartozásuk a döntő” (Republik Österreich 2000, 117), hanem egyéni tehetségük, avagy érvényesülésük kapcsolataik révén (jelenleg Ausztria 21 az Európai Unióba delegált parlamentere közül kettő beszél magyarul).

A keleti tartományokban csendőrsőn, rendőrségi őrszobában avagy bíróságban amúgy sem tanácsos magyarul nemtudást feltételezni, hiszen ebben a térségben a német családi név semmiképpen sem biztosítéka a helyi osztrák származásnak, ugyanakkor a magyar családi név (Horváth, Molnár, Nagy, Szabó) sem garantál magyar tudást.

4. Gazdaság

Ausztria 1995. január 1-től az Európai Unió tagállama. Az 1994. június 12-én megtartott referendumon a szavazásra jogosultak 82,2%-a vett részt, és 66,6%-os többséggel támogatta a csatlakozást.

4.1. Foglalkoztatottság

A lakosság foglalkoztatottságának százalékarányában Ausztria az Európai Unió élvonalában helyezkedik el, a munkanélküliek aránya 4,5%-kal a legalacsonyabbak egyike (*Die Europäische Union in Zahlen 1997*, 11, 16). A munkanélküliség (foglalkozás nélküli ellátottság) kérdésének vizsgálatát a népcsoport köznyelvet megadó, osztrák állampolgárságúak között a 4.1.–4.3. táblázatok szemléltetik.

4.1. táblázat

Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Ausztriában az eltartó foglalkozása szerint (1991) (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 75)

	összesen	%	német	%	cseh	%	horvát	%	magyar	%
önálló	436 545	6,0	431 364	6,1	32	0,3	2406	8,1	315	1,6
önálló egyéb	476 886	6,6	462 518	6,5	913	9,3	1433	4,8	1690	8,6
alkalmazott/ hivatalnok, főiskola	412 163	5,7	393 152	5,5	1164	11,9	1363	4,6	2092	10,7
alkalmazott/ hivatalnok, középfiskola	548 108	7,5	530 446	7,5	1347	13,7	1878	6,3	2358	12,0

	összesen	%	német	%	cseh	%	horvát	%	magyar	%
alkalmazott/ hivatalnok, egyéb	2 302 737	31,6	2 266 090	31,9	2415	24,6	6573	22,2	3932	20,0
szakmunkás	1 107 176	15,2	1 084 795	15,3	1414	14,4	5036	17,0	2876	14,6
betanított munkás	894 287	12,3	871 999	12,3	1110	11,3	4299	14,5	2554	13,0
segédmunkás	619 480	8,5	598 042	8,4	708	7,2	3982	13,5	2150	10,9
foglalkozás nélküli ellátott	480 714	6,6	469 005	6,6	719	7,3	2626	8,9	1671	8,5
összesen	7 278 096	100,0	7 107 411	100,0	9822	100,0	29 596	100,0	19 638	100,0

Az 1991. évi népszámlálás alkalmával 13 821 nem osztrák állampolgár adta meg magyar köznyelvét, közülük 10 556 volt magyar állampolgár. Ebből az eltartó foglalkozását tekintve közülük 0,3% volt önálló dolgozó, családtagokkal együtt az erdő- és/vagy mezőgazdaságban, 4,0% volt – családtagokkal – más munkakörben önálló, 13,6% volt alkalmazott főiskolai végzettséggel, 6,3% érettségivel, 6,5% pedig egyéb. Szakmunkás volt 29,6%, betanított munkás 16,5%, segédmunkás 16,7%, továbbá 6,4% foglalkozás nélküli ellátott (Cserján–Győri–Szabó 1999a, 75).

4.2. táblázat

Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Burgenlandban az eltartó foglalkozása szerint (1991) (Cserján–Győri–Szabó 1999a, 75–76)

	összesen	%	német	%	cseh	%	horvát	%	magyar	%
önálló	25 568	9,7	22 908	9,6	2	2,5	2350	12,3	267	5,4
önálló egyéb	15 400	5,9	13 966	5,9	10	12,3	915	4,8	344	6,9
alkalmazott/ hivatalnok, főiskola	10 304	3,9	9129	3,8	14	17,3	688	3,6	246	4,9
alkalmazott/ hivatalnok, középiskola	16 820	6,4	15 195	6,4	9	11,1	1136	5,9	325	6,5
alkalmazott/ hivatalnok, egyéb	63 673	24,2	58 172	24,5	15	18,5	4079	21,3	1110	22,3
szakmunkás	50 219	19,1	45 742	19,3	18	22,2	3563	18,6	740	14,9

	összesen	%	német	%	cseh	%	horvát	%	magyar	%
betanított munkás	35 186	13,4	32 090	13,5	6	7,4	2292	12,0	645	13,0
segédmunkás	25 786	9,8	23 019	9,7	4	4,9	1982	10,4	644	12,9
foglalkozás nélküli ellátott	20 136	7,7	17 295	7,3	3	3,7	2104	11,0	652	13,1
összesen	263 092	100,0	237 516	100,0	81	100,0	19 109	100,0	4973	100,0

Az 1991. évi népszámlálás alkalmával Burgenlandban 1622 magyar állampolgár közül, az eltartó foglalkozását tekintve, 1,3% volt önálló dolgozó, családtagokkal együtt az erdő- és/vagy mezőgazdaságban, 3,5% volt – családtagokkal – más munkakörben önálló, 3,0% volt alkalmazott főiskolai végzettséggel, 4,7% érettségivel, 6,0% pedig egyéb. Szakmunkás volt 35,3%, betanított munkás 27,4%, segédmunkás 16,0%, továbbá 3,0% volt foglalkozás nélküli ellátott (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 75–76).

4.3. táblázat

Az osztrák állampolgárságú magyar köznyelvűek Bécsben az eltartó foglalkozása szerint (1991) (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 81)

	összesen	%	német	%	cseh	%	horvát	%	magyar	%
önálló	3632	0,3	3525	0,3	8	0,1	21	0,3	11	0,1
önálló egyéb	92 358	6,9	85 507	6,7	601	9,3	330	5,0	923	10,3
alkalmazott/ hivatalnok, főiskola	116 667	8,7	107 295	8,5	662	10,3	455	6,9	1 069	12,0
alkalmazott/ hivatalnok, középiskola	149 655	11,1	140 643	11,1	887	13,8	544	8,2	1313	14,7
alkalmazott/ hivatalnok, egyéb	511 678	38,1	496 370	39,1	1674	26,0	1715	26,0	1777	19,9
szakmunkás	151 143	11,3	142 591	11,2	918	14,3	849	12,9	1231	13,8
betanított munkás	125 179	9,3	115 396	9,1	749	11,7	1165	17,6	1107	12,4
segédmunkás	101 000	7,5	90 193	7,1	446	6,9	1223	18,5	896	10,0
foglalkozás nélküli ellátott	91 884	6,8	87 897	6,9	484	7,5	302	4,6	603	6,8
összesen	1 343 196	100,0	1 269 417	100,0	6429	100,0	6604	100,0	8930	100,0

Az 1991. évi népszámlálás alkalmával Bécsben 3539 magyar állampolgár közül, az eltartó foglalkozását tekintve, 0,1% volt önálló dolgozó, családtagokkal együtt az erdő- és/vagy mezőgazdaságban, 7,0% volt – családtagokkal – más munkakörben önálló, 22,0% volt alkalmazott vagy hivatalnok főiskolai végzettséggel, 8,4% érettségivel, 7,9% pedig egyéb. Szakmunkás volt 22,6%, betanított munkás 11,6%, segédmunkás 12,8%, továbbá 7,6% volt foglalkozás nélküli ellátott (Cserján–Györi–Szabó 1999a, 81).

Ausztria európai uniós tagsága következményeiben mindenben azonos módon érinti a többségiek, a magyar és valamennyi népcsoport mindennapi életét. Ebben közöttük semmiféle különbség nincsen.

Az Európai Unió keleti bővítése. Az Európai Bizottság Brüsszelben 1997. július 16-án tette közzé a csatlakozásra legalkalmasabb országok listáját. Közöttük szerepel Magyarország, s általában a csatlakozásra a legjobban felkészültnek számít (vö. Masika–Harmati 1999, 121–123). „Magyarországon folytatódik a dinamika. Jó hír az államalkotás idei ezeréves évfordulójára: Magyarország változatlanul a tagjelöltek mintaországa” (Creditanstalt exclusiv, Wien. Information für unsere Kunden, 5–6/2000, 6–7). Magyarország pozitív elbírálása a tagjelöltek sorában kedvezően hat az ausztriai magyar népcsoportra.

4.2. Az ország gazdaságpolitikájának kisebbségi vonatkozásai

Az I. világháború és az azt követő évek gazdasági válsága, természetesen eltérő módon, érintette a magyarság akkori főbb csoportjait, például a grazi nyugdíjasokat, Bécs külvárosi kerületeiben az évtizedek óta ott élő munkásokat, a századvégi kivándorlási hullámból végül is az országban rekedteket, a bécsi magyar arisztokráciát, az egyetemeken tanítókat és tanulókat, valamint a háború különböző hátramaradottait: kórházakban a sebesülteket, a laktanyákban a visszamaradottakat, a frontról érkező leszerelőket vagy a hadifogságból hazatérő magyar katonákat, útban Csótra, a „hazatért hadifoglyok leszerelő táborába” (Szépfalusi 1996, 343).

A II. világháború befejezését követően, az 1955-ben megkötött Osztrák Államszerződésig, az ország négy megszállási övezetre oszlott, s az egyes övezetekben más-más módon fejlődhetett a tartományok gazdasága is. Az Államszerződés megkötése kiváltotta a Varsói Szerződés megalakulását; ennek folyományaként az ötvenes években megszilárdult a „vasfüggöny”

az ország északkeleti és keleti részén, ezzel megfosztva a keleti tartományokat az Ausztria számára mindig jelentős idegenforgalom szabad áramlásától és az azzal járó bevételi forrástól. Ez a politikai helyzet kiváltotta az állandó, mindmáig tartó keletről nyugatra vándorlást az országon belül is, mivel a nyugati tartományokban a kereseti lehetőségek jóval kedvezőbben alakultak.

Az 1950-es évek végétől észlelhető gazdasági fellendülés idején vált szállóigévé az önkritikus megállapítás: „A háborúvesztés után a Német Szövetségi Köztársaság talpra állása gazdasági csoda ugyan, viszont Ausztriában az ehhez hasonló fejlődés »valódi« csoda.”

Burgenland „jellegzetes agrárvidék, ahol búzát, kukoricát és főzelékféléket termelnek. A burgenlandi gyümölcs, és különösen a burgenlandi bor a legértékesebb osztrák mezőgazdasági termékek közé sorolható. A mezőgazdaság szomszédságában konzervgyárak létesültek” (*Bundespresse-dienst* 1988, 14; 1997, 16).

Burgenland mezőgazdaságáról az 1920. évi ünnepi csatlakozási kiadványban összefoglalólag megállapították, hogy „noha Burgenland Bécs-től vonaton alig néhány órányira fekszik, és már korábban is főszerepet játszott Bécs élelmezésében, azt Német-Ausztria lakossága jórészt alig ismeri. Miután a háború utolsó éveiben, és Bécs élelmiszerellátásának összeomlását követően az egyre népesebb... Alsó-Ausztria tartomány lakosságának – akkoriban Bécs és Alsó-Ausztria még egy tartomány volt! – nem maradt más kiút, mint gondoskodni saját magáról. Így, hátizsákkal a vállán, élelmiszerforrások után nézett, mert az önfenntartó ösztön megmutatta a helyes utat. A Nyugat-Magyarországra vezető vasutak évek óta dugig megtelnek, és Burgenland, a szigorú határzárlat ellenére, a bécsiek Mekkája lett... A tartomány egészében mezőgazdasági terület, észak-keleti része sík mezőség, a többi dombos vidék. Legmagasabb hegye a 883 méter magas Írott-kő, következésképpen egész területe alkalmas a mezőgazdaságra. Különös gondot okoz azonban a földtulajdon elaprózása” (Ziermann 1920, 61–63).

A burgenlandi magyarokról írja id. Szeberényi Lajos, aki 1925. február 18-án lett őriszigeti lelkész, hogy „1921-ben az őriszigetiek is kívánták az Ausztriához csatolást, mert itt lehetett só, cukrot, dohányt kapni, míg Magyarországon akkoriban mindez hiánycikk volt”. Az 1936. augusztus 23-án, az evangélikus egyházközség újraalakulásának 150. évfordulóján elmondott visszaemlékezés jegyzetében Szeberényi utal arra, hogy mun-

káját szerette volna folytatni, „de már a következő évben, 1937-ben itt Ausztriában is óriási hullámokat vert a hitleri nemzetiszocialista mozgalom, amely Ausztriának, s így Burgenlandnak a hitleri Német Birodalomhoz való csatolását kívánta. Ebben a tekintetben az őriszigeti magyarok (vagy talán: magyarul beszélő nem tudom kicsodák) semmivel sem voltak különbek, mint az ausztriai németek 80–90%-a” (id. Szeberényi 1936, 6).

Burgenlandban a II. világháborút követően, a mezőgazdasági családok leszármazottai, a horvátokhoz hasonlóan, egyre többen dolgoznak az építőiparban: például fehérköpenyes burgenlandi ácsok és pallérok Bécsben (*Volksgruppenbericht* 1993, Band 5, 46–47). A burgenlandi magyarok nem rendelkeznek önálló gazdasági intézményekkel vagy szervezetekkel (*Volksgruppenbericht* [1992], Band 4, 34).

4.3. A vizsgált közösség gazdasági ereje

A fentiek mindenben vonatkoznak az ausztriai magyarságra is, mellyel kapcsolatban, már létszámánál fogva is, csupán helyi avagy csoportérdekek szolgálatában álló törekvésekről számolhatunk be.

Az ausztriai magyar egyesületek közül főleg az 1957-ben megalakult *Magyar Gazdaszövetség* fejtett ki olyan tevékenységet, amely célkitűzése révén „a magyar nemzetiségű gazdák, a mezőgazdasági munkások, a mezőgazdasági közép- és főiskolát végzettek, a kertészek, erdészek, mezőgazdasági és erdőmérnök-hallgatók összefogására”, s „az osztrák mezőgazdaságba való beilleszkedésük elősegítésére” törekedett (Szépfalusi 1992, 274).

A nyolcvanas évek magyar migrációjának kezdeményezésére jött létre 1984-ben a *Kaláka Klub*, amely az „Ausztriai magyarok ökonomikus összefogására” is törekszik (Szépfalusi 1992, 430). Az „Ausztriai magyarok gazdasági érdekközössége” megalakulásától fogva mindmáig *Kalendárium*-ot ad ki, amely az ipari vásárok ismertetése mellett közli Bécs és Burgenland magyarul lakta vidékéről a „magyarul is beszélő” iparosok és kereskedők címét. Kocsis Béla klubelnök szerint a naptár „az Ausztriában élő magyar nemzetiségű vállalkozók egymás erősítésére, összefogására alkalmas szerszám” (*Kalendárium* 1999, 4).

Hasonló címlista található a burgenlandi Tartományi Idegenforgalmi Egyesület kiadásában Kismartonban megjelent ingyenes magyar nyelvű

tartományi térkép hátlapján (a Tartományi Kormány Idegenforgalmi Osztályának kiadása. Eisenstadt, é. n.).

Az ország gazdasági ereje és elsősorban idegenforgalmi érdekltsége következményének tekinthetjük a szövetségi, tartományi és kisebb közigazgatási egységek magyar nyelven is megjelentetett kiadványait. A Kancellári Hivatal sajtószolgálat 1988-ban adta ki Ausztria, tények és számok című tájékoztatóját (*Bundespressediens* 1988, 1; 1997², 4). A Burgenlandi Idegenforgalmi Hivatal tartományi térképet, valamint 1998-ban a Fertő-környéki Nemzeti Parkról közös német, angol, magyar nyelvű tájékoztatót, camping ismertetőt, továbbá a tartomány fővárosát bemutató kiadványt jelentetett meg.⁴² Hasonlóan jártak el Bécs⁴³ és Linz⁴⁴ városi és tartományi, s egyéb turisztikai központok idegenforgalmi irodái. Bécs város közigazgatásának hulladékgazdálkodási, közterület-fenntartási és gépkocsipark ügyosztálya (MA48) „Kis hulladék-ÁBC”-t jelentetett meg (angol, francia, lengyel, spanyol, szerb-horvát, szlovén és török nyelven is), továbbá röplapokat, „hogya ne nőjenek fejünkre a hulladékhegyek” (angol, cseh, lengyel, szerb-horvát, szlovén és török nyelven is), hogy a többiekkel együtt a bécsi magyarok is részt tudjanak venni a főváros szelektív hulladékgyűjtésében, s kiismerjék magukat a különböző kukákban.⁴⁵

Az ausztriai népcsoportok közül kizárólag a szlovénok rendelkeznek gazdasági érdekltségekkel (szövetkezetek, gazdasági kamarák) (*Völksgruppenbericht* 1993², Band 1, 43–44; *Völksgruppenreport* 1996, 84–87); Burgenlandban a horvát és a magyar népcsoportokhoz tartozók szociális integrációja semmiben sem tér el a lakosság átlagától (*Völksgruppenreport* 1996, 106, 120).

Az ausztriai magyarság fennmaradásának előfeltétele a teljes gazdasági önállóságra való berendezkedés. Az áldozatvállalást kerülő, kizárólag állami szubvencióra építő, azt elváró nemzetiségpolitika, kellő stratégia hiányában, asszimilációt előmozdító „látszat” lét és/vagy – nemzetközi szerződésekben lefektetett kötelezettségek folyományaként – „kirakat”-egzisztencia.

5. Vallás⁴⁶

„Ausztia az újkor kezdetéig, századokon át, keresztény és katolikus ország volt. A zsidóságon kívül más vallási közösség az országban nem élt” (*Bundespressedienszt: Religionen* 1998, 5). „A bécsi zsidó gyülekezet történetét a 11. századig követhetjük nyomon... a 13. században már volt zsinagógája” (John – Lichtblau 1990, 33). A 16. század húszas éveivel kezdődően 1580-ig kivételnek tekinthetjük azt a néhány évtizedet, amikor a humanizmus, az erasmusi gondolkodásmód és a reformáció gondolatvilága volt a mérvadó elsősorban a polgárságban, de a nemesség és a vele rokonszenvező papság köreiből is (Mecenseffy 1956, 10). A bécsi Szent István-dómban első ízben prédikált 1522. január 12-én a reformátor Paul Speratus lelkész (*Die Saat*, Wien, 1981. október 19–20., 3).

A humanizmus szelleme volt az uralkodó eszme a bécsi egyetemen is, ahol, az 1542-ben beiratkozott Sylvester János, a görög és héber nyelv tanára, 1544-ben „a magyar nemzet prokurátora” lett (Balázs 1958, 315). Az Ágoston-rendiek templomában Bécsben, 1557/58-ban II. Miksa főherceg, az 1548 óta címzetes cseh király udvari lelkésze még mindig az a Johann Sebastian Pfauser, aki Luther szellemében prédikált, és akinek hallgatói közé sorolhatók, Blahoslav cseh-morva tudósítása szerint, „németek, sok magyar, udvari nép, darabontok – vagyis az udvari testőrség –, tudósok, polgárság és pórok” (Schulek 1939, 12). Közéjük tartozott Dévai Bíró Mátyás után az a „németül jól beszélő” Bornemisza Péter is (Botta 1978, 64), aki 1557. április 14-én, korának humanista szokását követően, *Petrus Abstemius Petschinus Vngarus* néven iratkozott be a bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyvébe (ex natione vngarica, Gall 1959, 116). Bornemisza a császárvárosban fordította le Sophokles *Elektráját*, az ún. *Magyar Elektrát* (Schulek 1939, 20). Pfauser, a Lilienfeldből származó udvari prédikátor, 1559-ben menekülni kényszerült az ellenreformáció

elől. Feltehetően Bornemisza korábbi tanácsára kereshette fel Mosonmagyaróváron Huszár Gált, aki többször járt Bécsben, amikor a Vizsolyi Biblia nyomtatásához matricákat vásárolt Rafael Hoffhaltertől (Botta 1991, 71–73; Schulek 1939, 20).

II. József császár 1781. október 13-án Linzben kiadott Türelmi Rendeletével az Ausztriában honos és lakos „ágostai és helvét vallásrokonainknak és a nem egyesült görögök” számára „magán-vallásgyakorlási jogot” (privat Exerctiū Religionis) biztosított. Az országban, a későbbiekben, jelentős német ajkú és skandináv evangélikus, valamint külföldi (holland, svájci, cseh, magyar stb.) szörvány református élt (Mecenseffy 1956, 209). A teljes vallásszabadságot I. Ferenc József császár 1861. április 8-án biztosította számukra. Ezzel megszűnt a Türelmi Rendelet óta tartó „megtűrt” mivolt (*Reichs-Gesetz-Blatt*, Wien. 1861/18, 41).

A szekularizáció, valamint a két világháborút követő migrációk következtében alakult ki a részleges, az országot az ezredfordulóra jellemző, vallási pluralizmus.

A saint-germain-i békekötés idején Burgenland tartományban 29 óvoda és 377 népiskola (elemi) működött, ebből 312 volt egyházi (240 római katolikus, 65 evangélikus, 7 izraelita), 46 szövetségi, 14 községi és 5 magán. A népiskolák közül 36 volt horvát, 14 magyar és 16 vegyes nyelvű. Ezek az elemi iskolák voltak azok, „amelyekben a magyar nyelvű oktatás szisztematikus leépítését és szétverését a német nemzeti magyarsággyűlölet légkörében” (Baumgartner 1993, 224) nem hajthatták végre.

Ezenkívül 8 polgári iskola és két gimnázium működött. Közülük az egyik, a Kossuth-barát Gottfried August Wimmer evangélikus lelkész alapította, nyolc osztályos felsőlövői főgimnázium. Felsőlvőn evangélikus tanítóképző is működött. Ez utóbbiban, az átszatolás idején, egyetlenegy magyar tanítójelölt volt (N. N. 1925, 98–103).

Az egyházi iskolákat a német megszállást követően 1938-ban államosították, és azokat 1945, illetve 1955 után csak részben adták vissza. Így például a protestáns egyházak Ausztriában, 1999-ben, csak húsz óvodát, öt általános (elemi) és két polgári iskolát, illetve két gimnáziumot működtetnek (az egyik Bécsben kiépülőben, a másik az előbb említett Felsőlvőn).

5.1. A világháborúkat követő migrációk

Ausztriában az 1930-as évek közepétől folyamatos a népegyházi keret felbomlása. Ennek következtében a *római katolikus* egyház század eleji 94-95%-os arányszáma mára 80% alá süllyedt (Bécsben már csak kerek 50%).

A II. világháborút követő magyar bevándorlás felekezeti aránya kezdetben megfelelt a magyarországi országos átlagnak. Ettől eltért az 1956/57-es hullám: 18,7% volt protestáns és 10,5% izraelita. „A protestánsok között viszont az evangélikusok arányszáma az átlaghoz viszonyítva jóval magasabb volt (határ menti népi német eredetű egyházközösségek), következésképpen a reformátusoké alacsonyabb (alföldi, Debrecen környéki földművelő többségű gyülekezetek)” (Szépfalusi 1992, 319–321). A nyolcvanas években Ausztriába érkezett romániai magyar menekültek soraiban a katolikus–protestáns arány (az utóbbiaknál református, unitárius, evangélikus sorrendben) 50–50%-os volt.

5.2. A magyar népcsoport vallási jogállása

5.2.1. Az Ausztriában elismert (bejegyzett) vallások és (regisztrált) hitvallási közösségek

A római katolikus egyház jogviszonyát ma Ausztriában a kormány és a Vatikán között 1934-ben megkötött Konkordátum szabályozza, amely 1960-ban vagyoni jogi, majd 1962-ben iskolai szerződéssel egészült ki (Schwarz 1993, 297–301, 313).

A protestáns egyházak jogállását napjainkban az 1961. július 6-án elfogadott, a „protestáns egyházak külső jogviszonyát” meghatározó törvény szabályozza (Fischer 1962, 1; Schwarz 1993, 307–312).

Ausztriában 1999-ben az alábbi vallásfelekezetek számítanak *államilag elismert* közttestületnek (az elismerés évének közlésével): a római katolikus (1934), az evangélikus (1781, 1961), a református (1781, 1961), a görögkeleti ortodox (1781, 1967) egyház (utóbbihoz tartoznak bolgár, görög, orosz, román és szerb gyülekezetek), az izraelita hitközség (1890, 1984), az iszlám (1912), az ókatolikus (1877) és a methodista egyház (1951), az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza (mormonok, 1955), az

Apostoli Örmény Egyház (1972), az Ausztriai Új Apostoli Egyház (1975), az Ausztriai Buddhista Vallásfelekezet (1982) (Gampl 1986, 39) és a Szír Ortodox Egyház (1988).

5.2.2. Az ausztriai magyarok egyházi jogállása

Az Ausztriában élő magyar katolikusok és protestánsok népegyházi, egyházjogi kereteiknek megfelelően – más nemzetiségűekhez hasonlóan – egyházközségszinten, a lakóhelyük szerint illetékes osztrák egyházközség rendes tagjai. Állampolgárságuktól függetlenül itt kötelesek az egyházuk által kivetett egyházfenntartói járulékot (adót) megfizetni, amennyiben *léteérdekük* őket Ausztriához köti (kivétel: az ingázók és az idénymunkások). Néhány burgenlandi helység kivételével, országsszerte, a magyar szórványgyülekezethez való tartozásuk ez alól őket nem mentesíti, ellenben „ki-sebbségi jogok” hozzájárulni a magyar anyanyelvű szórványegyházi szolgálat dologi kiadásaihoz, illetve önkéntes adományaikkal azt fenntarthatják (Szépfalusi 1998b, 93).

Burgenlandban, a magyarok esetében, népegyházi értelemben helyi plébániának számít a római katolikus Alsóőr (Őrisziget szórvánnyal), Felsőőr és Felsőpulya (Középpulya szórvánnyal), a reformátusoknál Felsőőr és az evangélikusoknál Őrisziget (Vasjobbágyi/Jabing elosztrákosodott szórvánnyal).

Az ausztriai római katolikus szórvány magyarokra is érvényes a Pastoralis Migratorum Cura nevű vatikáni rendelkezés, amely a II. vatikáni zsinat értelmében, egységes irányelveket nyújt a migráció különböző csoportjainak gondozásáért felelős egyházmegyéknek. A Kárpát-medencén kívül, vagyis a külföldön élő római katolikus magyarok püspöke javaslatára, az Osztrák Püspökkari Konferencia Valentiny Géza pápai prelátus személyében, országos ausztriai magyar főlelkészt nevezett ki, míg a magyar lelki gondozásban részt vevő lelkészek, az „idegen nyelvű” lelki gondozásért felelős, illetékes egyházmegyei, lelkipásztori hivatal felügyelete alatt állnak.⁴⁷

Az Ausztriai Evangélikus Egyház 1962. március 9-én Bécsben tartott zsinata, egyházi intézményként, egyházjogilag törvényesen megalkotta és elismerte az Ausztriai Evangélikus Egyház Magyar Lelkigondozó Szolgálatát (Szépfalusi 1992, 380–381, *Amtsblatt*... Wien, 1962/4, 27). A munka-

ágot, a presbiterválasztási törvény értelmében, a hat esztendőre megválasztott 16 tagú Egyháztanács vezeti. Az egyházi intézménynek, a lakóhelyük szerint illetékes osztrák egyházközségeknek fizetendő egyházi adó alapján, egyetlen rendes magyar országos szórványlelkészi állása van. A Magyar Lelkigondozó Szolgálat a bécsi Szuperintendensi Hivatal felügyelete alatt áll. Ausztriában ilyen egyházi jogállása kizárólag a magyaroknak van.

Az ausztriai református Egyházfőtanács 1998. szeptember 21-én Bécsben tartott ülésén, a zsinati bizottság hozzájárulásával, egyházi intézményként, egyházjogilag törvényesen, megalkotta és elismerte az Ausztriai Református Egyház Magyar Lelkigondozó Szolgálatát (*Amtsblatt...* Wien, 1998/9, 184–185). Az egyházi intézményt, amelynek hatásköre Felsőőrre nem terjed ki, hat évre kinevezett négytagú kuratórium vezeti.

5.3. A magyar népcsoport egyházi élete

Az ausztriai magyarok soraiban, a korábbiakhoz képest (Szépfalusi 1992, 285–337 és 431–434), az utóbbi két évtizedben ellentétes előjelű tendenciákkal találkozunk.

5.3.1. Burgenland

A tartományban megszűnt a római katolikus mise Kismartonban, megerősödött Felsőőrött. Ugyanakkor a magyar nyelvű szolgálatot igénylő római katolikus háztartások száma Alsóőrött (Őriszigettel), Felsőőrött és Felsőpulyán (Középpulyával) 810-ről 585-re csökkent (Szépfalusi 1992, 332).⁴⁸ Emelkedés – betelepüléssel – kizárólag Őriszigeten történt. Változatlanul négy lelkész gondozza a magyarokat: Alsóőrött római katolikus, Felsőőrött református és Őriszigeten evangélikus lelkészi állás van, Felső- és Középpulyán redemptorista szerzetes látja el a magyar híveket. A protestánsoknál megtörtént a magyar lelkészutánpótlás, míg az alsóőri és a felsőpulyai római katolikus magyar lelkész már nyolcvanéves.

Mindmáig magyar istentiszteletet tartanak az alábbi helységekből. Ezekben a gyülekezetekben az alábbi aktivitásokkal találkozhatunk.

Alsóőr: A római katolikus plébánia 1797-ig Felsőőr leányegyházközsége volt (Bertha 1977, 419). Havonta egyszer tartanak német istentiszteletet, különben naponta és minden vasárnap és ünnepnap szentmisét mondanak a magyarországi egyház misekönyve szerint. Énekeskönyvük az „Éneklő Egyház” (Budapest 1984), de *áthidalásként* használják az „Alsóőri egyházi énekek” című gyűjteményt is (Galambos 1993, 2).

Az egyházközségben dalárda (1920-tól), női énekkar, színjátszó kör (1920-tól), néptáncsoport (1979-től) működik. A községháza épületében 40 000 kötetes magyar könyvtár található, amely a heti kétszeri fogadóórakon kívül a községháza hivatali óráiban is látogatható. A lelkeszlak felújított emeleti részlegén ún. „Magyar Intézet”-et létesítettek, amelyet 1998 végén, az öreg iskola felújításával kiállító-, olvasó- és ülésteremmel kultúrközponttá alakítottak. Ebben évente magyar kulturális hetet, illetve hétvégét is rendeznek.

Őriszigeten a római katolikus Szent László-templomban évente négyszer mondanak magyar szentmisét.

*Felsőőr*ött minden vasárnap és ünnepnap tartanak magyar szentmisét. Az istentiszteletet követően a hívek együtt kávéznak, akkor beszélnek meg a felsőőri magyar katolikusok munkaközösségének ügyes-bajos dolgait. Alkalmi énekkar működik, olykor előadásokat szerveznek.

Kizárólag a fentiekben ismertetett három római katolikus istentiszteleti helyen használják az ausztriai magyar római katolikusok a Miatyánk és az Apostoli Hitvallás új, közös, magyar ökumenikus fordítását. Mindhárom egyházban az alsóőri plébános, a nyolcvanéves dr. Galambos Ferenc Iréneusz OSB professzor miséznek. A lelkeszlak alkalmi egyházközségi körlevelekkel fordul alsóőri, felsőőri és őriszigeti magyar híveihez.

Az egyházközségnek nincsen önálló lapja, de az *Őrség*, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület tájékoztató lapjának (valójában évkönyv) legutóbbi, második Alsóőrrel szóló száma (1999. augusztus, 40. szám) 52 magyar és 19 német oldalon egyházközségi beszámolóknak tekinthető.

Közép-Burgenlandban 1990 óta, a világegységimahét keretében, minden esztendőben közös magyar ökumenikus istentiszteletet tartanak, vetés-

forgószerűen váltakozva Alsóőr katolikus, Felsőőr református és katolikus, valamint Órisziget evangélikus templomában.

A Pannonhalmi Főapátság 1982-ben megegyezett a kismartoni püspökséggel, hogy 10-10 éves időszakra vállalja az alsóőri plébánia betöltését. Vagyis az egyházközség azóta személyileg Pannonhalmához, egyházz jogilag Kismartonhoz tartozik.

Felsőpulyán és Középpulyán minden vasárnap és ünnepnap mondanak magyar szentmisét. Alkalmilag hétköznap is tartanak magyar istentiszteletet avagy bibliatanulmányt. A magyar misék után magyar asztaltársaság jön össze a Domschitz-vendéglőben.

Reformátusok

Felsőőr: A gyülekezet a 16. század második felében alakult (Gyenge 1977, 431–437). Minden hónap harmadik vasárnapján és a sátoros ünnepek másodnapján német, minden hónap első vasárnapján pedig két nyelvű, ún. „családi” istentiszteletet tartanak. A többi alkalom mind magyar nyelvű. Istentiszteleteiket a Magyarországi Református Egyház rendtartása szerint végzik és az 1922-ben kiadott magyarországi énekeskönyvet használják. Gál Zsuzsa véleménye szerint szociolingvisztikai kutatómunkájának fontos megállapítása volt: „a református istentisztelet áll legmesszebb a német világtól” (Gal 1992, 52).

Hetente tartanak bibliaórát és magyar gyermekkört. A gyülekezetnek énekkara (1992-től), Felsőőri Magyar Néptáncsoport néven táncsoportja, és színjátszó köre van. Könyvtári köteteinek száma 2500.

Az egyházközségnek nincsen lapja, de a felsőőri osztrák római katolikus, valamint az evangélikus egyházközséggel karöltve évente négyszer német nyelvű közös egyházi értesítőt ad ki, amelyet minden felsőőri háztartásnak megküldenek. Minden számban magyar nyelven néhány soros református és alkalmanként római katolikus írás olvasható.⁴⁹

Őrsziget. Az evangélikusoknak a 16. század második felétől van egyház-
községük (Reingrabner – Teleky 1977, 465). Napjainkban minden hónap
második vasárnapján és a sátoros ünnepek másodnapján német nyelvű,
egyébként magyar nyelvű istentiszteletet tartanak. Az ádventi és böjti idő-
szakban szerdánként tartanak magyarul áhítatot. Az istentiszteleteket az
1938-as liturgiai reform előtti helyi rendtartás szerint tartják, s az 1957-ben
Bécsben kiadott magyarországi énekeskönyvet használják. A templomot
1960/61-ben, majd 1991 és 1994 között újra tatarozták, és az 1798-ban
épült egyházi iskola gazdasági épületét 1997–99-ben átalakították gyüle-
kezeti házzá.⁵⁰

A gyülekezet *Gemeindeblatt* címen 1993. október 19-től nyolcoldalas
kétnyelvű havilapot jelentet meg, melyben a német nyelv terjedelemben
és stílusban egyaránt dominál (a címek kétnyelvűek, a tartalom zömében
német).

Az *Őrség*, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület tájékoztató lapja,
gyakorlatilag néhány esztendeje évkönyvvé vált. 1997 decemberében rész-
letesen foglalkozott az evangélikus egyházközség múltjával és jelenével.⁵¹

5.3.2. Bécs és a tartományok

Az ausztriai országos szórványban, az 1980-as években, jelentősen meg-
növekedett a magyar hívek száma, ennek ellenére utódlás nélkül (haláleset,
elköltözés) megszűnt a bregenzi, a grazi, az innsbrucki, a klagenfurti, a
linzi és a salzburgi magyar római katolikus lelkészi állás. Stájerországban
az időszakos ellátást előbb egy 82 éves nyugdíjas, majd alkalmi kiegészítő
lelkész végezte. Szórványgondozással egybekötött pasztorizáció, főhiva-
tásban magyar római katolikus szolgálatban álló lelkésszel, ma kizárólag
Bécsben és környékén létezik. A protestánsok között, a hetvenes évekhez
viszonyítva, változatlanul egyetlen főhivatású, magyar szolgálatban álló
lelkész végzi az országos lelki gondozást, míg egyes városokban, elsősor-
ban az istentiszteletek tartásában, nyugdíjas avagy világi pályán működő
lelkészek segítenek.

Az egyházi életet nagyban befolyásolja az elsősorban Salzburg–Klagenfurt vonaltól keletre lakó ausztriai magyarok általános gyakorlata: a hétvégeket, de különösen is a sátoros ünnepeket, nyugat-magyarországi (egészen Budapestig terjedő) családi házaikban, öröklakásokban stb. töltik. Ezenkívül megfigyelhető: az osztrák társadalomba történő beilleszkedéssel egyenes arányban csökken a vallási kötődés, az ausztriai szekularizációs folyamatnak megfelelően: a kötelező vasárnapi miselátogatásnak az osztrák katolikusok kevesebb mint 10%-a tesz eleget, míg Bécsben, az osztrák protestánsok soraiban, a templomba járás 0,5%-os, azaz a szuperintendencia 1999. évi kimutatása szerint a hívek évente 1,6-szer mennek templomba.

Római katolikusok

A fentiekben leírt helyzet következményeként ma kizárólag Bécsben működik szervezett magyar gyülekezet (énekkar, cserkészlet, ifjúság, szeniorok, lelkigyakorlatok, Szent István-napi búcsú, családlátogatások stb.). Szombatonként a Pazmaneumban, vasárnap és ünnepnapokon a Német Lovagrend templomában tartanak magyar szentmisét. A bécsi gyülekezet alkalmilag istentiszteletet tart Bécsújhelyen, Kaiserebersdorfban és Mödlingben. A gyülekezet 1999 júniusától, *Pannonia Sacra* néven jelenteti meg havi egyházközségi közleményeit, és ahhoz mellékeli a Münchenben megjelenő, 32. évfolyamában lévő, *Életünk* című európai magyar katolikus havilapot. Bécsben működik a Kerkai Jenő (magyar rk.) Egyházzociológiai Intézet. A bécsi magyar lelkészség 1772-ben alakult.

Az országos szórványban rendszeresen csak Grazban tartanak magyar szentmisét, ezenkívül alkalmanként (kéthetente, havonta, negyedévenként) Bregenzben, Innsbruckban, Klagenfurtban, Linzben és Salzburgban. A megnevezett helyeken a magyar egyházi tevékenység tulajdonképpen misetartásra szorítkozik.

A bécsi magyar római katolikus lelki gondozó hivatalhoz közel álló kulturális és szociális intézmény a Szent István Egylet (1918).

Bécsben, 1968. december 18-a óta, a világegységimahét keretében, a magyar római katolikusok, reformátusok és evangélikusok közös ökumenikus istentiszteletet tartanak, mindig az éppen soros vendéglátó gyülekezet templomában. Ezt a gyakorlatot követik két évtizede Grazban, Innsbruckban, Klagenfurtban, Salzburgban, utóbb Linzben és Vorarlbergben is.

Reformátusok

Az Ausztriai Református Egyház 1973. január 1-jén megszüntette a bécsi, valamint a salzburgi magyar szórványlelkészi állást. Istentiszteletet tartanak Bécsben minden hónap második, harmadik, negyedik vasárnapján, valamint a sátoros ünnepek első napján, Linzben minden hónap második vasárnapján, valamint a sátoros ünnepek első napján. A beszolgáló, illetve nyugállományban lévő lelkész munkája tulajdonképpen istentisztelet tartására szorítkozik.

Evangélikusok

Az Ausztriai Evangélikus Egyház első ízben 1973. január 1-jén tett kísérletet az 1962-ben elismert Magyar Lelkigondozó Szolgálat megszüntetésére. A zsinat által elfogadott működési szabály értelmében „a lelkész dologi kiadásait... az egyház fedezi” (8. §). Ennek folyósítását azonban az országos egyház ekkor megtagadta. A munkát a közegyházi anyagi támogatás beszüntetése,⁵² s további négyszeri megszüntetési kísérlet ellenére mindmáig sikerült fenntartani (neves osztrák protestáns egyházvezetők az elmúlt években állást foglaltak az ausztriai népcsoportok támogatása és jogai ellenében,⁵³ a Felsőőrött megnyitandó kétnyelvű [horvát, magyar] gimnázium ellen,⁵⁴ a Bécs–Budapest világkiállítás ellen, az 1981. évi népszámlálás burgenlandi magyar adatainak hitelességét megkérdőjelezték,⁵⁵ a menekültgondozás megszüntetését szorgalmazták a nyolcvanas évek derekán, amikor több mint tízezer magyar tartózkodott menekültszálláshelyeken; még a régi magyarországi rendszer idején, az akkori magyarországi egyházvezetőséggel karöltve, fel akarták számolni Ausztriában a magyar egyházi munkát⁵⁶).

A Magyar Lelkigondozó Szolgálat istentiszteleteit a magyarországi egyház rendtartása szerint tartja, és annak új énekeskönyvét használja; istentiszteleti helyek rendszeresen (havonta) vagy alkalmanként: Bécs, Bregenz, Graz, Innsbruck, Klagenfurt, Linz, Salzburg, Wels stb., valamint december 24-én Traiskirchen, a menekülttáborral szomszédos evangélikus templomban, a sokak számára emlékezetes „első találkozás” színhelyén. Két ízben több mint 2000 magyar családot felkereső országos lelkészi családlátogatási akciót végzett, hetente bibliatanulmányt, évente hétvégi találkozót,

nyaranta rendszeresen flekkenezéssel egybekötött istentiszteleteket, ház-, lakás-, pince- stb. avatásokat tart.

A Magyar Lelkigondozó Szolgálatnak 1976-tól nem sikerült elérnie, hogy az osztrák rádióban és televízióban magyar nyelvű istentiszteletet közvetítsenek. Az egyházi szerkesztőség kizárólag vegyes, azaz kétnyelvű lehetőségről beszélt, ezt a felsőöri reformátusok (Gyenge Imre) vállalták. Szépfalusi István a romániai szász származású bécsi evangélikus püspöknek úgy nyilatkozott, hogy ezt a kompromisszumot csak akkor vállalja, ha ezt megelőzően Romániában a szász evangélikusok tartanak a rádióban kétnyelvű, azaz román és német nyelvű istentiszteletet...⁵⁷

A Magyar Lelkigondozó Szolgálat *Másokért Együtt* címen, 44. évfolyamában, évente 15-16 alkalommal, 4-8 oldalas értesítőt jelentet meg 2500 példányban (eddig 740 szám jelent meg). Az 1987 óta rendszeresített ún. országos nagyrendezvényei egyikén Bécsben, 1998-ban, a bécsi és a budapesti püspök jelenlétében, 2004-ig Magyarországon is jogérvényes Egyháztanácsot iktatott hivatalába.

A Magyar Lelkigondozó Szolgálathoz közel álló művelődési intézmény a *Bornemisza Péter Társaság* (1960). Egyénileg vagy közösen, 1987-ben (Szépfalusi 1992, 440–443), 1992-ben, 1998-ban és 2000-ben ausztriai magyar kisebbségi nyilatkozatot tett, amelyet osztrák kormánykörökben is figyelemmel kísértek.⁵⁸ Az 1998. évi nyilatkozat, amely német nyelven is megjelent az Osztrák Emberi Szabadságjogok Ligája 250. jubileumi folyóiratában (*Das Menschenrecht* 1998/2, 47–49), többek között tartalmazza azt a felszólítást, miszerint „...6. A Magyar Lelkigondozó Szolgálat – természetesen tartja, hogy ausztriai egyházunk reformátori elvei alapján támogatja az anyanyelvi igehirdetést, valamint tekintettel országunknak az Európai Unióban vállalt kisebbségvédelmi kötelezettségeire, az elkövetkező négy éven belül a nyugdíjazással megüresedő egyetlen országos főhivatású magyar szórványlelkészi állását, főhivatású magyar anyanyelvű lelkésszel tölti be, – hivatkozással a *Nemzeti Kisebbségek Védelmének Keretegyezményére* (Strassburg, 1995-02-01), amit az osztrák miniszterelnökség magyar népcsoporttanácsa a Keretegyezmény ausztriai zárónyilatkozatával egyetemben véleményezett (1996-12-16), kinyilvánítja, hogy ezentúl az egyházban kezeljék kisebbségiként (1. szakasz, 3. cikk, 1–2. pont; 2. szakasz, 5. cikk, 2. pont; 7–8. cikk, 17. cikk, 1. pont), különös tekintettel a Keretegyezményben megfogalmazott preambulumra, amely megállapítja, hogy »egy plurális és valóban demokratikus társadalomnak nemcsak tiszte-

letben kell tartania minden, nemzeti kisebbséghez tartozó személy etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitását, de megfelelő feltételeket is kell teremtenie ahhoz, hogy az identitását kifejezhesse, megőrizhesse és fejleszthesse» (*Lelkipásztor*; Budapest. 1998/7–8, 282).

A Bornemisza Péter Társaság fennállásának 40. évfordulóján 2000. április 2-án, Bécsben, ünnepi nyilatkozatot fogadott el (*Másokért Együtt*, Bécs. 44/6/738/2000-04-17, 3), melyben örömmel üdvözölte a Burgenlandban felállítandó 42 horvát/német és 4 magyar/német kétnyelvű helységnevtáblát; ugyanakkor sajnálattal vette tudomásul, hogy elhúzódtott a magyar népcsoporttanács ötödik ülészakájának kezdete, és az ausztriai népcsoporttanácsoknak továbbra is csak tanácsadói és nem képviselői státusa van; hogy a szubvenciók elosztása a változó népszámlálási adatok mellőzésével történik; hogy az osztrák parlamenti pártok részéről olyan kinevezett, szavazati joggal rendelkező személyek is részt vesznek a népcsoporttanácsban, akiknek a magyarsággal, illetve a többi ausztriai népcsoporttal sem nyelvi, sem kulturális szintű kapcsolatuk nincs; hogy a bécsi Kancellári Hivatal a magyarországi rendszer- és kormányváltás ellenére visszarendeződségi törekvéseket érvényesített a jelenlegi magyar népcsoporttanács összetételében.⁵⁹

Egyéb magyar nyelvű vallási csoportok

Szabadegyházi tevékenység ma Ausztriában magyar nyelven nincsen. A bécsi osztrák *izraelita* hitközség főrabbija beszél magyarul, így alkalmanként magyar köszöntőt, igehirdetést is tart. Bécsben, körülbelül két-három évtizede, két csoportban tartanak rendszeresen magyar istentiszteletet a *Jehova Tanúi*. A *Hit Gyülekezetének* néhány éve van kisebb bécsi és hainburgi csoportja.

6. Kultúra⁶⁰

Magyar intézmények, egyházak és egyesületek

A napjainkban még működő magyar egyesületek közül 1888-ban alakult a Grazi Magyar Egyesület, 1899-ben a Bécsi Magyar Munkásegyesület (korabeli elnevezése: Floridsdorfi Első Magyar Társalgó Egylet) és 1918-ban a bécsi Szent István Egylet (Szépfalusi 1992, 265, 268–269, 276).

Az I. világháború utáni korszak

„Nemcsak az aktivisták többsége telepedett le Bécsben, s nemcsak olyanok hagyták el az országot, akiknek menekülniük kellett (mert különben bebörtönözték volna őket), hanem szép számmal olyanok is, akik korábban már jártak külföldön, s most, az emigránsok példáját követve, megint útra keltek. Valószínűleg éppen a húszas évek bécsi magyar emigrációjának rétegezettsége miatt – a magyarokkal szemben megnyilvánuló rokonszenv és a már meglévő gazdag bécsi kapcsolatrendszer igénybevételével – épülhetett ki olyan hamar és olyan szerteágazóan az emigráció infrastruktúrája. Nem baj volt tehát az, hogy az emigráció korántsem volt homogén (mint akkor általában hitték), hanem előny. Az egyes csoportok, világnézetek, klikkek stb. közötti állandó »csatározás« sem volt más, mint rendes társadalmi életműködés: az infrastruktúrának az összes résztvevő hasznélvezője volt. Lényegében mindenki ugyanazt folytathatta, amit otthon abbahagyott, általában rosszabb anyagi körülmények között, de szabadabb szellemi légkörben” (Deréky 1996, 32).

A II. világháború utáni korszak

A két világháború között alapított ausztriai magyar egyesületek valamennyien túléltek a II. világháborút, még ha 1938 és 1945 között működésük korlátozódott is, avagy azt szüneteltetni kényszerültek (Szépfalusi 1992, 264–283, 343–345, 428–430).

Magyar szervezetek 1997-ig és 2000-ben

A magyar egyesületekről és szervezetekről két jegyzék áll rendelkezésünkre. Az első 1997-ben látott napvilágot, Galambos Iréneusz OSB alsóóri római katolikus lelkész munkája. Ezt a kimutatást maga állította össze a magyar jellegű és érdekeltségű csoportokról. A jelenleg érvényes jegyzéket „az ausztriai magyar érdekeltségű elismert egyházközségek és egyházi munkaágak, valamint az osztrák belügyminisztérium által bejegyzett, vagyis működésüket meg nem tagadott magyar egyesületek, intézmények és klubok stb.” alapján magunk készítettük el. Jegyzékünkben kizárólag a kérdőívünket kitöltő csoportok adatait közöltük, és azokat csupán egyszerűsítettük, mindenben figyelembe véve az osztrák Hivatalos Lapban megjelent adatvédő törvényt (BGBl. I/165/1999-08-17, 1277–1303). Ez a jegyzékünk 5 egyházi, 14 társadalmi egyesületet, 10 egyházi és társadalmi, valamint 1 egyesületközi sajtóorgánumot tartalmaz, vagyis összesen 30-at; ezek székhelye: 19 Bécs, 9 Burgenland, 1-1 Felső-Ausztria, illetve Salzburg. Ezekon kívül is működnek Ausztriában magyar egyházi csoportok és társadalmi egyesületek, de azok nem kérték felvételüket a megnevezett kiadványba, s ezért róluk nem tehattünk említést.

A vizsgált népcsoport kulturális élete és tömegtájékoztatása

Írók, műfordítók, újságírók

1919–1933

Déry Tibor, Gábor Andor, Hajnal Jenő, Kassák Lajos, Nagy Andor

108

1980–2000

A nyolcvanas évek kezdetétől a nyugati magyar kulturális élet képviselői, ha megfeleltek a magyarországi kultúrpolitika időről időre változó taktikájának, viszonylag könnyűszerrel találtak utat Magyarországra. A kiválasztás végérvényesen csak a nyolcvanas évek utolsó harmadában szűnt meg.

A nyolcvanas években jelentősebb köteteket, cikkeket, tanulmányokat jelentetett meg a szépírók közül Bujdosó Alpár, Monoszló Dezső és Vándor Györgyi, a tanulmányírók sorában Andritsch Johann, Cserján Károly, Deák Ernő, Deréky Pál, Gaál Károly, Gogolák Lajos, Győri Vilmos, Hanák Tibor, Harmat Pál, Meleghy Tamás, Morel Gyula, Radics Éva, Rédei Károly, Szépfalusi István, Táros Imre, Vajda István és Varga József, az egyházszociológia és teológia területén András Imre, Cser-Palkovits István, Fonyad I. Pál, Micskey Kálmán, Öry Miklós, Puskely Mária és Vass György.

Az Ausztriában csak németül írók közül Magyarországon magyarul is publikált Kőváry György és Sebestyén György.

A műfordítók sorából jelesebb osztrák, német vagy svájci kiadóknál kötetekkel, és/vagy színdarabokkal is jelentkezett Czjzek Éva, Barbara Frischmuth, Szépfalusiné Wanner Márta és Vajda Éva, a fiatalabbak közül Buda György, Deréky Géza, Deréky Pál és Christine Rác (Szépfalusi 1992, 426).⁶¹

Az osztrák rádióban és napilapok szerkesztőségében dolgozó jelentősebb újságírók: Berényi György, Hanák Tibor, Lendvai Pál, Marton Lajos, Pfeiffer Károly, Pogány Jenő-Géza, Stipsicz Károly és Vajda István.

A Bécsben alkotó képzőművészek

1980–2000

Túllépnénk jelen kötetünk kereteit, amennyiben az 1929 és 1979 közti fél évszázad ausztriai magyar képzőművészeinek munkásságát akarnánk ismertetni. Ezért korlátozzuk mondanivalónkat az utolsó húsz esztendőre (Szépfalusi 1992, 426–427).

Az ausztriai magyar képzőművészek számára 1985-ben a bécsi Collegium Hungaricumban gyűjteményes kiállítást rendezett az Ausztriai Ma-

gyar Független Kultúregyesületek Csúcsszerve. A katalógus előszavában Helmut Zilk polgármester többek között megállapította: „A művészet tarka kaleidoszkópjába nyer betekintést e kiállítás látogatója. A hagyományos festészettől a modern grafikáig, a fa- és samottplasztikától a gobelinig és az ötvösművességig a képzőművészet legkülönbözőbb ágai és irányzatai képviseltetik magukat a kiállított művekben. A huszonöt kiállító művész egyetlen közös vonása: valamennyien Ausztriában élő magyarok.”⁶² A nyolcvanas évek legnagyobb ausztriai magyar képzőművészeti seregszemléjén kiállítottak: Bortnyik (Tubák) Éva, Bota I., Bujdosó Alpár, Bundics-Abdallah Elisabeth, Cseh Annemarie, Csutak Magda, Deér Vera, Engelbrecht Julius, Gamenczy Margit, Gáyor Tibor, Hideg Kornél, Koppándy Josef, Kőszeghy Violetta, Maurer Dóra, Megyik János, Molnár Mária, Nagy Éva, Németh Josef, Nyrom (Piszer Mária), Oltay Róbert, Róbert Miklós, Sajó Zsú, Szabó Nóra, Szécsi-Schaller Kornélia és Tücher Lajos.

Paraszti építőművészet

A 17. század első felében vagy még korábban épített őrszigeti evangélikus, mai Szent László római katolikus templom restaurálási munkáit 1983-tól 1985. november 8-ig Bálintffy Péter végezte. Visszaállította a korabeli paraszti, népi templomfestészet eredeti elemeit. „A falfestés technikája és állaga az erdélyi és magyarországi analógiákkal megegyező. Vörös-kék-okker színekkel secco technikával készült festés, melynek dekoratív elemei is jellegzetesek a 17. század első felében.”⁶³ A restaurált templom a magyar paraszti építőművészet kimagasló alkotása a mai Ausztriában.

7. Nyelvhasználati kérdések

7.1. A magyar és a német a különböző nyelvhasználati szintereken

Egy-egy közösség nyelvhasználati, nyelvválasztási szokásai általában megragadhatók a prototipikus helyzetekben uralkodó szokások, szabályok felderítésével, ezért a kétnyelvű közösségek nyelvi helyzetének leírásában megkerülhetetlen a nyelvhasználati szinterek áttekintése. Ezek a szabályok úgy írhatók le, hogy megválaszoljuk a Fishman (1965) által feltett kérdéssort: *ki beszél, milyen nyelven, kivel és mikor?* A nyelvválasztás szinterek szerinti elrendezésének felmérése értékes információkat szolgáltat egy-egy nyelv funkciójáról, státusáról, s a kétnyelvűségi szituációban lényeges mennyiségi eloszlásáról egyaránt (vö. Bartha 1993: 63). A nyelvhasználati szintér „a tipikus résztvevők, tipikus témák, az ezekhez kötődő tipikus helyszínek alapján próbálja modellálni egy beszélőközösség nyelvválasztási normáit” (Bartha 1999: 97), vagyis tulajdonképpen nem más, mint „a beszédhelyzettípusokat megragadó hasznos elvonatkoztatás” (Bartha 1999: 93). A releváns nyelvhasználati szinterek száma közösségenként eltérő lehet (Bartha 1999: 92–95). Az alábbiakban az ausztriai magyar közösség nyelvválasztási szokásairól a terepadatok tükrében nyerhetünk képet.

7.1.1. A magánszféra

A megkérdezettek a család idősebb generációival (szülők, nagyszülők) szinte kizárólag magyarul érintkeznek, a német nyelv szerepe jelentősen kisebb. A család azonos nemzedékbeli (házastárs) és fiatalabb (gyerekek) tagjaival való kommunikációban is a magyar nyelv dominál, de a német nyelv szerepe is számottevő: házastársával az érvényes választ adók (N = 51) 43%-a, gyermekeivel pedig az érvényes választ adók (N = 43) több,

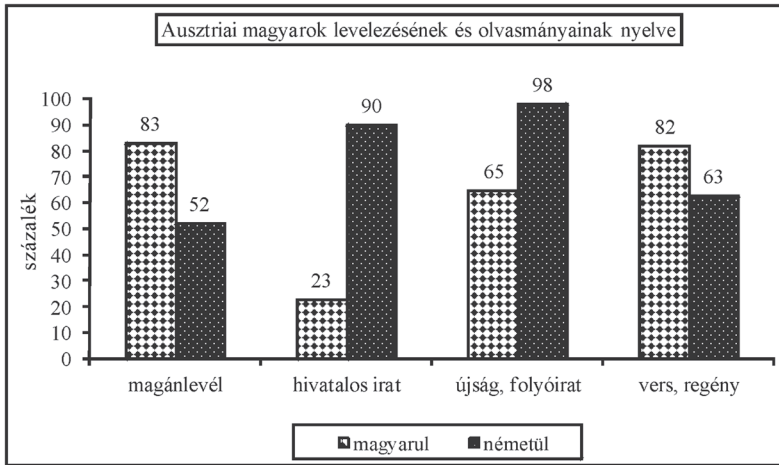
mint fele németül vagy németül is érintkezik. (N. B. Kérdőívünk 46. kérdésére két vagy több nyelvet is meg lehetett nevezni, lásd Az ausztriai kérdőívet lentebb.) A baráti kör megválasztásában a terepadatok tanúsága szerint nem a magyar nyelv az elsődleges szempont. Erre utal legalábbis, hogy a magyar és a német nyelv szerepe csaknem azonos a baráti érintkezésben, lásd a 7.1. táblázatot. A szomszédokkal, a közvetlen környezettel való kapcsolattartásban a magyar nyelv használatának aránya meg sem közelíti a német használati arányát.

7.1. táblázat

Ausztriai magyarok családi érintkezései során használt nyelvek. A százalékok az érvényes választ adók százalékai, például a „Milyen nyelven vagy nyelveken szokott Ön beszélni a szüleiivel?” kérdésre 59 érvényes választ adó közül 56 nevezte meg a magyart, ami 94,9%. (Terepadatok 1996, N = 60)

	Magyar		Német	
	N	%	N	%
Szüleivel	56	94,9	8	13,3
Nagyszüleivel	49	90,7	4	7,4
Gyermekeivel	35	81,4	24	55,8
Házastársával	39	76,5	22	43,1
Barátaival	56	93,3	53	88,3
Szomszédaival	25	41,7	56	93,3

Magánlevél írására a minta négyötöde használja a magyart, fele azonban a németet is. Hivatalos iratot magyarul azonban csak 23% készít, németül viszont 90%. Újságot, folyóiratot gyakorlatilag a teljes minta olvas német nyelven, magyarul viszont csak 65%. Más az aránya a szépirodalmi olvasmányok nyelvének: verset, regényt magyarul 81,7% olvas, németül 63%, lásd a 7.1. ábrát. Filmet, szórakoztató műsort, sportközvetítést, híreket, híradót és időjárás-jelentést szinte minden megkérdezett szokott németül nézni, hallgatni, magyarul ellenben mindössze a minta körülbelül 40 %-a, lásd a 7.2. táblázatot.

7.1. ábra

Ausztriai magyarok levelezésének és olvasmányainak nyelve (Terepadatok 1996, N = 60)

7.2. táblázat

Ausztriai magyarok által hallgatott és nézett rádió- és televízió-műsorok nyelve (Terepadatok 1996, N = 60)

	Magyar		Német	
	N	%	N	%
Film	22	37,9	57	98,3
Szórakoztató műsor	23	39,7	50	86,2
Sportközvetítés	14	28,6	44	89,8
Hírek, híradó	27	46,6	54	93,1
Időjárás-jelentés	23	39,7	57	98,3

Az ausztriai magyarok az ún. gondolati vagy belső nyelvhasználati szintereken (imádkozás, számolás, káromkodás, gondolkodás, állatokhoz való beszéd) túlnyomórészt a magyar nyelvet használják, de a német nyelvhasználati aránya is jelentős. A minta egynegyede szokott például németül imádkozni, egyharmada számolni, káromkodni és állatokhoz szólni, a fele pedig gondolkodni (lásd a 7.3. táblázatot).

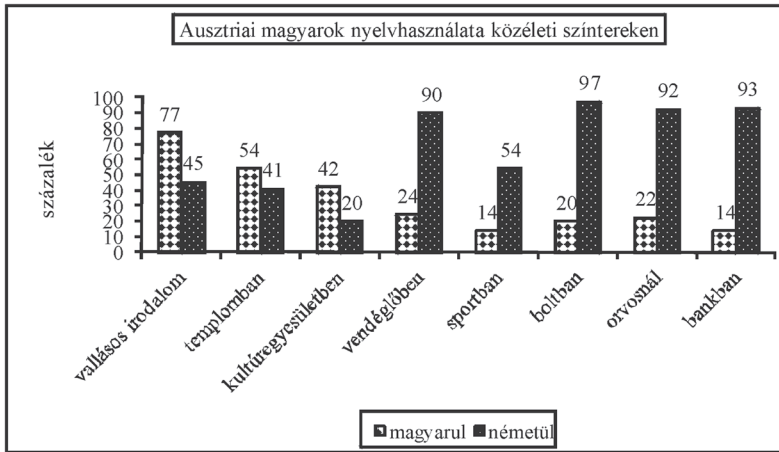
7.3. táblázat

Ausztriai magyarok nyelvhasználata a gondolati szférában (Terepadatok 1996, N = 60)

	Nem szokott		Magyarul		Németül	
	N	%	N	%	N	%
Imádkozás	4	6,7	51	85,0	16	26,7
Számolás	–	–	53	88,3	22	36,7
Káromkodás	15	25,0	38	63,3	18	30,0
Gondolkodás	–	–	54	90,0	32	53,3
Állatokhoz szólva	8	13,3	42	70,0	22	36,7

7.1.2. A közéleti színterek

A nyilvános színterek közül a legkevésbé „közéletiek” az egyházhoz, a vallási élethez kötődők. Ennek megfelelően itt a legmagasabb a magyar nyelv használati aránya. Az érvényes választ adóknak 76,7%-a olvas például magyar nyelven vallási tárgyú irodalmat, s mindössze 45%-a németül. A templomban 54% a magyar, 41% a német nyelvet használja. Kulturális egyesületekben az adatközlők 42%-a a magyar, 20%-a a német nyelvet használja. A különböző szórakozóhelyeken az arány már más: a minta egyharmada magyarul, valamivel több mint kétharmada németül beszél. Vendéglőben is erősen a német nyelv felé billen a mérleg nyelve: a válaszadók 24%-a használja a magyar, s 90%-a a német nyelvet. Boltban szinte mindenki (96,6%) használja a németet, a magyart viszont csak 20,3 %. A sportban a minta fele (54,2%) a németet, 13,6% a magyart részesíti előnyben. Bankban mindössze az adatközlők 13,6%-a beszél magyarul, németül ellenben szinte mindenki (93,2%). A postán csak minden tizedik válaszadó használja a magyar nyelvet, a németet gyakorlatilag mindenki, a minta 96,6 %-a (lásd a 7.2. ábrát).

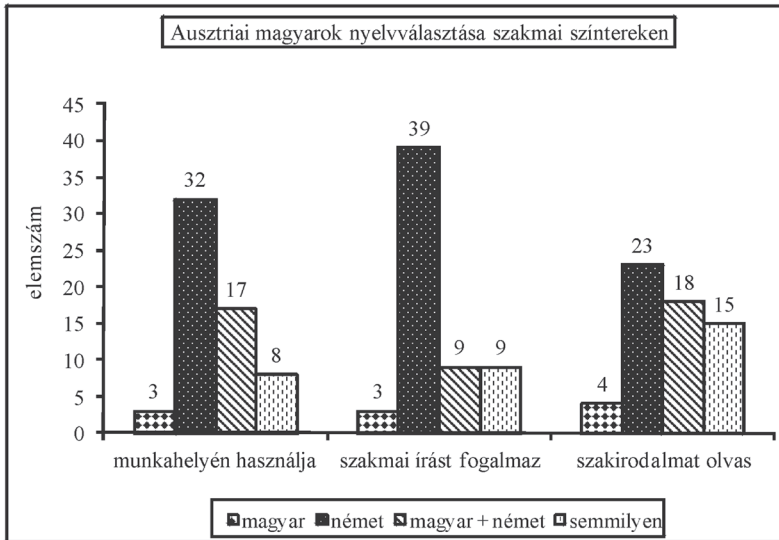

7.2. ábra

Ausztriai magyarok nyelvhasználata közéleti szintereken (Terepadatok 1996, N = 60)

A munkahelyi nyelvhasználatot a német nyelv túlsúlya jellemzi. A munkahelytel rendelkező 52 adatközlőnk közül 32-en (61,5%) csak a németet használják munkahelyükön, 17-en (32,6%) a magyart + a németet is, és csak 3-an vannak (5,7%), akik kizárólag a magyart jelölték meg. Szakirodalmat az érvényes választ adók közül 23-an németül olvasnak, 18-an magyarul + németül, és 4-en magyarul (15-en nem olvasnak). Szakmai jellegű írást az érvényes választ adók közül 39-en németül készítenek, 9-en magyarul + németül, 3-an magyarul (9-en nem készítenek ilyen írásokat), lásd a 7.3. ábrát.

A magyart az érvényes választ adó 56 adatközlő 32%-a gyakorlatilag nem használja a munkahelyén, 36%-uk ritkán használja, 32%-uk pedig gyakran. Teljesen mások a német nyelv használati arányai. Az 56 válaszoló 91%-a a németet gyakran használja munkahelyén, 5%-a ritkán, és 4%-a sosem.

7.3. ábra

*Ausztriai magyarok nyelvválasztása a szakmával kapcsolatos szintereken
(Terepadatok 1996, N = 60)*

7.1.3. A hivatali ügyintézés

Hivatalhoz címzett iratot az érvényes választ adók 23%-a szokott magyarul fogalmazni, németül ellenben a minta 90%-a. Hivatalban az adatköz-lők 10%-a a magyar, 88%-a a német nyelvet használja. A csendőrségen a válaszadók 12%-a magyarul, 81%-a németül intézi ügyeit. A bíróságon a magyart használók aránya mindössze 5%, 64% a németet használja (36% azt válaszolta, hogy nem akadt még dolga a bíróságon). A hivatali ügy-intézésben tehát a német nyelv abszolút dominanciáját látjuk, a magyar használata hozzá képest jelentéktelen.

Vizsgálatunk alapján elmondhatjuk, hogy Susan Gal két évtizeddel korábbi felsőöri vizsgálatához képest nem sok minden változott Burgen-landban. Ahogyan Gal implikációs skáláján (lásd például Gal 1992: 51)

megfigyelhető a fokozatos átmenet a magyarról a németre, ez a fokozatos átmenet a jelen kutatás adataiban is nyomon követhető annak ellenére is, hogy adatközlőink jelentős része nem őshonos, hanem bevándorló magyar.

7.2. Megfélemlített nyelvhasználat

Könyvünk szlovéniai részének 14.4. alfejezetében a 14.2. táblázat bemutatja, hogy melyik régióban hányan válaszoltak „igen”-nel az „Előfordult-e már, hogy valaki rászólt Önre, hogy ne beszéljen magyarul?” kérdésre. A 60 ausztriai adatközlőnk közül 25-en (42%) válaszoltak „igen”-nel, de nem mindannyian voltak hajlandók elmesélni egy ilyen esetet. Volt, aki a vizsgálatot megelőző két évben 15-20 ilyen esetre is emlékezett, de egyet sem volt hajlandó elmesélni terepmunkásunknak.

Adatközlőink leggyakrabban az „X országban X nyelven kell beszélni”-típusú indoklásokat említették, például:

„Éppen Burgenlandban, ahol még parányi magyar kisebbség él, figyelmeztettek, hogy Ausztriában németül illik beszélni.” (bécsi kereskedelmi alkalmazott)

A válaszokból kiderült, hogy az ilyen figyelmeztetések elhangozhatnak a katonaságnál, nevelési intézményekben, egy hegesztő vagy egy kőműves munkahelyén, egyetemisták baráti beszélgetésében, villamoson, vagy egy operaházi öltözőben, de az is előfordult, hogy valakinek a magyar és angol nyelvű rádióhallgatását kifogásolta a szomszédja.

Az ilyen figyelmeztetés esetenként rendkívül agresszív lehet:

„[...] barátnőmmel vártam a metróra. Csendesen beszélgettünk egymással magyarul, mire egy jó kinézetű, idős úr káromkodás és hangos kiabálás közepette mindkettőnket be akart taszítani a metró elé. (»... Ausländer!«)” (bécsi egyetemista)

A nem őshonos, vagyis bevándorló magyarok esetenként vajdasági vagy erdélyi kellemetlen élményeikről számoltak be, de volt olyan is, aki az ottan tanult beszélgetési illem ausztriai hasznát esetelte:

„Elvétve és nem jellemző, hisz több nyelvet beszélvén társaságban mindig »váltunk« és a mindenki által beszélt nyelvet használjuk. Ezt Erdélyben gyerekkoromtól gyakoroltuk.” (alsó-ausztriai üzemmérnök)

Végül az „Ausztriában németül!” és az „Amit szabad Jupiternek...” elv egymást erősítő hatását illusztrálja a következő történet:

„Az unokáimmal a parkban voltunk. Megkérdezték, hogy hol születtek. Mondtam, hogy itt Bécsben. Akkor miért beszél velük magyarul, hangzott a csodálkozó kérdés. Erre én: Ön Braziliában unokájával milyen nyelven beszélne? – Természetesen németül. – Na lássa, azért beszélek én velük magyarul.” (bécsi törvényszéki tolmács)

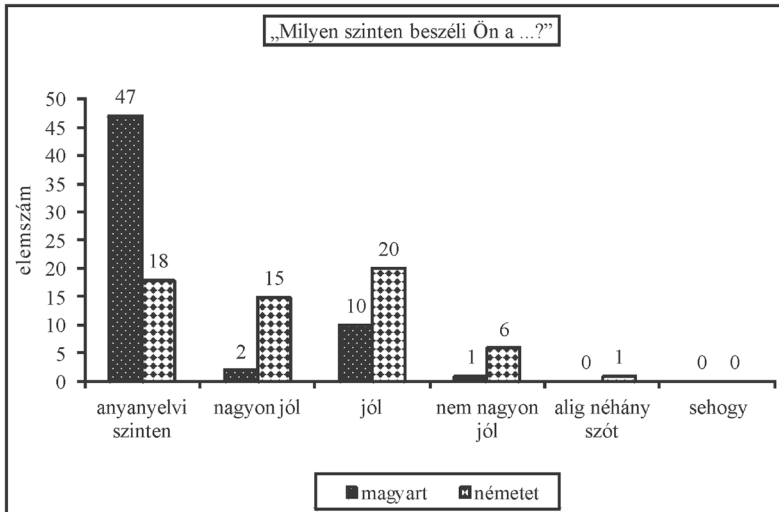
7.3. Milyen szinten beszélik a magyart és a németet?

Amint a 7.4. ábra megmutatja, ausztriai adatközlőink közül 47 személy ítélte magyar nyelvtudását anyanyelvi szintűnek, ami a válaszadók 78%-a. Ez az arány magasabb, mint a muravidéki, de alacsonyabb a többi határon túli régió arányainál (lásd könyvünk szlovéniai részében a 15.1. alfejezetet). Ugyanakkor ausztriai adatközlőink 30%-a ítélte német beszédét anyanyelvi szintűnek, ami lényegesen magasabb a többi régió vonatkozó arányainál, melyek a kárpátaljai 2%-tól a muravidéki 22%-ig szóródnak (lásd a 15.1. alfejezetet).

7.4. Megjegyzések a magyar és a német presztízséről

A felsőöri nyelvcsere-t vizsgáló Susan Gal megállapította, hogy az 1970-es években az őri fiatal magyarokban kialakult egy sajátos mentalitás, nevezetesen

„a helyi társadalmi helyzet és a hidegháború hatására arra következtetésre jutottak, hogy a magyar nyelv a parasztok, a kelet nyelve, a múlt szimbóluma. A német viszont a jövőt, a társadalmi mobilitást tárgyalatosan ígérte és szimbolikusan képviselte. Ezért szerintük a német magas státuszt, presztízst érdemelt. Az ő elképzelésük szerint a magyar nyelv,

7.4. ábra.

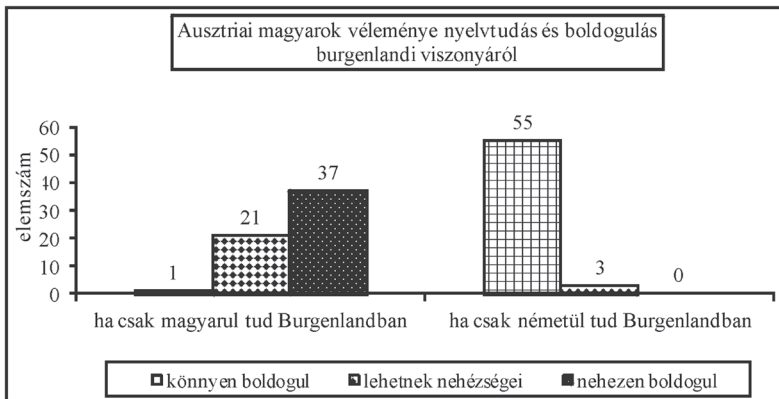
Ausztriai magyarok magyar és német beszédének szintje 1996-ban, önbevallás
(Terepatatok 1996, N = 60)

különösen a tájszólás, amit otthon hallottak, alárendelt szerepet kapott a némettel szemben. A magyar azt jelezte, hogy szegény paraszti közösségből származtak; a német azt, hogy mi és ki lett belőlük” (Gal 1992: 50)

Gal azt is megállapította, hogy az 1970-es években az idős őr magyarok még jól tudták különböztetni a saját őr nyelvjárásukat és a köznyelvi (magyarországi) magyart, például a formális stílust igénylő interjúhelyzetben a köznyelvi *gy ~ ty* hangokat ejtették (*magyar* és *kutya*), de a fesztelen, egymásközi beszélgetésekben a nyelvjárási *dzs ~ cs* hangokat használták (*madzsar* és *kucsar*). Ugyanakkor a fiatalok, akik szintén ismerték még a nyelvjárási és köznyelvi formákat, nem használták őket a különböző beszédesemények megkülönböztetésére, azaz „a két formát heterogénül használják, mind az interjúban, mind a kötetlen társalgásban.” Számukra „a magyar nem alkalmas arra, hogy formális, idegenkedő jelzést adjanak vele. Tudják ugyan a köznyelvi változatot, de az ő részükre ennek a formalitást jelző funkcióját már a német nyelv tölti be” (Gal 1992: 56).

A mi 20 évvel későbbi Kárpát-medencei vizsgálatunkban megkérdeztük, hogy „Ön szerint hol beszélnek legszebben magyarul?”. Göncz Lajos (1999b) elemzése kimutatta, hogy „Az ausztriaiak, a felvidékiek és a muravidékek saját kontaktusváltozatukat a többi magyar nyelvi változathoz képest leértékelik”, és elemzéséből azt is megtudhattuk, hogy az összes vizsgált beszélőközösséget tekintve az erdélyi beszédet ítélték adatközlőink a legszebbnek, és „Burgenland, Ausztria” magyar beszédét a legkevésbé szépnek (részletesebben lásd könyvünk szlovéniai részében a 15.2. alfejezetet).

Ausztriai kérdőívünk 63a. és 63b. kérdéseiben azt kérdeztük, hogy ha valaki csak németül, illetve csak magyarul tud Burgenlandban, akkor mennyire tud boldogulni az életben. A válaszokat a 7.5. ábra mutatja. Amikor ugyanezeket a kérdéseket nem Burgenlandra, hanem „az Ön állandó lakóhelyére” vonatkoztatva tettük föl, akkor gyakorlatilag azonos válaszokat kaptunk. (Könyvünk szlovéniai részének 15.2. alfejezetében minden vizsgált régió vonatkozásában bemutatjuk nyelvtudás és boldogulás kapcsolatát.)

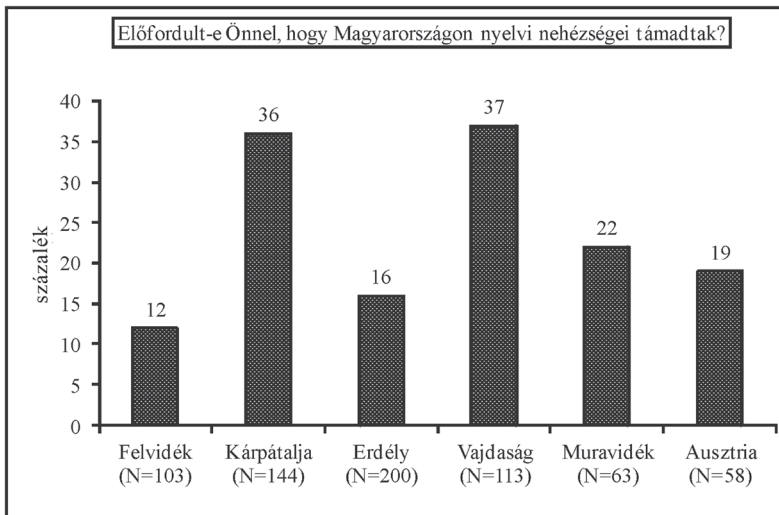

7.5. ábra

*Ausztriai magyarok véleménye nyelvtudás és boldogulás burgenlandi viszonyáról
(Terepadatok 1996, N = 60)*

7.5. Nyelvi nehézségek

Minden országban/régióban megkérdeztük, hogy „Előfordult-e Önnel, hogy Magyarországon nyelvi nehézségei támadtak? (Például félreértették vagy nem értették meg, amit Ön mondott, vagy Ön nem értette meg pontosan, amit ők mondtak, nem tudta, hogyan kérjen valamit a boltban, megjegyzést tettek az Ön beszédére stb.)” A 7.6. ábra megmutatja a hat határon túli régió válaszait.

7.6. ábra

Hat régió válasza az „Előfordult-e Önnel, hogy Magyarországon nyelvi nehézségei támadtak?” kérdésre (Terepadatok 1996, N = 681)

Kérdőívünk 73. kérdésére (Ha előfordult ilyen eset, mesélje el!) tipikusan ilyen válaszokat kaptunk:⁶⁴

Azok nem tudták, hogy én mit akarok. Mi sokféléknek nem tudjuk a röndes magyar neveit. Alul egész máskint beszének, mink mink itt. Ha valaki lemegy, akkor gyün rá, hogy ottan egészen máskip beszének.

(alsóöri hentes és mészáros)

Kocsmában mindig „rendeltem” (parancsoltam), magyarok pedig „kérnek”.

(bécsi sofőr)

Előfordult, hogy egyes szavakat nem értettek meg, például *murok*, *fuszulyka*.

(grazi kórusénekes)

Előfordult, hogy az üzletben kértem tejet és nem értették mivel tájszó-lással beszélgettem, ez Budapesten történt. Ugyanis én a Székelyföldön nevelkedtem.

(Wiener Neustadt-i autószerelő)

Egy megbeszélés alatt 1989-ben a médiumok kerültek szóba. Magyarországi partnereim ez alatt a szó alatt médiumot, én sajtó termékeket, televíziót és rádiót értettem.

(hinterbrühli reklámiroda vezető)

Arra a kérdésre, hogy „Mit mondanak másképp Ausztriában, mint Magyarországon?” ilyen válaszokat kaptunk:

A tisztségviselőket általában németül nevezik meg, közhivatalokat ugyanúgy.

(bécsi törvényszéki tolmács)

Ausztriában nincs egységes magyar nyelv, de például egyes helyeken padlás helyett hiút mondanak.

(bécsi törvényszéki tolmács)

Mi azt mondjuk *újság*, ők pedig *napilap*.

(óriszigeti nyugdíjas ács)

A kuçsafáját, dzsere már ide! (tájszólás)

(felsőlövői főiskolai tanár)

Azokat a szókat, amelyek régen mint tárgyak nem vótanak, azok nálunk németül esnek bele (például traktor).

(alsóőri hentes és mészáros)

Nyelvkeverés (német szavak a magyar mondatokban).

(kismartoni számítógép-programozó)

Az itteni magyarok nem beszélnek „pesti tájszólást”, például a nők nem csajok, az étel nem kaja, a férfi nálunk nem szivar.

(salzburgi tisztviselő)

A „Soroljon fel olyan szavakat, kifejezéseket, fordulatokat, amelyeket Magyarországon használnak, de Ausztriában nem!” kérésünkre ilyen válaszokat adtak adatközlőink:

Sebességváltót mi nem ismerjük, mi magyarul is a Getriebet használjuk. Mi nem ismerjük a „csemege” szót.

(alsóőri hentes és mészáros)

Mi sok szakszót németül mondunk a magyarban is. Például: *Fernsehen* (vagyis TV!). Mi a lakberendezést vagy az autó részeit mind németül mondjuk, mert soha nem hallottuk a magyar nevét.

(őriszigeti nyugdíjas ács)

Magyarországon padlást mondunk, itt Szigeten pedig felmegyünk a „hi-éba”. Itt a „neki” helyett „nekije”-t mondunk! Meg „olian”-t (olyan).

(őriszigeti háztartásbeli)

A mi családunkban krumplit mondunk, Magyarországon pedig nem érttem a burgonya, illetve a pityóka szót.

(puchennai egyetemista)

a Tibor; persze; szóval

(bécsei sofőr)

tökjő; itt az utcán nem káromkodnak
(salzburgi tisztviselő)

Bírót mondunk polgármester helyett.
(bécsi sofőr)

7.6. Néhány rövid megjegyzés az interferenciáról és a kölcsönzésről

Ma már a Kárpát-medencében használatos magyar nyelvváltozatok interferenciás hatásairól és kölcsönzéseiről számottevő szakirodalom áll rendelkezésünkre, a teljesség igénye nélkül megemlítem a következőket: Benő és Péntek, szerk., 2011, Lanstyák 2006, Kolláth 2009 és Szoták 2009. Könyvünk szlovéniai részének 15.4. alfejezetében interferencia és kölcsönzés kérdéseit az itteninél részletesebben tárgyaljuk, s az ott elmondottak bizonyos fókig érvényesek az ausztriai s főképp az őshonos burgenlandi magyarokra is.

Az a világ legtermészetesebb dolga, hogy például az őriszigeti nyelvújrásban „gyakran használnak német (például: *hëcsëdli* = csipkebogyó) és kisebb mértékben horvát jövevényszavakat (például: *murkony* = sárgarépa)” (Zsótér 2009: 484). Az ausztriai magyarok szókészleteti kölcsönzéseiről bizonyos (bár kétségtelenül ad hoc) képet nyújt a nyelvi nehézségekről szóló előző (7.5.) alfejezet is. Itt most Szoták (2009: 469) dolgozatából egyetlen részt fogunk idézni, azt bemutatandó, hogy 2008-ban 25 autochton (nem bevándorló s nem is ingázó, hanem helyi születésű) felsőöri magyar miként cserélte köznyelvi magyar alakra a következő mondat három kontaktuselemét:

<i>Milyen</i>	<i>verein</i>	<i>organizálja</i>	<i>ezt a</i>	<i>frühschoppnit?</i> ⁶⁵
Jóváhagyta	16	23		21
Lecserélte	<i>egyesület</i> 5	<i>szervezte</i> 1		<i>bulit</i> 2
	<i>csapat</i> 2	<i>rendezi</i> 1		<i>mulatságot</i> 1
	<i>egylet</i> 2			<i>mulatság</i> 1

Jól látszik ebből az egyetlen példából is, hogy a német kölcsönelemeknek nincs egységes magyar megfelelője a felsőöriek nyelvhasználatában. Az is

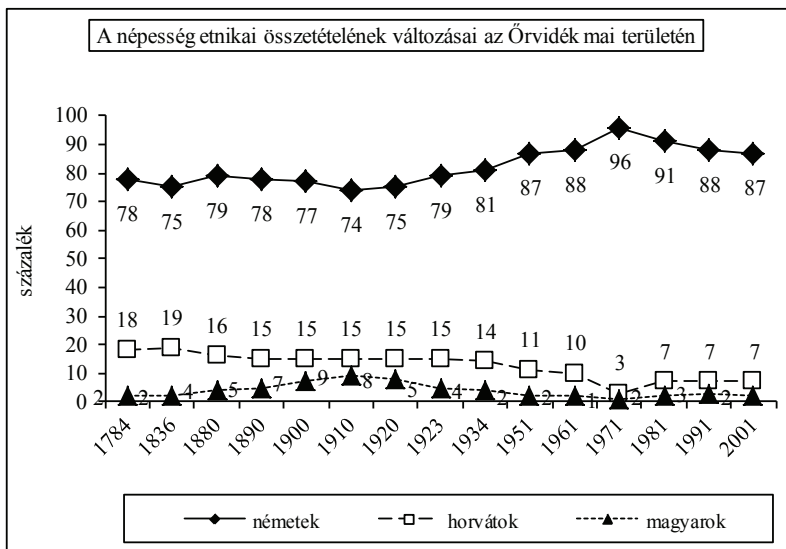
látható, hogy például a *verein* szóra 25-ből 9-en tudtak egy köznyelvi magyar megfelelőt találni, de a *frühshoppni*-ra csak négyen. Szoták felméréséből a szókölcsönzés mértékére vonatkozó fontos adatokat is megtudhatunk:

Felsőőrben a 25 adatközlő a 73 kölcsönszó közül 45 esetben 50%-nál nagyobb arányban a kontaktuselem használatát részesítette előnyben, azaz csak kis százalékban alkalmazta a közmagyar irányú helyettesítést. Alsóőrben és Őriszigeten még nagyobb volt az arány; 58 alkalommal választották inkább a kontaktuselemet.

(Szoták 2009: 470)

7.7. Nyelvvesztés, nyelvcsere, magyar nyelvhasználat a családban

A mai Burgenland területén élő magyarok az összlakosságnak legalább két és negyed százada csupán elenyésző kisebbségét alkották. Kocsis (2005b) szerint (lásd a 7.7. ábrát) amikor a legmagasabb volt az arányuk, 1910-

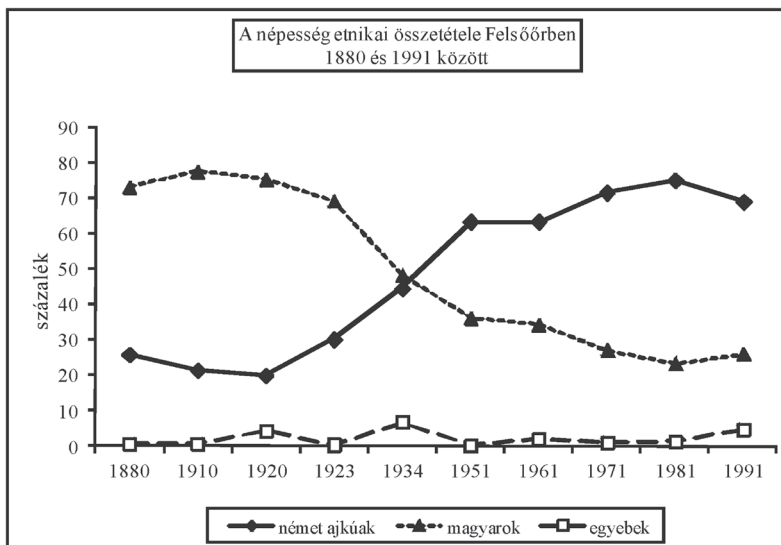

7.7. ábra

A népesség etnikai összetételének változásai a mai Őrvidék területén (1784–2001), Kocsis 2005b alapján

ben, akkor is csak 9%-át tették ki az összlakosságnak, szemben a németek 74,4%-ával és a horvátok 14,9%-ával.

Azok a mai burgenlandi települések, ahol magyarok is éltek/élnek, hosszú idő óta nyelvszigeteknek számítanak. Felsőőrben a nyelvcsere végső fázisai zajlanak (vö. Gal 1979, 1992), amint ezt a 7.8. ábra is mutatja.

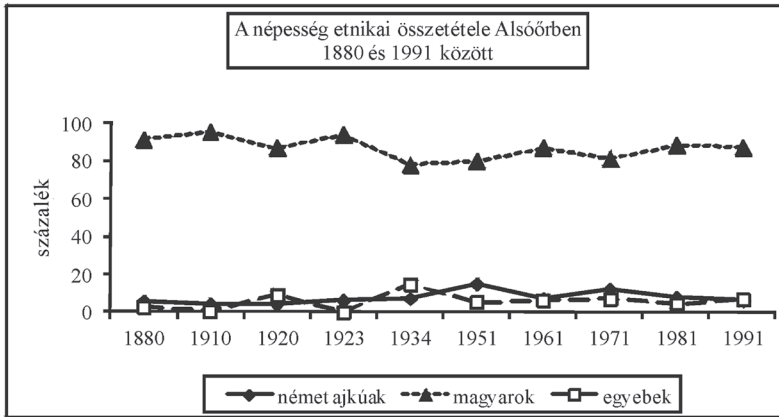

7.8. ábra

A népesség etnikai összetételének változásai Felsőőrben 1880 (N = 3397) és 1991 (N = 6093) között, Kocsis 2000: 56 alapján

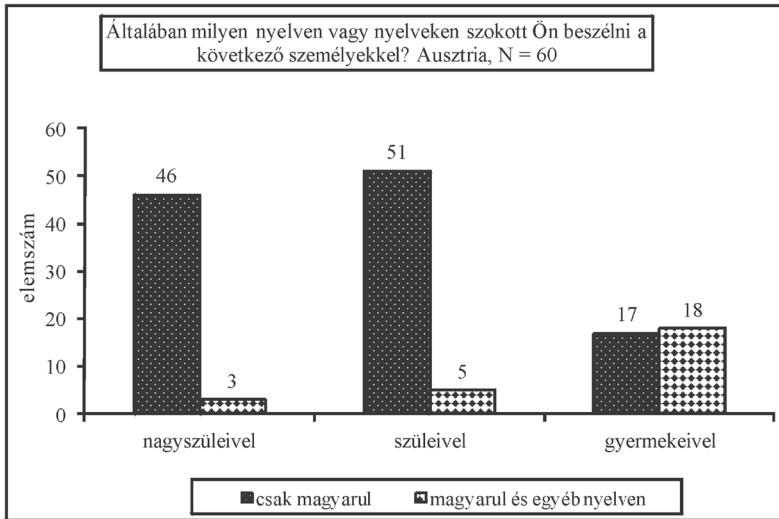
Ugyanakkor a közeli Alsóőrben ugyanezen időszak alatt a magyarok és német ajkúak aránya gyakorlatilag nem változott, lásd a 7.9. ábrát.

Az ausztriai RSS-vizsgálat kérdőívének 46. kérdésére (lásd Az ausztriai kérdőívben) kapott válaszok megmutatják, hogy adatközlőink családjában miképp változott a nyelvválasztás 1996-ban: a nagyszüleivel szinte mindenki kizárólag magyarul beszélt, a szüleikkel már többen beszéltek magyarul és németül, de a gyermekeikkel adatközlőinknek csupán a fele beszélt kizárólag magyarul, lásd a 7.10. ábrát. Ez a mintázat nagyon hasonlít a muravidéki mintázatra (lásd kötetünk szlovéniai részében a 15.5. alfejezetet), s nyilvánvalóan folyamatban levő nyelvcsere utal.

7.9. ábra

A népesség etnikai összetételének változásai Alsóőrben 1880 (N = 1508) és 1991 (N = 769) között, Kocsis 2000: 56 alapján

7.10. ábra

Családi nyelvhasználat Ausztriában (Terepadatok 1996)

8. A nyelvi változók

Az RSS-vizsgálatban használt kérdőív nyelvi feladatainak részletes leírását e könyv 13. fejezetében (a 203–204. oldalon) találja az olvasó.

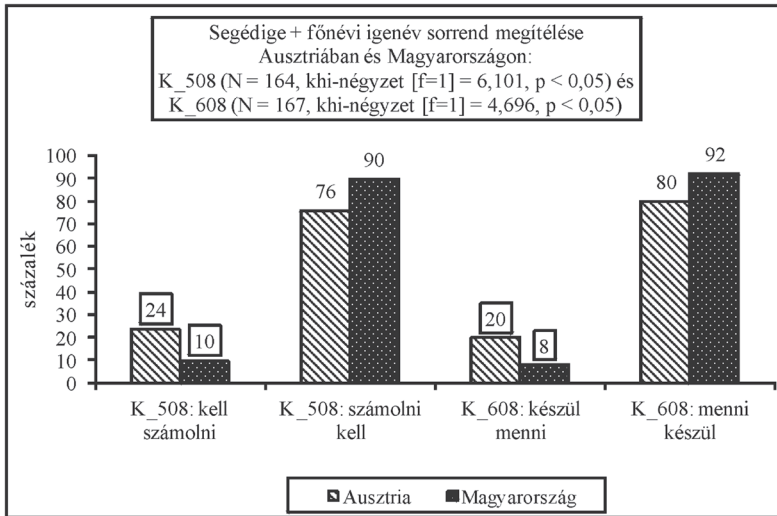
8.1. Szórend

Kérdőívünkben három feladattal (K_502, K_508 és K_608) vizsgáltuk a főnévi igenév + segédige szórendi megítélését. Az ausztriai adatközlők a segédige + főnévi igenév megoldást háromból kétszer preferálták a magyarországiakhoz képest, vagyis jelentősen nagyobb arányban ítélték természetesebbnek, illetve jobban a mondatba illőnek, lásd a 8.1. ábrát. A NEME, KOR3 és VEGZ2 változóknak nincs szignifikáns hatása az ausztriai válaszokra.

8.2. „Fölösleges” névmások

Kérdőívünkben a K_510, K_515 és K_615-ös feladatok „fölösleges” névmást tartalmaznak, például: K_515: Melyik a természetesebb? *a) Tegnap láttalak a tévében.* vagy *b) Tegnap láttalak téged a tévében.* E feladatokat a következő hipotézis vizsgálatára alkalmaztuk: a szláv nyelvekben kötelező tárgyi névmások hatására a magyar kontaktusváltozatokat beszélők az ilyen névmásokat tartalmazó mondatokat az egynyelvű magyarországi magyaroknál nagyobb arányban ítélik természetesebbnek, mint a redundáns névmást nem tartalmazó mondatokat.

Ausztriai és magyarországi adataink összehasonlítása egyetlen esetben sem mutatott statisztikailag jelentős különbséget, például a K_615 (Melyik

8.1. ábra

Segédige + főnévi igenév sorrend megítélése Ausztriában és Magyarországon: K_508:

Melyik a természetesebb? Ezzel az eshetőséggel is kell számolni vagy ... számolni kell. és K_608:

Melyik válasz illik bele jobban a mondatba? Itt van még Péter? – Itt, de már készül menni. vagy ...
menni készül. (Terepadatok 1996)

válasz illik bele jobban a mondatba? *Találkoztam Hedviggel, s megkértem, hogy vegyen nekem egy kiflit, vagy Találkoztam Hedviggel, s megkértem őt, hogy vegyen nekem egy kiflit*) esetében a tárgyat jelölő névmásos mondatot az ausztriaiak 25%-a, a magyarországiaknak pedig 27,4%-a ítélte természetesebbnek (N = 166, khi-négyzet [f=1] = 0,109, p = n. sz.). Megemlítem még, hogy az ausztriai válaszok a K_515 esetében p < 0,01 szinten, a K_615 esetében p < 0,05 szinten szignifikánsan eltérnek a kárpátaljai válaszoktól, s mindkét esetben az ausztriaiak fogadták el kisebb arányban a tárgyi névmásos változatot. A K_615 esetében az ausztriai 25%-os elfogadás szignifikánsan eltér a vajdasági 6,6%-os elfogadástól is (N = 196, khi-négyzet [f = 1] = 13,092, p < 0,01), ezeknek, vagyis a vajdasági adatoknak részletesebb tárgyalása könyvünk szlovéniai részének 13.2. alfejezetében olvasható.

8.3. A (kell legyen) változó

Ezt a négytagú változót a K_521–K_524-es és a velük strukturálisan azonos K_641–K_644-es mondatok helyességének megítélésével vizsgáltuk. Egy-egy mondat helyességének megítélésekor adatközlőink az (1) nagyon jó, (2) elfogadható, (3) elég rossz, és (4) nagyon rossz minősítések közül választhattak. Szilágyi N. Sándor egy korábbi javaslata alapján az egyes mondatok elfogadhatóságának átlagát országonként a következő képlet alapján számolhatjuk ki:

$$\frac{((\text{nagyon jó válaszok száma} \times 2) + \text{elfogadható válaszok száma} + (\text{elég rossz válaszok száma} \times -1) + (\text{nagyon rossz válaszok száma} \times -2))}{\text{válaszolók összege}}$$

A 8.1. táblázat az egyes mondatok ausztriai ítéleteinek átlagait mutatja.

8.1. táblázat

A (kell legyen) változó változatainak megítélési átlagai Ausztriában (Terepadatok 1996)

Ausztriai rangsor	Mondat	Átlag
1.	K_521	0,95
2.	K_522	0,52
3.	K_523	0,20
4.	K_524	-0,14
1.	K_641	1,21
2.	K_642	0,78
3.	K_643	0,19
4.	K_644	-0,04

Ha az ausztriai rangsorokat összevetjük a magyarországi és a muravidéki rangsorokkal (lásd könyvünk szlovéniai részében a 13.3. alfejezetet), azt látjuk, hogy megegyeznek: mindhárom országban a K_521-es mondatot (*Marinak is meg kell oldania a saját problémáit.*), illetve a vele analóg K_641-es mondatot ítélték a legjobbnak, és az Erdélyben standard K_524-est (*Mari is meg kell oldja a saját problémáit.*) a legrosszabbnak.

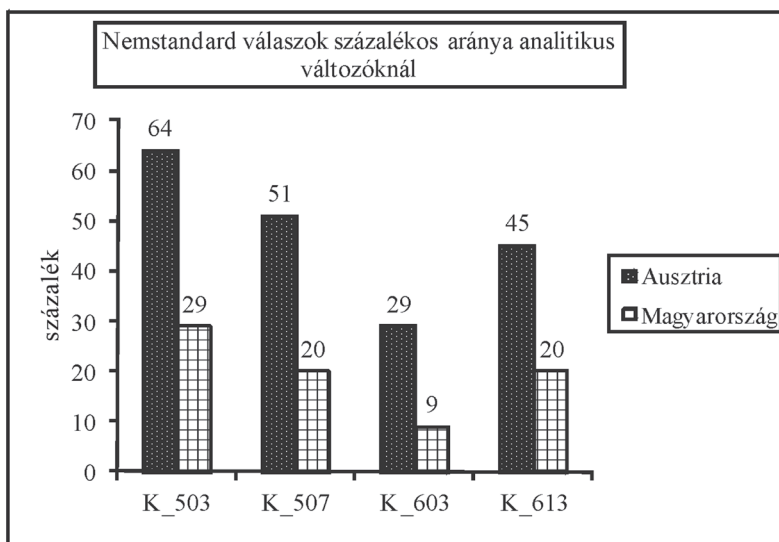
8.4. A (természetes, hogy X) változó

Ezt a változót a K_513-as feladattal vizsgáltuk (Melyik a természetesebb? 1) *Valószínűleg külföldre fognak költözni.* vagy 2) *Valószínűleg, hogy külföldre fognak költözni.*) Amint a könyv muravidéki részében a 13.4. alfejezetben a 13.4. ábra megmutatja, e mondatnak a megítélése minden országban szinte azonos volt, a khi-négyzet-próba szerint az egyes országok között nincs szignifikáns különbség, vagyis ez a változó országhatároktól független, egyetemes magyar változó. Az ausztriai válaszokra a NEME és a KOR3 változóknak nem volt jelentős hatása, de a VEGZ2-nek volt: a felsőfokú végzettségűeknek 87%-a, de az alsó + középfokú végzettségűeknek csak 58%-a ítélte a standard (konzervatív) változatot természetesebbnek ($N = 59$, khi-négyzet [$f=1$] = 5,423, $p < 0,05$).

8.5. Analitikus szerkezetek

Az analitikus szerkezetek megítélését két hasonló feladatban vizsgáltuk („Melyik a természetesebb?” – K_503, K_507, K_514, K_532 és K_536, valamint „Melyik válasz illik bele jobban a mondatba?” – K_603, K_605, K_607 és K_613). E kilenc feladatból 4-nél találtunk szignifikáns különbségeket (lásd a 8.2. ábrát), s minden esetben az ausztriaiak ítelték sokkal nagyobb arányban természetesebbnek vagy jobban a mondatba illőnek az analitikus formákat.

Az analitikus szerkezetek ausztriai megítélésére a KOR3 és a VEGZ2 változóknak nincs szignifikáns hatása, de a NEME változónak két esetben van: az *utazás busszal* alakot a férfiaknak 64%-a, míg a nőknek csak 37%-a ítélte természetesebbnek ($N = 58$, khi-négyzet [$f = 1$] = 4,419, $p < 0,05$), és a K_532-es *Nem tudom, hogy a banki számláján mennyi pénz van* mondatot a férfiaknak 82%-a, de a nőknek csak 53%-a ítélte jónak ($N = 57$, khi-négyzet [$f = 1$] = 5,067, $p < 0,05$). A K_532-es mondat megítélésében nincs jelentős eltérés Magyarország és Ausztria között, de az ausztriai férfiak (eltérően a magyarországi kontrollcsoporttól) a nőknél magasabb arányban ítelték jónak az analitikus *banki számláján-t*, vagyis a nőknél ki-sebb arányban ítelték jónak a „magyarosabb” *bankszámláján-t*.

8.2. ábra

Nemstandard válaszok az ausztriai és magyarországi mintában az analitikus változók típusváltozónál, szignifikáns különbségek (Terepadatok 1996)

	Ausztria	Magyarország	N	df	Khi-négyzet	p
K_503: tagsági díj	63,8%	28,6%	163	1	19,146	< 0,01
K_507: utazás busszal ⁶⁶	50,8%	19,6%	166	1	17,417	< 0,01
K_603: légi terét	28,8%	9,3%	166	1	10,583	< 0,01
K_613: szépítette magát	45%	20%	165	1	11,569	< 0,01

8.6. Többes szám és számbeli egyeztetés

Az RSS-kérdőívben néhány feladattal megvizsgáltuk, hogy „több darab-ból vagy részből álló dolgokra való utalás” (Lanstyák 2000: 213) esetén, amikor az indoeurópai nyelvekben a magyarnál gyakoribb a többes szám használata, vannak-e eltérések a magyarországi és a határon túli magyarok között. A K_626 (*Kati néninek meg a lába is fáj.*), a K_505 (*Nézd, milyen szép banánt árulnak az üzletben!*) és a K_511 (*Ebben az üzletben nemcsak*

függőnyt, hanem szőnyeget is lehet vásárolni.) esetében nincs jelentős különbség a magyarországi és az ausztriai válaszok között. A VEGZ2 szerinti elemzés azonban egyetlen esetben szignifikáns különbséget mutatott a várt irányban: a K_511-es mondat kontaktusos változatát (*függönyöket, szőnyeget*) az alsó+középfokú iskolázottságúaknak 58%-a, de felsőfokú iskolát végzetteknek csak 26%-a ítélte természetesebbnek ($N = 59$, khi-négyzet [$f = 1$] = 5,879, $p < 0,05$).

Azt is megvizsgáltuk, hogy van-e kontaktushatás az állapotféle határok többes számú alannyal vagy tárggyal való számbeli egyeztetésében. A K_506 (*A mai gyerekek attól válnak önzökké ... vagy A mai gyerekek attól válnak önzővé ...*) és a K_601 (*A képviselők az okokat komolyaknak vagy komolyan tartották.*) esetében nincs jelentős különbség az ausztriai és magyarországi válaszok között, de a K_611 esetében (*A fiúk még tavaly jelentkeztek tűzoltóknak vagy tűzoltónak*) van: a kontaktusos változatot (*tűzoltóknak*) az ausztriaiak 30%-a, de a magyarországiaknak csupán 15%-a ítélte jobban a mondatba illőnek ($N = 166$, khi-négyzet [$f = 1$] = 5,27, $p < 0,05$). Az ausztriai adatok elemzése KOR3, NEME és VEGZ2 szerint egyetlen tendenciaszerű eltérést tárt föl: a K_606-os feladatban (*Fiúk, nem attól váltok ..., hogy elvégzitek az iskolát*) a kontaktusos *tűzoltókká* alakot ítélte a jobban a mondatba illőnek a férfiak 50%-a, de a nőknek csak 26%-a ($N = 55$, khi-négyzet [$f = 1$] = 3,375, $p < 0,1$).

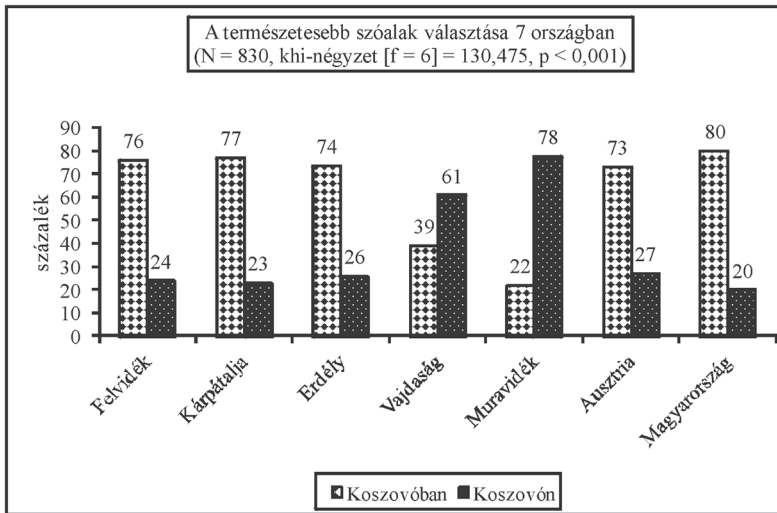
8.7. Kicsinyítés

Vizsgálatunkban a K_504, K_538, K_602 és K_612 jelű feladatok nyújtanak adatokat a kicsinyítő képzős alakok megítélésére. Az ausztriai és magyarországi adatok egyetlen esetben sem mutatnak szignifikáns különbséget, vagyis a szláv nyelvi kontaktusban élő magyaroktól eltérően (lásd például e könyv szlovéniai részének 13.7. alfejezetét) az ausztriai magyarok az említett feladatokban statisztikai értelemben azonosnak mutatkoztak a magyarországiakkal.

8.8. Helynevek ragozása

A helynevek ragozásában az ún. belföld – külföld szabály (például *Pécsen de Bécsben, Velencén, de Velencében*) esetében azt feltételeztük, hogy a kontaktushatás miatt a kisebbségi magyarok egyes csoportjai az egynyelvű magyarországiaknál nagyobb arányban fognak belföldi ragokat helyesnek ítélni olyan helységeknél, amelyek a trianoni határváltozások következtében számukra belföldiek lettek, de a magyarországiak számára külföldiek maradtak (vö. Kontra 2000b, 2003a és Szilágyi 1996: 26–29).

A K_512-es feladatban a *Koszovóban ~ Koszovón* váltakozás megítélését vizsgáltuk, s azt vártuk, hogy Vajdaságban és Muravidéken a többi régiótól eltérően a *Koszovón*-t ítélik többen természetesebbnek. A K_609-es feladatban a *Craiovában ~ Craiován* váltakozásnál pedig azt vártuk, hogy Romániában a többi régiótól eltérően a *Craiován*-t ítélik többen olyan szónak, ami jobban beleillik *Az egyik ismerősöm fia ... volt katona.* mondatba. Látható, hogy a belföld – külföld szabály esetleges változását e két fel-

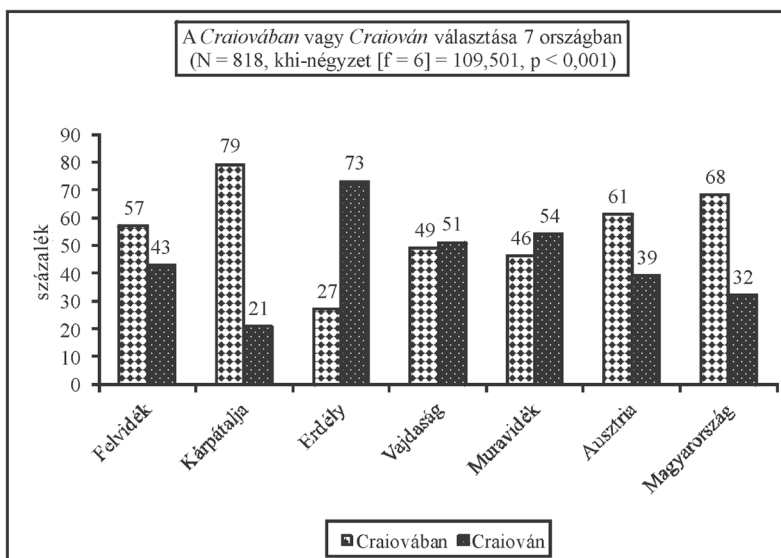

8.3. ábra

Melyik a természetesebb? (1) Koszovóban folytatódna a tárgyalások az albánok és a szerbek között. vagy (2) Koszovón folytatódna a tárgyalások az albánok és a szerbek között. (Terepadatok 1996)

adattal csak a volt jugoszláviai és a romániai adatközlőink esetében vizsgálhattuk, vagyis nem feltételeztük, hogy ausztriai adatközlőink válaszai jelentősen eltérnek majd a felvidéki, kárpátaljai és magyarországi választóktól. Amint a 8.3. és a 8.4. ábrák megmutatják, ez a feltételezésünk be is igazolódott.

Ha a 8.3. ábrán a válaszokat páronként összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy a vajdasági és a muravidéki válaszok $p < 0,01$ szinten szignifikánsan eltérnek az ausztriai választóktól. Ugyanilyen jelentősen térnek el a felvidéki, kárpátaljai, erdélyi és magyarországi válaszok is a volt jugoszláviai adatközlők választaitól.

8.4. ábra

Melyik illik bele jobban a mondatba? Az egyik ismerősöm fia ... volt katona.

(1) Craiován (2) Craioában. (Terepadatok 1996)

A válaszok páronkénti összehasonlítása egyrészt azt mutatja, hogy az erdélyi válaszok $p < 0,05$ vagy $p < 0,01$ szinten szignifikánsan eltérnek az összes többi régió választaitól, másrészt az ausztriai válaszok nem mutatnak szignifikáns különbséget semmilyen más régió válaszaival összevetve.

8.9. A feltételes tárgyias többes 1. személyű igerag

Bő három évtizeddel ezelőtt Kovalovszky (1980: 628) azt írta, hogy a *vár-nók*, *néz-nők*-féle hagyományos toldalékok (a *vár-nánk*, *néz-nénk* helyett) „már csak a keleti nyelvjárásokban és az erősen választékos irodalmi stílusban élnek.” Ezt a jelenséget két feladattal (K_614 és K_627) vizsgáltuk, és – amint ezt könyvünk szlovéniai részének 13.9. alfejezete és 13.4. táblázata mutatja – azt találtuk, hogy ausztriai adatközlőink elenyésző hányada (60-ból 1 = 1,7%) ítélte a *megnéznők* alakot jobban a tesztmondatba illőnek, és egyikük sem használta a *megvennők* alakot.

8.10. Hasonlítás

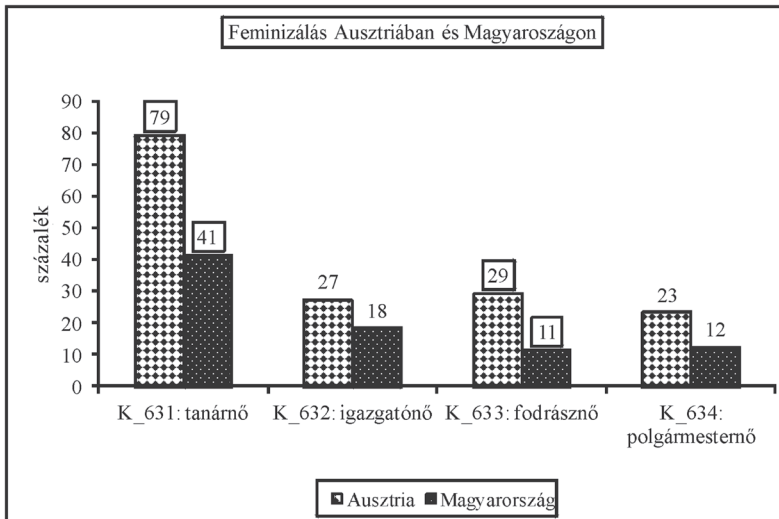
Hegedűs (2001: 369) a magyar nyelvjárási mondattani jelenségek között említi a hasonlító határozó ragját, vagyis a köznyelvi *-nál/-nél* helyett a *-tól/től* használatát, ami „több nyelvjárásban, az északkeletiben s ennek a határon átnyúló részén” (de nem a történeti Erdélyben) használatos. Az RSS-kutatásban ezt a jelenséget a K_621-es írásbeli mondatkiegészítő feladattal vizsgáltuk. A *Patrícia magasabb Kaludiá...* mondatot az ausztriai mintában 59-ből 1 válaszoló (1,7%) egészítette ki a *-tól* raggal, ami gyakorlatilag azonos a magyarországi minta válaszainak arányával (107-ből 3 válasz = 2,8%).

8.11. Feminizálás

A magyarban, mivel nem létezik a nyelvtani nem kategóriája, az élőlények nemét, például a foglalkozások elnevezéseinek „női formáját” a *-nő* utótaggal jelöljük. Az utótag hozzáadása a generikus változathoz (például *tanár+nő*) csak olyankor szokásos, ha az említett személy nemét külön hangsúlyozni kell. Ha a mondatból vagy szövegből világosan kiderül, hogy nőről van szó, akkor a *-nő* utótagú alak redundáns. Vizsgálati hipotézisünk szerint a kétnyelvű Kárpát-medencei magyarok, akik állandó kontaktusban vannak a nyelvtani nemet jelölő indoeurópai nyelvekkel, az egynyelvű magyarországi magyaroknál gyakrabban használják a *-nő* utótagú foglalkozásneveket (ezt hívjuk „feminizálás”-nak).

Egy korábbi elemzésben (Göncz–Kontra 2000: 87) megállapítottuk, hogy „a feminizálás preferálását illetően a régiók három csoportja viszonylag egyértelműen elkülönül. A legkifejezettebb a feminizálás a Felvidéken és Erdélyben, kisebb Ausztriában, a Muravidéken, Kárpátalján és a Vajdaságban, és a legkevésbé kifejezett Magyarországon.”

Ezt a jelenséget négy írásbeli kiegészítő feladattal (K_631–K_634) vizsgáltuk; az ausztriai és magyarországi válaszok két esetben szignifikánsan különböztek a várt irányban (K_631: N = 160, khi-négyzet [f = 1] = 20,332, p < 0,001; K_633: N = 164, khi-négyzet [f = 1] = 8,971, p < 0,003), egyszer pedig tendenciaszerű különbséget találtunk (K_634: N = 160, khi-négyzet [f = 1] = 3,464, p < 0,1), lásd a 8.5. ábrát. A NEME, KOR3 és VEGZ2 változóknak nincs jelentős hatása az ausztriai válaszokra.

8.5. ábra
Feminizálás Ausztriában és Magyarországon (Terepadatok 1996)

8.12. A (bVn) és a (bV) változók

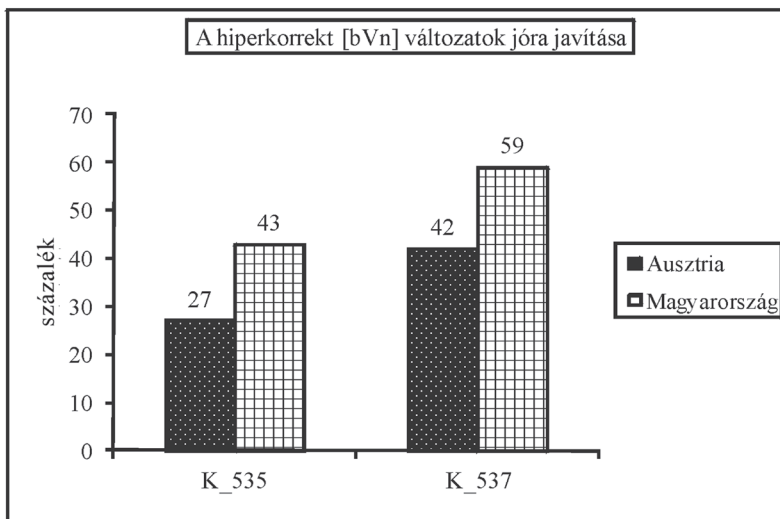
Az inessivusi (bVn) változó nemstandard [bV] változatát egy grammatikailag ítélet + írásbeli javító feladattal vizsgáltuk (K_531 *Ott van egy szék a szoba sarkába*). Az ausztriai adatközlők 45%-a és a magyarországiak 55%-a javította a mondatot a kodifikált standardnak megfelelő módon (*sarkában*), de ez a különbség statisztikailag nem jelentős ($N = 166$, khi-négyzet [$f=1$] = 1,448).

Az illativusi (bV) változó hiperkorrekt [bVn] változatát két hasonló feladattal vizsgáltuk meg. A K_535-ös *A szerződő felek a megállapodást közzegző előtt írásban foglalták* mondat utolsóelőtti szavát *írásba*-ra javította a magyarországiak 43%-a, de az ausztriaiaknak csak 27%-a, ami szignifikáns különbség ($N = 166$, khi-négyzet [$f = 1$] = 4,094, $p < 0,05$). Vagyis az ausztriaiak a magyarországiaknál nagyobb arányban fogadták el a kodifikált standardtól eltérő, túlhelyesbített formát. A K_537-es *Már dél lesz, mire megérkezünk a szülővárosomban a családomhoz* mondat javításában hasonló különbség mutatkozott, lásd a 8.6. ábrát.

8.13. A (t-végű igék kijelentő módja) és a (t-végű igék felszólító/kötőmódja) változók

A (t-végű igék kijelentő módja) változót, közkeletű nevén a suksükölést és a szuksükölést két írásbeli mondatkiegészítő feladattal vizsgáltuk: K_628 *Ha Péter rosszul váloga..... a barátait, pórul jár* és K_629 *Minek ez a halogatás? Nem szeretem, ha valaki elhala..... a döntéseket*. Az ausztriaiak és a magyarországiak között nem találtunk lényeges különbséget a suksükölhető K_628-as mondat kiegészítésében, de a szuksükölés használatában tendenciaszerű különbség mutatkozott: az ausztriaiaknak 29%-a, de a magyarországiaknak csak 16%-a használta a szuksükölő *elhalassza* alakot (K_629, $N = 158$, khi-négyzet [$f=1$] = 3,716, $p < 0,1$).

Nincs statisztikailag jelentős különbség a (t-végű igék felszólító/kötőmódja) változót vizsgáló két feladat eredményei között sem: a K_625-ös mondatot (*Kovács János azt kérte, hogy a jelölő bizottság tekintsen el attól, hogy őt titkárá jelölje és*) a hiperkorrekt *megválasztja* szóalakkal egészítette ki 53 ausztriai adatközlő közül 2 (3,8%) és 90 magyar-

8.6. ábra

Standard válaszok százalékos aránya az ausztriai és magyarországi mintában a hiperkorrekt [bVn] változat megítélésekor (Terepadatok 1996)

	Ausztia	Magyarország	N	f	Khi-négyszet	p
K_535: a megállapodást írásban foglalták jóra javít	27,1%	43%	166	1	4,094	<0,05
K_537: megérkezünk a szülővárosomban jóra javít	42,4%	58,9%	166	1	4,159	<0,05

Az ausztriai válaszokra a NEME, KOR3 és VEGZ2 változóknak nincs szignifikáns hatása.

országi adatközlő közül 5 (5,6%); a K_622-es mondatot (*Azt akarom, hogy ő nyi..... ki az ajtót.*) 60 ausztriai közül 6 (10%), és 107 magyarországi közül 4 (3,7%) egészítette ki a hiperkorrekt *nyitja* alakkal.⁶⁷ A válaszok hiperkorrekcióval történő itteni magyarázata azonban bizonyos fokú leegyszerűsítése a jelenségnek, lásd könyvünk szlovéniai részében a 13.13. alfejezetet és a 14. jegyzetet.

Ausztriai jegyzetek

¹ „A mai magyar nyelvterület legnyugatibb községe” Felsőőr – írta Imre Samu (1971, 3) bő négy évtizeddel ezelőtt. Az RSS-kutatás ausztriai része abban lényegesen eltér az összes többi régiótól, hogy az ausztriai adatközlők zöme bevándorló (egészen pontosan 60 adatközlőnkől csak 10 nem az), míg a többi régióban őshonos magyarokat vizsgáltunk. A hatályos törvények őshonos kisebbségként (Ausztriában a *népcsoport* kifejezés használatos, vö. *Volksgruppen*) a burgenlandi (1976 óta) és a Bécsben és környékén élő magyar közösséget (1992 óta) ismerik el (*a szerk. megj.*).

² Wolfgang Jenniges írásaiban a magyarországi ancien régime gyakorlatát követve kizárólag a burgenlandi magyarok ún. őshonos rétegével foglalkozik, és az 1990/91. évi mikrocenzus alapján a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület értelmezését teszi magáévá (a tartomány magyar lakosságát 15 000-re, azaz az összlakosság 6%-ára becsüli).

³ Imre Samu, Felsőőr szülőtte, szülőházát (Graf-Erdődy-Str. 52) kétnyelvű emléktábla jelöli: „Itt született Imre Samu (1917–1990), a magyar nyelv tudósa, a felsőöri magyarság kutatója, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.” Gúthy László, Imre Samu emlékünnepe Felsőőrött 1997. október 31-én. *Őrség*, Oberwart. 1998. december. 39. szám, 14–19. Imre Samu 1972 szeptemberében Felsőőrött tartott előadásában megemlítette, hogy a felsőörségi magyarok között gyakori annak hangoztatása, hogy ők „sem magyarul, sem németül nem tudnak rendesen”.

⁴ Gaál Károly, a bécsi egyetem volt néprajz szakos tanszékvezető tanára, negyven évig volt a burgenlandi magyar és horvát népcsoport néprajzának kutatója. A „magyarságtudatától elszakadt, nyelvében megragadt közösségben 1961-ben kezdtem meg néprajzi kutatásomat. Előtte csak néhány, pár napra odalátogató magyar népdalkutató került csak ide. A magyar néprajztudomány számára ez a terület addig fehér folt maradt. Függetlenül attól, hogy ma Ausztria egyetlen nemzetiségének hagyományos kultúrája sincs olyan mértékben felkutatva, mint az itteni magyaroké, ennek a népcsoport tagjaira nem volt hatása” (Gaál 1988, 11).

⁵ Gál Zsuzsa (Susan Gal) 1973 szeptemberétől 1974 júliusáig tartózkodott első ízben Felsőőrött, majd amerikai kutató ösztöndíjjal 1979-ben, 1981-ben és 1982-ben főleg Alsó- és Felsőőrött.

⁶ Vö. Gereben (1996, 1998). Az ausztriai magyar kutatómunkájában főleg Zelliger Erzsébet felmérésére támaszkodott. Zelliger a 80-as évek közepétől kutatta elsődlegesen a romániai magyar *emigrációt*, a linzi magyar római katolikus lelkészség adatai alapján. Gerebennek „Az ausztriai adatok közlésétől – a többi helyszíntől eltérő kérdésfeltevés miatt –” olykor el kellett tekintenie (1996, 97).

⁷ Zelliger Erzsébet, A magyar–magyar kapcsolatok nyelvi következményei a felső-ausztriai magyarok nyelvhasználatában. *Másokért Együtt*, Bécs. 42/10/709/1998-09-28, 4. Névadás a szórvány magyarság körében. *Bécsi Napló*, 2000. május–június, 21. évf., 3. szám, 7.

⁸ A 13 821 magyar köznyelvű nem osztrák állampolgár *vendégmunkásból* 10 566 volt magyar és 3255 más, többségében román állampolgár.

⁹ Kérdőívünkben nem szerepelt az állampolgárságra vonatkozó kérdés, így a szerkesztő számára nem világos, hogy ezek az adatok honnan származnak. Az viszont bizonyos, hogy a 17. kérdésre (Milyen nemzetiségűnek tartja magát?) kapott válaszok alapján 50-en magyar és 6-an osztrák nemzetiségűnek tartották magukat, további 4-en pedig az előre fel nem kínált „mindkettőnek” (értsd: magyarnak is, osztráknak is) választ adták (*a szerk. megj.*).

¹⁰ A *tot99.mst* fájl (vö. Lanstyák 2000: 24) gyakorlatilag azonos a jelen könyv elemzéseivel használt *tot2011_legúj.sav* adatfájllal. Ez utóbbiban kijavítottunk néhány pontatlanságot, például a K_623 jelű keresztátlóban a magyarországiak közül 102-en adtak *középiszkolánkban* (vagy *középiszkolánkba*) választ, és csak ketten írták ezt: *középiszkolánkon*. (Sorozatunk első három kötetében egy átkódolási hiba folytán még 98 *középiszkolánkba(n)* és 6 *középiszkolánkon* válasz olvasható.) Kijavítottunk egy kódolási hibát a K_622 feladat válaszaiban is, erről részletesen lásd könyvünk szlovéniai részében a 13.13. alfejezethez tartozó 14. jegyzetet (*a szerk. megj.*).

¹¹ „A reprezentatív empirikus felmérés szűrőpróbája – az érvénytelen és hiányzó esetek kiszekelálását követően – 7365 személyt tartalmaz 2532 burgenlandi lakásban. Ennek alapját az ausztriai mikrocenzus címanyaga képezte, a burgenlandi összes lakás 3,41%-os szűrőpróbája (a lakosság 3,66%-a). A kiválasztott »lakás«-egységnek az egésze történő számítása az Osztrák Központi Statisztikai Hivatal által meghatározott súlyozással történt (Eichwalder 1984). Ezen adatok értékelésénél figyelembe kell venni, hogy 3000 lakásnál kisebb egységnek az egésze történő számításánál a szűrőpróba hibalehetőség több mint $\pm 20\%$. Az adatanalízishez a mikrocenzus adatait az 1990. évi kiegészítő és az 1991. évi pótfelmérésünkkel egy adatkészletté egyesítettük” (Holzer–Münz 1993, 85). A kiegészítő mikrocenzus vizsgálat kérdőívének 10 kérdését lásd Szépfalusi munkájában (1991, 104).

¹² A szerző „népi németeknek” („volksdeutsch”-oknak) a Németország 1937. évi határain és Ausztrián kívül élő német származású személyeket nevezi, akik közül 1938 és 1945 között sokakat kényszermunkásként Ausztriába vittek, vö. Szépfalusi 1992: 56 (*a szerk. megj.*).

¹³ Amint a dátum is mutatja, Szépfalusi István a 2000. év nyaráig dolgozott kéziratán. Ebből következik, hogy ha például „az elmúlt 30 esztendőre” utal, akkor az időhatározó viszonyítási pontja is a 2000. év (*a szerk. megj.*).

¹⁴ Ehhez a szerkesztő utólag hozzáfűzi még a következő idézet Baumgartner-től (2003: 158): „A nyelvi adatok tekintetében az osztrák népszámlálási rendszer bonyolult és messze nem egységes, mert – ahogy az majd az eredményekből is kiderül – már alapelveiből is hiányzik az egységes, normatív szempontrendszer. Már ez is tükrözi az osztrák kisebbségi (Baumgartner 1995) és nyelvpolitika törvonalait (Baumgartner–Perchinig 1997). Egyrészt a népszámlálási rendszer különbséget tesz osztrák állampolgárok és külföldiek között, másrészt az országban tartózkodó, de állandó lakhellyel nem rendelkező személyeket – így például a szezonális munkásokat – nem számolja össze, harmadrészt pedig nem az anyanyelvre, hanem a mindennapi életben beszélt nyelvre – a család, a rokonság, vagy a barátok körében beszélt nyelvre (*Umgangssprache*) – kérdez rá. A kiosztott kérdőíven a német, tehát a hivatalos államnyelv mellett felsorolják a hat hivatalosan elismert ausztriai népcsoport nyelvét is: a szlovént, a burgenlandi horvátot (*gradiscanski hrvatski*), a magyart, a szlovákot, a csehét és a roma nyelvet. Ezeket a nyelveket csak be kell jelölni. Emellett még más nyelvek is beírhatók a kérdőívbe. Az 1991-es népszámlálásnál kérdőíveket készítettek az osztrák szervek a hivatalosan elismert népcsoportok nyelvén is; a 2001-es népszámlálásnál ezeket a kérdőíveket már csak az internetről lehetett letölteni.”

¹⁵ 1981: Volkszählung 1981, Textband. Heft 630/28. Wien, 1990. 107. 1991: Leitfaden für Zähler. Großzählung 1991. Österreichisches Statistisches Zentralamt. Wien, 1993. 3. Magyarázatok a személyi kérdőívhez, vö. Szépfalusi 1995b, 179.

¹⁶ 1979–88: Statistisches Handbuch. Wien, 1980–89. NF 31–40. 1989: A Statisztikai Hivatal adatfeldolgozója javításainak figyelembevételével.

¹⁷ 1980–89: A Statisztikai Hivatal és a Belügyminisztérium adatfeldolgozóinak közlése.

¹⁸ 1980–82: Az Európai Kivándorlással Foglalkozó Nemzetközi Bizottság (Intergovernmental Committee for European Migration, rövidítése: ICEM) tudomásával Ausztriából kivándoroltak, a Belügyminisztériummal való egyeztetés nélkül. 1983–89: Az ICEM statisztikai adatfeldolgozójának közlése.

¹⁹ Kriminallstatistik für das Jahr 1980–89. Bundesministerium für Inneres, Wien, 1981–1990. A magyar vonatkozású adatok összesítve. *Másokért Együtt*, Bécs. 35/2/531/1991-01-28, 4-6.

²⁰ A második ausztriai magyar szociográfiai felmérés végeredménye (1991–1996) in: *Másokért Együtt*, Bécs. 41/4/675/1997-03-27, 2–4. *Statistische Nachrichten*, Wien, 1993. Heft 11, 961–962.

²¹ Ezt a mondatot a szerkesztő a lektor Szoatak Szilvia javaslatára illesztette be Szépfalusi szövegébe, Baumgartner (2003: 162) tanulmánya alapján (*a szerk. megj.*).

²² Ez a szám (4589) is Baumgartner (2003: 162) tanulmányából származik (*a szerk. megj.*).

²³ Peter Meusburger, Beiträge zur Geographie des Bildungs- und Qualifikationswesens. Regionale und soziale Unterschiede des Ausbildungsniveaus der österreichischen Bevölkerung. Innsbruck 1980. 145–147. 1. Az 1971. évi népszámlálás alapján készült tanulmány a magyar köznyelvűek soraiban megkülönbözteti a ma-

gukat „magyar”-nak, „magyar-német”-nek, illetve „német-magyar”-nak vallókat. Az eltérések jelentéktelenek. A magyarok „magas” képzettségi fokát Meusburger a burgenlandiak iskolai helyzetével ellentétesnek tartja és azt az 1956-os emigrációval magyarázza. Több nemzedékes és más, Ausztriában élő magyarságról nem vesz tudomást.

²⁴ Akademiakerquote. *Die Presse*, Wien. 2000-05-17, 15.673. szám, 8.

²⁵ Szépfalusi István kéziratában nem tett említést a Bécsi Egyetem Finnugor Tanszékéről. A tanszék mostani vezetője, Johanna Laakso professzor (2010b: 5) nemrég teljes joggal állapította meg, hogy elődje „Nem érezte kötelességének, hogy előnyelvi kutatásokat szervezzen az ausztriai magyar nyelvűek körében, és, gondolom, egyszerűen természetesnek tartotta azt a – számomra abszurd – helyzetet, hogy magyar szociolingvisták évtizedeken át Ausztriába jártak kutatni az itteni magyar nyelv helyzetét, ugyanakkor közöttük és a bécsi finnugor tanszék között alig volt kapcsolat.” (a szerk. megj.).

²⁶ Az ünnepi kiadvány tudományos jellegű, vázlatos ismertetést tartalmaz szakértők tollából Burgenland vallási életéről, növényzetéről, állatvilágáról, talajtanáról, vízrajzáról, mezőgazdaságáról, postai, távbeszélő és távírói hálózatáról, német iskolarendszeréről és neveléspolitikájáról, néprajzáról és népszokásairól, neves és kimagasló személyiségeiről (Haydn, Liszt, Kainz), a horvát népcsoportról, neves épületeiről, valamint várairól, kastélyairól és romjairól. Közben feltűnő, hogy Pozsonyt és Sopront Burgenlandhoz tartozónak vallja, s a Burgenlandban élő őshonos magyarságról említést sem tesz. Nemzetiségpolitikai szempontból különösen is jelentősek a bevezető tanulmányok és a befejező, a német ifjakhoz szóló drámai kiadvány. E részben fogalmazódik meg, hogy a germán törzsek feltehetően Krisztus után 15-ben telepedtek meg először Észak-Magyarországon, vagyis „megszakítás nélkül majdnem 2 000 éve lehet germán élet Magyarországon” (Stepan 1920, 18). Az ünnepi kiadvány említést tesz arról is, hogy Nagy Károly alapította „azt a német kultúreszmeiséget”, amely „a keleti birodalom határait a Rába partjáig bővítette ki a keleti barbárság ellenében (avarok, hunok és magyarok) és telepítette be a térséget frank és bajuvár telepésekkel” (Stepan 1920, 5). A mai német (frank) lakosság betelepítése Burgenlandba a Majna felső folyásának vidékéről, ahogy ez valamivel korábban a bécsi medencébe, Alsó-Ausztria Dunától északra fekvő részébe és Dél-Morvaországba történt, IV. Henrik császár idejében, 1074-ben kezdődött (Stepan 1920, 12 és 92). – A rómaiak 15-ben alapították, a Bécsi-erdőtől, az északon és keleten a Dunával határos Pannóniát (a Lajta sohasem alkotott természetes határt!), legyőzve az itt lakó keltákat. E térség később az avarok, e hunokkal rokon lovasnép befolyása alá került, amely az Enns folyóig terjesztette ki határait (Stepan 1920, 10). A tanulmányíró véleménye szerint a hun-lerohanást követően „a germánok a rómaiak örökébe léptek” (Stepan 1920, 10). – A 9. században a német királyi hatalom végleges eltűnésével egyidejűleg, a magyarok „vészhozó rablóhadjáratai” következtében, fel kellett adni a végeket az Enns folyótól keletre és azokat csak a Lech-mezei csatát követően az 1000. év végén sikerült visszaszerelni előbb a Bécsi-erdőig, majd 1008–25-re a Morva és a Lajta folyókig (Stepan 1920, 11).

²⁷ Wolfgang Oberleitner, „Wir Slowenen kämpfen ums Überleben“. Zwei Seen in der Brust des Hanzi Ogris – Radikale Parolen gewinnen in der Minderheit an Boden. *Die Presse*, Wien, 1972. május 13/14. 7.232. szám, 3. – Bundesgesetz vom 6. Juli 1972, mit dem Bestimmungen über die Anbringung von zweisprachigen topographischen Bezeichnungen und Aufschriften in den Gebieten Kärntens mit slowenischer oder gemischter Bevölkerung getroffen werden. BGBl. 1972-07-27. 82. Stück, 270. Bundesgesetz. Seite 1709–1713. A cikk ismerteti a Sima-terv címen elfogadott kormánytervezetet, amely Dr. Bruno Kreisky kancellár és Hans Sima karintiai tartományfőnök elképzeléseit tartalmazza. Meg akarták valósítani a 20%-on felüli szlovén kisebbségek esetében a kettős helységnévtábla felállítását, amely 70 községet érintett volna. A tervezet a legélesebb tevőleges ellenállást váltotta ki az ún. „Kärntner Heimatdienst” részéről. Az idézett újságcikk megjelentetését követően, 1972. május 22-én, az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetemnek a karintiai St. Georgen am Längsee-ben tartott első akadémiai hetén, e tanulmány írója, az osztrák rádió kérdésre nyilatkozott: „Burgenlandban a magyarok bizonyára nem fogják követelni a magyar–német helységnévtáblákat, de az üdvözlendő Sima-terv alapján reménységem szerint megkapjuk a magunk 4-5 táblácskáját. Hiszen a magyarok esetében többről nincsen szó.” *Sz.I.*

²⁸ Évekkel Szépfalusi István halála után, 2007-ben megjelent egy *Burgenlandi magyar népzenei tankönyv és dallamgyűjtemény* is (Földesi–Földesi–Somogyi 2007) (a szerk. megj.).

²⁹ Staatsvertrag, betreffend die Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich 1955. BGBl., Wien, 1955. július 30. 152. törvény, 39. szám, 725–745.

³⁰ Staatsvertrag von Saint-Germain-en-Laye vom 10. September 1919. *St(aats)GBl.*, Wien, 1920. július 21. 303. törvény, 90. szám, 995–1245. Az Államszerződés 14 részre oszlik és 381 cikkelyt tartalmaz.

³¹ *StGBl.*, Wien, 1920. július 21. 303. törvény, 90. szám, 1028–1031.

³² Peter Sitar, Zweisprachige Ortstafeln in Ober-, Unterwart: Böses Blut. *Kurier*, 1986. július 30. 25; Peter Sitar, Zweisprachige Tafeln in Siget. Ortstafeln in Deutsch und Ungarisch auch in Oberwart? *Kurier*, 1986. augusztus 13, 30.

³³ Megalakult a kibővített ausztriai magyar népcsoporttanács. Szépfalusi Istvánnak, az Osztrák PEN-Club és a Magyar Írószövetség tagjának felszólalása az alakuló ülésen. „Mélyen tisztelt Szövetségi Kancellár Úr! – Engedje meg, hogy ezen a helyen megismételjem a Magyar Kultúra Napján Bécsben, a Collegium Hungaricumban 1993. január 21-én megfogalmazott és másnap az egyik vezető magyar napilapban Budapesten megjelent, az Osztrák Szövetségi Kormányhoz intézett köszönetemet. Köszönöm, hogy a Szövetségi Kormány kicsinyesen pártos, szűklátókörűen egyletesdi villongásainkat félretéve, az ausztriai magyar népcsoporttanácsot kiterjesztette Bécsre – ami a történelmi adottságok figyelembevételével természetszerűleg a mai Alsó-Ausztria tartományt is magában foglalja. Elismerése ez – fajra, vallásra, pártállásra való tekintet nélkül – mindazoknak, akik Bécsben – többek között magyar népünk művelődési képviselőiben – az irodalom, a művészet, a kutatás, a közoktatás terén, miként a századokon át, a közelmúltban

ugyanúgy, mint napjainkban, időtálló és egyetemeset alkottak, illetve alkotnak Európáért, valamint kettős kötődésük és identitásuk alapján, Ausztriáért és Magyarorszáért. Köszönet az elismertetés szorgalmazóinak és támogatóinak az európai együttműködés szellemiségében. Mindannyian tudatában vagyunk annak, hogy a szó valós értelmében nem vagyunk demokratikusan, a népcsoport részéről titkos választás formájában megválasztott képviselők (egy személy egy szavazat) – az egyes egyesületek megválogatása ezt csak alátámasztja –, de a mai megalakulás, az utolsó népszámlálás eredményeinek birtokában, feljogosít arra is, hogy a többi népcsoporttal karöltve, az érdekképviselő megalakítása érdekében, szorgalmazzuk az 1976. évi népcsoporttörvény módosítását. A magyar népcsoporttanács kibővítése Bécsre (Alsó-Ausztriával) történelmi okokból természetesen felveti a Grazban és környékén élő magyarok elismerésének kérdését, ahol a 16. századtól napjainkig bizonyíthatóan mindig is nagy számban éltek és élnek magyarok. Kérem, fogadja megértéssel, hogy második egyetemi városom melletti állásfoglalással nem kívánom csökkenteni Bécshez kötődésemet, amelyet apai ágon visszamenőleg 1842-ig bizonyíthatok, anyai ágon a welsi ill. Bécs-ottakringi cseh szálaimat, a nagyszülői házzal egyetemben, pedig a múlt század 80-as éveig. Mélyen tisztelt Szövetségi Kancellár Úr! Az egyesületekkel kapcsolatos alapvető semlegességem megengedi, hogy felajánljam konszenzuskészségemet, különösen is a csendes diplomácia formájában, az Osztrák Szövetségi Köztársaság területén élő magyarok, és az Osztrák Köztársaság javára. Köszönöm bizalmát.” *Másokért Együtt*, Bécs. 37/4/584/1993-03-24, 4–5.

³⁴ Deák Ernő (kiadó-szerkesztő), *Die Volksgruppen in Österreich. Integratio*. Wien, 1979. 308 l. – „Az 1967-ben alapított *Integratio*, a bécsi Európa-klub évkönyve, utoljára 1978-ban jelent meg az egyesület kiadásában. Az összevont 11–12. szám, 1979-ben már dr. Deák Ernő (Bécs) magánkiadásában. »Die Volksgruppen in Österreich« címen, német nyelven látott napvilágot” (Szépfalusi 1992, 345).

³⁵ *BGBI.*, Wien, 1921. augusztus 29. 477. törvény, 192. szám, 1644.

³⁶ *Landesgesetzblatt für das Burgenland*. 1922. július 15. 1. szám, 1. törvény (a 2. szövetségi burgenlandi alkotmányjogi törvény). *Einstweilige Landesordnung für das Burgenland*. 5. §, 2.

³⁷ *Stenographisches Protokoll*. 110. Sitzung des Nationalrates der Republik Österreich. XX. Gesetzgebungsperiode. Donnerstag, 26. Feber 1998. S 55–72. – Beilagen zu den Stenographischen Protokollen des Nationalrates der Republik Österreich (XX. Gesetzgebungsperiode) 1997. (14. Band Enthaltend die Beilagen 842 bis 915). Republik Österreich, Parlamentsbibliothek. 1017 Wien-Parlament, 19–32. – *BGBI.*, Wien. 1998-07-31, Teil III. 1998. 120. szám, 925–944. – A Nemzeti Kisebbségek Védelmének Keretegyezménye. Straßburg, 1995. február 1. (magyar fordítás). In: Mavi Viktor (szerk.), *Az Európa Tanács emberi jogi dokumentumai*. Budapest, 1996. 182–194. Az Osztrák Köztársaság Szövetségi Kancellári Hivatalának Bécsben, 2000. február 3-án kelt tájékoztató körlevele a horvát és a magyar népcsoporttanács tagjaihoz. – Állásfoglalásunk: 1. Balikó Alfrédhoz, a magyar népcsoporttanács elnökéhez 1996. december 4-én, és 2. Mag. Stephan Leitnerhez, a Kancellári Hivatal referenséhez 2000. február 29-én. – Birtokunkban van a kilenc-

venes évek közepéről az egyik tartományi kormány állampolgársági osztályának állásfoglalása, amelyben az az egyik kisebbségi magyar utónévnek az előző országa többségi nyelvéből *Károly*-ra való változtatását csak, a névváltoztatási törvény értelmében, ATS 14 100,- összeg megfizetésével tartja lehetségesnek; egyidejűleg megállapítja, hogy „az utónévnek a német *Karl*-ra való változtatása ezzel szemben problémamentes” (vö. Walter Zeyringer, *Das neue Namensänderungsgesetz*. Manzsche Gesetzausgaben, Sonderausgabe Nr. 67a, Wien, 1988).

³⁸ Verordnung der Bundesregierung über die Bestimmung von Gebietsteilen, in denen topographische Bezeichnungen und Aufschriften nicht nur in deutscher, sondern auch in kroatischer oder ungarischer Sprache anzubringen sind (Topographieverordnung-Burgenland). *BGBL.*, Wien, II. 2000. június 21. 170. szám, 1437–1439.

³⁹ Zwiespalt bei zweisprachigen Ortstafeln: Wer will sie, wer zahlt sie? *Die Presse*, Wien. 2000. július 8/9. 15.715. szám, 9; Bécs bizonyítani akar. Többynyelvűség Burgenlandban. *Magyar Nemzet*, Budapest. 2000. július 14. 58. évf., 133. szám, 1; Kétnyelvű helységtáblák Burgenlandban. 45 évi késéssel megvalósul az osztrák Államszerződésben biztosított topográfiai rendelkezés. *Másokért Együtt*, Bécs. 44/9/741/2000-07-31, 3.

⁴⁰ A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény és annak értelmezése. (A törvényt az Országgyűlés az 1993. július 7-i ülésnapján fogadta el.) *Kisebbségi Értesítő*. A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek tájékoztatója. Kiadja a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, Budapest. 1. és 2., 33.

⁴¹ Az Osztrák Köztársaság Szövetségi Kancellári Hivatalának Bécsben, 2000. május 4-én kelt tájékoztató körlevele a magyar népcsoporttanács tagjaihoz. Ez a rendelkezés 2000. október 1-jén lép hatályba.

⁴² Natur braucht Heimat. Nationalpark Neusiedler See – Seewinkel. Illmitz, é. n. (7 melléklet, közülük a legjelentősebb a tartomány székhelyét ismertető *Információ*, sajnos igen sok fordítási, helyesírási stb. hibával.)

⁴³ Szene – fiatalok figyellem: Üdvözlünk Bécsben. Bécsi Idegenforgalmi Szövetség, é. n., 16 l.

⁴⁴ Linz ist los. Linz eine Stadt lebt auf. Fremdenverkehrszentrale Linz, é. n., 24 l.

⁴⁵ Kis hulladék-ABC. Hogy ne nőjenek fejünkre a hulladékhegyek: 24 gondolatébresztő oldal. Stadt Wien (MA 48). 1995. Azonos kiadó kétoldalas szórólapjainak címei: Ingyen-komposzt, Hulladék-megelőzés, Szelektív hulladékgyűjtés dióhéjban.

⁴⁶ Ez a fejezet Kontra Miklós által szerkesztett és rövidített változata Szépfalusi (2000)-nek, ami a *Néprajzi Látóhatár* IX. évfolyamának 3–4. számában jelent meg a 151–174. lapokon.

⁴⁷ A nem-német anyanyelvűekkel kapcsolatban a „külföldiek” kifejezés az utóbbi években többször előfordult a protestánsoknál is, noha náluk ennek sem jogi, sem egyházkormányzati alapja nincsen. Vö. „külföldiek lelki gondozása pl. finnek, koreaiak, svédok, magyarok – vízumszerzés”, Mag. Herwig Sturm evangélikus püspök jelentése a bécsi főesperesség (szuperintendencia) 1995. április 22-én tartott közgyűlésén, 4.

⁴⁸ Galambos Ferenc Iréneusz alsóőri és Hegyi György bécsi magyar római katolikus lelkész közlésének figyelembevételével.

⁴⁹ 2000 júniusában jelent meg az utolsó, 25. szám (*Kontakt*. Oberwart, 2000).

⁵⁰ Jövendőjük olyan lesz, amelyennek formálják. Beszélgetés Mezmer Ottó evangélikus lelkésszel. *Bécsi Napló*, 2000. január–február, 21. évf., 1. szám, 7.

⁵¹ *Őrség*, 1997. December, Nr. 38 (sic!). Az *Őrség* második őrszigeti száma, 49 magyar és 26 német oldalon.

⁵² „Az ausztriai evangélikus egyház zsinati bizottsága 1971. december 31-vel fel akarta számolni a magyar munkát. Tagjai közül néhányan az alábbi álláspontot képviselték: a) Az Ausztriában élő magyarok teljes egészében olvadjanak be az osztrák életbe. A magyarok egyházi intézménye és az általuk végzett magyar nyelvű igehirdetői munka következképpen – véleményük szerint – gátolja ezt a megkívánt folyamatot. b) Az ausztriai magyarok eddigi védekezése a beolvadás ellen a nem kívánatos magyar nacionalizmus egyik megnyilvánulási formája... Az emberi szabadságjogok évében, Bécsben, 1971. szeptember 17-én, Sakrausky püspök jelenlétében, a zsinati különbizottság meghallgatta a magyar Egyháztanács négy tagjának a fenti érvekkel szembeni helyreigazító megállapításait. Ezután a zsinati különbizottság nem azonosította magát a zsinati bizottság egyes tagjainak véleményével és az alábbiakat javasolta: a) Az 1972. márciusában összeülő evangélikus zsinat a Magyar Lelkigondozó Szolgálat *egyházjogi elismerését változtatlanul tartsa fenn* és részére biztosítsa a magyar nyelven történő lelki gondozó munka és igehirdető szolgálat teljes szabadságát... b) A Magyar Lelkigondozó Szolgálat *anyagi támogatását 1973. január 1-vel szüntesse be.*” (Dr. Leitner Endre [Innsbruck] egyetemi intézeti főorvos, felügyelő és Szépfalusi István [Bécs] lelkész 1971. november 27-én az Egyháztanács nevében írott körleveléből.) *Másokért Együtt*, Bécs. 15/4/174/1971-11-27, 1.

⁵³ Egyházvezetősége kisebbségellenes nyilatkozatától az ún. Salzburgi Kör (Ilse Beyer, Johannes Dantine, Gerhard Imhof) elhatárolta magát a sajtóban. Bécs, 1976. november 18.

⁵⁴ Dr. Gustav Reingrabner (Kismarton) burgenlandi evangélikus szuperintendens állásfoglalása ellenében: Ludwig Szeberényi (Felsőlövő), a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület és a (burgenlandi) magyar népcsoporttanács elnöke, Auch du mein Sohn, R...?, és Branko Kornfeind (Stinatz), horvát római katolikus lelkész. *OZ* (Oberwarter Zeitung) 1991. május 1. 116. évf., 18. szám, 3. és 47.

⁵⁵ Dr. Gustav Reingrabner burgenlandi szuperintendens 1987. október 15-én kelt levele a Magyar Lelkigondozó Szolgálathoz, amelyet másolatban megküldött néhány burgenlandi lelkészi hivatalnak. A címzetthez a levél az Osztrák Egyházfőtanács közvetítésével csak 1988. február 24-én érkezett.

⁵⁶ 1986. június 5-én megbeszélés az Ausztriai Evangélikus Egyház Főtanácsánál.

⁵⁷ Levélváltás a Magyar Lelkigondozó Szolgálat Egyháztanácsa és az osztrák rádió protestáns egyházi szerkesztősége között 1991. október 21. és 1994. március 28. között (*Volksgruppenreport* 1997, 10–11).

⁵⁸ Dr. Rudolf Kirschläger köztársasági elnök levele (1981. november 6.) a Magyar Lelkigondozó Szolgálathoz. Válasz az MLSZ-nek az 1956-os magyar sza-

badságharc 25 éves évfordulója alkalmából az osztrák néphez intézett köszönetére (1981. október 18.). – Positive Reaktion auf Jubiläumsdeklaration des Ungarischen Seelsorgedienstes. *epd* (Evangelischer Pressedienst für Österreich), Wien. 1988. február 15. 13. szám. Dr. Franz Vranitzky kancellár és dr. Alois Mock alkanclár, külügyminiszter állásfoglalásának ismertetése. *Sz. I.*

⁵⁹ *Bécsi Napló*, 2000. május–június. 21. évf., 3. szám, 2.

⁶⁰ Szépfalusi István félbemaradt jelen fejezetének terjedelme hét és fél gépírt oldal. Erről a gépiratról 2001. szeptember 7-én Bécsben fénymásolatot készítettem. A meglehetősen vázlatos szövegből itt csak azt a néhány részt közlöm, amelyek töredezettségük ellenére is kerekébbé teszik az ausztriai magyarok nyelvi rajzát. Olvasóink az itt alig vagy nem tárgyalt kérdésekről részletesen tájékozódhatnak Szépfalusi (1992)-ből (*a szerk. megf.*).

⁶¹ Szépfalusi István, Tisztelegésünk az elmúlt évtizedek és a jelenkor ausztriai magyar műfordítói előtt! Ajánljuk a Magyar Írószövetség Kritikai Szakosztályának rendezésében, a Budapesten tervezett Frankfurt '99 értékelő konferenciának... In: *Másokért Együtt*, Bécs. 43/12/730/1999-11-02.

⁶² Kaleidoskop 25. Ausstellung in Österreich lebender ungarischer Künstler. Wien–Graz–Linz–Salzburg, é. n. [1985] 32 l.

⁶³ Bálintffy Péter, Kirchenfresken in Siget-Wart. In: *Burgenländisches Leben*, Eisenstadt. 1984. 35. Jahrgang, Heft 1–2. 21.l. Feltételezhető a rokonság a baranyai háromszög és a székelyföldi kazettafestészet között a 16. század közepével kezdődőleg. – Bálintffy Péter, Gondolatok a Szt. László templom kutatásáról. A kistemplom sírjai. *Őrség*, Oberwart. 1985. július, 19. szám, 10–13. l.

⁶⁴ Az idézeteket és az idézett szavakat, kifejezéseket eredeti, a kérdőívekben olvasható helyesírásukkal közlöm.

⁶⁵ A *frühschopni* általában egyesületek által rendezett evéssel-ivással egybekötött összejövétel, zenés multság, alkalom a találkozásra és beszélgetésre (Szoták 2009: 470).

⁶⁶ Ezt az eredményt (több mással együtt) először Göncz Lajos (2000: 6, 1. táblázat) közölte. Göncz eredményét újraközölte Bodó (2005: 260, Table 8.8.), aki azonban a $p < 0,1$ és a $p < 0,001$ szinten jelentős különbségeket, pontatlanul, egyaránt „statistically significant”-nek nevezte (lásd tanulmányának 259. és 260. lapjait).

⁶⁷ Egész pontosan Ausztriában 54 *nyissa* (90%), 4 *nyitja* (6,66%) és 2 *nyitsa* [kijejtve: nyiccsa] (3,33%) választ kaptunk, ehhez lásd könyvünk szlovéniai részében a 14. jegyzetet.

Az ausztriai kérdőív

kivau.wp
95.10.01

NYELVHASZNÁLATI KÉRDŐÍV

Az itt következő adatokra a magyar nyelv mai helyzetének tudományos vizsgálata céljából van szükségünk. Hivatkozással az ausztriai adatvédeő törvényre, a válaszok alapján készített összesítésünk természetesen névtelenítve lesz. Öszinte válaszaival nagy segítségünkre lehet. Ha valamelyik kérdésre nem kíván válaszolni, ne válaszoljon. Köszönjük a segítségét.

0. A kitöltés időpontja: 1996. szept. 6.

1. Lakhely: Oberrain..... 2. Tartomány: Burgund

3. Neme: 1) férfi 2) nő

4. Neve:

5. Hogyan szokott Ön bemutatkozni egy idevalósi magyar embernek? Mit mond?

.. nevet

[6.]

7. Születési éve: 1931.....

8. Milyen iskolákat végzett el?

1a) 1—4 osztály

3) szakközépiskola

1b) 5—8 osztály vagy polgári

4) középiskola

2) szakiskola

5) főiskola, egyetem

Mikor végezte el az utolsót? 1974-ben.....

9. Eredeti foglalkozása:

a) Tanár-e? 1) Nem

1) magyartanár

2) más humán tárgyat tanít

3) reál tárgyat tanít

4) egyéb tárgyat tanít

10. Beosztása: a) magyarul: ny. ud. eljás

b) németül: Revisor

11. Munkahelyének teljes neve és címe:

a) magyarul:

b) németül:

12. Ön a mindennapi beszédben hogyan nevezi a munkahelyét (amikor magyarul beszél)?

1) magyar beszédben is németül vagy vegyesen használom, így:

2) magyar beszédben magyarul használom, így:

3) magyar beszédben hol magyarul, hol németül használom.

13. Írja le részletesen, hogy mi (volt) az Ön teendője/feladata a munkahelyén!

.. statisztikai felmérések, gazdasági teendők,
 .. árellenőrzés, külkereskedelmi be- és kivitel
 .. exportilylet, exportilgyeke, .. az időskor kivül
 .. ifjúsági nevelési ügyei, diáköri ifjúsági
 .. idegnyújtással és természet- és környezetvédelmi
 .. kapcsolatok kialakása Magyarországgal
 .. különböző nemzetekkel Magyarországra és az utazás
 .. fordítás és tolmácsolás különböző tárgyalásokon

14. Hol (melyik településen) dolgozik/tanul?

15. Vallása: ① róm. kat. 2) református 3) evangélikus
 8) felekezeten kívüli 9) egyéb:

[16.]

17. Milyen nemzetiségűnek tartja magát?

1) magyarnak 2) osztráknak

18. Neve hogyan szerepel az útleveleiben?

.....

19. Volt-e olyan személyi igazolványa, amelyben másképp állt a neve?

1) igen 2) nem

20. Ha az előző kérdésre igennel válaszolt: mi volt a változtatás oka, célja, hogyan és mikor történt?

.....

.....

.....

21. Anyanyelve: 1) magyar 2) német 9) más:

22. Anyja neve:

23. Anyja anyanyelve: 1) magyar 2) német 9) más:

24. Anyja milyen iskolákat végzett el?

1a) 1–4 osztály

3) szakközépiskola

1b) 5–8 osztály vagy polgári

4) középiskola

2) szakiskola

5) főiskola, egyetem

Mikor végezte el az utolsót? ...23-ban.....

25. Anyja eredeti foglalkozása: *háztartásbeli*

a) Anyja tanár-e? 0) Nem

1) magyartanár

2) más humán tárgyat tanít

3) reál tárgyat tanít

4) egyéb tárgyat tanít

b) Anyja leánykori neve:

26. Apja neve:

27. Apja milyen iskolákat végzett el?

1a) 1–4 osztály

3) szakközépiskola

1b) 5–8 osztály vagy polgári

4) középiskola

2) szakiskola

5) főiskola, egyetem

Mikor végezte el az utolsót? ...1914-ben.....

28. Apja eredeti foglalkozása:

- a) Apja tanár-e? 0) Nem
 1) magyartanár 2) más humán tárgyat tanít
 3) reál tárgyat tanít 4) egyéb tárgyat tanít

29. Apja anyanyelve: 1) magyar 2) német 9) más: . . .

AZ ALÁBBI MONDATOK KÖZÜL KARIKÁZZA BE AZ EGYIKET, AZT, AMELYIKET TERMÉSZETESEBBNEK ÉRZI.

501. 1) A találkozást Péterrel jó jelnek tartotta.
 2) A Péterrel való találkozást jó jelnek tartotta.
502. 1) Valószínűleg fogok késni egy kicsit, várjanak meg!
 2) Valószínűleg késni fogok egy kicsit, várjanak meg!
503. 1) Befizetted már az idei tagsági díjat?
 2) Befizetted már az idei tagdíjat?
504. 1) Éhes vagy, kis bogaram? Adjak egy kis kenyérgét?
 2) Éhes vagy, kis bogaram? Adjak egy kis kenyeret?
505. 1) Nézd, milyen szép banánokat árulnak az üzletben!
 2) Nézd, milyen szép banánt árulnak az üzletben!
506. 1) A mai gyerekek attól válnak önzökké, hogy mindent megkapnak.
 2) A mai gyerekek attól válnak önzővé, hogy mindent megkapnak.
507. 1) Unom már ezt a sok utazást busszal.
 2) Unom már ezt a sok buszozást.
508. 1) Ezzel az eshetőséggel is kell számolni.
 2) Ezzel az eshetőséggel is számolni kell.
509. 1) A bejárat az épületbe a másik oldalon van.
 2) Az épület bejárata a másik oldalon van.
510. 1) Hahó! Itt vagyok! Látsz?
 2) Hahó! Itt vagyok! Látsz engem?
511. 1) Ebben az üzletben nemcsak függőnyt, hanem szőnyeget is lehet vásárolni.
 2) Ebben az üzletben nemcsak függönyöket, hanem szőnyeget is lehet vásárolni.

512. (1) Koszovóban folytatódnak a tárgyalások az albánok és a szerbek között.
 (2) Koszovón folytatódnak a tárgyalások az albánok és a szerbek között.
513. (1) Valószínűleg külföldre fognak költözni.
 (2) Valószínűleg, hogy külföldre fognak költözni.
514. (1) Tanító néni, fáj a fejem. Kimehetek?
 (2) Tanító néni, fáj a fejem. Ki tudok menni?
515. (1) Tegnap láttalak a tévében.
 (2) Tegnap láttalak téged a tévében.
30. Ön milyen nyelvű óvodába járt?
 a) nem járt b) magyar c) német d) német-magyar e) más:
31. Milyen tannyelvű általános iskolai osztályba járt?
 a) nem járt b) magyar c) német d) német-magyar e) más:
32. Milyen tannyelvű középiskolai/gimnáziumi osztályba járt?
 a) nem járt b) magyar c) német d) német-magyar e) más:
33. Milyen tannyelvű szak(közép)iskolai osztályba járt?
 a) nem járt b) magyar c) német d) német-magyar e) más:
- xx) Ha nem magyar tannyelvű iskolába járt, tanult-e magyar nyelvet és irodalmat? 1) igen 2) nem
34. Milyen főiskolára/egyetemre járt?
 a) nem járt b) magyar c) német d) más:
35. Van-e házastársa vagy élettársa?
 1) van 2) nincs, de volt 3) soha nem volt
36. Házastársa milyen iskolákat végzett el?
 1a) 1–4 osztály 3) szakközépiskola
 1b) 5–8 osztály vagy polgári 4) középiskola
 2) szakiskola 5) főiskola, egyetem
 Mikor végezte el az utolsót? ...5.k. ban.....
37. Házastársa eredeti foglalkozása: *férfi: -és... női: szabó*
 a) Házastársa tanár-e? Nem
 1) magyartanár 2) más humán tárgyat tanít
 3) reál tárgyat tanít 4) egyéb tárgyat tanít
38. Házastársa vallása: 1) róm. kat. 2) református 3) evangélikus
 8) felekezeten kívüli 9) egyéb:

39. Milyen nemzetiségűnek van az Ön házastársa beírva a személyi igazolványában vagy más dokumentumban (pl. iskolai bizonyítványban)?

1) magyarnak 2) osztráknak 9) másnak:

40. Ön szerint milyen nemzetiségűnek tartja magát az Ön házastársa?

1) magyarnak 2) osztráknak 9) másnak:

41. Házastársa neve hogyan szerepel a személyi igazolványban?

.....

42. Házastársa anyanyelve: 1) magyar 2) német 9) más: ...

43. 1) Gyermekének keresztnéve:
2) Nincs gyermekem

44. Tagja-e Ön ausztriai magyar egyesületnek?

1) igen 2) nem 3) kiléptem 4) nem kívánok válaszolni

45. Tagja-e Ön valamilyen osztrák politikai, érdekvédelmi vagy kulturális szervezetnek? 1) Igen, mégpedig: *Öztrák Szakszervelet, keresztény frakciója.*

2) Nem 3) Nem kívánok válaszolni

UGYANAZT A MONDANIVALÓT KÜLÖNFÉLEKÉPPEN FEJEZHETJÜK KI. OLVASSA EL AZ ALÁBBI NÉGY MONDATOT, UTÁNA PEDIG ÉRTÉKELJE ÖKET KARIKÁZÁSSAL!

521. Marinak is meg kell oldania a saját problémáit.

(1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz

522. Marinak is meg kell oldani a saját problémáit.

(1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég-rossz (4) nagyon rossz

523. Mari is meg kell, hogy oldja a saját problémáit.

(1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz

524. Mari is meg kell oldja a saját problémáit.

(1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz

JÓNAK TARTJA-E A KÖVETKEZŐ MONDATOKÁT?

531. Ott van egy szék a szoba sarkába.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így: *Ott van a szék a szoba sarkában*

532. Nem tudom, hogy a banki számláján mennyi pénz van.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így: *Nem tudom, bank számláján mennyi pénz van.*

533. Ha megírta volna is a levelet, nem ment volna vele semmire.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így: *Ha meg is írta volna a levelet, nem ment volna vele semmire.*

534. Az ilyen dolgokat mindig a barátokkal beszélem meg, felnőtt emberekkel soha.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így:

535. A szerződő felek a megállapodást közjegyző előtt írásban foglalták.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így:

536. Ha szellőztetni akarok, így kérek engedélyt: Ki tudom nyitni az ablakot?

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így: *Ha szellőztetni akarok így kérek engedélyt: Ki szabad nyitni az ablakot?*

537. Már dél lesz, mire megérkezünk a szülővárosomban a családomhoz.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így: *Már dél lesz mire megérkezünk a szülővárosomban a családomhoz.*

538. Tájékoztatjuk ügyfeleinket, hogy a bankkönyvecskéket a jövő hónapban cseréljük ki.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így:

46. Általában milyen nyelven vagy nyelveken szokott Ön beszélni az alábbi táblázatban feltüntetett személyekkel? A megfelelő rubrikákba tegyen egy X-et. Egy sorba több X-et is tehet, ha szükséges. Például ha gyermekeivel magyarul és németül is szokott beszélni, akkor tegyen két X-et a "Gyermekeivel" sorba.

	magyar	német	egyéb
Szüleivel	X		
Nagyszüleivel	X		
Gyermekeivel	X		
Házastársával	X		
Barátaival	X	X	
Szomszédaival	X	X	

47. Milyen szinten beszéli Ön a következő nyelveket? A megfelelő rubrikákba tegyen egy X-et!

	magyarul	németül	egyéb nyelven
6) Anyanyelvi szinten	X		
5) Nagyon jól		X	
4) Jól			
3) Nem nagyon jól			X
2) Alig néhány szót			
1) Nem beszélek, csak értek			
0) Sehogya			

48. Tud-e írni-olvasni az alábbi nyelveken?

	Írok és olvasok	Csak olvasok	Nem írok, nem olvasok
magyarul	X		
németül	X		

49. Rendszerint milyen nyelvet használ, amikor ... ?
(Egy sorba több X-et is tehet, ha szükséges.)

	magyart	németet	semmit
magánlevelet ír	X	X	
hivatalhoz címzett iratot fogalmaz	X	X	
szakmával kapcsolatos írást fogalmaz	X	X	

53. Hol tanulta meg az alábbi nyelveket?
Egy oszlopba több X-et is tehet.

	magyar	német	egyéb
a szüleitől	X		
nagyszüleitől	X	X	
gyerekként, játszópajtásoktól	X		
lakóhelyemen, környezetemtől (barátok, szomszédok)	X	X	
munkahelyemen		X	
az óvodában	X		
az iskolában, szakiskolában	X	X	
a főiskolán, egyetemen		X	
nyelvtanfolyamon, továbbképzésen			X
más nyelvű vidéken élve, dolgozva		X	
a hadseregben (—)			X
sehol —			
egyéb:			

~~sehol~~ a pl
hadsereg
(hadifogoróp)

54. Kérjük, a következő táblázatot a városban élők ne töltsék ki!
Ön rendszerint milyen nyelvet használ a falujában?
Egy sorba több X-et is tehet, ha szükséges.

	magyart	németet	nincs tapasztalatom
templomban			
kultúregyesületben			
boltban			
vendéglőben			
falusi rendezvényeken			

	magyart	németet	nincs tapasztalatom
munkahelyen			
orvosi rendelőben			
a postán			
a sportban			
idegen megszólításakor			

55. Ön rendszerint milyen nyelvet használ a városában?
 (A falusiak arról a várostól írják, amelybe a legtöbbet járnak. A város neve: *Oberwast*.....) Egy sorba több X-et is tehet, ha szükséges.

	magyart	németet	nincs tapasztalatom
templomban	X		
kultúregyesületben	X		
boltnban	X	X	
vendéglőben	X	X	
(más) szórakozóhelyen	X	X	
munkahelyen	X	X	
orvosi rendelőben		X	
a bankban	X	X	
a postán	X	X	
a sportban	X	X	
bíróságon		X	
hivatalban	X	X	
rendőrségen	X	X	
idegen megszólításakor		X	

56. Ön rendszerint milyen nyelvet használ ...?

	magyart	németet	semmityet
imádkozás közben	X		
számolás közben	X	X	
káromkodás közben	X		
gondolkozás közben	X	X	
állatokhoz szólva	X	X	

KARIKÁZZA BE AZ (1)-T VAGY A (2)-T ASZERINT, HOGY MELYIK ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA!

601. A képviselők az okokat ... tartották.

(1) komolyaknak (2) komolynak.

602. Miért sírsz, kis bogaram? Megütötte a ...

(1) kezecskédet? (2) kis kezédet?

603. A repülőgépek megsértették Svájc ...

(1) légi terét. (2) légterét.

604. Az autós moziban az utasok ... ülve nézhetik a filmet.

(1) autókban (2) autóban

605. Fáj a fejem, mert a szomszéd egész délután ...

(1) hegedűn játszott (2) hegedült

606. Fiúk, nem attól váltok ..., hogy elvégezték az iskolát, hanem attól, hogy tüzet oltotok.

(1) tűzoltókká (2) tűzoltóvá

607. Mindjárt kész az ebéd, ...

(1) ne légy türelmetlen! (2) ne türelmetlenkedj!

608. Itt van még Péter? — Itt, de már ...

(1) készül menni (2) menni készül

609. Az egyik ismerősöm fia ... volt katona.

(1) Craiován (2) Craiovában

610. Az osztályban senki sem ...

(1) magasabb, mint ő (2) magasabb nála

611. A fiúk még tavaly jelentkeztek....

- (1) tűzoltóknak (2) tűzoltónak

612. Azt hiszem, ebéd után mindenkinek jól esik egy ... — mondta a háziasszony kedves mosollyal.

- (1) kávécska (2) kávé

613. A tükör előtt hosszan

- (1) szépfette magát (2) szépfítkezett

614. Kár, hogy már nem megy a moziban a Superman, mert szívesen...

- (1) megnéznék (2) megnéznők

615. Találkoztam Hedviggel, s ..., hogy vegyen nekem egy kiflit.

- (1) megkértem (2) megkértem őt

57. A megfelelő szám bekarikázásával határozza meg -1-től 5-ig terjedő skálán,

a) hogy mennyire kötődik Ön az alábbi helyekhez!

1 = egyáltalán nem kötődöm hozzá; 5 = nagyon erősen kötődöm hozzá

- a) saját falujához, városához 1 2 3 4 5
 b) tartományához 1 2 3 4 5
 c) Ausztriához 1 2 3 4 5
 d) Magyarországhoz 1 2 3 4 5
 e) Európához 1 2 3 4 5
 f) sehová (1) 2 3 4 5

b) hogy mennyire érzi Ön magát (1 = egyáltalán nem; 5 = nagyon erősen)

- a) az ausztriai magyarsághoz tartozónak 1 2 3 4 5
 b) a magyar nemzethez tartozónak 1 2 3 4 5
 c) sehova sem tartozónak (1) 2 3 4 5

58. Melyik sportolónak vagy csapatnak szokott Ön szurkolni, ha...

- a) magyar játszik osztrákkal
 (1) a magyarnak (2) az osztráknak
 b) magyar játszik mással (nem osztrákkal)
 (1) a magyarnak (2) a másíknak
 c) osztrák játszik mással (nem magyarral)
 (1) az osztráknak (2) a másíknak

59. Előfordult-e már, hogy valaki rászólt Önre, hogy ne beszéljen magyarul? (1) igen (2) nem

60. Ha igen, az utóbbi két évből hány ilyen esetre emlékszik? *nem ad választ*

Mesélje el valamelyiket!

61. Tud-e olyan konkrét esetről, hogy ez valamelyik ismerősével történt meg? 1) igen 2) nem

62. Ön szerint hol beszélnek a legszebben magyarul? Karikázza be a megfelelő választ!

1) Budapesten	6) a Felvidéken (Szlovákia)
2) Magyarországon, vidéki városokban	7) a Vajdaságban (Jugoszlávia)
3) Magyarországon, falvakban	8) Burgenlandban (Ausztria)
4) Kárpátalján (Ukrajna)	9) a Muravidéken (Szlovénia)
☒ 5) Erdélyben (Románia)	

63a. Ha valaki csak németül tud Burgenlandban

- 1) könnyen boldogul 2) lehetnek nehézségei 3) nehezen boldogul

Ha a 2)-t vagy 3)-at karikázta be, részletezze, milyen helyzetekben lehetnek nehézségei:

63b. Ha valaki csak magyarul tud Burgenlandban

- 1) könnyen boldogul 2) lehetnek nehézségei 3) nehezen boldogul

Ha a 2)-t vagy 3)-at karikázta be, részletezze, milyen helyzetekben lehetnek nehézségei:

..... állami hivatalokban, köznyelvi tárgyak,
..... helyi életben, mindennapi életben

64a. Ha valaki csak németül tud az Ön állandó lakóhelyén

- 1) könnyen boldogul 2) lehetnek nehézségei 3) nehezen boldogul

Ha a 2)-t vagy 3)-at karikázta be, részletezze, milyen helyzetekben lehetnek nehézségei:

.....

64b. Ha valaki csak magyarul tud az Ön állandó lakóhelyén
 1) könnyen boldogul 2) lehetnek nehézségei 3) nehezen boldogul

Ha a 2)-t vagy 3)-at karikázta be, részletezze, milyen helyzetekben lehetnek nehézségei:

..... *hivatalokban, munkahelyen,*

65. Az Ön munkahelyén általában mennyit használja az egyes nyelveket?
 A megfelelő rubrikába tegyen egy X-et.

	magyar	német	egyéb
alig vagy soha			
ritkán			
gyakran	X	X	

66. Élt-e huzamosabb ideig (legalább egy évig) tisztára vagy többnyire ausztriai német nyelvű környezetben?

1) Nem 2) Igen. Hol? *Steiermarkban, Mikor? 1945-51
 Tölben 1951-60*

67. Milyen gyakran utazik Ön Magyarországra? Karikázza be a választ!

- 0) Soha 3) Félévente 6) Hetente
 1) Ritkán 4) Negyedévente 7) Naponta egyszer
 2) Évente 5) Havonta 8) Naponta többször

68. Mikor volt utoljára Magyarországon? *1996* évben.

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE (HA SZÜKSÉGESNEK ÉRZI!) EGY ODALLÓ VÉGGZŐDÉST VAGY SZÓT!

621. Patrícia magasabb Klaudia *vele*....., pedig egy évvel fiatalabb.

622. Azt akarom, hogy ő nyi *szé*..... ki az ajtót.

623. Középiskolánk ~~ban~~..... sok szakképzetlen pedagógus tanít.
624. Jó napot kívánok. A főnök~~höz~~..... jöttem, panaszt szeretnék tenni.
625. Kovács János azt kérte, hogy a jelölő bizottság tekintsen el attól, hogy őt titkárrá jelölje és ~~megválasztja~~..... (megválasztani)
626. Erzsi néninek fáj ~~(t)~~... a szív~~e~~..., Kati néninek meg a láb~~e~~... is fáj ~~(t)~~...
627. Mi is megven~~nénk~~... azt a malacot, de egy kicsit drágán adják.
628. Ha Péter rosszul válogat~~ja~~..... meg a barátait, pórul jár.
629. Minek ez a halogatás?! Nem szeretem, ha valaki elhala~~szolja~~ a döntéseket.

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLÓ FOGLALKOZÁSNEVET!

631-632.

Anyám egy középiskolában tanít, ő tehát ~~tanár~~ ^{tanárnő}.....

Tavaly kinevezték az iskola élére, most tehát már ~~igazgató~~ ^{igazgatóhoz}..... is.

633. Kovács Julit már régóta ismerem. Mióta ideköltöztünk, nála csináltatom a frizurámat, vagyis ő a ~~frizőr~~ ^{frizőrnőm}.....

634. A legutóbbi választásokon számos nő került a falvak és városok élére. A mi városunkban Nagy Ilona lett a ~~polgármester~~.....

UGYANAZT A MONDANIVALÓT KÜLÖNFÉLEKÉPPEN FEJEZHETÜK KI. OLVASSA EL AZ ALÁBBI NÉGY MONDATOT, UTÁNA PEDIG ÉRTÉKELJE ŐKET KARIKÁZÁSSAL!

641. A menekültügyi főbiztosnak meg kell oldania a menekültek elhelyezésével kapcsolatos problémákat.
(1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz
642. A menekültügyi főbiztosnak meg kell oldani a menekültek elhelyezésével kapcsolatos problémákat.
 (1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz
643. A menekültügyi főbiztos meg kell, hogy oldja a menekültek elhelyezésével kapcsolatos problémákat.
(1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz

644. A menekültügyi főbiztos meg kell oldja a menekültek elhelyezésével kapcsolatos problémákat.

(1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz

69. Vannak-e olyan rokonai, barátai Magyarországon, akikkel szoros kapcsolatot tartanak fenn (pl. rendszeresen látogatják egymást, sűrűn leveleznek)? (1) Igen (2) Nem

70. Dolgozott-e/tanult-e Ön vagy dolgozik-e/tanul-e most Magyarországon? 0) Sosem (1) Régebben igen, de ma nem (2) Igen, ma is

71. Ha nem dolgozott/tanult még Magyarországon, szeretne-e?

1) Igen (2) Nem

3) nem tudom (nyugodtias vagyok)

72. Előfordult-e Önnel, hogy Magyarországon nyelvi nehézségei támadtak? (Például félreértették vagy nem értették meg, amit Ön mondott, vagy Ön nem értette meg pontosan, amit ők mondtak, nem tudta, hogyan kérjen valamit a boltban, megjegyzést tettek az Ön beszédére stb.)

1) igen (2) nem

73. Ha igen, mesélje el!

.....

.....

.....

.....

.....

74. Mit mondanak másképpen Ausztriában, mint Magyarországon?

... *orgonavirág helyett „kulló“*

... *padló = „padlóla“*

... *mint-mint helyett „cipő-mint“*

75. Soroljon fel olyan szavakat, kifejezéseket, fordulatokat, amelyeket Magyarországon használnak, de Ausztriában nem!

... *tűshaladja, tültszed helyett „meghaladja“*

.....

.....

Ausztriai név- és tárgymutató

- a Tibor* 123
Ábel Péter 22
adatfájl 36, 37, 42, 142
adatközlők
 ausztriai ~ 29, 34, 41
 burgenlandi ~ 31, 34, 35, 37
adatszolgáltatók
 burgenlandi migrációs ~ 37, 38
Ady Endre 28, 29
államhatár 72
államnyelv 82, 143
állampolgárság 33–36, 43, 45, 46, 50,
 52–58, 68, 70, 71, 73, 77, 88–90,
 98, 142, 147
államszerződés
 1955. évi ~ 72–75, 79, 85, 91, 147
Alsóőr 35, 46, 47, 61, 69, 77, 78, 80,
 82, 84–87, 98–101, 108, 121, 123,
 125–127, 148
Anschluß 39, 83
Antalné Sebestyén Ágnes 41
anyanyelv 20, 32, 36, 44, 49,
 51, 67, 75–77, 86, 98, 105, 118,
 143, 147
anyanyelvi adatfelvétel 44, 77, 78
Ausztriai Evangélikus Egyház 92, 98,
 101, 102, 104, 148
 ~ Magyar Lelkigondozó Szolgálat
 98
Ausztriai Magyar Egyesületek
 és Szervezetek Központi Szövetsége
 32, 80, 81
ausztriai minta 31, 37, 136
ausztriai nyelvhasználati kérdőív 31
ausztriai összmagyarság 30, 32
Ausztriai Református Egyház 104
 ~ Magyar Lelkigondozó
 Szolgálat 99
Balázs János 62, 95
Balika Alfred 80
Bartha Csilla 22, 111
Baumgartner, Gerhard 44, 68, 70, 96,
 143
bécsi egyetem 28, 40, 62, 95, 117, 141,
 144
 ~ Finnugor Tanszéke 40, 144
Bécsi Magyar Munkásegylet 107
Bécsi Magyar Történeti Intézet 40,
 63, 64
Benda, Christian 40
Beran Eszter 22
Beregszászi Anikó 22, 41
Bernkopf, Helmut 40
Bertha, Josef 100
bevándorlók 37, 66, 117, 127, 141
bíró 'polgármester' 124
Bizám György 85

- Bodó Csanád 149
 Borbély Anna 22
 Bornemisza Péter 40, 95, 105
 ~ Társaság 105, 106
 Botta István 63, 95, 96
 Breu, Josef 67
 Bruckmüller, Ernst 59
 Burgenland
 ~i Magyar Kultúregyesület 31, 61,
 75, 79, 80, 100, 102, 141, 148
 ~i magyar népballada 69
 ~i mikrocenzus (1990/91-es) 37, 38,
 141, 142
- cigányok 33, 44, 68
 Collegium Hungaricum 64, 109, 145
- családi érintkezések során használt
 nyelvek 44, 69, 112, 127
 családi név
 magyar ~ 68, 87
 német ~ 87
- Cserján Károly 40, 52–58, 88–91, 109
 Cserkészmunka 82, 103
 Csernicskó István 22, 31, 36
 Csoknyai Péter 44, 45
- Deák Ernő 40, 80, 82, 109, 146
 Deréky Pál 40, 67, 107, 109
 Dévai Bíró Mátyás 95
 Diószegi László 85
 Dreiburgenland 32
- Éger György 39
 egyetemes magyar változó 131
 egyházi iskolák 96, 102
 Eichwalder, Reinhard 142
 életkori csoportok 36
 élnyelvi kutatások 144
 Eötvös József 67
- Ernst, August 32, 60, 65–67, 85
 Érszegi, Géza 61, 62
 etnikumok közötti kapcsolatok 70
 Európai Biztonsági és Együttműködési
 Értekezlet 65
 Európai Kivándorlással Foglalkozó
 Nemzetközi Bizottság 143
 Európai Protestáns Magyar
 Szabadegyetem 82, 145
 Európai Unió 30, 37, 43, 59, 87, 88,
 105
 evangélikusok 29, 38, 61,
 69, 92, 96–99, 101–105, 110, 147,
 148
- Fazekas István 62, 63
 Fejős Zoltán 85
 felekezeti hovatartozás 36
 Felsőlvő 35, 84, 96, 122, 148
 Felsőőr 29, 32, 35, 43, 46, 47, 60, 61,
 65, 68, 69, 77–80, 83, 84, 86, 87,
 98–101, 104, 105, 116, 124–126,
 141
 felsőöri tájnyelv 69
 Felsőörség néphagyományai 69
 felsőörségi magyar helységnevek 60
 Felsőpulya 43, 46, 48, 77, 78, 83, 86,
 87, 98, 99, 101
 Fernandez-Armesto, Felipe 65
 Fischer, Otto 97
 Fishman, Joshua A. 111
 Fodor István 27, 28, 60
 foglalkoztatottság 88
 folyóiratok 39
 főiskolát végzetek 37, 93
 Földesi János 145
 Földesi Jánosné 145
 földrajzi és népesedési viszonyok 43
frühschoppi 124, 125, 149
fuszulyka 122

- független változók
 KOR3 37, 128, 131, 133, 137, 139
 NEME 37, 128, 131, 133, 137, 139
 VEGZ2 37, 128, 131, 133, 137, 139
- Gaál Gyula 28
 Gaál Károly 32, 69, 109, 141
 Gál Zsuzsa (Susan Gal) 116, 118, 141
 Galambos Ferenc Iréneusz 69, 100, 108, 148
 gazdaság 65, 79, 83, 88–94
 Gazdasági Együtműködési és Fejlesztési Szervezet 54
 Geccsényi Lajos 40
 Gereben Ferenc 32, 142
 Glatz Ferenc 62, 67, 73, 83
 Göncz Lajos 22, 35, 36, 120, 137, 149
 Graz 28, 29, 38, 43, 60, 81, 82, 91, 102–104, 122, 146, 149
 Grazi Magyar Egyesület 107
 Gumpoldsberger, Yvonne 40
- Gyanafalva 48, 68
 Gyenge Imre 101, 105
 Györi Vilmos 40, 52–58, 88–91, 109
- Halász Attila 40
 Hanisch, Ernst 72
 határtalanító program 20
 Hattyár Helga 23
hëcsëdli 124
 Hegedüs Attila 136
 Hegyi György 148
 helységnévtáblák 67, 77, 78, 86, 87, 106, 145
 Herényi István 60
 hidegháború 118
hié 'hëj, vagyis padlás' 123
 Hit Gyülekezete 106
 hitleri nemzetiszocialista mozgalom 93
- hivatali ügyintézés 116
 hivatalos iratok 86, 112
 Hollós József 40
 Holzer, Werner 30, 36, 38, 70, 142
 Hoóz István 36
 Horthy Miklós 29
 horvát köznyelv 67
 horvát nyelv 67, 74, 75
 horvátok 44, 66, 67, 75, 77, 79, 88, 93, 125
 Huszár Gál 96
- I. Ferenc József császár 96
 idegenek 68
 II. József császár 96
 Imre Samu 29, 32, 69, 141
 interferencia 124
 Irányi Béla 41
 írók, műfordítók, újságírók 108
 iskolai végzettség 36, 37, 53, 54, 56, 57, 89, 90, 91
- Jehova Tanúi 106
 Jenniges, Wolfgang 30, 141
 John, Michael 95
 Jókai Mór 28
 jöttmentek 29
 Jugoszlávia 21, 22, 38, 39, 50, 51, 72, 135
 Kaláka Klub 93
 Kálmán Béla 69, 109
 káromkodás 113, 114, 117
 képzőművészet 63, 110
 keresztátlák 22, 37, 41, 42, 142
 Kerkai Jenő Egyházzociológiai Intézet 103
 kétnyelvű helységnévtáblák 67
 ~ Burgenlandban 76–78, 86, 106, 147
 Keveházi László 40

- khi-négyzet-próba 42, 129, 131–133, 137–139
- Király Attila 22
- Kirschläger, Rudolf 148
- kisebbségi magyar utónevek 86, 147
- kisebbségi nyelv közigazgatási hivatalokban 86, 87
- kisebbségpolitika 72
- Kismarton 47, 48, 67, 79, 84, 93, 99, 101, 123, 148
- kivándorlás 81, 93
- Kleindel, Walter 62, 65
- Kniezsa István 60
- Kocsis Béla 93
- Kocsis Károly 46, 48, 49, 125–127
- Kocsis-Hodosi Eszter 46
- kódolási hiba 142
- Kontra Miklós 23, 41, 42, 134, 137, 138, 147
- Kovács Gyöngyi 35
- Kovács Kinga 35
- Kovalovszky Miklós 136
- kölcshözjárás 124, 125
- Középpulya 77, 78, 98, 99, 101
- köznyelv 33–39, 43–47, 50, 52–58, 67, 71, 78, 88–90, 119, 124, 136, 142, 143
- köznyelv (*Umgangssprache*) 38, 44, 143
- köznyelvi magyar alakok 124
- Központi Statisztikai Hivatal 32, 39, 142
- kultúra 19, 28, 30, 45, 64, 70, 74, 75, 79, 80, 81, 83, 84, 86, 100, 103, 106–109, 141, 145
- külföldi állampolgár 43, 53
- külföldiek 35, 43, 68, 134, 143, 147
- Laakso, Johanna 144
- Ladstätter, Johann 40, 50
- Laimer, Peter 40
- Lajtabánság 32, 65
- lakóhely 32–35, 54, 98, 99, 120
- Lanstyák István 22, 36, 42, 124, 132, 142
- László Gyula 60
- Leitner Endre 148
- lemondások 35
- letelepedés ideje 38
- Lichtblau, Albert 52, 95
- Linz 38, 81, 82, 94, 96, 102–104, 142, 147, 149
- magánlevelek 112
- magnetofon 35
- magyar anyanyelvű osztrákok 51, 75, 98, 105
- magyar avantgárd irodalom 64
- Magyar értelmező kéziszótár 19, 20
- Magyar Gazdaszövetség 93
- magyar kisebbség 29, 75, 105, 117
- bukaresti ~ 28
- magyar köznyelv
- magyar köznyelvtűk
- ~ életkora 52, 53
- ~ foglalkozása 52, 55–57, 88–90
- ~ iskolai végzettsége 52–54
- magyar migráció 30, 38, 50, 93
- magyar nacionalizmus 148
- magyar népcsoporttanács 75–77, 79–82, 86, 105, 106, 145–148
- magyar nyelv
- ~ oktatása 79
- egy és oszthatatlan ~ 19, 20
- ~ű egyházközösségek 83
- ~ű oktatás 83, 96
- magyar tannyelvű iskolák 83
- Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Műhelye 21, 22
- magyarellenesség 70

- magyarok
 ausztriai ~ 28–30, 32, 33, 37, 39,
 51, 52, 54, 71, 75, 81, 82, 87, 91,
 93, 94, 98–100, 103, 105, 112–116,
 120, 124, 133, 142, 143, 148, 149
 burgenlandi ~ 36, 43, 58, 75, 77, 83,
 84, 92, 93, 124, 141
 csehszlovákiai ~ 50, 51
 kárpát-ukrajnai ~ 51, 118, 135, 137
 őriszigeti ~ 61, 77, 93, 100, 122
 magyarországi kontrollvizsgálat 21, 22,
 42, 131
 Magyarországi Református Egyház
 101
 magyarság
 ausztriai ~ 28–30, 37, 39, 51, 81,
 87, 93, 94
 Bécsben és Grazban megtelepedett
 ~ 28
 őshonos burgenlandi ~ 29, 81, 124
 magyarul beszélő osztrákok 35, 85, 93
 Maisel, Thomas 40
 Mályusz, Elemér 63
 Másokért Együtt 39, 68, 105, 106, 142,
 143, 146–149
 Mátyás király 28
 Mecenseffy, Grete 95, 96
 migráció 30, 31, 33, 35, 38, 50–52, 54,
 87, 93, 96–98
 mintavételezési helységek 38
 Moritsch, Andreas 70
 Morvay Judit 61
 MTA Nyelvtudományi Intézet 31, 41
 ~ egykori Élőnyelvi Osztálya 22, 23
murkony 124
murok 122
 Münz, Rainer 30, 36, 38, 70, 142
- nekije* 'neki' 123
 nemek aránya 37, 58
- Német haza Burgenland* című
 kiadvány 66
 német kölcsönelemek 124
 német nyelv 4, 73, 77, 82, 83, 85, 101,
 102, 105, 111–1106, 119, 146
 Német Szövetségi Köztársaság 51, 92
 Német-ausztriai Köztársaság 65
 németek 65, 70, 84, 85, 93, 95, 126,
 142
 Németh Miklós 22
 Nemzeti Kisebbségek Védelmének
 Keretegyezménye 86, 87, 105, 146
 nemzeti kötődés 35
 népcsoporttörvény 72, 75–77, 79–81,
 87, 146
 népi németek 39, 97, 142
 népszámlálás
 1981. évi ~ 34, 36, 37, 52, 54, 78,
 104
 1991. évi ~ 32, 33, 34, 36, 37, 43,
 45, 50, 52–57, 67, 89–91
 osztrák ~i rendszer 143
- nyelvcseré 118, 125, 126
 nyelvhasználat 19, 20, 31, 111, 113,
 114, 124, 142
 családi ~ 125, 127
 megfélemlített ~ 117
 munkahelyi ~ 115
 nyelvhasználati szinterek
 gondolati vagy belső ~ 113, 114
 közéleti ~ 114, 115
 nyelvi emberi jogok 20
 nyelvi nehézségek 121, 124
 nyelvi változók
 (bV) 138
 (bV) hiperkorrekt [bVn] változata
 138
 (bVn) 138
 (kell legyen) 130

- (természetes, hogy X) 131
 (t-végű igék felszólító/kötőmódja) 138
 (t-végű igék kijelentő módja) 138
 analitikus szerkezetek 131
 feltételes tárgyas többes 1. személyű igerag 136
 feminizálás 136, 137
 hasonlítás 136
 helynevek ragozása 134
 kicsinyítés 133
 szórend (segédige + főnévi igenév) „főlöleges” névmások 128
 többes szám és számbeli egyeztetés 132, 133
 nyelvjárási és köznyelvi formák 119
 nyelvkeverés 123
 nyelvművelés 75
 magyarországi ~ 19, 20
 nyelvművelő hagyomány 19
 nyelvpolitika 21, 143
 ~ koncepció 21
 nyelvszigetek 83, 126
 nyelvtudás 38, 44, 46, 75, 79
 ~ és boldogulás 120
 anyanyelvi szintű ~ 118
 nyelvtudomány 19, 20
 nyelvvesztés 125
nyitsa (kiejtve: nyiccsa) 149
 Nyugat-Magyarország 32, 43, 65–67, 72, 84, 92, 103
- olian* ’olyan’ 123
 Osztrák Központi Statisztikai Hivatal 39, 142
 Osztrák Köztársaság 59, 146, 147
 osztrák rádió 75, 105, 109, 145, 148
 Osztrák Statisztikai Hivatal 40, 50, 51
 Osztrák–Magyar Monarchia 28, 29
 osztrákok 35, 59, 70, 73, 75
- Órisziget 41, 46, 47, 61, 69, 77, 78, 85, 86, 92, 93, 98–102, 110, 122–125, 148
Őrség (folyóirat) 100, 102, 141, 148, 149
 őshonos
 ~ burgenlandiak 29, 33, 35, 37, 43, 81, 124, 144
 ~ kisebbség 86
 ~ magyar népcsoport 29, 30, 35, 117, 141
- Pannonhalmi Főapátság 101
 paraszti építőművészet 61, 110
 Pázmáneum 63, 103
 Péntek János 22, 42, 124
 Perchinig, Bernhard 143
 politika 19, 36, 72, 73, 81, 83, 85
 politikai menedéj jog 50, 51
 Pozsony 32, 65, 144
 Prónay, Paul 65
 protestánsok, 63, 70, 79, 81, 96–99, 102–104, 145, 147, 148
- Radics Éva 69, 109
 rádió- és televízió-műsorok nyelve 113
 reformáció 28, 63, 95
 református istentisztelet 101
 reformátusok 69, 97, 98, 101, 103–105
 Reingrabner, Gustav 102, 148
 romagyilkosság
 1995. évi felsőöri ~ 68
 római katolikus egyház 79, 81, 97
 római katolikusok 35, 38, 96, 98–103, 108, 142, 148
 Románia 21, 22, 33, 38, 51, 52, 97, 104, 134, 135, 142
 Róna-Tas András 60
 RSS-vizsgálat 33, 41, 126, 128, 132, 136, 141
 Rupler Katalin 40

- Saint-Germain-en-Laye-i
 Államszerződés 32, 65, 82, 145
 Saint-Germain-i békekötés 72, 96
 Sándor Klára 22
 Sárík Pál 22
 Sauvageot, Aurélien 27
 Schulek Tibor 95, 96
 Schüssel, Wolfgang 86
 Schwarz, Karl 40, 97
 Simon, Franz 61
 Simon József 68
 Somogyi Attila Tibor 145
 Sonnevendné Belohorczy Mária
 Márta 40
 Sopron 32, 33, 38, 70, 73, 82, 84, 144
 Sozán, Michael 35
 Stepan, Eduard 60, 144
 stílus 119, 136
 suksükölés 138
 Sylvester János 95
- Szabó Julianna 69
 Szabó Mátyás 52, 53–58, 88–91
 Szeberényi András 80
 Szeberényi János 84
 Szeberényi Lajos 61, 75, 76, 79
 Szeberényi Lajos, id. 92, 93
 Szeberényi, Ludwig 80, 148
 Szent István Egylet 103, 107
 Szépfalusi István 22, 25, 30, 32, 34, 36,
 39, 41, 43–46, 52, 54, 61, 65, 70,
 71, 72, 75, 77, m78, 91, 93, 97, 99,
 105, 107–109, 142–149
 Szépfalusiné Wanner Márta 41, 109
 szépirodalmi olvasmányok 112
 szépírók 109
 Szerb–Horvát–Szlovén Királyság 67,
 72
 szerez település 61
 Szilágyi N. Sándor 22, 42, 130, 134
- szlávok 66, 67
 szlovén anyanyelvű oktatás 67
 szlovén köznyelv 67
 szlovénok 67, 77, 79, 94
 szókölcsönzés mértéke 125
 Sztókai Szilvia 124, 125, 143, 149
 Szógi László 62, 63
 szukszükölés 138
 születési helyek 38
- tájszólás 69, 119, 122
 pesti ~ 123
 tartományok 31, 35, 45, 84, 87, 91, 92,
 102
 Tátrai Patrik 48
 Teleky Béla 102
 településtípus 36, 37
Terepadatok 1996 42, 111–116,
 119–121, 127, 129, 130, 132, 134,
 135, 137, 139
 Theresianum 63
 Tichy, Heinz 29, 33
 Toth, Ludwig Josef 61
 Toth, Ludwig Volker 61
 többközpontú nyelv 20, 21
 Tölly Ernő 69, 75, 79
 történelem 31, 59
 Trudgill, Peter 22
- újságírók 108, 109
 újságok 64, 122
 Ujváry Gábor 40, 63, 64, 68
Umgangssprache 38, 44, 143
- üzletek cégtáblái 84
- Vajda, Stephan 60, 109
 vallás 36, 38, 39, 70, 73, 80, 85,
 95–98, 100, 103, 106, 114, 119,
 144, 145

Vargha András 22
Varsói Szerződés 91
vasfüggöny 19, 75, 91
Vasvörösvár 78, 85, 87
vegyes házasságok 70, 71, 84
vendégmunkások 29, 33, 34, 36, 38,
43, 45, 51, 54, 81, 142
Vierburgenland 32
Vizsolyi Biblia 96

Vörös Ottó 22, 23
Vranitzky, Franz 80, 149
Wild, Helga von 40
Zelliger Erzsébet 32, 142
Ziermann, Hans 92
Zsiga Tibor 66
Zsótér Iris 124

A magyar nyelv Szlovéniában

Vörös Ottó – Kontra Miklós

9. Bevezetés

Az RSS-kutatás muravidéki adatközlőinek zöme magyar anyanyelvű: 67-ből 63-an a magyart jelölték meg anyanyelvükként, 3-an a szlovént és egy adatközlő a szerbet. Az egyik szlovén anyanyelvű és a szerb anyanyelvű személy magát „magyar nemzetiségű”-nek vallotta. A „Milyen nemzetiségűnek tartja magát?” kérdésre 7-en a „szlovén”-t jelölték meg, de közülük 5-en magyar anyanyelvükként azonosították magukat.

A mintában 29 férfi és 38 nő van, s a nemi arány tekintetében nincs jelentős különbség a muravidéki és a magyarországi minta között. Legidősebb adatközlőnk 1920-ban született, a legfiatalabb 1977-ben. Ami az életkori megoszlást illeti, a 13–32 éves korosztályba 16 fő (24,2%) tartozik, a 33–53 évesek közé 30 fő (45,5%), az 54–85 évesek közé 20 fő (30,3%), s egy adatközlő adata hiányzik. A muravidéki és magyarországi minta összehasonlítása itt sem mutat statisztikailag jelentős eltérést. Ami mintánk iskolai végzettségét illeti: 16-an végezték el az általános iskola 5–8. osztályát, 7-en végeztek szakiskolát, 11-en szakközépiskolát, 14-en középiskolát, s 18-an főiskolát vagy egyetemet (egy adatközlő adatai hiányoznak). A muravidéki minta a magyarországinál alacsonyabb iskolázottságú: közülük 48-an (72,7%) alsófokú végzettségűek, szemben a magyarországi minta 55 tagjával (53,4%), s csak 18-an (27,3%) szereztek felsőfokú végzettséget, ellentétben a magyarországi minta 48 tagjával (46,6%). A különbség $p < 0,05$ szinten jelentős ($N = 169$, khi-négyzet [$f = 1$] = 6,3141). A muravidéki és magyarországi nyelvi adatok összehasonlításakor is szisztematikusan használtuk a KOR3, VEGZ2 és NEME független változókat.

Adatközlőink foglalkozás szerint a következő megoszlást mutatják: földműves 3 személy, fizikai munkás 7, szakmunkás 24, hivatalnok 4, reál értelmiségi 18, humán értelmiségi 1, orvos vagy gyógyszerész 3, egyéb foglalkozású 2 személy, s 5-en nem válaszoltak.

21 adatközlőnk Lendván (Lendava) lakik, 23 Völgyifaluban (Dolina pri Lendavi), 17 Muraszombatban (Murska Sobota) és 6 Órihodoson (Hodoš). A településtípus szerint eredetileg eltervezett rétegződést – nevezetesen hogy magyar többségű városból (ahol a helyi lakosságnak több mint 70%-a magyar), magyar többségű faluból, szórvány városból (ahol a magyarok 30%-nál kevesebben vannak) és szórvány faluból közel azonos számú adatközlőnk legyen – nem sikerülhetett megvalósítanunk, mivel például 2002-ben Lendván a magyarok a helyi lakosságnak nemzetiség szerint 20,5%-át, anyanyelv szerint pedig 25,9%-át tették ki (Kocsis 2005a). Völgyifalu a 17 muravidéki magyar többségű falu egyike, Órihodosban a magyarok nem érik el a lakosság 50%-át, Muraszombatban pedig elenyésző az arányuk: 2002-ben 20 080 lakosból 138-an voltak magyar nemzetiségűek és 226-an magyar anyanyelvűek (Gyurgyík és Sebők, szerk., 2003: 217).¹

Mintánknak 49 római katolikus, 13 evangélikus, 1 református és 1 felekezeten kívüli tagja volt (3 adat hiányzik).

A terepmunka 1997 januárjában és februárjában zajlott, a terepmunkás Vörös Ottó volt. A terepmunka során nyert adatokra itt is *Terepadatok 1996* jelzéssel utalunk. A muravidéki kereszt táblákat az ausztriaiakkal együtt közöljük, a rájuk vonatkozó tudnivalókat a 41–42. oldalon lehet olvasni.

10. Földrajzi és népesedési viszonyok

10.1. Szlovénia a Kárpát-medence térségének nyugati csatlakozó részeként az új állami változások következtében is a terület kis államai közé tartozik. Mind területi, mind etnikai képét meghatározza, hogy mintegy 70 évig Jugoszlávia, azaz a Szerb–Horvát–Szlovén (majd Jugoszláv) Királyság, illetve a Jugoszláv Szocialista Köztársaságok önállóan is megnevezett egysége volt. Jelenlegi (értsd: 1996. évi, *a szerk. megj.*) területének kialakulása is ettől az időtől számítható, hiszen a középkori Magyar Királyság létrejöttétől 1920-ig a Murától nyugatra Ausztria, keletre Magyarország szerves része volt. Ennek következtében a szlovénség tekintetében is jelentős határvonal a Mura, illetve a régi magyar országhatár. Az ettől keletre eső területet néprajzi és nyelvjárási szempontból a szlovén tudományosság is önálló egységként különíti el Prekmurje – Murántúl (magyar szóhasználatul Muravidék²) néven (vö. *Slovenija*). E területen az 1981. évi népszámláláskor 8617 magyar nemzetiségű lakost írtak össze. Ugyanakkor a terület összlakossága 90 946 fő volt, tehát a régióban a magukat magyar nemzetiségűnek vallók aránya 9,47%. Szlovénia összlakossága ez idő szerint mintegy 1 millió 966 ezer, ehhez viszonyítva a magyar kisebbség részaránya 0,43%. Alkotmányosan is elismert nemzeti kisebbségként az Isztriai-félsziget északi tenger mellékén Koperben, illetve az olaszországi Trieszthez közeli településeken él még az országban mintegy 3000 olasz. Létszámuk nem az asszimiláció, hanem az 1950 utáni kitelepítés révén csökkent ennyire. A második világháborúig Szlovénia városainak jelentős német ajkú lakossága is volt, ezt azonban a háborús és a háború utáni események gyakorlatilag felmorzsolgatták. Jugoszlávia széthullása után a déli köztársaságok más nemzetiségű polgárai közül sokan letelepedtek az itteni városokban, olyanok, akik korábban csak munkát vállalni jöttek.

A fent vázolt adatokhoz a pontosság és a jól értelmezhetőség miatt hozzá kell fűznünk, hogy a népszámlálási adatok nem tükrözik pontosan, há-

nyan beszélnek első nyelvként (anyanyelvként) a kisebbségi nyelvet, mivel az utolsó népszámlálások idején minden jugoszláviai állampolgárnak joga volt magát *jugoszláv nemzetiségűnek* (!) vallani. Ezzel a lehetőséggel ismereteink szerint leggyakrabban azok éltek, akik ún. *vegyes nemzetiségű* házasságot kötöttek. Ezek magukat ritkán, de gyermeküket szinte divatterüen *jugoszláv*-nak írták be szerb, horvát, szlovén, magyar stb. helyett. Ez a tény persze nyelvhasználatukra végső soron nem volt hatással, de a statisztikában némely területeken a 10%-ot is meghaladhatta.

10.2. Az említettek közül nyilvánvalóan következik, hogy a szlovéniai magyar kisebbség zöme a magyar határ közvetlen közelében, a két kisváros (Alsólendva és Muraszombat) kivételével településeiben valójában nyelvi többséget alkotott még 1996-ban is, annak ellenére, hogy e nyelvi tömb megtörésére 1920 után földosztás címén a királyi Jugoszlávia belső telepítést hajtott végre egyrészt a környék szlovén falvaiból, másrészt a tenger-mellékről. A helybeliek ezeket a kialakított szlovén településrészeket ma is *kolóniá*-nak nevezik. A települési, illetve nyelvi többségi viszonyokat tükrözi mellékelt térképvázlatunk (10.1. ábra, a 184–185. oldalon).

A magyar népesség az I. világháborútól napjainkig folyamatosan csökken. Például csak az alsólendvai járásban³ az 1921. évi népösszeírás (tehát már az államváltás után) 10 702 magyart számlált, az 1960-as 8115-öt, 1971-ben 7432-t, 1981-ben pedig 7069-et. Vagyis 60 év alatt a magyarság nemcsak a természetes szaporulatát veszítette el, hanem induló lakosságának is mintegy 30%-át. Ugyanebben az időben a többségi nemzet lélekszámban gyarapodott. Ez a tendencia a muraszombati járásban is hasonló volt. Még szembetűnőbb a veszteség az utolsó békebeli népszámlálás (1910) 20 000-es lélekszámaához képest.⁴

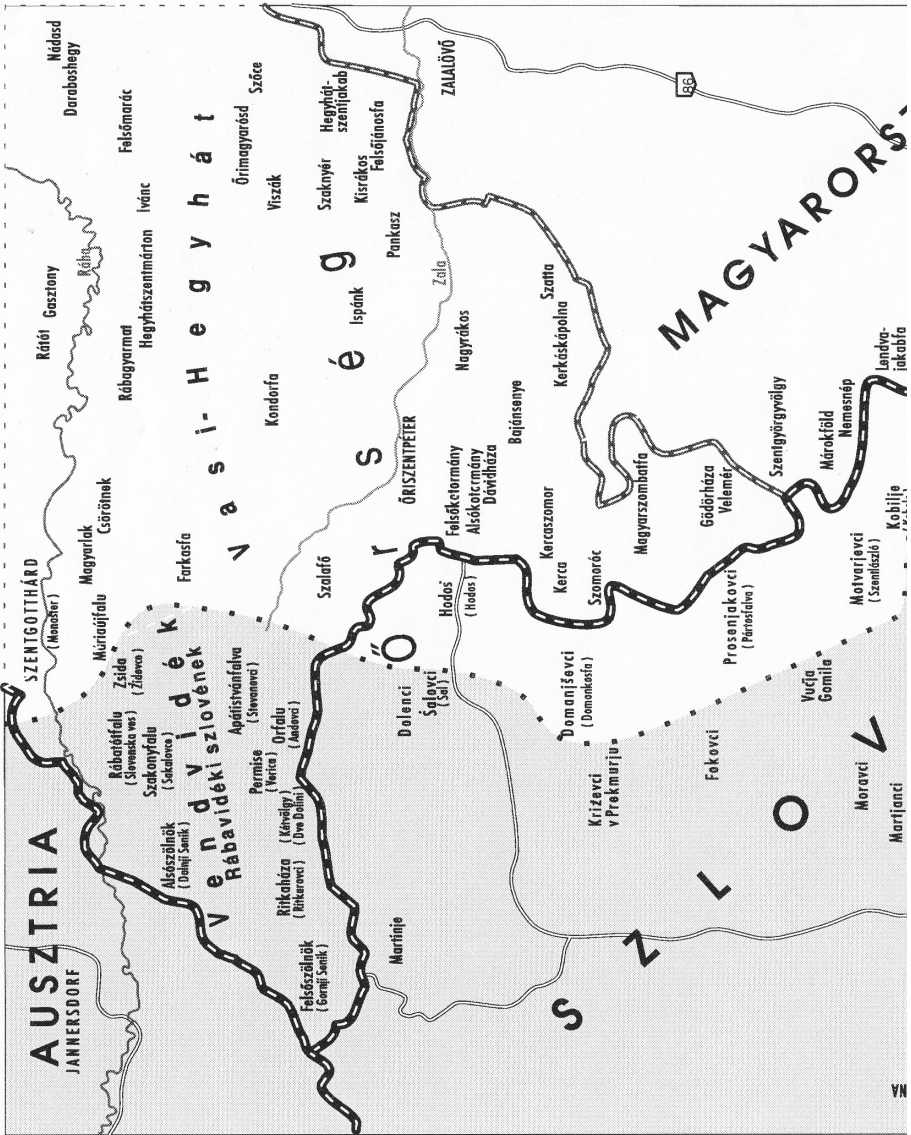
10.3. A térképről (10.1. ábra) az is leolvasható, hogy a magyar kisebbség által többségben lakott területek szervesen illeszkednek a szomszédos magyarországi földrajzi – településtörténeti – néprajzi, illetve nyelvjárási területekhez. Így északon a történelmi Őrség néhány falva, középen a népművészetéről is ismert Hetés, Délen pedig a Zalai-dombvidék, közelebbről Göcsej tájegysége húzódik át. Másik oldalról pedig a térség legészakibb részén, a magyar, a szlovén és az osztrák határ találkozásánál az ún. murántúli szlovéniai Goričko tájegység található. A szlovén néprajz és nyelvjárás-tan a régiót Porabje – Rábavidék néven említi, és az itt lakókat „rábavidéki szlovének” terminussal illeti.

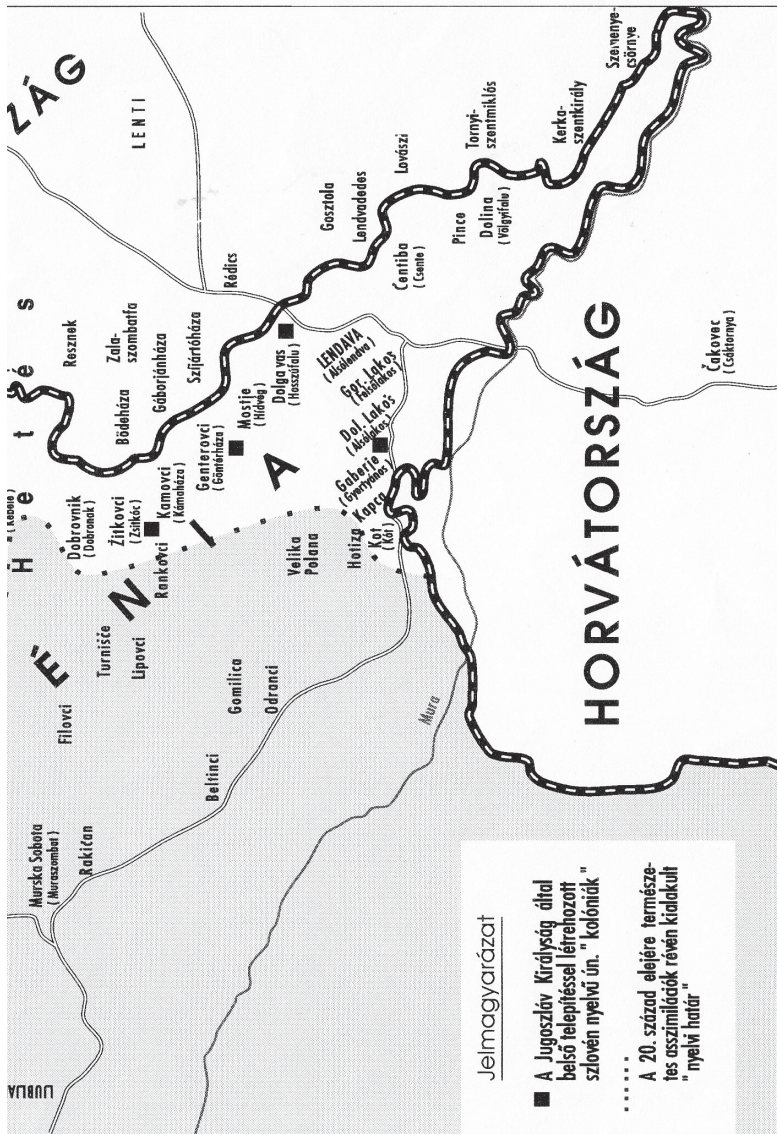
A megrajzolt nyelvi határvonal nagyjából a 20. század fordulójára már viszonylag élesen kialakult. Elég ritka volt a vegyes nyelvű település, a gyakorlott kétnyelvűség pedig népi vonatkozásban alig volt jellemző. A helyhez kötött mezőgazdálkodás nem nagyon igényelte azt (lásd Gráfik szerk. 1994). A nyelvi-kulturális másságot ugyan megtapasztalták a vásáros helyeken, a szomszéd faluban, ha mondjuk állatot vagy terményt vettek egy ottani gazdától, de ezen ritka alkalmak nem teremtettek igényt egy másik nyelvi kód elsajátítására. Ez főként a magyar etnikumra volt jellemző, mivel keleti irányban szervesen illeszkedett lakóterületük a vasi, zalai tömbmagyarsághoz. Kulturális-gazdasági központjaik is itt voltak (Körmend, Szombathely, Lenti, Zalaegerszeg stb.). A terület korábban leírt nyugati (nagyobb) részében a Muráig ugyanilyen módon összefüggőnek mondható szlovén egynyelvű közösség alakult ki, amelynek mind gazdasági, mind kulturális tekintetben inkább a vasi, zalai magyarság irányában alakultak ki kapcsolatai, és nem a nyelvi „testvéreik” felé, hiszen az országhatár bizonyos korlátokat szabott. Emiatt az ún. „murántúli szlovénség” (más forrásokban „vendek”) fejlődése nyelvi, kulturális, közösségi mentalitás szempontjából jelentősen eltér a mai Szlovénia más földrajzi egységeinek lakosságától, erős magyar hatást tükröz (vö. Novak 1985). A szlovénség itteni politikai-gazdasági központja Muraszombat (Murska Sobota) volt, mint járási székhely, és a 10 000 főt ma is csak kevéssel meghaladó lakosságával egyben a környék legnagyobb települése. Lakosságának jelentős része, főként a kisvárosi típusú értelmiség és a kereskedők, kétnyelvű volt.

10.4. A muravidéki lakosság nemzetiségre való tekintet nélkül a 19. század második felétől különösen a relatíve kevés termőföld miatti „túlnépesedéssel” küzdött. Ezért már az első amerikai kivándorlási hullám sokakat magával ragadott. Ki meggazdagodva akart visszatérni, ki csak az éhség elől menekült. Voltak, akiknek sikerült a hazatérés, másokat elsodort az új élet, ott teremtettek maguknak életteret, új hazát.

Különösen a dombvidéki (Goričko) szlovének, de a túlnépesedett más családok köréből is sokan vállaltak nyári idénymunkát (főként aratást) a keletebbi magyar gazdaságokban, uradalmakban, hogy családjuknak legalább a téli kenyérré válót megkeressék.

A területet ezenkívül jelentős migrációs hatások nem érték. A háborúk hadműveletei is csak kismértékben érintették őket, így a népi kultúra hagyományai is megőrződtek.

10.1. ábra.

A mai Ausztria, Szlovénia, Magyarország határvidéke. A térképet Vörös Ottó készítette az összevont bibliográfiában feltüntetett rétekek térképei és az 1997. évi helyszíni bejárás alapján.

11. Történelem

11.1. A fent leírt országrész a Magyar Királyság kialakulásakor az ún. „nyugati gyepű” részét alkotta, tehát az ország természetes védelmét szolgáltatta. Kisebb és nagyobb folyóinak és patakjainak völgye (Mura, Lendva-patak, Kerka, Kis-Kerka stb.) mocsaraival, a dombvidékek pedig mérsékelt övi őserdőkkel látták el ezt a szerepet. A korai időszakban ezért ez a terület gyéren lakott lehetett. Csupán az átjárók megfigyelésére telepített az uralkodó sajátos kiváltságokkal rendelkező öröket. Leghitelesebb dokumentumok erről a tényről a ma is Őrségnek nevezett régió kapcsán maradtak fenn a Zala és a Kerka mentéről. Ezek közül ma Őrihodos, Kapornak, Domonkosfa és Bükkalja van Szlovénia területén. Őslakosságuk feltehetően a honfoglaló magyarság valamely részét alkotta. A vidék teljes betelepítése bizonyára a gyepűvidék felszámolásához kapcsolható, amikor az ún. „nyugati veszély” megszűnt, és a gyepüket is betelepítették, földjüket lecsapolták, termővé tették. Ennek folytán a keletről terjeszkedő örök ivadékai mellé nyugatról a Német-római Birodalom keleti tartományaiából is szívesen fogadták a jövevényeket. Ezek jelentős részben szlávok voltak, kisebb részben bajorok. Az ő leszármazottaik a Muravidék, illetve a Murántúl mai lakói. Körükben a természetes nyelvi asszimiláción kívül, amely az abszolút nyelvi kisebbségeket a korábban említett módon beolvasztotta, más változás a hosszú évszázadok alatt nem volt (vö. Čepič, Zdenko, Dušan Nečak et al. 1979). Bizonyos nyelvi-nyelvjárási tények alapján következtethetünk arra, hogy a magyar nyelvűség már a korábbi időszakokban nyugatról keleti irányba visszaszorult. Feltehetően a lakosságban túlsúlyban volt vagy túlsúlyba került a szláv elem. Azonban, mint azt korábban említettük, a kétoldalú asszimiláció révén a nyelvi határ elég éles és markáns volt.

11.2. Korábban már utaltunk rá, hogy a szlovéniai magyar lakosság alapvetően három magyarországi néprajzi egység szerves részét alkotja, és kulturális, emberi-rokoni kapcsolatait a határon keresztül is igyekezett ápolni, amikor módja nyílt rá. A térképen (10.1. ábra) jól áttekinthető az őrségi, a hetési és a göcseji tájegységhez való viszony. Ezt a képet az első jugoszláv állam telepítéspolitikája némileg felbolygatta, de alapvetően megváltoztatni nem tudta. Az etnikumok közötti keveredés jelei csupán az utolsó egy-két évtizedben jelentkeznek, ez azonban inkább a gazdasági viszonyok (az ipar felé vándorlás) változásainak a következménye.

11.3. A terület etnikumai közötti kapcsolatot és viszonyt az határozta meg, hogy az akkori államon, de a kialakuló új hatalmon belül is egy termelési-gazdasági közösséget alkotott (ugyanaz volt a földesura a magyar parasztnak, mint a szlovénak). A kialakuló tőkés viszonyok között pedig egy termelési és piaci közösségben éltek. Etnikai súrlódásokra utaló ellentétek a szlovének és a magyarok között soha nem voltak. Ez alól az a rövid időszak jelent kivételt, amikor az ún. *kolóniák* kialakítása céljából végrehajtott földosztásból a magyar nincstelen paraszt kimaradt. „Kegyvesztett lett az új államban a magyar paraszt: még jogtalanságában is csorbát szenvedett, mert az eddigi sorstársa ellenséget látott benne, a hatalom pedig megalázásával akarta megnyerni a szlovén lakosságot. Bár a legsűrűbben lakott volt a magyar vidék, mégis telepéseket hoztak az uradalmak területére, mondván, hogy a magyaroknak nem jár föld. Nemzeti hovatarozásukról kellett lemondaniuk, hogy néhány hold földhöz jussanak” – írja Pivar Ella (1994: 128). Ismereteink szerint azonban az együttélés az ellentéteket feloldotta, a kolóniák népessége ma békében él a magyar őslakossággal. Ebben bizonyára az is segített, hogy a családok jelentős részének ma nem a föld a fő megélhetési forrása.

12. Gazdaság, kultúra, vallás, politika

12.1. Gazdaság

12.1.1. Szlovénia országrésze Jugoszlávia egész története során gazdaságilag a legfejlettebb egység volt. Jól működő ipara, kereskedelme a környezet átlagánál magasabb nemzeti jövedelmet, következésképpen lakosainak magasabb életszínvonalat biztosított. Ez a tény volt az egyik oka annak, hogy az első állam volt a szövetségben, amely deklarálta kiválását, önállóságát 1991-ben. Az egészen belül azonban a Muravidék jóval elmaradottabb volt. Ipara az ország többi részéhez képest csekély, bár mezőgazdasága az egész ország „élesztára”, mégis küszködött a munkanélküliséggel.

12.1.2. Gondjaikon az enyhített, amikor a titói vezetés lehetővé tette a nyugati irányú (Ausztria, Németország) munkaerőexportot. Mint ahogy korábban Amerikába, most ide is ebből az országrészből többen mentek el, tömegek, sokszor családok váltak vendégmunkássá. Az otthonnal azonban mindvégig megmaradt a kapcsolatuk, sőt megtakarított jövedelmüket hazahozták, itt helyezték bankba, vagy nyugati típusú és ízlésű befektetéseket csináltak, vagy éppen új otthont építettek maguknak úgy, hogy még az építőanyagot is külföldről vásárolták. Gyakori volt az olyan család, ahol a két fiatal aktív kereső ment csak el, a gyerekeket pedig itthon a nagyszülők nevelték. Ők a munkaszüneti napokat, hétvégéket gyakran töltötték itthon. Életmódjuk hasonlított az országban belüli ingázókéhoz.

A fent leírt lehetőségek ezen ország rész lakosságát is jobb anyagi helyzetbe hozták, általános fejlődését, felzárkózását segítették elő.

12.1.3. A szlovéniai magyarság az országrészen belül nem rendelkezett sohasem önálló gazdasági erővel, mivel alapvetően paraszti lakosság volt. A vendégmunkásság azonban néhány család részére már korábban lehetővé tette, hogy gazdaságát modernizálja, a földből is magasabb színvo-

nalon tudjon megélni. A rendszerváltás után a magyar kisebbség körében több olyan vállalkozás alakult, amely magyarországi kapcsolatokra épült. Egy-egy főleg műszaki értelmiségi nyelvtudását és rokon kapcsolatait felhasználva közös vállalkozásba fogott. Indult néhány sikeres üzlet a kereskedelemben is.

12.1.4. Az ország gazdaságpolitikájának ma nincsenek kisebbségi jellemzői. A vidék fentebb leírt jellemzői, agrár mivolta, mindkét etnikum életét egyaránt meghatározták. A területet ilyen politikai indíttatású hátrány a II. világháború után akkor érte, amikor Magyarország és Jugoszlávia viszonya az orosz politika indíttatására megromlott, a határokat szinte átjárhatatlanná tették hosszabb időre, a Körmend–Muraszombat vasútvonal szlovéniai szakaszát, majd a Rédics–Alsólendva vonalat is felszedték, ezzel lehetetlenné tették a keleti irányú forgalmat. Hátránya mindmáig érezhető (bár a közúti közlekedés fejlődése enyhítette), különösen Jugoszlávia felbomlása óta, ugyanis Szlovénia az egyetlen Magyarországgal szomszédos állam, amellyel nincs közvetlen vasúti összeköttetés, csak Horvátországon keresztül. Ez a tény a térség egészének hátrányt jelent. Megoldására ma mindkét állam részéről megvan a szándék.⁵

12.2. Kultúra

12.2.1. A kétnyelvű terület, mint erre már korábban is utaltunk, a mai Szlovénia keleti részének szlovén peremét alkotta, a szomszédos magyar lakosságú területekhez kötődött kulturálisan is, ezért a mai Szlovénián belül is sajátos nyelvjárási, néprajzi, művelődési egységet alkot. Korábban templomaiban, írásbeliségében, irodalmi (nem csak népköltészeti) alkotásaiban is használta sajátos tájnyelvét. E tényhez kapcsolódik az ún. *vendkérdés* vagy *vendvita*, melyet a tudományos körökkel egyetértésben, rájuk támaszkodva főként a politika gerjesztett. Ennek lényege abban állt, hogy a Jugoszlávián belüli szlovén politikai erők a keleti szlovén közösség sajátos etnikai megnevezéseként korábban használt *vend* terminust úgy értelmezték, mint e szlovén néptest megosztására, leszakítására tett törekvést, ezért – úgymond – az egység helyreállításának egyik külső jele is a néprajzi táj *Vendvidék* nevének eltörlése. Az I. világháború után az új országhatárok miatt e korábban egységes néprajzi csoport kettévált, és azóta a Szlovéniában levő cso-

portot a *prekmurci* ('murántúliak'), a Magyarországon maradt rész lakóit *porabski* ('rábavidékiek') megnevezéssel illetik.

Jugoszlávia, majd a Szlovén Köztársaság megalakulása a „murántúli szlovének” kulturális kötődését jelentősen megváltoztatta, mind gazdasági, mind kulturális orientációjuk elszakadt a magyarságtól (főként a II. világháború után), nyugati irányú, azaz természeténél fogva a szlovén tömb felé ható lett.

12.2.2. A Muravidék (Murántúl) általános művelődési képében sajátos helyet foglal el a korábban földrajzilag körülhatárolt és leírt ún. „kétnyelvű terület” (hivatalosan: nemzetiségileg vegyesen lakott terület), ahol a szlovéniai magyarság zöme él. Ahogy fentebb is utaltunk rá, e területen a korábbi századokban a tömeges migrációtól megkímélt, a természetes aszsimiláció folyamatos és lassú hatása folytán nyelvileg és műveltségében homogén falvak alakultak ki, szinte tisztán magyar lakossággal. A „tömbmagyarsághoz” való tartozás, a vele való folyamatos és természetes gazdasági-kulturális kapcsolat nem tett szükségessé számukra tömeges bilingvizmust. A szlovén nyelvet azok tanulták meg, akik a szomszéd falvakba kerültek állami hivatalnokként vagy kereskedőként, esetleg tanítóként. A többségnek a kétnyelvű közösségek nyelvi gyakorlatáról még tapasztalata sem volt. Korlátozott mértékben Muraszombatban, Alsólendván, a ma horvátországi Csáktornyán (Čakovec) találkozhattak vele. A nyelvi máságot ismerhették meg a szomszéd faluban (az ún. „nyelvhatár” másik oldalán), ha oda vetődtek például vásárookra, de a kétnyelvűséget, mint egy közösséget kiszolgáló sajátos eszközt, nem tapasztalhatták meg. Ez a helyzet kezdetben az új államba kerülésük után sem változott meg. Hiszen mint már utaltunk rá, a „királyi Jugoszlávia” erőszakos telepítéssel hozta létre a ma már valóban kétnyelvű területet a *kolóniák* révén.

Talán e fent leírt körülmények kaptak jelentős szerepet abban, hogy ez a kis határ menti magyarság olyan nehezen szembesült az egynyelvűség mint egyetlen kommunikációs lehetőség megszűnésével, ezért alakult ki „kommunikációs válsága”, amelynek során feladta korábbi egytannyelvű (anyanyelvű) iskoláit, amelyekben főként a gyakorlat, a módszertani felkészültség hiánya és az alapfokú iskolában megvalósítható idegen nyelvi oktatás kidolgozatlansága miatt a környezet, most már az állam többségi népe nyelvének szükséges fokú elsajátítása valóban nem volt biztosítható. Az a regionális kultúra azonban, amely a korábban egységes magyar lakóterület

e részén mint Őrség, Hetés stb. jött létre, a természetes családi közvetítéssel, azaz apáról fiúra szállva tovább élt. Mellette főként állami (iskolai) közvetítéssel felerősödött és meghatározó lett a szlovén művelődési hatás.

Az új kulturális hatás fölerősödését az is elősegítette, hogy a korábban leírt lelki és iskolaszervezeti problémák mellett a második világháború után létrejött „új Jugoszláviában” új helyzet is állt elő. A gazdasági és politikai változások nem hagyták érintetlenül a korábban főként földművelő magyarság falvait sem. A szomszédos magyarországi településekkel végképp megszakadt a kapcsolat. Az iparosodás következtében kissé felerősödő migráció, a közeli iparterületekre való ingázás erősebb igényt támasztott az „államszervező nép” nyelvének elsajátítására. E változásokat a negyvenes évektől tetézte az a nemzetközi politikai tény, hogy a magyar és az ún. „titói” jugoszláv állam között megromlott a viszony, ennek következtében az ún. „kétnyelvű területen” erősen csökkent a magyar nyelv presztízse, így a szülők az egynyelvű magyar iskola helyett tömegesen kezdték az egynyelvű szlovén iskolába íratni a gyerekeiket. Ezzel a ténnyel gyökeresen megváltozott az eddigi helyzet. A lakossághoz képest is kisszámú magyar értelmiségnek az a része, amely vállalta a megmaradásért való belső (elsősorban nem politikai) küzdelmet, úgy gondolta, hogy ki kell dolgozni egy olyan kétnyelvű oktatási modellt, amely megállítja ezt a folyamatot, különben rövid időn belül tömegessé válik az asszimiláció. Ezzel a magyar kultúrát szolgáló intézményrendszer alapján, az iskolarendszerben gyökeres változás történt.

12.2.3. Az iskolarendszer megváltoztatásának az volt a lényege, hogy az elnéptelenedés miatt elvesztett anyanyelvű iskola helyett a kijelölt „kétnyelvű területen” az együtt élő szlovénység gyermekeinek részvételével közösen szervezett ún. „kétnyelvű iskolát” (*dvojezična šola*) hoztak létre. Ebből következik, hogy a területen korábban szervezett szlovén tannyelvű iskolák sem maradtak meg. Politikailag alapot biztosított hozzá a „titói”-nak mondott nemzetiségpolitika, amely „a jugoszláviai népek és nemzetiségek testvéri együttélését” hirdette. A kétnyelvűség és az erre épülő iskoláztatás politikai elveit a Jugoszláv Kommunista Szövetsége Központi Bizottságának 1959-es határozataiban fogalmazták meg, majd a gyorsan kiépülő rendszernek az 1963. évi alkotmány megteremtette a törvényi alapjait is. A gyakorlatból fakadó tapasztalatok alapján 1972-ben hozták meg azt a törvényt, amely gyakorlatilag máig meghatározza az azóta is folyamatosan

működő rendszer általános elveit és gyakorlatát. Eszerint a kétnyelvű iskoláztatás alapelvei a következők: „a magyar nemzetiség egyenjogú fejlődése alapjainak biztosítása; a nemzetiségi hovatartozás tudatának fejlesztése; az anyanemzet kultúrájának, történelmének és földrajzának megismerése; a magyar és szlovén nemzetiség alkotó együttélésének elmélyítése; a kétnyelvűség fejlesztése a nemzetiségileg vegyes területeken; valamint olyan viszonyok megteremtése, amelyekben a nemzetiség a szomszédos Magyarországgal való baráti viszonyok elmélyítésének elemét képezi” (Szekely 1983: 55).

Mivel az a fajta kétnyelvű oktatási modell, amelyet a szlovéniai magyarság kidolgozott, egyedülállónak számít, nem tűnik haszontalannak, hogy néhány elméleti és megvalósítási részletét leírjuk. A szervezők abból indultak ki, hogy mivel ezeket az iskolákat a törvényesen kialakított és körülhatárolt ún. „kétnyelvű terület” minden iskolaköteles gyermekének látogatnia kell, tanulmányaik befejezéséig a tanulók a mindennapi élet minden szintjén egyaránt jól használják mind a magyar, mind a szlovén nyelvet. Az adott korban (az 1950-es–60-as évek fordulóján és néhány évvel később) az oktatás szervezőinek még nem állt rendelkezésére olyan modell, amit az ő körülményeikre alkalmazhattak volna, és megfelelő nemzetközi tudományos kapcsolataik sem voltak, a világban való körültekintés nélkül önállóan dolgozták ki oktatási rendszerüket. Bár politikai tapasztalataink szerint, ha lett volna is ilyen, akkor, amikor Jugoszlávia az ún. „el nem kötelezett országok” ENSZ-beli mozgalmának „motorja” volt, és mind a szovjetek irányította tömbtől, mind a nyugati tőkés államok tömbjétől megfelelő távolságot is akartak tartani a főként gazdasági kapcsolatok mellett, bizonyára e tekintetben is igyekeztek volna önálló modellt létrehozni.

Az oktatásforma tervezését a muraszombati iskolafelügyelőség (*Zavod za šolstvo*) szakmai irányítása és főként felügyelete mellett dolgozták ki. Először is arra keresték a választ: 1. mely életkortól kezdődjön az oktatás?, 2. hogyan szerveződjön a tanulócsoporthoz?, 3. milyen legyen az elvárt nyelvi-nyelvhasználati arány az oktatási folyamatban a két nyelv között?

Az első kérdés tekintetében úgy látták, hogy a gyerekeket már az óvodai program keretében a 3–6 éves kornak megfelelő nyelvi szinten a kétnyelvűségben kell nevelni. Így minden csoportban két óvónő (egy szlovén és egy magyar anyanyelvű) alkalmazását látták szükségesnek.

A tanulócsoporthoz szervezésében úgy látták jónak, hogy egy csoportban folyjon a munka a kezdetektől fogva. Ennek során elvileg a pedagógus

a gyerekek nyelvválasztását nem befolyásolja. Feltételezték, hogy az így kialakított csoportokban a kommunikáció minden pillanatában jelen van a spontán kétnyelvűség, és az megfelelő kompetenciát biztosít mindegyik beszélőnek.

A harmadik kérdés ugyan módszertaninak látszik, azonban a végeredmény, a felnőttkori aktív nyelvhasználat szempontjából döntő jelentőségű lehet. A felügyelő hatóság azt tartotta kívánatosnak, ha az óra oktatási folyamatában (bár a kódváltás lehetősége mindig fennáll) a nyelvhasználati arány 80 : 20%, de legalább 70 : 30% a többségi nyelv javára. A gyakorlatban ezt úgy szándékoztak megvalósítani, hogy a felelet a gyerek választása szerint bármelyik nyelven történhetett, de az új ismeret órai feldolgozása a tárgyak zömében a többségi, a részösszefoglalások és az összefoglalások, amelyeken meg kellett ismerni a másik nyelv terminológiáját is, a kisebbségi nyelven történtek. Az alsó osztályokban a kisebbségi anyanyelvűség nagyobb arányú volt, később, az 5–8. osztályban fokozatosan csökkent.

Az utóbbi időben (bár hiteles tudományos felmérések nem készültek) több szakember felfigyelt arra, hogy az ilyen módszerű oktatásban részt vevők nyelvi képességei nem kielégítőek, ezért némileg megreformálták a programot, főként módszertani szempontból. Ennek értelmében ma⁶ nyilatkozni kell a szülőknek, milyen „első nyelvű” (magyar vagy szlovén) osztályba kívánják adni a gyermeket. Itt az oktatás főként kezdetben az első (anya-?)⁷ nyelv dominanciája mellett folyik. Szóbeli információból tudjuk, e változtatás általános jótékony hatását csökkenti a magyar szülőknek az a tájékozatlanságból fakadó magatartása, hogy gyermeküket – azzal a „jó szándékkal”, hogy tanuljanak meg jobban szlovénul – nem az addigi „első nyelvük” szerint íratják be. Így számukra eleve nyelvileg hátrányos helyzetet teremtenek.

Összességében a korábban leírt törekvések értékeléseként ma már elmondhatjuk, hogy – bár azt tartjuk igaznak: az anyanyelvű oktatásnak nincs alternatívája – az adott körülmények között az új iskolarendszer megszervezése az asszimiláció lelassulását eredményezte. Politikai hatásként pedig az együttélés során felmerülő ellentéteket csökkentette azzal is, hogy a közös iskolában mindkét népcsoport tagjai nyelvismeretüknél fogva is több ismeretet szereztek a másokról. Mégis e rendszer egy nagyon kis létszámú közösség számára nyújt valamilyen megoldást vagy kísérletet a fennmaradásra, ezért nem lehet követendő példa más etnikai vagy nyelvi csoportok számára. Talán e rendszer hiányosságának is betudható az az is-

kolai végzettségben megmutatkozó különbség a magyar anyanyelvűek hátrányára, amelyet az 1970-es évek elején a ljubljanoi Földrajztudományi Intézet reprezentatív vizsgálata tárt fel. E szerint míg e régióban a szlovének körében a lakosság 41,6%-ának, addig a magyarok esetében az 57,6%-ának nem volt meg a 8 osztályos végzettsége. A teljes általános iskolai végzettséget a szlovének 47,6, a magyarok 37%-a szerezte meg. Középiskolát a szlovének 9,8, a magyarok 6,1%-a végzett. Felsőfokú diplomát pedig 1,1, illetve 0,3% arányban szereztek csupán. Bár a murántúli szlovén iskoláztatási arányok is mélyen az országos átlag alatt vannak, a magyar kisebbség hátrányos helyzete még ehhez képest is szembeötlő. (Az adatokat Székely [1992: 105] idézi.)

A kultúra más területeit tekintve az intézményi ellátottság jónak mondható. Országosan akadémiai kutatóintézet foglalkozik a kisebbségekre vonatkozó tudományos kutatásokkal, elemzésekkel. A Maribori Egyetem Pedagógiai Kara programszerűen képez tanítókat, tanárokat a kétnyelvű iskolák számára. A nem magyar szakosok magyar nyelvi képzését mintegy 30 éve magyarországi lektor látja el. 1981 óta Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék is működik az intézményben. A törvény szerint a kétnyelvűségnek érvényesülnie kell az élet minden területén. A magyar nyelvi lektorátus valójában a muravidéki értelmiség kétnyelvűsége céljait hivatott kiszolgálni, ezért a Pedagógiai Kar hallgatóin kívül látogatják a lektori órákat jogászok, közgazdászok, mérnököknek készülő hallgatók is. Így a lektori órákon évente 30–30 diák tanul. A magyar szakon évenkénti átlagban 3–4 fiatal nyer felvételt, ennél persze kevesebben végeznek, hiszen az ilyen képzettségű szakemberre is kicsi az igény. Az itt végzett hallgatók közül kerülnek ki a magyar nyelvű sajtó munkatársai is.

A magyar közösség könyvellátása sokrétű. Muraszombatban a „Pomurska založba” rendszeresen jelentet meg magyar nyelvű könyveket. Kiadói repertoárjában szerepelnek tudományos, ismeretterjesztő (főként nyelvművelő) művek, a szlovén irodalom magyar fordításban és fordítva, a szlovéniai magyar szerzők művei (esszék, novellák, verseskötetek stb.) és tankönyvek is. Korlátokat inkább a kis példányszám miatt az anyagi lehetőségek szabnak. Gyakorlatilag minden kiadvány állami vagy egyéb támogatásra szorul. Ugyanez a helyzet a sajtó terén is. A magyarországi sajtótermékekhez ugyan korlátlanul hozzájuthatnak a határ közelsége miatt, de saját érdekű sajtótermékük csupán egy önálló szerkesztőséggel működő hetilap, a *Népújság*. Újabban *Muratáj* címen irodalmi értékű periodikája is

megjelenik. Elektronikus fajtájuk is van, önálló rádiós és televíziós szerkesztőséggel. Ezenkívül a magyarországi rádiók és televíziók minden csatornáját tudják fogni.

A könyvtári hálózat jó. A lendvai Népkönyvtár mintegy 20 000 kötet magyar nyelvű könyvet tart, állománya főként magyarországi közvetítéssel és adományok révén állandóan bővül. Talán modernebb szakkönyvtári állománnyal lehetne még hasznosabbá tenni. Fontos és nagy értékű Múraszombatban a Területi és Tanulmányi Könyvtár magyar anyaga, amely példányszámban is megközelíti a lendvait. A falvakban is vannak néhány ezer kötetes fiókkönyvtárak és iskolai könyvtárak.

A kulturális tevékenység egyéb területein egyesületi formában dolgoznak. Működésüket az állam támogatja. Ezek keretében színjátszó csoportok, táncszereplők, énekkarok, zenekarok működnek, de vannak szervezett amatőrfilmek, bélyeggyűjtők, bábjátékosok is. Magasabb művészi értékű programokat (például hivatásos színházi előadásokat) Magyarországról hívtak vendégekké szerveznek. Lendvától fél órai utazásra működik a legközelebbi állandó magyar színház Zalaegerszegen. Ide eljutni nem jelent nehézséget annak, aki akarja. Alkalmanként még Budapestre is szerveznek közös színházi kirándulást. Lendván a kétnyelvű kultúrkörhöz kapcsolódóan képzőművészeti alkotóműhely van, jelentős hagyományokkal. Például innen származott egyebek között Zala György, a budapesti Hősök tere szobrainak neves alkotója, de a mai és közelmúltbeli szlovéniai festők között jó neve van idősebb és ifjabb Pandur Lajcsinak, a Király házaspárnak és másoknak is.

12.3. Vallás

12.3.1. Szlovénia lakossága vallási szempontból eléggé egységes, alapvetően római katolikus. A Murántól e tekintetben is különbözik a többségtől. Itt megtalálható minden olyan felekezet, amely a történelmi múltban Magyarország nyugati részén szerveződött. Az itt élő szlovének általában katolikusok, de mintegy 20 ezer főre tehető evangélikus közösség is van 5-6 gyülekezettel. A magyarság őrségi része zömében protestáns, református vagy evangélikus. A déli, korábban Zala megyéhez tartozó része zömmel római katolikus, de Lendván is van evangélikus gyülekezet. Vallási tekintetben csak a reformátusok etnikai hovatartozása jellemző, ők tipikusan magyarok.

12.3.2. Ismereteink szerint az egyházpolitikai döntésekben nemzetiségi-nyelvi szempontok nem játszottak szerepet. A vidék papjai, ha más nemzetiségűek voltak is, tudtak magyarul. Persze azt is meg kell jegyeznünk, hogy Jugoszláviában az egyházaknak nagyon szűk mozgásteret biztosítottak. (Még karácsony napja is munkanap volt!)

12.3.3 A magyar nyelv fennmaradásában már csak a gyülekezetek lélekszáma és a papok száma miatt sem játszhattak szerepet az egyházak. Jugoszláviában az iskolák államosítása után magyar tannyelvű egyházi iskolák nem működtek, és ma (értsd: 1996-ban, *a szerk. megj.*) sincsenek.

12.4. Politika

12.4.1. Az ún. „szlovéniai magyarság” kisebbségi sorsba kerülésének elvi dátumaként 1918. december 1-jét tekinthetjük, amikor Sándor régensherceg Belgrádban bejelenti a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megalakulását, bár ebben az időszakban főleg a szerb hadseregre támaszkodó új hatalom sem a Muraközre, sem a Muravidékre nem tudta kiterjeszteni fennhatóságát. Így a volt nyugat-zalai és nyugat-vasi magyarság számára a kisebbségi lét valójában a békeszerződés aláírásával kezdődött jogilag, „de facto” azonban a megszállás 1919. augusztus 12-én valósult meg. Hogy a királyság területének e részén pontosan hány magyar élt a hatalomváltás után, nem tudjuk, mert a különböző források adatai eléggé különbözőek, de jelentős volt a politikai okú migráció is. 1910-ben 20 737, a lakosság 23%-a, 1921-ben 14 065 (azaz 17,7%), 1931-ben 15 050, 1941-ben 16 510, ekkor a lakosság 20,1%-a.

1929. október 3-ától az állam neve Jugoszláv Királyság, majd a második világháborús felbomlás után 1945. november 29-től Jugoszláv Népköztársaság, majd 1963-tól Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság az állam széthullásáig, illetve Szlovénia 1991-ben történt kiválásáig. Azóta Szlovén Köztársaság.

12.4.2. A Királyság fennállása idején államilag irányított kisebbségpolitikáról nem beszélhetünk, hiszen a tudatosan szervezett elnyomást és asszimilációs politikát nyilván nem nevezhetjük annak. A gazdasági háttérbe szorítást mutatja például a mezőgazdasági miniszternek a földhöz juttatás-

ról intézkedő rendelete 1921–22-ből, melynek alapján „idegen” nemzetiségű lakos termőföldre nem tarthat igényt. Ekkor telepítettek a magyar falvak közé a volt Esterházy-birtokokra 278 szlovén családot a tenger mellékéről.

A hatalommal szemben a magyar közösség önszerveződés révén sem tudta megvédeni magát. A 20-as években nem alakult kisebbségi érdekeket képviselő mozgalom vagy politikai párt, az 1929-es szélsőjobb fordulat után pedig erre lehetőség sem lett volna. A 30-as években a magyar tanítókat elbocsátották, helyükre idegeneket hoztak, gyakran akaratok ellenére, büntetésből. A kis falvakban, ahol a teljes lélekszám is csupán néhány száz volt, gazdasági okokra hivatkozva előírták a 30 fős osztálylétszámot. Ezt a követelményt a magyarság általában nem tudta teljesíteni.

A kultúra egyéb területei sem voltak jobb helyzetben. 1925-ben betiltották az ellenállást nyíltan is felvállaló *Szabadság* című lapot, majd minden magyar nyelvű sajtóterméket. Ez a helyzet megmaradt egészen 1941-ig, amikor rövid időre a Muravidéket újra Magyarországhoz csatolták.

Az újabb hatalomváltást követően 1949-ig valójában tudomást sem vettek a kisebbségek nemzeti művelődési igényeiről, az új hatalom képviselői az ún. megtorlással voltak elfoglalva. Ekkor kezdődött el központi, állami kezdeményezésre a Magyar Közművelődési Bizottság szervezése. Az 1950-ben megtartott alsólendvai kisebbségi konferencián elfogadták ennek ügyviteli szabályzatát, amely nem annyira a kisebbség érdekeit, mint inkább a hatalom elvárásait fogalmazta meg. Az évtized végéig különösebb eredményről nem is tudunk.

12.4.3. Új szakaszt jelentett a kisebbségpolitikában a Jugoszláv Kommunista Szövetsége Központi Bizottsága Végrehajtó Tanácsának az 1959-es gyűlését követő időszak, amikor újra felvetődött a kisebbségek ügye, és határozatot hoztak arról, hogy a „nemzetiségileg vegyesen” lakott területeken a Szocialista Szövetségen (akkori magyarországi fogalommal Hazafias Népfronton) belül nemzetiségi bizottságokat hozzanak létre. Valójában innen datálhatjuk a hivatalos szlovén nemzetiségpolitika kezdetét. Az integrálás megvalósítására köztársasági szintű nemzetiségi bizottságot hoztak létre, melynek nagyjából arányosan szlovén, magyar és olasz tagjai voltak. A bizottságon keresztül a politika meghirdette a nyelvi egyenjogúságot, az érintett területeken a kétnyelvű ügykezelést, az anyanyelvi tájékoztatást és az „anyanemzettel” való kapcsolattartás jogát. 1962-től megjelentek a kétnyelvű hivatali és helységnévtáblák, határátkelőket nyitottak Magyaror-

szág felé. A bizottság aktívan részt vett a Szlovén Szocialista Köztársaság 1974-ben elfogadott alkotmányának kidolgozásában. A korábbi jugoszláv alkotmánytól eltérően ez a dokumentum Szlovéniát mint államot már a bevezetőjében úgy határozza meg, mint a szlovén nép és a vele együtt élő magyar és olasz nemzeti kisebbség demokratikus közösségét, majd a 250. és a 251. szakasza részletesen leírja a két nemzetiség külön jogait. Többek között törvénybe iktatja a nyelvi egyenjogúságot (!), a nemzeti szimbólumok szabad használatát, az ún. „anyaországgal” való kapcsolatok kiépítésének lehetőségét, kötelezettséget vállal a nemzetiségi oktatás, a sajtó és más tájékoztatási eszközök, az anyanyelvű művelődési tevékenység kiépítésére, illetve fejlesztésére. Rendelkezik arról is, hogy a nevezett nemzetiségek lakóterületükön *művelődési és kulturális érdekközösségeket* alapíthatnak. Az alkotmány szellemében ezek az érdekközösségek döntési (esetleg vétő!) joggal rendelkeznek az őket érintő kulturális, oktatási, tájékoztatási, sajtóval kapcsolatos kérdésekben, sőt a Magyarországgal való kapcsolatok kiépítésének területén is.

12.4.4. A szlovéniai magyar kisebbségnek már lélekszámánál fogva sem lehetett saját érdekét megjelenítő, az országos politikára is hatást gyakorló önálló politikai pártja. Bizonyos időszakokban (például az 1920-as években) némely szlovén párt deklarálta a magyarság támogatását és képviselétét, a választások után azonban meg is feledkeztek róla. Az egyetlen életképesnek bizonyuló szervezeti forma a korábban leírt Magyar Nemzetiségi Művelődési, Oktatásügyi Öngazgatási Érdekközösség, amelynek nincsenek bejegyzett tagjai, ugyanis például idetartozik minden állampolgár, aki a népszámláláskor magyarnak vallja magát. Vezetőit elvileg az országgyűlési választásokhoz hasonlóan választják meg. Az 1990 utáni fordulat első demokratikus választásán három magyar képviselő került be a ljubljanai parlamentbe. Azóta a szlovén országgyűlésben törvény biztosítja, hogy a magyar nemzeti közösség egy képviselőt delegálhat alanyi jogon.

12.5. Az érintkező nyelvek és beszélők nyelvpolitikai helyzete

12.5.1. A szlovéniai magyarságot érintő nyelvpolitikai határozatok között két olyan van, amivel itt érdemes foglalkozni. A Királyság első, 1921-es alkotmánya bizonyára a békeszerződésben foglalt anyanyelv-használati jog

miatt rendelkezik a *más törzshöz és nyelvhez tartozó kisebbségek* anyanyelvi oktatásáról. A hivatalos nyelvhasználatban, az államigazgatásban azonban ezt a jogot nem érvényesítették. Az államigazgatás nyelve minden szinten a szerb volt. A szlovéniai magyarság nyelvi jogait a korábban már jellemzett 1974-es alkotmány fogalmazza írásba először. A népcsoport ma⁸ is ezeket a jogokat élvezi. A viták főként a tényleges megvalósulásról szólnak.

12.5.2. 1921 után egy-két évig a magyar iskolák a régi módon működtek tovább, ugyanis a megszerveződő új tanügyi irányítás figyelmét lekötötte a muravidéki szlovén nyelvhasználat, illetve oktatási nyelvváltozat problémája, amit az a tény vetett föl, hogy ez a nyelvjárás (akkori szóhasználat szerint: *vend*) oly mértékben különbözött a többi szlovén tájnyelvtől, illetve az „irodalmi” nyelvtől, hogy megértési problémákat okozott. Ráadásul ennek a nyelvváltozatnak volt irodalmi írásbelisége, és ezt használták a templomokban is. (Bővebben lásd Bence 1994: 40–41.) Az Oktatásügyi Főtanácsos később ún. *magyar tagozat*-ként működtette a volt magyar iskolákat. Aztán elkezdődött a számokkal való játék. Az 1925. június 18-án kelt iskolaügyi törvény egy tagozat megnyitásához minimum 30 fős tanulólétszámot írt elő, később az összevont évfolyamok részére pedig 70-est. Ezt a követelményt a kis lélekszámú magyar falvak egy része nem tudta teljesíteni. A megszűnő magyar tagozatok tanulóit automatikusan a szlovén osztályokba sorolták be. Volt olyan szlovén tanulócsoporthoz, ahol többségben voltak a magyar gyerekek.

A fentieknél is súlyosabb következményekkel járt a Jugoszláv Királyság megalakulása utáni (1929) első népszámlálás. Ekkor ugyanis hivatalosan lehetővé tették, hogy valaki magát jugoszláv nemzetiségűnek (!) vallja. A szegényebb magyarok tömegesen éltek e lehetőséggel, mivel korábban pont magyarságuk miatt zárták ki őket a földosztásból. Lelkileg a jugoszlávtságot éppen kitaláltsága miatt csak úgy értelmezték mint állampolgárságot, és nem érezték magukat nemzetmegtagadónak. Ám az állami diktatúra már a következő tanévtől megkövetelte, hogy az ún. *jugoszláv* szülők ne magyar tagozatra írássák gyerekeiket.

A 12.1. táblázat jól mutatja a körmönfont intézkedés tragikus hatását.

12.1. táblázat

Magyar iskolások és tagozatok száma a Muravidéken 1925 és 1941 között

(Forrás: Bence 1996: 40–44.)

	1925/26	1930/31	1935/36	1940/41
A magyar nemzetiségű tanulók létszáma	1365	415	189	37
A magyar tagozatok száma	30	6	4	1

Az 1930-as évek végén főként a vajdasági magyarok kezdeményezésének hatására a Muravidéken is igényelték a nemzetiségi iskolák visszaállítását. A szülőknek anyakönyvi kivonatot és az utolsó tanév bizonyítványát kellett csatolniuk kérvényükhöz. A hivatalos válasz az volt, hogy mivel nincs bizonyíték a tanulók nemzeti hovatartozására, nincs lehetőség sem a magyar iskolák újraindítására. A bizonyítványon és az anyakönyvi kivonaton ugyanis nem volt rovata a nemzetiség feltüntetésének.

12.6. A muravidéki magyarok kötődései

Vizsgálatunkban a muravidéki magyarok területi és nemzeti kötődéséről két kérdéssel tudakozódtunk. A területi kötődés vizsgálatához adatközlőink egy ötfokú skálán válaszoltak arra a kérdésre, hogy „Mennyire kötődik Ön az alábbi helyekhez?” (Az 1-es válasz jelentése: egyáltalán nem kötődöm hozzá, az 5-ösé: nagyon erősen kötődöm hozzá.) A 12.2. táblázat mutatja az eredményeket.

12.2. táblázat

A muravidéki magyarok területi kötődései (Terepadatok 1996)

	1		2		3		4		5	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Saját településéhez (N = 65)	3	4,6	1	1,5	5	7,7	9	13,8	47	72,3
Muravidékhez (N = 65)	3	4,6	1	1,5	4	6,2	15	23,1	42	64,6
Magyarországhoz (N = 53)	30	56,6	8	15,1	12	22,6	0	0	3	5,7
Szlovéniához (N = 57)	2	3,5	9	15,8	20	35,1	16	28,1	10	17,5
Az 1991 előtti Jugoszláviához (N = 61)	1	1,5	2	1,5	10	14,9	22	32,8	27	40,3
Európához (N = 50)	0	0	7	14	21	42	13	26	9	18

(A százalékok mindig az érvényes választ adók százalékai.) Jól látszik, hogy 1996-ban adatközlőink legerősebben saját településükhöz és a Muravidékhez kötődtek. Az 1991 előtti Jugoszláviához jobban kötődtek, mint Szlovéniához, s több mint felük Magyarországhoz egyáltalán nem kötődött. Az RSS-vizsgálatban tanulmányozott összes kisebbség területi kötődéséről Göncz (1999a: 82) azt állapította meg, hogy „A Magyarországhoz való kötődés a vajdaságiaknál csupán a muravidékiektől (1,83) erősebb, viszont jelentősen gyengébb, mint a felvidékieknél (3,85), a kárpátaljaiaknál (3,83), az erdélyieknél (3,49) és az ausztriaiaknál (3,88)”. (A vajdaságiak Magyarországhoz kötődésének átlaga: 2,70.) Göncz (1999a: 81) beszámolt még arról is, hogy az 1991 előtti Jugoszláviához a vajdaságiak kötődésénél (3,89) erősebb volt a muravidékieké (4,20).

A nemzeti kötődést a következő kérdéssel vizsgáltuk: „Mennyire érzi Ön magát [1 = egyáltalán nem; 5 = nagyon erősen] a) a szlovéniai magyar közösséghez tartozónak, b) a magyar nemzethez tartozónak?” A válaszokat a 12.3. táblázat mutatja.

12.3. táblázat

A muravidéki magyarok nemzeti kötődése (Terepadatok 1996)

	1		2		3		4		5	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
A szlovéniai magyar közösséghez (N = 60)	2	3,3	1	1,7	5	7,5	13	19,4	39	65
A magyar nemzethez (N = 52)	2	3,8	1	1,9	7	13,5	14	26,9	28	53,8

A nemzeti kötődésre adott válaszok azt mutatják, hogy válaszadóink nagyjából azonos mértékben érezték magukat a szlovéniai magyarokhoz és a magyar nemzethez tartozónak. A területi és a nemzeti kötődés közti különbség valamelyest emlékeztet a kárpátaljai eredményekre, ezekről Csernicskó (1998: 136) a következőt írta: „a magyar nemzethez tartozás tudata erős [...], de ez az érzés nem feltétlenül jár együtt a Magyarországhoz mint államhoz való szoros kötődéssel”. Az összes vizsgált kisebbségnek a magyar nemzethez való kötődéséről Göncz (1999a: 82) a következőket állapította meg: „régiónk szerint a rangsor a következő: Erdély: 4,64; Kárpát-

alja: 4,62; Felvidék: 4,48; Ausztria: 4,32; Muravidék: 4,25; Vajdaság: 4,16. A vajdaságiak jelentősen gyengébben kötődnek a magyar nemzethez az erdélyiekénél ($\chi^2 = 21,52$, $df = 4$, $p < 0,00$) és a kárpátaljaiaknál ($\chi^2 = 16,28$, $df = 4$, $p < 0,01$), a többi régióhoz képest a különbségek nem jelentősek, és a muravidékiek és ausztriaiak eredményeihez a leghasonlóbbak.”

13. A nyelvi változók

Az RSS-vizsgálatban – amint az közismert többek közt Cserniczkó (1998), Göncz (1999a), Lanstyák (2000) és Kontra–Péntek–Szilágyi (2010–2011) munkáiból – a különféle nyelvhasználati jelenségeket főképp kéttagú, esetenként négytagú nyelvi változókkal vizsgáltuk. Egy-egy változó változatai ugyanazt a jelentést fejezik ki, de szociolingvisztikailag nem egyenrangú módon. Az egyik változat a presztízsváltozat (vagy a standard[abb], formális, kevésbé idegenszerű változat), a másik a nem-standard (vagy nyelvjárási, informális, idegenszerű) változat. A fő kérdésünk az, hogy a muravidéki változatok mennyire használatosak Magyarországon, és megfordítva: a magyarországi változatok mennyire használatosak a Muravidéken. Másként (bár kissé leegyszerűsítve) fogalmazva: mik s milyenek a nyelvi kontaktushatások a muravidéki magyarban, ha összevetjük a magyarországi magyarral?

Az általunk használt nyelvi feladatok (= nyelvi változópéldányok) különféle nyelvi változók realizációi, ezeket a változókat Lanstyák és Szabó Mihály (1997) a következő fő típusokba rendezi: a) *egyetemes magyar változók*, ezek a Muravidéken is és az egész magyar nyelvterületen változók, például az inessivusi (bVn) változó (*házban van ~ házba van*), b) *egyetemes kontaktusváltozók*, ezek Magyarország határain belül és kívül egyaránt változók, de egyik változatuknak van párhuzama a kontaktusnyelvben, ezért a kontaktus a kisebbségi magyarban e változat gyakoriságát növelheti (például *fáj a lába ~ fájnak a lábai*), c) *analóg kontaktusváltozók*, ezek formailag Magyarországon is megtalálhatók, de a határon túl a magyarországi standard jelentésük mellett a kontaktusnyelv indukálta jelentésük is van (például a *megy valaki után* a magyarországi jelentése mellett Szlovákiában azt is jelentheti, hogy 'megy valakihez valamilyen célból', a szlovák *íť'za niekým* szerkezet hatására), és (d) a *kontaktushelyzetben változók* kontaktusváltozatainak nincs semmilyen magyarországi változatuk, ezek önálló határon túli fejlemények, például Szlovákiában a

magyarországi kifejezéstől (*a szoba kulcsa*) eltérően sokan azt mondják, hogy *kulcs a szobától*.

A különféle nyelvi változópéldányokat ötféle feladattal vizsgáltuk:

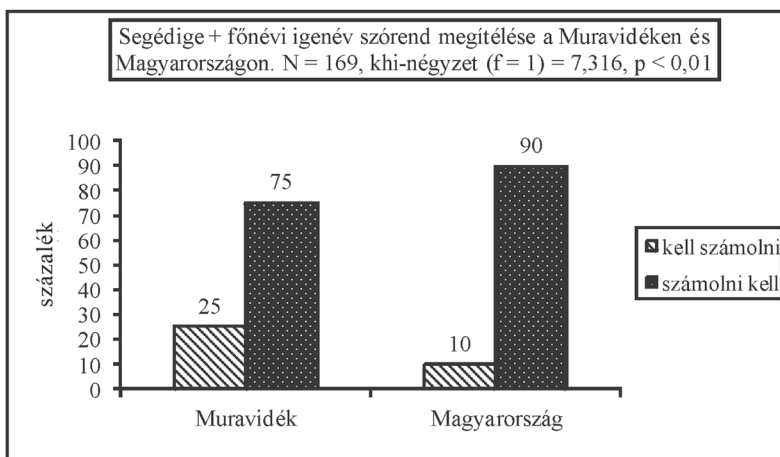
1. A *természetesebbnek ítélt* feladattípusnál két azonos jelentésű mondat közül a természetesebbnek ítéltet kellett kiválasztani. A muravidéki kérdőívünkben ilyenek a K_501–K_515 jelű mondatok.
2. Van nyolc olyan feladatunk, ahol *négyfokú skálán* (nagyon jó – elfogadható – elég rossz – nagyon rossz) kell *megítélni* a két felkínált, azonos jelentésű példamondatot (K_521–K_524 és K_641–K_644).
3. Hét feladatnál meg kellett ítélni, hogy az adott mondat „jó”-e, és ha adatközlőnk annak ítélte, ezt az *a*) bekarikázásával kellett jelölnie. Amennyiben a mondatot rossznak ítélte, a *b*) bekarikázása után *le kellett írnia, hogyan lenne jobb a mondat* (K_531–K_532 és K_534–K_538).
4. A *mondatba illő formát választani* feladatoknál a felkínált két lehetőség közül azt kellett kiválasztani, amelyik jobban illett az adott mondatba (K_601–K_615).
5. A *kiegészítést igénylő* feladatoknak két altípusa volt:
a) be kellett írni a hiányzó végződést vagy szót (K_621–K_629),
b) be kellett írni a hiányzó foglalkozásnevet K_631–K_634).

Azt, hogy konkrétan milyen nyelvi jelenségeket vizsgáltunk, a szórenditől a *t*-végű igéig, a következő 13.1.–13.13. alfejezetekből tudhatja meg az olvasó.

13.1. Szórend

Kérdőívünkben három feladattal (K_502, K_508 és K_608) vizsgáltuk a főnévi igenév + segédige szórendi megítélését. A szlovénben a segédige + főnévi igenév a jelöletlen sorrend, miként a szlovákban is (vö. Lanstyák 2000: 210), ezért azt vártuk, hogy ezt a megoldást a muravidékiek a magyarországiaknál nagyobb arányban fogják természetesebbnek ítélni. Várakozásunkat a K_508-as feladat igazolta (13.1. ábra), de a másik kettőnél a különbségek nem szignifikánsak.

A muravidéki ítéletekre sem a KOR3, sem a NEME, sem a VEGZ2 független változóknak nincs szignifikáns hatása.

13.1. ábra

A segédige + főnévi igenév nemstandard szórendjét választó muravidékiek és magyarországiak (Melyik a természetesebb? Ezzel az eshetőséggel is ...) (Terepadatok 1996)

13.2. „Fölösleges” névmások

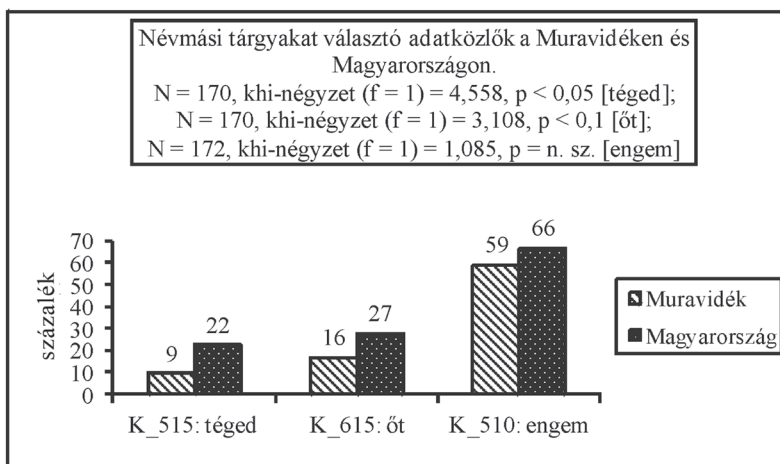
Kérdőívünkben a K_510, K_515 és K_615-ös feladatok „fölösleges” névmást tartalmaznak, például: Melyik a természetesebb? a) *Tegnap láttalak a tévében.* vagy b) *Tegnap láttalak téged a tévében.* E feladatokat a következő hipotézis vizsgálatára alkalmaztuk: a szláv nyelvekben kötelező tárgyi névmások hatására a magyar kontaktusváltakozatokat beszélők az ilyen névmásokat tartalmazó mondatokat az egynyelvű magyarországi magyaroknál nagyobb arányban ítélik természetesebbnek, mint a redundáns névmást nem tartalmazó mondatokat.

A muravidéki eredmények bemutatása és értelmezése előtt célszerű áttekintenünk azokat az eredményeket, amelyeket a szlovákiai, ukrainai és vajdasági vizsgálat tárt fel. A felvidéki eredményekről Lanstyák (2000: 225) azt állapította meg, hogy „a magyarországi adatközlők mindhárom esetben kisebb arányban tartották természetesnek a redundáns formát, de a különbség egyszer sem volt szignifikáns”. (A felvidékiek a magyarországi-

aknál 1–8%-kal nagyobb arányban ítélték természetesebbnek vagy jobban a mondatba illőnek a tárgyias változatot.) A kárpátaljai eredmények (Cserniczkó 1998) igazolták hipotézisünket: a K_510-es feladatban $p < 0,05$ szinten, a másik kettőben $p < 0,01$ szinten szignifikáns a különbség. (Például a [K_515] *Tegnap láttalak téged a tévében* mondatot a kárpátaljaiak 61%-a, de a magyarországiaknak 22%-a ítélte természetesebbnek.) Meglepő eredményeket hozott a vajdasági vizsgálat (Göncz 1999a), ugyanis mindhárom feladatnál a vajdaságiak „sztenderdebek” voltak a magyarországiaknál, vagyis ők az egynyelvű magyaroknál is kisebb arányban ítélték az accusativusi névmást tartalmazó mondatokat természetesebbnek, s két esetben a különbség $p < 0,01$ szinten jelentős. (Például a [K_515] *Tegnap láttalak téged a tévében* mondatot a vajdaságiaknak 10%-a, de a magyarországiaknak 22%-a ítélte természetesebbnek.)

A délvidéki (= vajdasági) és felvidéki (= felvidéki és kárpátaljai) eredmények eltéréseinek magyarázatára Kontra (2000a, 2001a, 2001b) két, egymástól lényegesen eltérő hipotézist is megvizsgált. A strukturális hipotézis szerint a tárgyi névmás a szlovákban, az ukránban és az oroszban sokkal prominensebb, mint a kliticizáló szerb nyelvben, ezért a strukturális interferencia vagy a kölcsönzés várhatóan kisebb fokú Szerbiában, mint Szlovákiában vagy Ukrajnában. A társadalomtörténeti magyarázat szerint a délvidéki kontaktushatás azért kisebb fokú a felvidékinél, mert a vajdasági magyarok a törökdúlást követő visszatelepítés után csak 250 évig éltek szláv nyelvi kontaktusban, de a felvidékiek legalább 1000 éves megszakítatlan kontaktusban élnek a szlávokkal. Thomason–Kaufman (1988: 41, 67, 72) egyik fontos, változást magyarázó fogalma a kontaktus intenzitása, amit a nyelvi érintkezés időtartamával is lehet mérni.

Azt, hogy a vajdasági magyarok miért adtak a magyarországiaknál is „sztenderdeb” avagy „magyarosabb” válaszokat a „főlsleges névmások” esetében, Kontra (2000a: 308) nem tudta megfejtetni. Bene (2006: 98) grammatikai elemzése kimutatta azonban, hogy a vajdasági magyarok „az erős szerb testes accusativusi személyes névmásokat a magyarban erős személyes névmásokként, a szerb klitikumokat pedig a magyarban pro_{acc}-ként azonosítják. Ez utóbbi accusativusi személyes névmásalak előnyben részesítése a szerb interferencia következménye lehet, az ugyanis megerősíti a magyar grammatikájukban meglévő erős accusativusi személyes névmás – pro_{acc} dichotómiát.” Megjegyzendő azonban, hogy Bene grammatikai elemzése meggyőzően okolja meg a névmások megítélésében mutatózó

13.2. ábra

„Fölösleges” névmási tárgyakat választók a Muravidéken és Magyarországon (Terepadatok 1996)

vajdasági – magyarországi eltéréseket, de egyáltalán nem gyengíti a társadalomtörténeti magyarázat erejét, mivel az erősebb szlovákiai és ukrainai, illetve a gyengébb vajdasági kontaktushatások nemcsak a névmásoknál, hanem számos más kontaktus indukálta változat preferálásában is megmutatkoztak (például *légi tér*, *utazás busszal*, *Dénesnek fájnak a lábai*, lásd Kontra 2001b).

A 13.2. ábra a muravidéki válaszokat mutatja a K_510, K_515 és K_615 feladatok esetében. Amint az ábrán látható, mindhárom feladatnál a muravidékieknek kisebb hányada preferálta a „fölösleges” névmási tárgyat, mint a magyarországiaknak. Ebben a muravidéki eredmények hasonlítanak a vajdaságiakra: *téged* p < 0,01, *őt* p < 0,01 és *engem* p = n. sz. (lásd Göncz 1999a: 2. Keresztátlák).

Az adatok KOR3, NEME és VEGZ2 szerinti elemzése azt mutatja, hogy a K_510 esetében a látszólagosidő-elemzés szerint nincs változás, vagyis a *Hahó! Itt vagyok! Látsz engem?* szerkezet megítélése a Muravidéken stabilitást mutat. A khi-négyzet-próbák sem NEME, sem VEGZ2 szerint nem mutatnak jelentős különbségeket. (A K_515 és a K_615 esetében a próba eredményei aggályosak.)

Visszatérve a kontaktushatások strukturális és/vagy társadalomtörténeti magyarázataihoz, megvizsgáltunk még három kérdést. Az első kérdés az volt, hogy „Van-e észak–dél különbség a Muravidéken is, s ha van, az hasonló-e a vajdasági különbséghez?” Vajdaság és Szlovákia esetében 24-ből 9 feladatnál találtunk szignifikáns különbségeket, ezek egyetlen kivétellel Szlovákiában mutattak erősebb kontaktushatást. Vajdaság és Ukrajna esetében a 24-ből 14 feladat mutatott szignifikáns eltéréseket, s minden esetben Kárpátalján volt erősebb a kontaktushatás. A Muravidék és Szlovákia összehasonlítása 24-ből 9 feladatnál mutatott jelentős eltérést, de a 9-ből 4 feladatnál a Muravidéken voltak erősebbek a kontaktushatások (K_507, K_532, K_538 és K_613). A Muravidék és Ukrajna összevetése azt mutatja, hogy 13 feladatból 4-nél itt is a Muravidéken voltak erősebbek a kontaktushatások (K_507, K_604, K_613 és K_634). Összegzésül elmondhatjuk, hogy Vajdaság és a Muravidék esetében is megvannak az észak–dél különbségek, de míg Vajdaságban ezek a társadalomtörténeti magyarázat szerinti, a Muravidéken vegyesebb a kép: itt 4-4 feladatban a muravidéki válaszok nagyobb kontaktushatást mutattak, mint a szlovákiai és ukrainai válaszok.

A második kérdés, amire választ kerestünk, így hangzik: „Mennyire azonosak a muravidéki–magyarországi és a vajdasági–magyarországi különbségek?” A 24 vizsgált feladatból⁹ csupán 4-nél van eltérés. Két esetben nagyobb a muravidéki kontaktushatás a vajdaságinál (K_507 *utazás buszszal* és K_613 *szépítette magát*), két esetben pedig kisebb (K_532 *banki számla* és K_633 *fodrásznő*). Vagyis kimondhatjuk, hogy a magyarországi adatokhoz képest a muravidéki és a vajdasági adatok nagyrészt azonos különbségeket mutatnak.

A harmadik kérdés így hangzik: „Ha a vajdasági, illetve a muravidéki adatok »magyarosabbak« a magyarországiaknál a névmások esetében, vannak-e ugyanilyen különbségek más változóknál is?” Vajdaságban csupán egy ilyen eset van (K_532 *banki számla*, $p < 0,01$), a Muravidéken egy sincs. Vagyis kimondhatjuk, hogy a magyarországinál is standardabb (magyarosabb) vajdasági (s most már tudjuk azt is, hogy muravidéki) eredmények szinte kizárólag a „főlölesleges” névmások esetében találhatók.

13.3. A (kell legyen) változó

Ezt a négytagú változót a K_521–K_524-es és a velük strukturálisan azonos K_641–K_644-es mondatok helyességének megítélésével vizsgáltuk. Egy-egy mondat helyességének megítélésekor adatközlőink az (1) nagyon jó, (2) elfogadható, (3) elég rossz, és (4) nagyon rossz minősítések közül választhattak. Szilágyi N. Sándor egy korábbi javaslata alapján az eredményeket négyértékű skálán ábrázolhatjuk, melynek semleges pontja nincs, a következőképp:

-2	-1	0	+1	+2
nagyon rossz	elég rossz		elfogadható	nagyon jó

Az egyes mondatok elfogadhatóságának átlagát országonként a következő képlet alapján számolhatjuk ki:

$$\frac{((\text{nagyon jó válaszok száma} \times 2) + \text{elfogadható válaszok száma} + (\text{elég rossz válaszok száma} \times -1) + (\text{nagyon rossz válaszok száma} \times -2))}{\text{válaszolók összege}}$$

A 13.1. táblázatban azt mutatom be, hogy miként térnek el a magyarországi és a romániai értékelések; ennek a muravidéki elemzésben azért van jogosultsága, mert a *kell legyen* szerkezetekről széles körben elterjedt (de empirikusan nem kellően igazolt) az a vélemény, hogy transzszilvanizmusok, amelyek újabban Magyarországon is terjedőben vannak. A táblázat a mondatokat csökkenő átlagpontoszámok szerint sorolja fel. Jól látszik, hogy a Romániában leginkább elfogadhatónak ítélt mondatok (például K_524 *Mari is meg kell oldja a saját problémáit*) Magyarországon a legkevésbé elfogadható minősítést kapták.

13.1. táblázat

A (kell legyen) változó változatainak megítélési átlagai Romániában és Magyarországon (Terepadatok 1996)

Romániai rangsor	Mondat	Átlag
1.	K_524	1,25
2.	K_521	1,14
3.	K_523	0,57
4.	K_522	0,28
1.	K_644	1,28
2.	K_641	1,20
3.	K_643	0,50
4.	K_642	0,49

Magyarországi rangsor	Mondat	Átlag
1.	K_521	1,43
2.	K_522	0,83
3.	K_523	0,37
4.	K_524	-0,41
1.	K_641	1,35
2.	K_642	0,82
3.	K_643	0,40
4.	K_644	-0,50

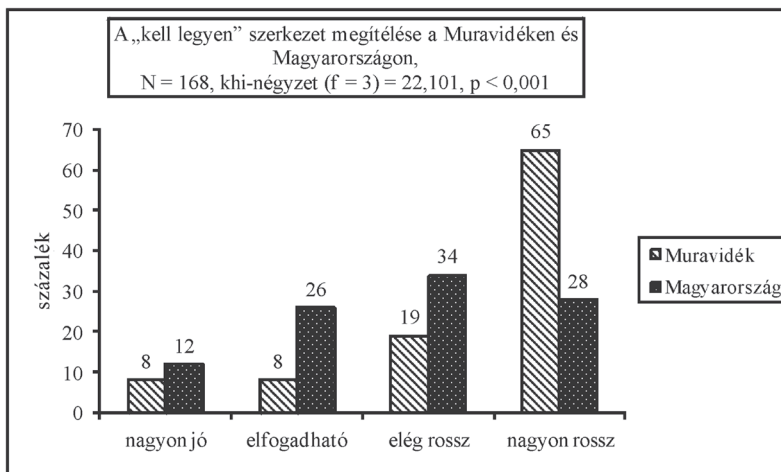
A 13.2. táblázat ugyanilyen rendben a muravidéki válaszokat mutatja meg.

13.2. táblázat

A (kell legyen) változó változatainak megítélési átlagai a Muravidéken (Terepadatok 1996)

Muravidéki rangsor	Mondat	Átlag
1.	K_521	1,19
2.	K_522	1,05
3.	K_523	-0,11
4.	K_524	-1,24
1.	K_641	1,03
2.	K_642	0,80
3.	K_643	0,25
4.	K_644	-1,12

Látható, hogy a muravidékiek rangsora teljesen azonos a magyarországi rangsorral, számukra is a K_521-es *Marinak is meg kell oldania a saját problémáit* mondat a legelfogadhatóbb, és a K_524-es *Mari is meg kell oldja a saját problémáit* a legkevésbé helyes. Az egyes mondatokat azonos címkével értékelők arányaiban előfordulnak szignifikáns különbségek, például a K_524-es mondatot a muravidékiek 64,5%-a, de a magyarországiaknak csak 28,3%-a ítélte „nagyon rossz”-nak, lásd a 13.3. ábrát.

13.3. ábra

A K_524-es Mari is meg kell oldja a saját problémáit mondat megítélése a Muravidéken és Magyarországon (Terepadatok 1996)

Végül megjegyzem még, hogy a 13.1. és 13.2. táblázat azt mutatja, hogy a K_521–K_524-es mondatokat a K_641–K_644-es mondatokkal teljesen azonos módon sorrendezték az egyes országok adatközlői, vagyis a strukturálisan azonos változó példányokat ugyanolyan sorrendbe állították. Országoként persze vannak sorrendi eltérések, de egy országon belül a sorrendek azonosak. Ez a következetesség vizsgálatunk eme részének megbízhatóságát mutatja.

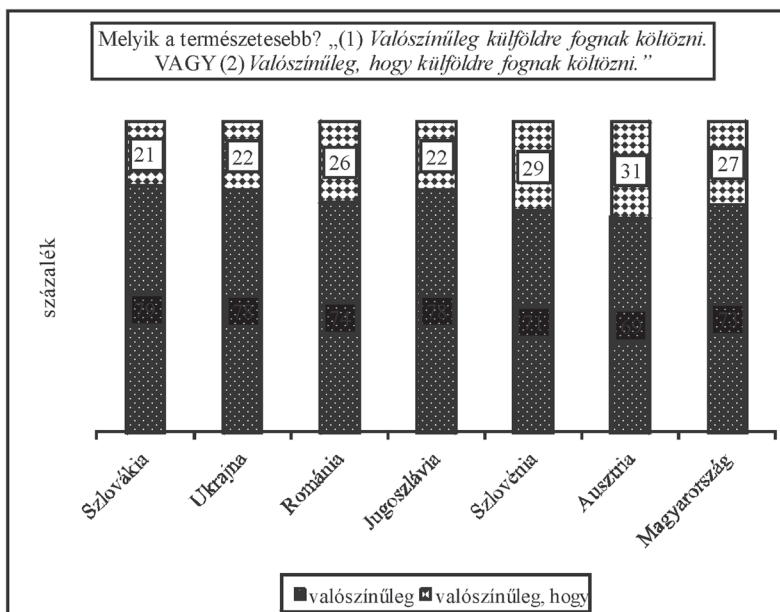
13.4. A (természetes, hogy X) változó

Ezt a változót a K_513 feladattal (Melyik a természetesebb? 1. *Valószínűleg külföldre fognak költözni.* vagy 2. *Valószínűleg, hogy külföldre fognak költözni.*) vizsgáltuk. A 13.4. ábrát annak bemutatására idézem egy korábbi közleményemből (Kontra 2001c), hogy ez a változó egyetemes magyar változó, vagyis országhatároktól függetlenül egységesen jellemző a magyarországi és a környező országokban használt magyarra.

13.4. ábra

A Valószínűleg, hogy külföldre fognak költözni mondat megítélése hét országban.

$N = 830$, khi-négyzet ($f=6$)=4,193, $p=n.sz.$

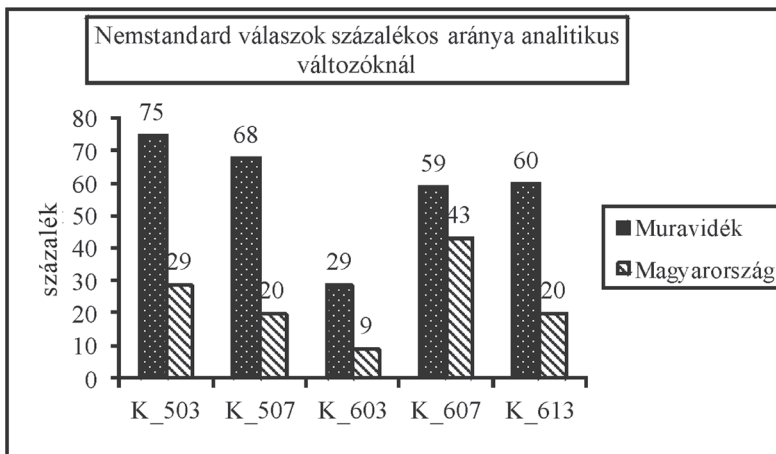

A muravidéki adatközlők válaszai KOR3, NEME és VEGZ2 szerint nem mutatnak szignifikáns különbségeket, vagyis életkortól, nemtől és iskolázottságtól függetlenül ítélték adatközlőink az (1) vagy a (2) mondatot természetesebbnek.

212

13.5. Analitikus szerkezetek

Az analitikus szerkezetek megítélését két hasonló feladatban vizsgáltuk („Melyik a természetesebb?” – K_503, K_507, K_514, K_532 és K_536, valamint „Melyik válasz illik bele jobban a mondatba?” – K_603, K_605, K_607 és K_613). E kilenc feladatból 5-nél találtunk szignifikáns különbségeket (13.5. ábra), s minden esetben a muravidékiek ítélték sokkal nagyobb arányban természetesebbnek vagy jobban a mondatba illőnek az analitikus formákat.

13.5.ábra

Nemstandard válaszok a muravidéki és magyarországi mintában az analitikus változók típusváltozónál, szignifikáns különbségek (Terepadatok 1996)

	Muravidék (%)	Magyarország (%)	N	df	χ^2	p
K_503: tagsági díjat	75,4	28,6	170	1	35,369	<0,001
K_507: utazást busszal	67,7	19,6	172	1	39,736	<0,001
K_603: légi terét	29,0	9,3	169	1	11,006	<0,001
K_607: ne légy türelmetlen	58,5	42,5	171	1	4,134	<0,05
K_613: szépítette magát	59,7	20,0	167	1	27,073	<0,001

A KOR3 változónak egyetlen esetben sincs $p < 0,05$ szinten hatása, így adataink látszólagosidő-vizsgálata nem utal változásra, e szerkezetek megítélése stabilnak mondható. A VEGZ2 változó szerinti elemzés azt mutatja, hogy egyetlen esetben sincs szignifikáns különbség az alsó- és középfokú végzettségűek, valamint a felsőfokú végzettségűek között, tehát az analitikus szerkezetek megítélése független az adatközlők iskolázottságától. Két esetben a NEME szerinti elemzés szignifikáns különbséget mutat, mindkétszer a férfiak a nőknél magasabb arányban ítélték az analitikus szerkezetet természetesebbnek, lásd a 13.3. táblázatot.

13.3. táblázat

Az adatközlők nemének hatása két analitikus szerkezet megítélésére (Terepadatok 1996)

	férfiak	nők	Sorösszeg
K_503: tagsági díjat	24 (88,9%)	25 (65,8%)	49 (75,4%)
K_503: tagdíjat	3 (11,1%)	13 (34,2%)	16 (24,6%)
Osztalopösszeg	27 (100,0%)	38 (100,0%)	65 (100,0%)
$\chi^2(f=1) = 4,539, p < 0,05$			
K_507: utazást busszal	22 (84,6%)	22 (56,4%)	44 (67,7%)
K_507: buszozást	4 (15,4%)	17 (43,6%)	21 (32,3%)
Osztalopösszeg	26 (100,0%)	39 (100,0%)	65 (100,0%)
$\chi^2(f=1) = 5,675, p < 0,05$			

13.6. Többes szám és számbeli egyeztetés

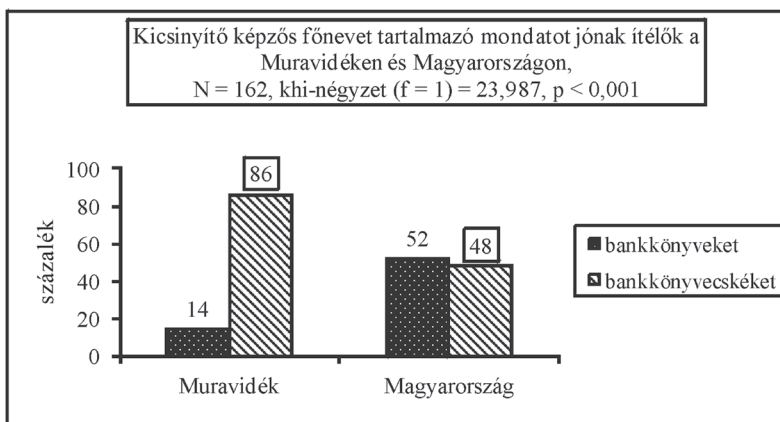
Az RSS-kérdőív szlovákiai adatait elemezve Lanstyák (2000: 213) „több darabból vagy részből álló dolgokra való utalás” összefoglaló néven nevezi azokat az eseteket, amelyekben az indoeurópai nyelvekben gyakoribb a többes szám használata, mint a magyarban. Olyan mondatokról van szó, mint a páros testrészeket megnevező szavak egyes számú használata (például K_626 *Kati néninek meg a lába is fáj*), a zöldség- s gyümölcsfélék, virágok s hasonlók (például K_505 *Nézd, milyen szép banánt árulnak az üzletben!*), valamint bizonyos egyéb esetek (például K_511 *Ebben az üzletben nemcsak függönyt, hanem szőnyeget is lehet vásárolni.*). Ezekben az esetekben az egyes számú forma jobbnak, „magyarosabbnak” számít a többes számúnál (*a lábai is fáznak, banánokat árulnak, függönyöket is lehet vásárolni*). A muravidéki adatok – hasonlóan a felvidékiekhez (Lanstyák

2000) és a vajdaságiakhoz (Göncz 1999a), de eltérően a kárpátaljaiaktól (Csernicskó 1998) – egyetlen esetben sem mutatnak szignifikáns eltérést a magyarországiaktól. Amikor az iménti három mondat muravidéki megítéléseit KOR3, NEME és VEGZ2 szerint elemeztük, akkor sem kaptunk jelentős különbségeket, bár az iskolázottság és a kontaktushatás némi összefüggésére utalhat az, hogy az alsófokú és középfokú végzettségűek 15,9%-a (7 fő) a *fájnak a lábai-t* írta kiegészítésként a K_626 mondatba, de a diplomások közül ezt senki sem tette (N = 59, khi-négyzet [$f = 1$] = 2,708, $p = 0,1$).

Az RSS-kérdőívben megvizsgáltuk azt is, hogy van-e kontaktushatás az állapotféle határozók többes számú alannal vagy tárggyal való számbeli egyeztetésében. Az egyeztetés hiánya (például K_506 *A mai gyerekek attól válnak önzővé*) a „magyarosabb” forma, az egyeztetett (*attól válnak önzőkké*) a kontaktushatást mutató. A K_506, K_601 (*az okokat komolynak tartották*), K_606 (*Fiúk, nem attól váltok tűzoltóvá*) és a K_611 (*A fiúk jelentkeztek tűzoltónak*) esetében nincs a muravidéki és magyarországi adatok között $p < 0,05$ szinten jelentős különbség. Az utóbbi változó példány esetében azonban tendenciaszerű különbség mutatkozik a várt irányban: a muravidékieknek 26,6%-a, de a magyarországiaknak csak 15,1%-a ítélte jobban a mondatba illőnek a többes számú főnevet (N = 170, khi-négyzet [$f = 1$] = 3,355, $p < 0,1$). A muravidéki adatok KOR3, NEME és VEGZ2 szerinti elemzése egyetlen tendenciaszerű különbséget tárt föl: a kontaktusváltozatot (*az okokat komolyaknak tartották*) a nők 36%-a ítélte jobban a K_601 mondatba illőnek, de a férfiaknak csak 15,8%-a (N = 63, khi-négyzet [$f = 1$] = 3,395, $p < 0,1$).

13.7. Kicsinyítés

A felvidéki adatokat elemző Lanstyák István (2000: 200) a kicsinyítő képzős alakok szokatlanul gyakori használatáról ír, különösen a szlovákdomináns beszélők esetében. A K_538-as mondat esetében (*Tájékoztatjuk ügyfeleinket, hogy a bankkönyvecskéket a jövő hónapban cseréljük ki.*) a felvidékiek a magyarországiaknál kisebb arányban ítélték jónak a kicsinyítő képzős alakot, de a különbség nem szignifikáns. Ugyanakkor azt, hogy itt kontaktushatásról van szó, jól mutatja az a tény, hogy a *bankkönyvecske* szót tartalmazó mondatot a legtöbben a túlnyomóan szlovák lakosságú Lo-

13.6. ábra

A K_538-as feladatban a bankkönyvecskéket szót jónak ítélik, illetve bankkönyveket-re javítók a Muravidéken és Magyarországon (Terepadatok 1996)

soncon fogadták el (58,8%), s a legkevesebben a magyar többségű Duna-szerdahelyen (11,8%), vö. Lanstyák (2000: 201).

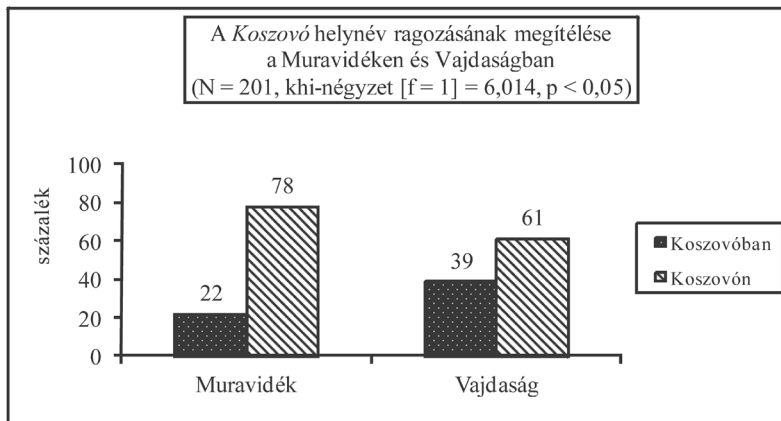
Vizsgálatunkban a K_504, K_538, K_602 és K_612 jelű feladatok nyújtanak adatokat a kicsinyítő képzős alakok megítélésére. A muravidéki és magyarországi adatok egyetlen esetben mutatnak szignifikáns különbséget (13.6. ábra), s a várt irányban, vagyis a kicsinyítő képzős formát a muravidékieknek a magyarországiaknál nagyobb része ítélte jónak.

A négy feladat KOR3, NEME és VEGZ2 szerinti elemzése egyetlen esetben mutat jelentős különbséget: a K_602 *Miért sírsz kis bogaram? Megütötte a ...?* mondatba a *kezeckédet* szót ítélte jobban beleillőnek az alsófokú és középfokú végzettségűek egyharmada, de a felsőfokú végzettségűek kétharmada (N = 63, khi-négyzet [f = 1] = 5,833, p < 0,05). Ez az eredmény fordítottja annak, amit vártunk, mivel az iskolázottabbak mutatnak nagyobb kontaktushatást. Ugyanakkor a „standardabbnak” számító *kis kezedet* változatot a muravidékiek 57,8%-a s a magyarországiak 66,4%-a ítélte jobban a mondatba illőnek (N = 171, khi-négyzet [f = 1] = 1,2559, p = n. sz.).

13.8. Helynevek ragozása

A helynevek ragozásában az ún. belföld – külföld szabály (például *Pécsen de Bécsben, Velencén, de Velencében*) esetében azt feltételeztük, hogy a kontaktushatás miatt a kisebbségi magyarok egyes csoportjai az egynyelvű magyarországiaknál nagyobb arányban fognak belföldi ragokat helyesnek ítélni olyan helységeknel, amelyek a trianoni határváltozások következtében számukra belföldiek lettek, de a magyarországiak számára külföldiek maradtak (vö. Kontra 2000b, 2003a és Szilágyi 1996: 26–29).

Vizsgálatunk idején, vagyis 1996-ban a szlovéniai Muravidék csak néhány éve szakadt el Jugoszláviától, így azt vártuk, hogy a muravidékiek (a vajdaságiakhoz hasonlóan) a *Koszovóban* vagy *Koszovón* választáskor az utóbbi, „belföldi” alakot fogják preferálni, s ebben lényegesen eltérnek majd a magyarországiaktól. Az adatok ezt a várakozásunkat beigazolták: a muravidékieknek 78,5%-a, de a magyarországiaknak csupán 19,6%-a ítélte a *Koszovón* szót tartalmazó mondatot helyesebbnek ($N = 172$, khi-négyzet $[f = 1] = 57,514$, $p < 0,001$). Érdekes ugyanakkor, hogy a Vajdaság–Muravidék összevetés azt mutatta, hogy a muravidékiek a vajdaságiaknál is nagyobb arányban ítélték természetesebbnek a belföldi ragot (13.7. ábra).

13.7. ábra

A Koszovó helynév ragozásának megítélése a Muravidéken és Vajdaságban (Terepadatok 1996)

A romániai *Craiova* helynév ragozásának megítélésében jelentős különbséget találtunk a muravidéki és magyarországi válaszok között: a „belföldi” *Craiován* alakot jobban a tesztmondatba illőnek ítélte a muravidékiek 54%-a, szemben a magyarországiak 32%-ával (N = 165, khi-négyzet [f = 1] = 7,757, p < 0,01).

Sem a K_512 (*Koszovó*), sem a K_609 (*Craiova*) feladat elemzése nem mutat jelentős eltéréseket NEME, KOR3 vagy VEGZ2 szerint.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy az I. világháborút követő hátrá változások következtében a muravidékiek számára is megváltoztak a „kint”-helyek, vagyis azok a helyek, amelyeket magyarok által belakott (vagy potenciálisan belakható) helyeknek észlelnek (vö. Szilágyi 1996), s ennek következtében a megváltozott mentális térképek nyelvi különbségekhez vezettek a mai magyarországi és a muravidéki magyarok között is.¹⁰

13.9. A feltételes tárgyias többes I. személyű igerag

Bő harminc évvel ezelőtt Kovalovszky (1980: 628) azt írta, hogy a *vár-nók, néz-nők*-féle hagyományos todalékok (a *vár-nánk, néz-nénk* helyett) „már csak a keleti nyelvjárásokban és az erősen választékos irodalmi stílusban élnek”. Ezt a változót két feladattal vizsgáltuk: a K_614-esben azt kérdeztük, hogy két megadott igeralak közül melyik illik jobban a *Kár, hogy nem megy a moziban a Superman, mert szívesen ...* mondatba. A K_627-es feladatban pedig a *Mi is megven... azt a malacot, de kicsit drágán adják* mondatba kellett beírni egy odaillő végződést. Az RSS-adatok jól igazolják Kovalovszky korábbi megállapítását. Ha összehasonlítjuk a már publikált kárpátaljai (Csernicskó 1998), vajdasági (Göncz 1999a) és szlovákiai (Lanstyák 2000) adatokat az itt tárgyalt muravidéki adatokkal és a nemrég közölt romániai adatokkal (Kontra–Péntek–Szilágyi 2010–2011), azt látjuk, hogy a *-nók/-nők* todalékot szinte kizárólag az erdélyiek ítélték jobban a mondatba illőnek, illetve szinte csak ők (és a kárpátaljaiak) használták írásbeli mondatkiegészítésben, lásd a 13.4. táblázatot.

13.4. táblázat

Hét ország adatközlőinek válaszai a feltételes tárgyas többes I. személyű toldaléokra vonatkozóan, N = 831 és 802 (Terepadatok 1996)

	Szlovákia	Ukrajna	Románia	Jugoszlávia	Szlovénia	Ausztria	Magyarország
K_614: megnéznők	0,9%	2,8%	19,8%	2,2%	3,1%	1,7%	0,9%
K_627: megvennők	–	11,2%	12,6%	–	1,8%	–	–

Látható, hogy a muravidékiek az erdélyiektől és a kárpátaljaiaktól eltérnek, de azonosak minden más régióban élő magyarral.

13.10. Hasonlítás

Hegedüs (2001: 369) a magyar nyelvjárási mondattani jelenségek között említi a hasonlító határozó ragját, vagyis a köznyelvi *-nál/-nél* helyett a *-tól/től* használatát, ami „több nyelvjárásban, az északkeletiben s ennek a határon átnyúló részén” (de nem a történeti Erdélyben) használatos. Az RSS-kutatásban ezt a jelenséget a K_621-es írásbeli mondatkiegészítő feladattal vizsgáltuk. A *Patricia magasabb Klaudiá... mondatot* a kárpátaljai mintának 46%-a a *-tól* raggal egészítette ki, ami szignifikáns eltérést mutat a magyarországi kontroll minta 3%-ától (lásd Cserniczkó 1998: 277). A felvidéki mintának 13%-a használta ezt a nyelvjárási ragot, ami szintén szignifikáns eltérés ($p < 0,01$, Lanstyák 2000: 323). A vajdasági minta 19%-a használta a nyelvjárási ragot (Göncz 1999a: 258) – ennek kapcsán Göncz (1999a: 155) megjegyzi, hogy már Kossa (1978: 295) megemlítette, hogy a Vajdaságban a tájnyelvi alak használatát „erősíti a szerbhorvát hatás” (*od*). A muravidéki mintának 17,5%-a használta a nyelvjárásinak mondott ragot, ez is szignifikáns eltérést mutat a magyarországi eredménytől ($N = 170$, khi-négyzet [$f = 1$] = 11,272, $p < 0,001$), s itt is föltételezhetjük a kontaktus nyelv interferenciás hatását is, ugyanis a hasonlító határozót a szlovén is a genitívusszal járó *od* prepozícióval ‘-tól/-től’ fejezi ki.¹¹

13.11. Feminizálás

Ismeretes, hogy a magyarban nem létezik a nyelvtani nem kategóriája, ezért az élőlények nemét, például a foglalkozások elnevezéseinek „női formáját” a *-nő* utótaggal jelöljük. Az is közismert, hogy az utótag hozzáadása a generikus változathoz (például *tanár + nő*) csak olyankor szokásos, ha az említett személy nemét külön hangsúlyozni kell. Ha a mondatból világosan kiderül, hogy nőről van szó, akkor a *-nő* utótagú alak redundáns. Vizsgálati hipotézisünk szerint a kétnyelvű Kárpát-medencei magyarok, akik állandó kontaktusban vannak a nyelvtani nemet jelölő indoeurópai nyelvekkel, az egynyelvű magyarországi magyaroknál gyakrabban használják a *-nő* utótagú foglalkozásneveket (ezt hívjuk „feminizálás”-nak).

Egy korábbi elemzésben (Göncz–Kontra 2000: 87) megállapítottuk, hogy „a feminizálás preferálását illetően a régiók három csoportja viszonylag egyértelműen elkülönül. A legkifejezettebb a feminizálás a Felvidéken és Erdélyben, kisebb Ausztriában, a Muravidéken, Kárpátalján és a Vajdaságban, és a legkevésbé kifejezett Magyarországon.”

Muravidéki adatközlőink 75%-a a feminizált alakkal (*tanárnő*) egészítette ki a K_631-es *Anyám egy középiskolában tanít, ő tehát ...* mondatot, szemben a magyarországiak 41%-ával, ami statisztikailag jelentős különbség ($N = 164$, khi-négyzet [$f = 1$] = 17,3301, $p < 0,001$). A K_631 esetében a muravidéki válaszokra nem volt jelentős hatása KOR3, NEME és VEGZ2 változóknak. A másik három feladatban (K_632–K_634) azonban nem mutatkozott szignifikáns különbség az egynyelvű magyarországiak és a (legalább) kétnyelvű muravidékiek között, igaz, a K_634-es feladatot a muravidékiek 24%-a, de a magyarországiaknak csak 12%-a egészítette ki a feminizált *polgármesternő*-vel, ami tendenciaszerű különbség a várt irányban ($N = 145$, khi-négyzet [$f = 1$] = 3,4270, $p = 0,0641$).

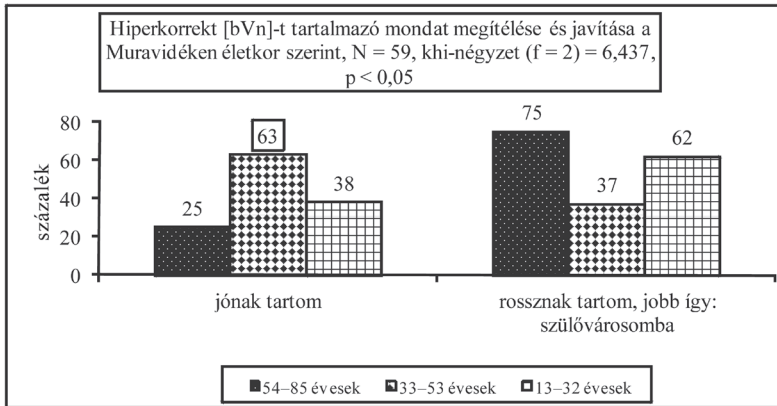
13.12. A (bVn) és a (bV) változók

Az inessivusi (bVn) változó nemstandard [bV] változatát egy grammatikailag ítélet + írásbeli javító feladattal vizsgáltuk (K_531 *Ott van egy szék a szoba sarkába*). A muravidéki minta 44%-a és a magyarországi 55%-a javította a mondat utolsó szavát *sarkában*-ra, de ez a különbség statisztikailag nem szignifikáns. Ugyanakkor a muravidéki mintán belül jelentős nemi

különbség mutatkozott: a nőknek 56%-a, de a férfiaknak csupán 27%-a javította a mondatot a standardnak megfelelő formára (N = 62, khi-négyzet [f = 1] = 5,034, p < 0,05).

Az illativusi (bV) változó hiperkorrekt [bVn] változatát két hasonló feladattal vizsgáltuk meg. A K_535-ös *A szerződő felek a megállapodást közzegyző előtt írásban foglalták* mondat utolsó előtti szavát *írásba*-ra javította a magyarországiak 43%-a, de a muravidékieknek csak 23%-a, ami szignifikáns különbség (N = 167, khi-négyzet [f = 1] = 6,453, p < 0,05). Vagyis a muravidékiek a magyarországiaknál nagyobb arányban fogadták el a túlhelyesbített formát. Ugyanakkor a hasonlóan hiperkorrekt K_537-es *Már dél lesz, mire megérkezünk a szülővárosomban a családomhoz* mondat megítélésében és javításában nincs jelentős különbség a magyarországi és a muravidéki adatközlők között. A VEGZ2 független változónak a K_535-re jelentős hatása lehet a várt irányban (ugyanis a felsőfokú végzettségűek 56%-a, de az alsó + középfokú végzettségűeknek csupán 12%-a javította a mondatot standard alakjára): N = 59, khi-négyzet (f = 1) = 12,829, p < 0,001, azonban itt egy cellában 5-nél kisebb a várt gyakoriság, ami a teszt használatát aggályossá teszi. A VEGZ2-nek jelentős hatása van a K_537-es mondatra a várt irányban: az alsó + középfokú végzettségűek 37%-a, de a felsőfokú végzettségűek 69%-a javította a mondatot standard alakjára, N = 59, khi-négyzet (f = 1) = 4,674, p < 0,05. Végül a 13.8. ábrán a KOR3 hatását mutatom be.

Azt látjuk, hogy a munkaerőpiacon legaktívabb, 33–53 éves korosztály a fiataloknál és az időseknél lényegesen nagyobb arányban hagyta javítatlanul (ítélte helyesnek) a hiperkorrekt mondatot, ami meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy az angolul *curvilinear pattern*-ként ismert mintázat (lásd például Chambers–Trudgill 1998: 78–79) fordítottjáról van szó: itt nem hogy nem érvényesül a munkaerőpiac nyelvi standardizáló hatása, hanem épp a legaktívabbak a legkevésbé standardok nyelvileg.¹²

13.8. ábra

A KOR3 hatása a K_537 Már dél lesz, mire megérkezünk a szülővárosomban a családomhoz mondat helyességének megítélésére és írásbeli javítására a Muravidéken (Terepadatok 1996)

13.13. A (*t*-végű igék kijelentő módja) és a (*t*-végű igék felszólító/kötőmódja) változók

A (*t*-végű igék kijelentő módja) változót, közkeletű nevén a suksükölést és a szuksükölést két írásbeli mondatkiegészítő feladattal vizsgáltuk: K_628 *Ha Péter rosszul váloga..... a barátait, pórul jár* és K_629 *Minek ez a halogatás? Nem szeretem, ha valaki elhala..... a döntéseket*. A muravidékiek és a magyarországiak között nem találtunk lényeges különbséget sem a suksükölhető mondat kiegészítésében, sem a szuksükölés használatában (K_629, N = 158, khi-négyzet [$f = 1$] = 0,818, $p = n. sz.$).

Van azonban statisztikailag jelentős eltérés a (*t*-végű igék felszólító/kötőmódja) változó esetében, itt ugyanis a K_625 *Kovács János azt kérte, hogy a jelölő bizottság tekintszen el attól, hogy őt titkárrá jelölje és.....* mondatot a *megválasztja* szóval egészítette ki a muravidékiek 34%-a, szemben a magyarországiak 6%-ával (N = 131, khi-négyzet [$f = 1$] = 18,569, $p < 0,001$).¹³ A K_622 *Azt akarom, hogy ő nyi..... ki az ajtót* mondatot a sztenderd *nyissa* szóval egészítette ki a muravidékiek (N = 64)

56,3%-a, a hiperkorrekt (?) *nyitja*-val 10,9%-uk, és a sztenderd regionális változatának számító *nyitsa*-val (kiejtve: nyiccsa) 32,8%-uk.¹⁴ Ha a sztenderd válaszokat (*nyissa*) összevonnánk a regionális változatokkal (*nyitsa*), akkor a muravidékiek tendenciaszerűen hiperkorrektebbek lennének a magyarországiaknál ($N = 171$, khi-négyzet [$f = 1$] = 3,448, $p < 0,1$), de mivel egy cellában 5-nél kisebb a várt gyakoriság, a teszt nem alkalmazható (lásd a K_622-es keresztábrát könyvünk végén).

14. A nyelvhasználati szinterekről

A többnyelvű közösségekben „az egymástól eltérő társas környezetekben különböző *nyelveket, dialektusokat* vagy *stílusváltozatokat* használnak” (Trudgill 1997: 81). A nyelvhasználati tartomány (ami a magyar szakirodalomban gyakran szintér) „azoknak a tényezőknek az együttese, amelyek a beszélők kódválasztását (nyelv-, dialektus- vagy stílusváltozat-választását) vélhetőleg befolyásolják. Ezek közé a tényezők közé tartozhatnak a *résztvevők* (egy társalgásban), a *téma* és a *színhely*”. (Trudgill *uo.*) A következő 14.1.–14.4. alfejezetekben néhány nyelvhasználati szintérrel kapcsolatos megfigyelést tárunk az olvasó elé, vagyis arról lesz szó, hogy kik, mikor, milyen beszédhelyzetben, milyen megfontolásból, mely nyelv(ek)et használták a Muravidéken 1997 elején.¹⁵

14.1. A magyar nyelv az oktatásban

A muravidéki magyarok kétnyelvű oktatásáról számos elemzés jelent meg az elmúlt évtizedekben, a teljesség igénye nélkül megemlítem a következőket: Bartha 2007, Bence 2011, Bokor szerk. 1999, Bokor 2009: 109–136, Bokor–Guttman 1999: 39–58, Kolláth 2005: 188–237, Kolláth szerk. 2009, Vörös 1996.

Terepmunkánkkal egy időben Vörös Ottó (1996: 83) azt írta a muravidéki magyarok oktatásáról, hogy „az oktatás nyelvi eredménye azért vitatható, mert rossz a kiindulási alap. A kidolgozott gyakorlat azt a (többségi) nyelvet támogatja, amely helyzeténél fogva úgysis előnyt élvez.” Kezdetben azonban a szlovéniai magyarok kétnyelvű oktatását majd mindenki dicsőítette, nemcsak a szlovének (például Nećak Lük 1993), hanem a magyarok is (vö. például Varga 1996/I: 11). Az 1990-es évek közepétől kezdve vi-

szont a kritika fölerősödött, a „szlovén modell” magyarok számára hátrányos volta egyre nyilvánvalóbbá vált, lásd például Bokor (1995), összefoglalóan legfrissebben Bence (2011). A muravidéki magyarság oktatási történetét – az említett szakirodalom, de főképpen Bence (2011) alapján – a következőkben foglalom össze.

Az I. világháború utáni időszakról jegyezzük meg, hogy „Az 1921-ben a városban létrejött önálló magyar tannyelvű római katolikus iskolát, majd az összes magyar elemi iskolai tagozatot az 1931–32-es tanévben megszüntették Lendván” (Zágorec-Csuka 2008: 6). A II. világháború előtt a magyar nyelvoktatást nem engedélyezték, de „[k]özvetlenül a II. világháború utáni években a Muravidéken párhuzamos magyar és szlovén tagozatokban folyt az oktatás” (Bence 2011: 14). Bence Lajos szerint (uo.) „Az 50-es évek elején már világossá vált, hogy a kisebbségi iskola zsákutcát jelent a magyar tagozatos tanulók számára, hiszen a továbbtanuláshoz nem biztosít sem kellő (szlovén) nyelvi, sem másfajta ismereteket.” Az 1959–60-as tanévben megszüntették a magyar tannyelvű oktatást, és bevezették a „kétnyelvű oktatási modellt”, vagyis a szlovén–magyar tannyelvű oktatást. Azt, hogy a muravidéki kétnyelvű oktatás valódi célja aligha lehetett a magyar nyelv fenntartása és a magas szinten kétnyelvű diákok, felnőttek kiképzése, jól mutatja az, amiről Vörös (1996: 81) a következőképp számolt be:

Óralátogatásaim során, melyeken kíséröm a 70–80-as évek fordulójának kétnyelvűségi felügyelője volt, többször elhangzott, hogy azt tartják hivatalosan kívánatosnak, ha az óra oktatási folyamatában a nyelvhasználati arány 80 : 20%, de legalább 70 : 30% a többségi nyelv javára. Ennek betartása úgy volt lehetséges, hogy a felelet a gyerek választása alapján bármelyik nyelven történhetett, de az új ismeret órai elsajátítása a tárgyak zömében a többségi, a részösszefoglalások és az összefoglalások, amelyeken meg kellett ismerni a másik nyelv terminológiáját is, a kisebbségi nyelven történtek.

A Muravidék nemzetiségileg vegyes területein nemcsak a magyarok tanulnak szlovénul az iskolában, hanem a szlovének is magyarul. Ez a kölcsönösség a többségiek rosszállását is kiváltotta, olyannyira, hogy 1969-ben Lendva-vidéki szlovén szülők kezdeményezésére a Szlavisztikai Egyesület pert indított a kétnyelvű oktatás miatt a Szlovén Alkotmánybíróságon. Az Alkotmánybíróság a kétnyelvű oktatás fenntartása mellett döntött, de „a

magyar nyelv kötelezővé tételét megerősítő döntés [...] tovább rombolta a magyar nyelv presztízsét” (Bence 2011: 19). A hatalom viszont egyre inkább meghátrált – s mint Bence (2011: 23) írja – „olyan engedményeket tett, amelyek a kétnyelvű iskolamodell lassú, de következetes leépülését idézték elő”. A közhangulat úgy alakult, hogy a kétnyelvűséget egyre inkább az asszimiláció, s nem a nyelvfenntartás vagy identitásmegőrzés esz-közének tekintették.

Az 1990–91-es tanévtől megváltozott a kétnyelvű oktatás szervezete. Előtte három évtizeden át magyar és szlovén gyerekek együtt tanulták tantárgyként mind a magyar, mind a szlovén nyelvet. A változás következtében ma anyanyelvi (magyar 1 és szlovén 1), valamint környezetnyelvi vagy második nyelvi (magyar 2 és szlovén 2) tanulócsoportokban folyik a tanítás. Erről Bokor (2009: 117) úgy vélekedik, hogy „A differenciálás pillanatnyilag jó megoldásnak tűnik. A magyar nyelv oktatásának I. és II. (azaz anyanyelvi és környezetnyelvi) csoportra való felosztása lehetővé tette azt, hogy ha nem is mind a két csoportban, de legalább az anyanyelviben fegyelmezettebb és hatékonyabb legyen az óra. Amióta két szinten folyik a magyar nyelv oktatása, azóta a magyar anyanyelvű tanulók magyarországi tankönyvekből¹⁶ tanulják a magyart.” 2009-ben egy muravidéki magyar szülőknél készített tannyelv választási útmutatóban az anyanyelvi (magyar 1) csoportot ajánlották a szerzők (Kolláth–Varga–Göncz in Kolláth szerk. 2009: 113–120). Azonban többen arról tudósítanak, így Bokor (2009: 136) is, hogy „egyre több magyar szülő írta már gyermekét a környezetnyelvi magyarra, a vegyes házasságokból származó gyermekek pedig szinte kivétel nélkül erre járnak”. Például az 1997–98-as tanévben Lendván a legnagyobb kétnyelvű iskolában a magyart a 856 tanulónak már csak 30,95%-a, 265 diák, tanulta anyanyelvi szinten, a többiek környezetnyelvként tanulták (Bokor uo.).

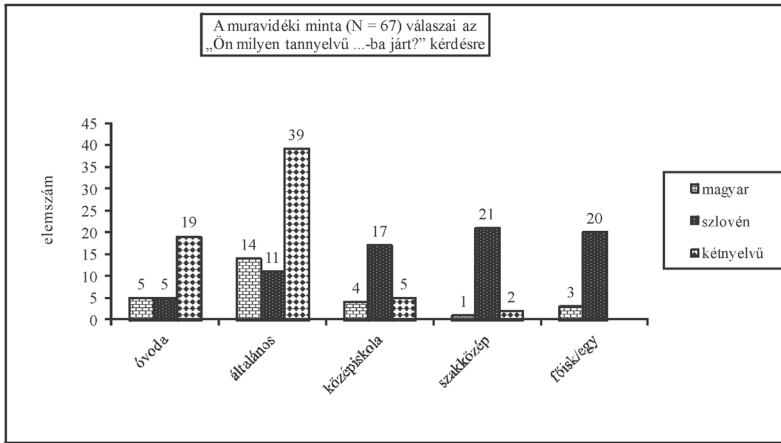
A nyelvpedagógiai vonatkozások közül – a teljesség igénye nélkül – megemlítendők a következők:

- A magyaroktatás a magyar nyelv és irodalomórától eltekintve sokszor a terminológiaoktatásra szorítkozott, ami asszimilációs célokat szolgált, hisz a terminológiaoktatás nem eredményezhet valódi nyelvtudást.¹⁷
- A tankönyvek gyatra fordítással készültek, a Vajdaságból behozott tankönyvek a 80-as években nem voltak mentesek a „nagyserb” megalomániától sem (Bence 2011: 24).

- Hiányoztak a kétnyelvű tankönyvek.
- A kétnyelvű oktatásban részt vevő tanárok nem tudtak (elég jól) magyarul és szlovénul.
- Sok helyen hiányzott a megfelelő tanári kar, s hiányoztak a kétnyelvű oktatás módszertani ismeretei.
- Évtizedekig az anyanyelvet és a környezetnyelvet azonos módszerekkel tanították, vagyis az L1 anyanyelvű tanulókat megfosztották attól a joguktól, hogy az L2-t L2-ként tanulhassák, ami a nyelvi diszkrimináció, a lingvicizmus egyik nyilvánvaló formája.
- Bartha (2007: 105) a 2000-es évek elején végzett felmérése alapján megállapította, hogy „Az iskolai számonkérés nyelvek közötti megoszlásának adatai drámai csökkenést mutatnak az alsó tagozattól a középiskoláig. Az 50–50%-os arány már alsó tagozatban sem valósul meg, s a megkérdezettek szerint a felső tagozatos alapminta a szlovén 80–90%-os, míg a magyar 10%-os használata”.

Egy olyan kis létszámú közösség esetében, mint amilyen a muravidéki magyaroké, a magyar tannyelvű oktatás lehetőségei erősen korlátozottak: az óvodások vagy kisiskolások anyanyelvű oktatása még viszonylag jól megszervezhető, de a magyar tannyelvű főiskolai, egyetemi oktatás – a tanárképzéstől¹⁸ eltekintve – reménytelen.¹⁹ Ezt a körülményt jól megmutatják a muravidéki RSS-minta tannyelvre vonatkozó válaszai is (14.1. ábra): azoknak a száma, akik magyar tannyelvű iskolába jártak, az iskolázottság emelkedésével csökken, a magasabb iskolázottságúak között pedig szinte mindenki kizárólag szlovénul tanulva szerzett diplomát.

Az RSS-vizsgálat után másfél évtizeddel Bokor József (2011: 190) a következőképp vélekedett a muravidéki magyarok iskoláiról: „Ma már a Muravidéken nincs alternatívája a kétnyelvű oktatásnak. Eljátszotta az idő. Nincs visszaút az egynyelvű magyar iskolák felé, ugyanakkor komoly veszélye van annak, hogy a magyar nyelv már nem sokáig lesz a tanítás nyelve, hanem csak tantárgy marad a holnap Szlovéniájában.” Hasonlóan írt e kérdésről Göncz László (2007: 78) is: „Azt őszintén kell látni, hogy magyar tannyelvű oktatási modell létrehozására – több tényező egybecsenése miatt – a muravidéki magyar közösség jelenleg nem képes.”

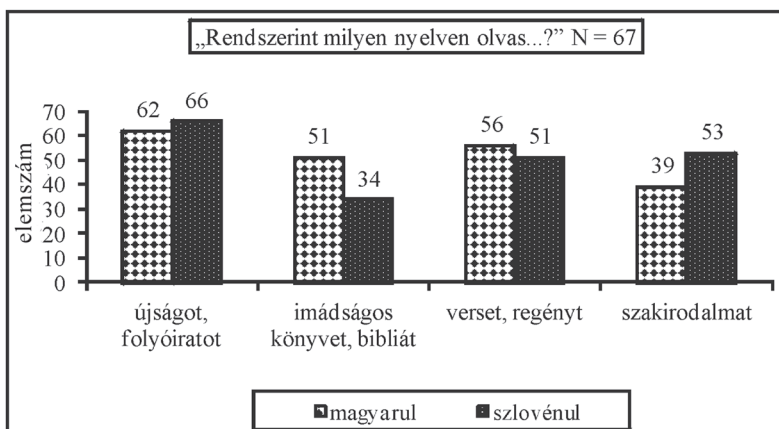

14.1. ábra

A muravidéki minta tannyelv szerinti megoszlásai

14.2. Olvasás, tévézés, rádióhallgatás – milyen nyelven?

Természetes, hogy a két- vagy többnyelvűségben élő muravidéki magyarok a 20. század végén különböző olvasmányaikat különféle nyelveken olvasták. Abból, hogy kérdőívünk 50. kérdésére (lásd a muravidéki kérdőívet) milyen válaszokat adtak, bizonyos fókig kirajzolódnak a különbségek. A 14.2. ábra megmutatja, hogy újságot szinte minden adatközlőnk mindkét nyelven olvasott, az imádságos könyveket s a Bibliát többen olvasták magyarul, mint szlovénul (itt látható az is, hogy számosan mindkét nyelven olvasták az ilyen írásokat), a szakirodalom esetében azonban a szlovén nyelv javára billent a mérleg.

14.2. ábra

Muravidéki válaszok a „Rendszerint milyen nyelven olvas...?” kérdésre (Terepadatok 1996)

Kérdőívünk 51. kérdésével a tévéállomások nézésére és a rádióadók hallgatására vonatkozó adatokat kaptunk. Amint a 14.1. táblázat mutatja, adatközlőink a szlovéniai magyar és szlovén adásokat jóval többen nézték és hallgatták, mint a magyarországi adásokat.

14.1. táblázat

Muravidéki válaszok a „Nézi-e, hallgatja-e a következő tévé-, ill. rádióadók műsorát?” kérdésre, N = 67 (Terepadatok 1996)

MTV 1	57
MTV 2	37
Duna TV	33
Szlovén TV magyar adása	65
Szlovén TV szlovén adása	67
Kossuth rádió	35
Petőfi rádió	25
Muravidéki magyar rádió	64
Muraszombati szlovén rádió	64

Kérdőívünk 52. kérdése arra kereste a válaszokat, hogy a különféle rádió- és tévéműsorok között van-e lényeges eltérés a tekintetben, hogy magyarul vagy szlovénul hallgatják/nézik őket adatközlőink. Filmeket magyarul és szlovénul szinte azonos számban néztek (63 és 65 válaszoló), szórakoztató műsorokat úgyszintén (61 – 61 válasz), és időjárás-jelentéseket is (61 – 65 válasz). Két típusú műsornál billent a mérleg a szlovén felé: híreket magyarul csak 55-en, de szlovénul 65-en néztek és hallgattak, és a sportműsorokat is többen nézték/hallgatták szlovénul, mint magyarul (54 – 44 válasz).

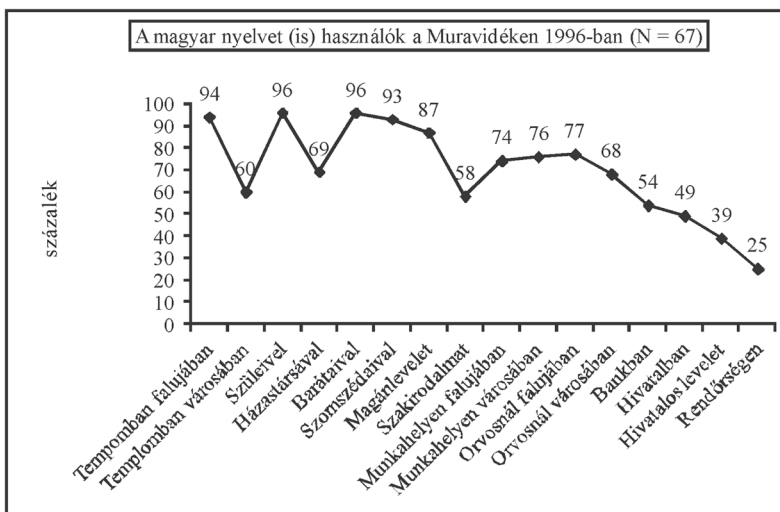
14.3. Nyelvhasználat a privát, a hivatalos és a gondolati vagy belső nyelvhasználati színtereken

Kétnyelvű beszélők esetében tipikusnak mondható az a jelenség, hogy a különböző nyelvhasználati színtereken egyik vagy másik nyelvüket használják gyakrabban. Beregszászi és Csernicskó (2004) összehasonlították a felvidéki, kárpátaljai, erdélyi és vajdasági adatokat abból a szempontból, hogy a kérdezettek hány százaléka használja a magyar nyelvet, vagy azt is, különböző beszédhelyzetekben, a templomtól a munkahelyen keresztül a rendőrségig. Megállapították, hogy az említett négy kisebbségi magyar közösségre egyaránt az jellemző, hogy „A templomban és a családban szinte mindenki magyarul beszél, de a lakásból kilépve egyre kevesebben használják a magyart” (2004: 62).

Nagyjából hasonló a helyzet Muravidéken is, amint a 14.3. ábra mutatja.

Az adatok azt mutatják, hogy a válaszadók nagy többsége a privát nyelvhasználati szférákban (szüleikkel, házastársaikkal, szomszédaiikkal beszélve, vagy például magánlevelet írva) a magyart vagy azt is használja, de a hivatalos beszédhelyzetekben (például bankban, hivatalban, rendőrségen) csak kis részük használja anyanyelvét.

Kivételnek tekinthetjük a templombeli nyelvhasználatot, mivel a négy másik magyar kisebbség 85–100%-os anyanyelvhasználatától eltér a muravidékiek 60%-os aránya a „Templomban városában” színtéren, bár a „Templomban falujában” válaszok itt is 90% fölöttiek. Az RSS-kérdőívek 54. kérdését (lásd a muravidéki kérdőívet) csak a falvakban lakóknak tettük föl, tehát itt csak a falusiaktól kérdeztük meg, hogy rendszerint milyen nyelvet használnak a templomban. Ugyanakkor az 55. kérdés a városlakók-

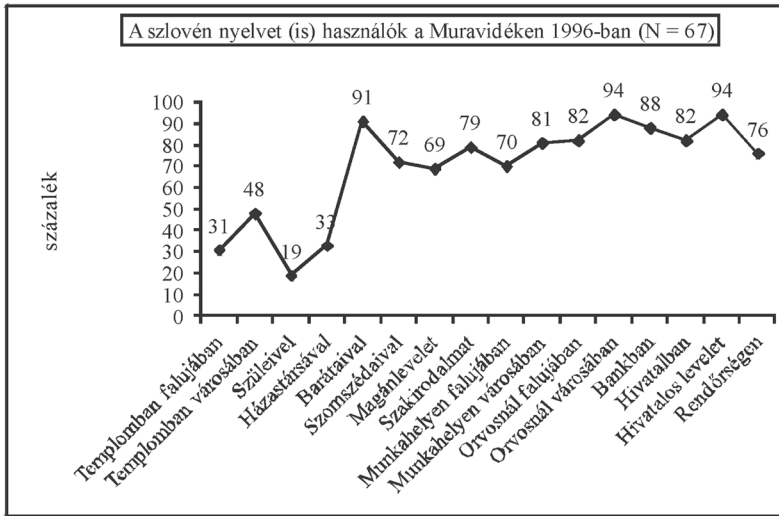

14.3. ábra

A magyart (is) használók aránya a Muravidéken (Terepadatok 1996)

nak is szólt és a falusiaknak is, utóbbiakat arra kértük, hogy arról a városról írjanak, amelybe legtöbbször járnak. A templombeli magyar használat magas falusi arányát „színezi” az a körülmény, hogy a 67 válaszadó közül 31 adatai hiányoznak. Az ábrán a 94% az érvényes választ adók 94%-a, ez azonban a teljes mintának csak 51%-a. Megjegyzem még, hogy kérdőívünk 55. kérdésére 37-en válaszolták a magyar-t (= 60%), 25-en (40%) valamilyen más nyelvet vagy semmilyen nyelvet jelöltek meg, s mindössze 5-en voltak az érvénytelen választ adók.

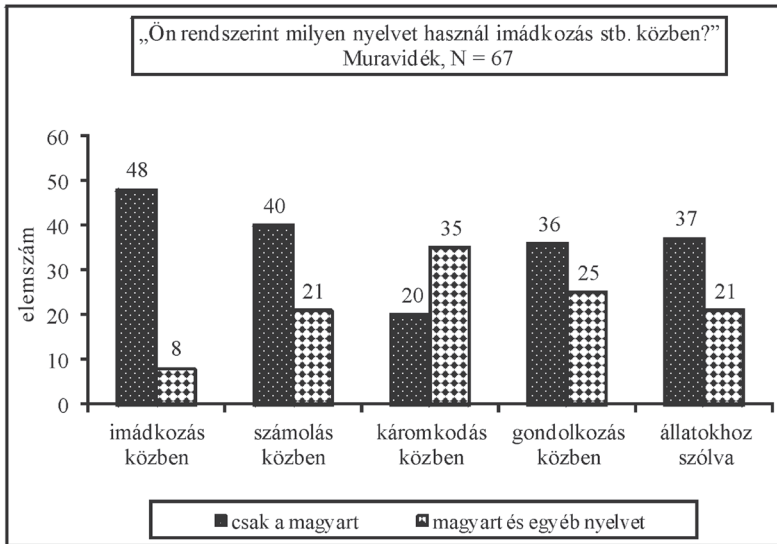
A többségi vagy államnyelv használatára az előbbi mintázat fordítottja jellemző: „A családban alacsony, a nyilvános helyzetekben magas az államnyelv használati aránya” – írja Beregszászi és Cserniczkó (2004: 63) a vajdasági, erdélyi, kárpátaljai és felvidéki magyarokról. A 14.4. ábra szerint a muravidékieknek viszonylag kis része használja a szlovént a templomban, a szüleivel és a házastársával, de a barátaikkal s a többi vizsgált beszédhelyzetben 70–94%-uk használja az államnyelvet vagy azt is.

14.4. ábra

A szlovént (is) használók aránya a Muravidéken (Terepadatok 1996)

A kárpátaljai magyarokról Csernicskó (1998: 153) megállapította, hogy „az ún. *gondolati* vagy *belső nyelvhasználati színtereken* (imádkozás, gondolkodás, számolás, állatokhoz való beszéd, káromkodás) szinte kizárólag a magyar nyelvet használják. Kivételt csak a káromkodás képez.” A muravidéki adatok eléggé hasonlítanak a kárpátaljaiakra, annak ellenére, hogy az eredetileg négytagú változót itt is átkódoltuk kéttagúra („csak a magyart” [használok] és „magyart és egyéb nyelvet”). Amint a 14.5. ábra megmutatja, a Muravidéken is minden szintéren dominálnak a „csak a magyart” válaszok – kivéve a káromkodást, ahol a vegyes nyelvhasználatról beszélők szinte kétszer annyian vannak, mint azok, akik saját bevallásuk szerint csak magyarul káromkodnak.

14.5. ábra

A magyar használata a Muravidéken a gondolati vagy belső nyelvhasználati színtereken (Terepadatok 1996)

14.4. Megfélemlített nyelvhasználat

Annak a problémának a vizsgálatára, amelyet Fülei-Szántó Endre (1992: 42–44) találóan „megfélemlített nyelvhasználatnak” nevezett, kérdőívünkbe három kérdést iktattunk be (lásd A muravidéki kérdőív 59–61. kérdéseit). A 14.2. táblázat azt mutatja be, hogy melyik országban hány adatközlőnk válaszolt „igen”-nel arra a kérdésre, hogy „Előfordult-e már, hogy valaki rászólt Önre, hogy ne beszéljen magyarul?”.

14.2. táblázat

Hat ország azon adatközlői, akikre rászóltak, hogy ne beszéljenek magyarul

(forrás: Kontra 1999: 84, Table 4.1)

Ország	Adatközlők száma	Akikre rászóltak
Szlovákia	108	42 (39%)
Ukrajna	144	65 (45%)
Románia	216	81 (38%)
Jugoszlávia	144	20 (14%)
Szlovénia	66	17 (25%)
Ausztria	60	25 (41%)
Összesen	738	250 (33%)

1997. évi adataink azt mutatják, hogy a muravidéki magyarok más kisebbségi magyarokhoz képest viszonylag kevesen számoltak be anyanyelvük használatát korlátozó/korlátozni kívánó szóbeli agresszióról. A magyar használatának tiltására a többségek, így a szlovénok is, gyakran a „kenyer-érv”-et hangoztatják, például:²⁰

„Hivatalos helyen, utcán már többször ránk szóltak (családomra) ha magyarul beszélgettünk. Azt mondták úgy beszéljünk, hogy megértsenek bennünket, vagy azt, hogy szlovén kenyeret eszel, szlovénul beszélj!”

Egy másik gyakran hangoztatott indoklást az „X országban X nyelven kell beszélni” kaptafára szoktak ráhúzni, például:

„Sokszor úgy gunyolva. »Menj oda hol úgy beszélnek« (magyarol)”

További indok lehet az, hogy a szlovénok nem értik a magyart, s elvárják, hogy jelenlétükben mindenki mindig szlovénul beszéljen. Amint a következő idézet mutatja, ezt a többségi elvárást egy kisebbségi fiatal is magáénak vallhatja, s megeshet, hogy a szülőt gyermeke figyelmezteti az illetre:

„Ha telefonon beszéltem édesanyámmal, többször megszóltak, hogy beszéljek szlovénul. Ha szlovén társaságban a fiamhoz magyarul szóltam, ő szólt meg, hogy ezt nem illik.”

Fülei-Szántó (1992: 43) azt írja, hogy „A valódi megfélemlítés kettős hatású: elfojtást is eredményez, dacreakciókat is.” Ilyen dacreakció a következő:

„Mondják, hogy Slovóniában élünk, hát beszélünk slovenul. Erre azt feleltem, hogy itt előbb volt Magyarország mint Slovónia.”

15. A kétnyelvűség dinamikájáról

A kétnyelvűség sok szempontból instabil állapot. Egynyelvű csoportok kétnyelvűekké válhatnak, s viszont: a kétnyelvűek egynyelvűekké. Egy-egy személy kétnyelvűsége is változik élete során. Előfordul, hogy valaki egynyelvű környezetben (családjában) tölti élete iskola előtti éveit, majd az iskolában megtanul használni egy másik nyelvet is, vagyis kétnyelvű lesz. Élete vége felé esetleg újból egynyelvűvé válik: vagy az anyanyelvét felejtje el, vagy a második nyelvét. A kétnyelvűség dinamikájáról ma már könyvtárnyi szakirodalmat olvashatunk (lásd például Clyne 2003-at, s a benne idézett irodalmat). A jelen fejezet öt alfejezete csupán vázlatosan érint olyan klasszikus kérdéseket, mint például

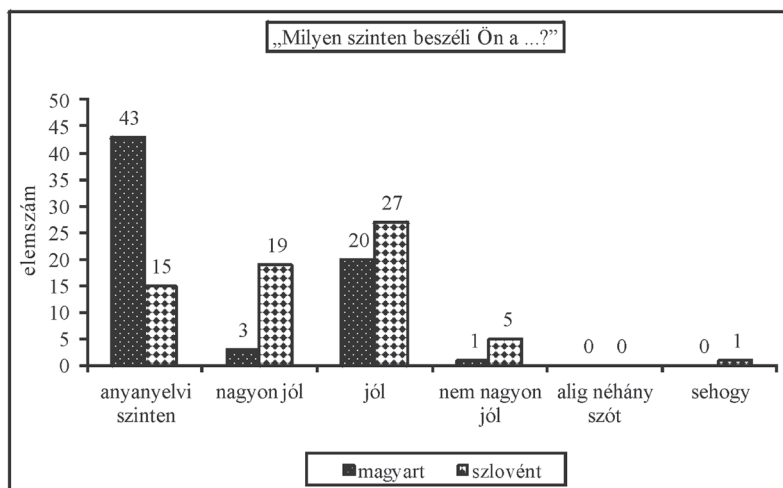
- Mennyire tudják a magyart s mennyire a szlovént a muravidéki magyarok?
- Milyen a presztízse az egyes nyelveknek s nyelvváltozatoknak?
- Milyen nyelvi nehézségekről számolnak be a muravidéki magyarok?
- Milyen különbségeket okoz az interferencia és a kölcsönzés a magyarországi és a muravidéki magyar között?, s végül:
- Milyen összefüggés mutatkozik a közösségi nyelvcsere és a családon belüli nyelvhasználat között?

15.1. Milyen szinten beszélik anyanyelvüket és az államnyelvet?

Kérdőívünk 47. kérdése a nyelvtudások fokára vonatkozott. A 15.1. ábra azt mutatja, hogy majdnem háromszor annyian ítélték saját magyar beszédüket anyanyelvi szintűnek, mint ahányan szlovén beszédüket. Ha a többi

magyar kisebbséghez hasonlítjuk a muravidékieket, azt látjuk, hogy minden más magyar kisebbségnél lényegesen kisebb arányban ítélték magyar beszédüket anyanyelvi szintűnek: Felvidék 87% (N = 108), Kárpátalja 88% (N = 144), Erdély 90% (N = 215), Vajdaság 91% (N = 141), Muravidék 64% (N = 67) és Ausztria 78% (N = 60). Államnyelvi beszédét anyanyelvi szintűnek ítélte a felvidékiek 15%-a (N = 108), a kárpátaljaiak 2%-a (N = 144), az erdélyiek 8%-a (N = 216), a vajdaságiak 8%-a (N = 144), a muravidékiek 22%-a (N = 67) és az ausztriaiak 30%-a (N = 60).

Ezek az önbevallásból származó adatok legalább két következtetés levonását indokolhatják. Egyrészt megmutatják, hogy a muravidékiek (és az ausztriaiak) a többi kisebbséghez képest jóval kisebb arányban ítélték saját magyar beszédüket anyanyelvi szintűnek, ugyanakkor jóval nagyobb arányban ítélték államnyelvi beszédüket ilyen szintűnek. Másrészt azt is jól mutatják az adatok, hogy az a közkeletű elképzelés, mely szerint kétnyelvű az az ember, aki két nyelvet egyaránt jól tud használni,²¹ a kisebbségi magyarok zömét kizárja a kétnyelvűek közül.

15.1. ábra

Muravidéki magyarok magyar és szlovén beszédének szintje 1996-ban, önbevallás, N = 67
(Terepadatok 1996)

15.2. Megjegyzések a nyelvek presztízsről

Amint Göncz Lajos (1999b: 54) írta, „A nyelvi sztereotípiák az embereknek egy olyan leegyszerűsített elképzelésére és meggyőződésére épülnek, hogy a nyelvek vagy nyelvváltozatok rendelkeznek bizonyos belső tulajdonságokkal (például »szépség«, »dallamosság«, »erő«, »árnyaltság«), amelyek alapján értékelhetők, hierarchizálhatók, rangsorba állíthatók.” Az RSS-kutatásban a nyelvváltozatok szépségére vonatkozó kérdésünk a nyelvi sztereotípiák körébe tartozik. A kérdőívünk 62. kérdésére (Ön szerint hol beszélnek legszebben magyarul?) kapott válaszok azt mutatják, hogy a Muravidéken az érvényes választ adó 51 adatközlőnk zöme (29 személy, 56,9%) a budapesti beszédet ítélte a legszebbnek. A magyar főváros beszédét legszebbnek ítézők aránya más régiókban alacsonyabb a muravidékinél: Szlovákiában 38,2%, Vajdaságban 31,9%, Kárpátalján 24,3%, Ausztriában 24,1%, s Erdélyben 13,8%. Ami a saját beszéd szépségére vonatkozó ítéleteket illeti, a muravidékieknek csupán 7,8%-a (4 fő) ítélte a muravidéki beszédet a legszebb magyar beszédnek, s ebben ők a felvidékiekhez hasonlítanak, akik közül csak 6-an (5,9%) gondolták úgy, hogy a saját beszédük a legszebb magyar beszéd. Más régiókban ez az arány sokkal magasabb: az erdélyiek közül 154-en (75,9%) ítélték a saját beszédüket a legszebbnek, a kárpátaljaiak közül 76-an (55,9%) és a vajdaságiak közül is 30-an (25,9%). A muravidékieknek tehát kimagasló aránya ítélte legszebbnek a budapesti beszédet, s elenyésző részük ítélte legszebbnek a saját beszédét. Az utóbbiaknál többen voltak, akik a magyarországi vidéki városok beszédét ítélték ilyennek (10 fő, 19,6%), s azok is, akik az erdélyi beszédéről nyilatkoztak így (7 fő, 13,7%).

Göncz a teljes Kárpát-medencei vizsgálatunk adatait statisztikailag is elemezve arra a következtetésre jutott, hogy „Az ausztriaiak, a felvidékiek és a muravidékiek saját kontaktusváltozatukat a többi magyar nyelvi változathoz képest leértékelik, míg a kárpátaljaiak és különösen az erdélyiek felértékelik. A vajdaságiak becslései e két csoport között helyezkednek el” (1999b: 58). Az összes vizsgált magyar beszélőközösség eredményeit figyelembe véve Göncz (1999b: 59) a következő rangsort állapította meg arra vonatkozóan, hogy hol beszélnek legszebben magyarul:

1. Erdély (31,3%)
2. Budapest (26,4%)
3. magyarországi vidéki városok (19,5%)

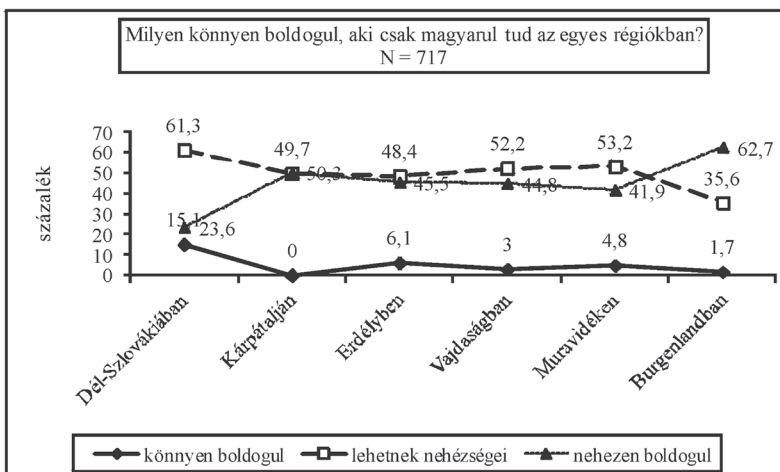
4. Kárpátalja (10,8)
5. magyarországi falvak (6,9%)
6. Vajdaság (4,1%)
7. Felvidék (1,2%)
8. Muravidék (0,5%)
9. Burgenland, Ausztria (0%).

Természetes, hogy a vizsgált csoportok nagysága (például Erdély: 203 fő, de Muravidék: 51 fő), illetve az, hogy hány százalékát teszik ki az összmin-tának, jelentősen befolyásolja a fenti rangsort. Ennek ellenére összegzésül megállapíthatjuk, hogy muravidéki adatközlőink zöme a magyar főváros beszédét ítélte a legszebbnek, s ugyanakkor saját régiójuk beszédéről el-enyésző számban gondolták ugyanezt. Az erdélyiekhez, a kárpátaljaiakhoz, de a vajdaságiakhoz képest is a muravidékiek saját beszédüket leértékelték, nem ítélték szépségnek.²²

A nyelvekre s nyelvváltozatokra vonatkozó különféle sztereotípiák mel-lett más tényezők is hatnak a nyelvi presztízsvizonyokra, többek között az egyes nyelvek és az életben való boldogulás közti összefüggésekre vonatkozó vélekedések is. Vizsgálatunk 63a. és 64a. kérdései azt firtatták, hogy ki milyen összefüggést lát a csak államnyelven tudás (= magyarul nem tu-dás) és a boldogulás, illetve a csak magyarul tudás és a boldogulás között. A 15.2. ábra hat régió csak magyarul tudókra vonatkozó ítéleteit mutatja, a 15.3. ábra pedig ugyanezen adatközlőknek a csak államnyelven tudók bol-dogulására vonatkozó ítéleteit láttatja.

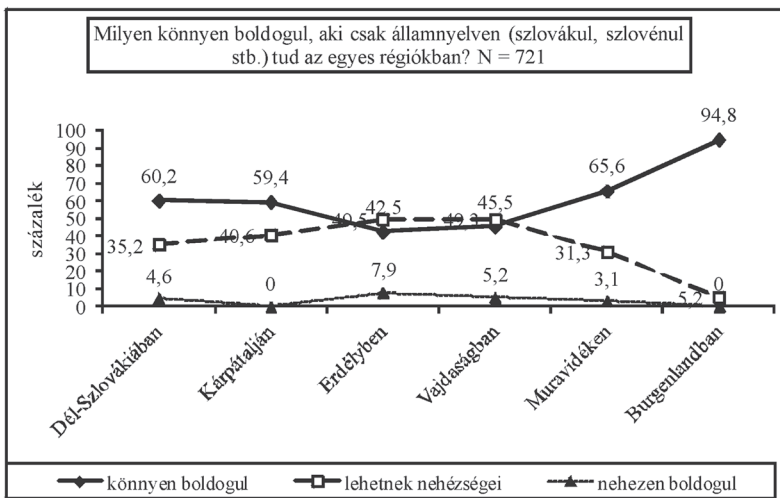
A muravidéki adatközlőink 42%-a szerint a csak magyarul tudók nehe-zen boldogulnak, 53%-uk szerint a szlovénul nem tudóknak lehetnek ne-hézségeik. Az ábra azt is megmutatja, hogy a csak magyarul tudók vélt boldogulási esélyei csak Burgenlandban rosszabbak, mint a Muravidéken.

A 15.3. ábra adatai szerint a csak szlovénul tudók muravidéki adatköz-lőink 2/3-a szerint könnyen boldogulnak, 1/3-uk szerint azonban lehetnek nehézségeik. Megállapítható az is, hogy Erdélyben és Vajdaságban lénye-gesen kisebb arányban gondolták adatközlőink, hogy a csak államnyelvi tudás ellenére könnyen lehet boldogulni régiójukban, vagyis Erdélyben és Vajdaságban a kisebbségi nyelv (a magyar) és a boldogulás közti kapcsolat erősebb, mint a Muravidéken.

15.2. ábra

Miként boldogulnak a csak magyarul tudók hat régióban? (Terepadatok 1996)

15.3. ábra

Miként boldogulnak a csak államnyelven tudók hat régióban? (Terepadatok 1996)

15.3. Nyelvi nehézségek

Kérdőívünk 72. kérdésére (Előfordult-e Önnel, hogy Magyarországon nyelvi nehézségei támadtak?) 14-en válaszoltak „igen”-nel, 49-en „nem”-mel, és 4-en nem válaszoltak, vagyis minden ötödik adatközlőnk emlékezett olyan esetre, hogy Magyarországon félreértették, nem értették meg, ő maga nem értett meg valamit, esetleg megjegyzést tettek a beszédére. Ilyen esetekről szólnak a következő beszámolók:²³

1. Amikor kikerültem a középiskolából nagyon keverve használtam a nyelvet, különösen a szakkifejezéseket, zavarba estem ha valamit nem tudtam kérni a boltban, ezért sokszor kinevettek, de sokszor tanítottak is!
2. A boltokban sokszor előfordult, hogy nem tudtam megmondani magyarul, amit venni akartam (szakkifejezések).
3. Ilyen esetekben elmagyaráztuk egymásnak a szavakat más formában. (Más nyelven)
4. Például egy húsboltban disznósajt helyett prezborsot kértem és azt nem tudták, vagyis nem értették. Vendéglőben krumplit kértem burgonya helyett.
5. Mi a falunkban tájszólással beszélünk, sőt szlovén szavakat is használunk. Magyarországon igyekszünk szebben beszélni és a gyakorlat hiányában sokkal nehezebb megtalálni a helyes kifejezést.
6. A boltban kértem „alsó májcsát” – alsó fehérmű – persze nem értették meg, de minekünk ez a kifejezés természetes, így használjuk – szlovénosítottuk.

A „Mit mondanak másképpen Szlovéniában, mint Magyarországon?” kérdésre 22-en válaszoltak. Volt, aki csak lakonikusan azt írta: „Sok mindent”. Volt, aki pontos listát adott: *szakmai tűzoltó = hivatásos tűzoltó, parcela = telek, nyitott sör = csapolt sör*. Hasonló válaszok még: *vrecska = szatyor, stekker = konektor, festa = buli, barát = vőlegény, frizér = fodrász, zadru-ga = szövetkezet, ambuláta = orvosi rendelő, grábla = gereble, köttészta = keltészta, biceg = sántít, patika = gyógyszerár*. Mások csak a magyarországitól eltérő muravidéki szavakról számoltak be, például: *krumpli, tik, puszta* („ezt mi rossz állapotban levő valamire értjük, például *puszta a traktor*”). Voltak olyanok is, akik általánosabb kijelentéseket tettek, például: „nálunk sokkal több idegen szót használnak mint Magyarországon”, „az

egyetemek, főiskolák elnevezése másabb”, „a szakmai kifejezéseket Szlovéniában sok esetben szlovénul mondják magyar beszédben is”.

Amikor olyan szavakat, kifejezéseket, fordulatokat írtunk le, amelyek Magyarországon használatosak, de a Muravidéken nem, ilyen válaszokat kaptunk: *polgármester, csokolom* (mint köszönés), *köszí, bocs, barom, bunkó, segít, kardigán, póló, marha jó, presszó, fagy, szatyor, kacsa, targonca, horgászni, burgonya, mellehusa, tarja, szörme, korsó sör, pohár sör, fröcs, gépkocsi, tehergépkocsi, tartály, füzet, orsó, izzólámpa*. Volt, aki itt is listát adott: *barkácsoltam = faracskáltam, tojást rántottam = tojást sütöttem, telket vásároltam = parcelát vettem, noha szőlő = smarnica*. Végül erre a kérdésre is kaptunk néhány általánosabb választ: „nagyon sok van belőle”, „azok a sok rövidített szavak”, és „rengeteg ilyen szó van, például csak ha a diákokat hallgatom – az ifjúsági nyelvhasználatból szinte teljes egészében hiányzik a Mo-on használt, igen gyakran nagyon szellemes megfogalmazás”.

15.4. Interferencia és kölcsönzés

Ezt az alfejezetet célszerű lehet definíciókkal kezdeni, még hozzá egy szociolingvisztikai terminológiai szótárból vett definíciókkal. Kezdjük az interferenciával!

Trudgill szerint (1997: 61) az *interferencia* vagy nyelvkeveredés (angolul: admixture) „Egy nyelv vagy dialektus elemeinek belekeverése egy másik nyelvbe. Többnyire akkor történik, amikor a beszélők olyan nyelvváltozatot használnak, amely nem anyanyelvük, és *interferencia* (például idegenes kiejtés) vagy grammatikai formák *átvitele* következik be. [...] A nyelvkeveredés járhat *szókölcsönzéssel* is.” Nyelvtudományi közhely – teszem ehhez hozzá –, hogy aki nem kizárólag anyanyelvét használja mindennapi életét élve, annak óhatatlanul interferenciából származó nyelvi formák teszik nyelvhasználatát az egynyelvű beszélőkéthöz eltérővé. Egy debreceni egynyelvű magyar sosem beszélhet úgy magyarul, ahogy egy nagyváradi, aki per definitionem kétnyelvű. És persze megfordítva is így van: egy váradi magyar sosem beszélhet úgy magyarul, ahogy egy debreceni. Akik azon sópánkodnak, hogy ez így van, hasonlítanak azokra, akik szerint helytelen, hogy a Duna nem Mohácsról folyik Csepel felé. Sokan vannak, nemcsak normális emberek (= akik nem szereztek nyelvtudományból

egyetemi diplomát), hanem nyelvművelők is (akik szereztek), például a napjainkban legtöbbit szereplő Balázs Géza (vö. Kontra 2006a).

Másik tisztázandó műszavunk a *kölcsönzés* (angolul: borrowing), amiről Trudgill (1997: 41) ezt írja: „Az a folyamat, amelynek során kétnyelvű beszélők az egyik nyelvből való szót használnak a másik nyelvükben, és ezek a *kölcsönzések* [a magyar szakirodalomban *jövevényszavaknak* is nevezik őket]²⁴ az utóbbi nyelvnek is szerves részévé válnak. A *restaurant* ’étterem’ eredetileg francia szó volt, de ma az angol szerves része, és minden angolul beszélő ismeri és használja, attól függetlenül, hogy tud-e franciául vagy sem; és nem franciásan, hanem angolosan ejti ki a szót. [A magyar *panel* eredetileg angol szó volt, de ma azok is ismerik és használják, magyar kiejtés szerint ejtve, akik nem tudnak angolul.] Azokat a kölcsönzések, amelyek éppen a beilleszkedés folyamatában vannak – már amennyire a beszélők képesek rá – esetleg még az eredeti nyelv kiejtésének megfelelően ejtik [...] [A magyar szakirodalomban az ilyen, éppen beilleszkedő kölcsönzések *idegen szónak* nevezik, de sokan így hívják a már magyaros kiejtéssel ejtett, ám viszonylag újonnan kölcsönzött szavakat is.] A nyelvek grammatikai szerkezeteket és beszédhangokat is kölcsönözhetnek egymástól.”

A nyelvi kölcsönzések vizsgálatában fontos megkülönböztetni az *idegen nyelvből való kölcsönzést* a *második nyelvből való kölcsönzéstől*. Az idegen nyelv és a második nyelv között az a lényegi különbség, hogy az előbbi csak közvetett és kismértékű hatást gyakorol egy másik nyelv anyanyelvi beszélőinek beszédére, az utóbbi hatása viszont közvetlen és nagymértékű. Magyarországon idegen nyelv például a kínai, mert kínaiul tanulni kizárólag iskolában lehet, s amint kilép a tanuló az iskolából, magyar nyelvi hatások érik mindenhol, s a kínai hatása megszűnik. A muravidéki magyar anyanyelvűek esetében a szlovén második nyelv, ugyanúgy, mint a nagyváradiak esetében a román, mert az államnyelvi (szlovén, román) hatásoknak a magyarok szinte állandóan ki vannak téve, annak ellenére, hogy otthon vagy családtagjaikkal esetleg szinte kizárólag magyarul beszélnek. A lendvai magyarok vagy a váradi magyarok napi kapcsolatban vannak a szlovént, illetve a románt anyanyelvüként beszélő emberekkel. A határon túli magyarok kölcsönzései második nyelvből történő kölcsönzések,²⁵ s ez a tény a magyar nyelvészeti vizsgálatokban sokáig elsikkadt. Helyesen alapította meg nemrég Tánzos (2011b: 35) a következőket:

Amikor Márton Gyula a leíró-strukturalista nyelvszemlélet alapján összeállította *A csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* című gyűjteményét (Márton 1972), azt feltételezte, hogy a szótárba felvett több ezer (egészen pontosan 2 690) lexéma kölcsönszóként került be ebbe az alapvetően magyar dialektusba, azaz úgy vélekedett, hogy létezik egy rendszereszerűen leírható „tiszta magyar” nyelv, amelyben bizonyos fogalmi területeken jelen vannak román kölcsönszavak is.

Csakhogy a nyelvi kölcsönhatások újabb vizsgálatai azt mutatják, hogy egy nyelv nem egyszerűen szavakat kölcsönöz egy másik nyelvből, a hatás sokkal összetettebb és – ha szabad így mondani – mélyrehatóbb. A csángók nyelvének vizsgálatából is kitűnik, hogy a kódváltások nemcsak szavak szintjén, hanem frazeológiai kapcsolatok, mondatok sőt egészen nagy szövegegységek szintjén is végbemennek – az okok megvilágítása pedig a legbonyolultabb nyelvpszichológiai kérdések közé tartozik. Ha tehát Márton Gyula valahogy így fogta volna fel a román nyelv kölcsönhatását a csángóra, akkor akár a román nyelv egész szókincsét felvehette volna *A csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* című munkájába.

A kétnyelvű magyarok kontaktusváltozatait a magyar nyelvészek évtizedekig nem vették tüzetes vizsgálat alá, tulajdonképp csak a rendszerváltás (1990) körüli években kezdődött meg szisztematikus, tudományosan értelmezhető, vagyis nem purista nyelvűvelő leírásuk. A magyar nyelvtanok, de a szótárak is, nem a magyar nyelv, hanem a magyarországi magyar nyelv nyelvtanai, szótárai voltak – még az ezredfordulón is. A szótárírásban a *Magyar értelmező kéziszótár* 2003-ban megjelent második, átdolgozott kiadása (ÉKsz²) jelentette az áttörést,²⁶ azzal, hogy felvett több száz Szlovákiában, Kárpátalján és Romániában használatos magyar szót és szójelentést, olyanokat, amelyek Magyarországon ismeretlenek, de amelyek a magyar nyelv felvidéki, kárpátaljai és erdélyi standard változatainak részei (vö. például Lanstyák 2002 és Kolláth 2008).²⁷

A muravidéki magyar kontaktusváltozat kölcsönzésből származó elemeinek számbavétele nem feladatunk ebben a könyvben. Részben azért, amit Táncczos Vilmostól idéztünk Márton Gyula kapcsán: bizonyos szempontból a muravidéki magyarban használatos szlovén eredetű szóképzleti elemek felsorolása egyet jelenthetne a teljes szlovén szóképzleti elemek felsorolásával. Másik ok az, hogy az RSS-kutatásnak nem volt célja a szóképzleti

kontaktushatások tüzetes vizsgálata. Harmadrészt pedig, szerencsére, ma már (2012-ben) a muravidéki kölcsönzésekről is rendelkezésünkre állnak jelentős papír alapú publikációk (például Kolláth 2005: 115–143, 2008, 2011), és egy gazdag s egyre bővülő elektronikus adattár is, a Termini magyar–magyar online szótára (<http://ht.nytud.hu>).

A kontaktushatások tüzetes számbavétele helyett, csupán illusztrációként, álljon itt néhány olyan példa, amely valamelyest illusztrálja a másodnyelvi lexikai hatásokat.

A *Magyar értelmező kéziszótár* 1. kiadásában (1972) a *szemafor* nemzetközi szónak egyetlen jelentése van: 'mozgó karral vagy színes lámpákkal működő vasúti jelzőberendezés'. A szótár 2. kiadásában (2003) az előbbi jelentés után egy második jelentése is fel van tüntetve a szónak: 'közúti jelzőlámpa', s erről megtudhatjuk, hogy az erdélyi és a szlovákiai magyarban használatos. Ha megnézzük a Termini magyar–magyar online szótárát/adatbázisát is (<http://ht.nytud.hu>), azt látjuk, hogy a *szemafor*-t 'közúti jelzőlámpa, közlekedési lámpa' jelentéssel használják a felvidéki, erdélyi, kárpátaljai, vajdasági, horvátországi és muravidéki magyarok is.

A *batri* szót nem találjuk meg se az ÉKsz. 1. vagy 2. kiadásában, se Bakos *Idegen szavak szótárában* (1994). A Termini szerint azonban 'szárazelem' jelentésben napjainkban használatos Felvidéken, Kárpátalján, Vajdaságban, Horvátországban, Muravidéken és Órvidéken (Ausztria) is. A szó Penavin (1982: 62) szerint 'zseblámpa' jelentésben használatos volt a magyar szerbhorvát kontaktusváltozatában is, és Imre (1973a) szerint Felsőőrben is volt a *batri* ~ *patri*-nak 'zseblámpa' jelentése. Három-négy évtizeddel ezelőtt az amerikai magyaroknak is volt *batri* szavuk, ők az angol *battery* 'akkumulátor' szót kölcsönözték (Kontra 1990: 70).

Kolláth (2011) 2007-ben kérdőívvel vizsgálta meg azt, hogy 100 muravidéki adatközlő mennyire használ bizonyos szlovén közvetítésű idegen szavakat (például *jogurt*, *kriza*) és azok közmagyar megfelelőit (*joghurt*, *krízis*). Az adatközlőknek alá kellett húzniuk azokat a szavakat, amelyeket ők másképp használnak, s le kellett írniuk az általuk preferált szóalakot. A 15.1. táblázatban baloldalt a szlovénos alakú szavak láthatók, a szám azt mutatja meg, hogy 100-ból hányan hagyták meg a szót (= hányan ítélték úgy, hogy ők ezt a formát használják), a jobb oldalon pedig a közmagyar alakok, itt a számok azt mutatják, hányan helyettesítették az adott szót közmagyar alakváltozatával.

15.1. táblázat

*Idegen szavak kontaktusos és közmagyar alakváltozatainak használata a Muravidéken 2007-ben
(Kolláth 2011, N = 100)*

Kontaktusos alakváltozat		Közmagyar alakváltozat	
sztrájkol	95	sztrájkol	0
majoneza	92	majonéz	8
konzerva	89	konzerv	5
jogurt	89	joghurt	7
infarkt	88	infarktus	4
antibiotik	85	antibiotikum	9
pastetás	84	pástétomos	7
invalid	80	invalidus	0
center	77	centrum	0
kriza	76	krízis	2
kandidát	74	kandidátus	0
abszolvent	74	abszolvens	10
tuséroz	72	tusol	8
argument	65	argumentum	7
fen	60	fön	0
problem	60	problema/probléma	14

Noha 100 adatközlő válasza láthatók a táblázatban, a kontaktusos + közmagyar alakváltozatok összege ritkán 100 (ilyen például a *majoneza* ~ *majonéz*), mivel a feladat instrukciója szerint a válaszolók azt is megjelölheték, ha nem értik a szót, s az általuk preferált alakváltozatok sem feltétlenül voltak azonosak a közmagyar változatokkal. A *center* ~ *centrum* esetében például 22-en a *központ*-tal helyettesítették a kontaktusos alakot, amit Kolláth helyesen nem annak tulajdonít, hogy a muravidékiek nem ismerik a *centrum*-ot, hanem annak, hogy erős közöttük a purizmus.

Az imént taglalt szavak közül a *szemafor* 'közlekedési lámpa' jelentésben minden magyarországi magyarnak szokatlan, de a legtöbb határon túlinak természetes. A *batri*-t a magyarországi magyarok nem is ismerik, s az sem biztos, hogy közülük azok, akik ismerik a *bat(t)éria* 'villamos elem, villamos telep' szót, a *batri* hallatán asszociálnának a *bat(t)ériá*-ra. A magyarországiak mind *infarktus*-tól félnek, a határon túliak sokan *infarkt*-tól. A szókészleti különbségek és a nyelvhasználati (pragmatikai) szabályok

is különbözhetnek, a különbségek mértéke változó, s az is változó, hogy a különbségeknek mennyire vannak a határon túliak tudatában. Kétnyelvű és egynyelvű magyarok beszélgetései során a pragmatikai interferencia átmeneti kommunikációs kudarcot is eredményezhet, ilyet írt le a muravidéki Rudaš Jutka (2009: 62–63), aki Pécsen egy hideg téli napon a vásárlókat teával kínáló könyvesboltossal a következő párbeszédbe keveredett:

- A: Kérsz jó meleg teát?
B: Köszönöm szépen.
A: Megkínálhatlak teával?
B: Köszönöm szépen.
A: Akkor igen vagy nem?
B: Neeem!

Rudaš a kommunikációs kudarcot azzal magyarázza, hogy „a »köszönöm szépen« kifejezés szerepe és hatása más a magyarban és a szlovénban. A magyarban homályos, a szlovénban viszont nagyon udvariasan nem-et jelent.”

A nyelvi kontaktusoktól való berzenkedés, a kontaktusjelenségek használatától való félelem időnként irracionális méreteket²⁸ is ölthet, például amikor egy magyar közszereplő azt fejtegeti, hogy „Az a baj, hogy a nyelvromlást propagálók igazából a nemzetromlást legitimálják. Mert az, hogy ma igent mondunk a *nanuk-ra*²⁹ meg a *bulocska-ra*, azt is jelenti, hogy holnap már a nemzet se lesz tisztelet tárgya”.³⁰ Egészen más véleményt hangoztatott a Magyar Tudományos Akadémia székházában 2002 májusában tartott előadásában a nyelvész Szilágyi N. Sándor, aki ezt mondta:

Ha tehát a magyar nyelvnek 1918 után országonként egymástól némileg eltérő, a megváltozott körülményekhez is alkalmazkodó változatai alakulnak ki, abban én semmiképpen sem pusztulása előjelét, hanem életképességének bizonyosságát látom.

Továbbá:

A mostani nyelvtörténeti korszakban [...] a magyar nyelv egységét csakis úgy lehet fenntartani, ha tudomásul vesszük, hogy magyarul beszélni többféleképpen is lehet, és ez így van rendjén. Ez nem azt jelenti, hogy

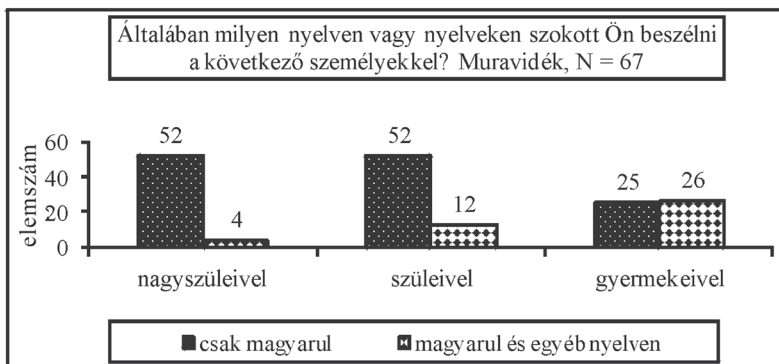
már nem érvényes a »csak egy magyar nyelv van« tétele. Dehogynem érvényes. De csak akkor maradhat az, ha úgy fogjuk fel, hogy ezen az egy magyar nyelven az emberek különbözőképpen beszélnek, helyzetüknek megfelelően (Szilágyi 2008: 106 és 115).

15.5. Nyelvvesztés, nyelvcsere, magyar nyelvhasználat a családban

Mára közismert és elismert tény, hogy a Magyarországgal szomszédos országok egyikében sincs teljes körű és minden szintű anyanyelvű oktatás. A kisebbségi magyarok számára nincs biztosítva az az elemi nyelvi jog és lehetőség, hogy anyanyelvüket annak minden regiszterében és funkciójában a számukra szükséges szinten elsajátíthassák (Szilágyi 2008: 114). Ennek egyik következménye a nyelvi hiány, olyasvalami, „ami magának a beszélőnek hiányzik, aminek a hiánya beszéd közben számára is nyilvánvalóvá válik, és ez sokszor kínos frusztrációérzéssel tölti el, sőt olykor szégyenérzettel is, pedig a nyelvi hiány jelenségének kialakulásáért nem ő a felelős, ő rendszerint nem tehet semmiről, hanem a hiányos vagy rosszul működő oktatási intézmények, valamint az illető államok korlátozó jogszabályai” (Szilágyi 2008: 114). Mindezek a körülmények együtt azt eredményezték – folytatja Szilágyi (uo.) –, hogy a magyar nyelvnek nemcsak a környező népek szemében, hanem bizonyos fokig a kisebbségi magyarok szemében is csökkent a presztízse, „ez pedig különösen szórványhelyzetben gyorsítja a nyelvi asszimilációt, bizonyos helyeken pedig a végleges nyelvcsere” (Szilágyi uo.).

Kolláth Anna (2005: 166) úgy találta, hogy a muravidéki magyarság egyre több nyelvhasználati szintéren cseréli föl anyanyelvét az államnyelvre. Ő állapította meg azt is, hogy „a nyelvcsere folyamatát megállítani már alig, lassítani viszont talán még lehet” (2005: 237). Bartha (2007: 110) fő következtetéseként azt fogalmazta meg, hogy „nyilvánvaló, hogy nyelvcsere zajlik a muravidéki magyar közösségben. Különösen igazolják ezt a nyelvválasztásra és a nyelvtudásra vonatkozó adatok.”

A muravidéki RSS-vizsgálat is hasonló eredményeket hozott. A családon belüli nyelvválasztásra vonatkozó kérdésünkre (lásd a 46. kérdést a muravidéki kérdőívben) a magyar, a szlovén, a horvát vagy egyéb nyelvet

15.4. ábra

Családi nyelvhasználat a Muravidéken (Terepadatok 1996)

jelölhették meg adatközlőink, s szükség esetén egyazon beszédpartnernél több nyelvet is megjelölhettek. A válaszokat átkódoltuk oly módon, hogy a „magyarul” válaszokat szembesítsük a „magyarul és egyéb nyelven” válaszokkal. A 15.4. ábra jól megmutatja azt, hogy adatközlőink családjában a nyelv választás miképp változott 1996-ban: a nagyszüleivel szinte mindenki kizárólag magyarul beszélt, a szüleikkel már többen beszéltek magyarul és egyéb nyelven, de a gyermekeikkel adatközlőinknek csupán a fele beszélt kizárólag magyarul. Nyilvánvaló, hogy ez a mintázat folyamatban levő nyelvcsere utal.

16. Összefoglalás helyett

Könyvünk második részében a muravidéki magyarokról közöltünk szociolingvisztikai elemzéseket, akik több szempontból is hasonlíthatók az ausztriai magyarokhoz, de különböznek is tőlük, mivel a muravidékiek őshonosok, de ez az ausztriai magyarok közül csak a burgenlandiakra igaz, s közülük sem igaz mindenre, mivel 1990 után Burgenlandba is betelepültek magyarok más országokból.

Létszámát tekintve parányi, 6-8 ezres magyarságról van szó. Ennek a magyar kisebbségnek is része volt a többségi elnyomás különféle formáiban, beleértve egyebek mellett az összefüggő magyar terület megtörését szlovén betelepítésekkel (*kolóniák*), s beleértve a magyar tannyelvű oktatás korlátozását és általában az oktatási diszkriminációt is. A muravidéki magyarok és a magyarországiak közti kapcsolatokat évtizedekig rontotta egyebek mellett a titói Jugoszlávia és Magyarország rossz viszonya, valamint a „vasfüggöny” jugoszláv határ menti változata is.

A nyelvi elemzések természetesen kimutattak a muravidékiek kétnyelvűségéből fakadó eltéréseket is a magyarországi nyelvhasználattól, ugyanakkor egy-két esetben a magyarországinál „magyarosabb” eredményeket is kaptunk. A különbségek lehetnek kategorikusak (például a Muravidéken is használatos *szemafor* ’közúti jelzőlámpa’ jelentésben Magyarországon ismeretlen), de legtöbbször a különbségek a használati gyakoriságban mutatkoznak meg (például a muravidéki adatközlőink 25%-a ítélte a *Befizetted már az idej tagdíjat?* mondatot természetesebbnek a *Befizetted már az idej tagsági díjat?* mondatnál, de a magyarországiaknak 75%-a).

Vizsgálatunk kimutatta, hogy a muravidéki magyarok minden más magyar kisebbségnél lényegesen kisebb arányban ítélték magyar beszédüket anyanyelvi szintűnek, például vajdasági adatközlőinknek 91%-a, de a muravidékieknek csupán 64%-a. A muravidékiek más kisebbségekhez (szlo-

vákiaiak, vajdaságiak stb.) képest nagy arányban tartották a budapesti beszédet a legszebbnek, s egyben a saját beszédük szépségét leértékelték (a vajdasági adatközlőink 26%-a, de a muravidékieknek csak 8%-a ítélte a saját beszédét a legszebb magyar beszédnek). Ezek a nyelvi attitűdök folyamatban levő nyelvcserét sejtetnek, más, a nyelvválasztásra vonatkozó adataink pedig egyértelműen nyelvcsereire utalnak.

A kisebbségi magyarok nyelvcserejéről megoszlanak a vélemények. A muravidéki nyelvcsereéről is elmondhatjuk – Lanstyák Istvánt (2000: 251) idézve –, hogy „A nyelvhasználat szabadságának része a szabad iskolaválasztás és a nyelvcsere joga is”, továbbá „A nyelvcserét és az asszimilációt nem szabad erkölcsi kérdésként kezelni”. Elemzéseink folyamatban levő nyelvcserét mutatnak, s e folyamat megfordítására nem sok esélyt látunk. Ugyanakkor van reális lehetőség a nyelvcsere lassítására és a magyar nyelv használatának bővítésére is.

Szlovéniai jegyzetek

¹ A 2011. évi népszámlálásról Kovács (2011: 83) a következőket írta: „Szlovénia [...] a 2011-es népszámlálásnál áttért a regiszteralapú összeírásra, amely a meglévő adatbázisokból készíti el a népszámlálási eredményeket. A regiszteralapú összeírás azonban nem teszi lehetővé az olyan népszámlálási adatok lekérdezését, mint a nemzetiségi, anyanyelvi és vallási hovatartozás. Ebből kifolyólag viszont a szlovéniai magyarság, illetve a muravidéki magyarság számarányára csak a korábbi összeírásokból lehet következtetni.” Arra a kérdésre, hogy mennyi magyart írtak volna össze 2011-ben Szlovéniában, Kovács (2011: 87–88) megfogalmaz egy hipotetikus választ: „országos szinten 5.500–5.800 fő körül mozgott volna a magyar nemzetiségűek száma 2011-ben, míg a Muravidék kétnyelvű vagy nemzetiségileg vegyesen lakott területén 4.600–4.800 magyar nemzetiségű személyt írtak volna össze a népszámlálók.”

² A *Murántúl*, *Muravidék*, *Mura-vidék*, *Muraköz* és *Muramente* nevekről, ezek helyes vagy helytelen voltáról vita folyik, lásd például Bokor (1999), aki egyebek közt ezt írja: „[...] az egybeírt *Muravidék*-nek nagyon is pontos határai vannak. Egykor azt a zömében magyar etnikumú 33 települést jelentette, amelyet Trianon szakított el az anyaországtól. Ma már inkább azt a közigazgatásilag jól elhatárolt területet jelenti, ahol a nemzetiségileg vegyes és kétnyelvű lakosság él a magyar–szlovén határ mentén. Ezeknek a településeknek a száma már alighanem 30 alatt van.”

³ A járás (szlovénul ma *obščina*) több kisebb település közigazgatási egysége. Központja általában egy a régióban gazdasági-kereskedelmi jelentőséget is hordozó kisváros. Szlovénia önállósulása óta újabb felosztás készült, így a magyar-osztrák határ mellett megalakult a Hodoš–Salovci járás, s az őrségi néprajzi egységhez tartozó falvak magyar lakossága ide került.

⁴ 2002-ben 5429-en (ez a Muravidék lakosságának 6,6%-a) vallották magukat magyar nemzetiségűnek, és 6609-en (8%) magyar anyanyelvűnek. 1941-ben még 16 852 magyart (20,1%) számláltak. 2002-ben Alsólendván 696 magyar nemzetiségű lakos élt (a város lakóinak 20,5%-a), és 880-an vallották a magyart anyanyelvűeknek (25,9%), lásd Kocsis 2005a (*a szerkesztő kiegészítése*).

⁵ Időközben, pontosan 2001-ben létrehozták a Budapest–Muraszombat–Ljubljana nemzetközi járatot (*a szerk. megj.*).

⁶ Ez volt a helyzet 1996-ban. Hogy mennyiben változtak a magyarok iskolai gondjai azóta, hogy mi a helyzet 2011-ben, azt többek között Kolláth szerk. (2009), Kolláth (2010), és Bence (2011) munkáiból tudhatja meg az Olvasó (*a szerk. megj.*).

⁷ A minősítés nem mindig egyértelmű, ugyanis azt, hogy a gyermeknek melyik (vagy melyik legyen) az első nyelve, nem szakmai mérlegelés dönti el, hanem a szülő szándéka.

⁸ A „ma” itt is 1996-ra vonatkozik. A későbbi nyelvi jogi helyzetről szólnak egyebek mellett Vörös (2002), Kolláth (2003) és Szoatak (2009) írásai, az utóbbi kettő a Szlovéniai kiegészítő bibliográfiában van feltüntetve (*a szerk. megj.*).

⁹ Nevezetesen: K_503, 505, 506, 507, 510, 511, 514, 515, 532, 536, 538, 601, 603, 604, 605, 606, 611, 612, 613, 615, 631, 632, 633 és 634.

¹⁰ Lektorai véleményében Kolláth Anna arra is felhívta figyelmünket, hogy itt a szlovén interferencia (*na Kosovu*) is szerepet játszhat, nem csak a belföld–külföld szabály.

¹¹ Köszönöm Kolláth Annának szíves közlését.

¹² E kérdés részletesebb tárgyalására itt nincs mód, de megemlítem, hogy a muravidéki magyarok kétnyelvűek, ezért náluk a munkaerőpiac hatása sem feltétlenül olyan, mint például az egynyelvű norwichi angoloknál, másrészt a V-alakú mintázat (ang. *curvilinear pattern*) tipikusan a stabil változók esetében érvényesül, de a hiperkorrekt [bVn]-ről tudjuk, hogy az MNSZV szerint mennél fiatalabbak a válaszadók, annál nagyobb arányban javítják a K_537-es mondatot standard alakjára (Kontra, szerk. 2003: 97–99).

¹³ Arra, hogy itt esetleg nem az RSS-vizsgálatban általában föltételezett hiperkorrekcióról, hanem esetleg kontaktushatásról van szó, először Lesznjak Ágnes hívta föl a figyelmet (személyes közlés, 2004. április 13.). Kolláth Anna (személyes közlés, 2011. augusztus 29.) úgy vélekedik, hogy itt „közvetett kontaktusjelenségről” lehet szó, aminek „a detrianonizált grammatika mondatában mindenképpen bent kell majd lennie”, mivel a szlovénban a mellékmondatban nem felszólító/kötőmódú, hanem kijelentő módú az ige. Köszönettel tartozom mindkettőjüknek azért, mert ráirányítják az RSS-kutatók s mások figyelmét arra, hogy belső nyelvi (intralingvális) változások és kontaktushatások átfedésben is lehetnek.

¹⁴ Köszönöm Szilágyi N. Sándornak, hogy volt szíves fölhívni a figyelmemet egy, még a *tot99.mst* fájl (vö. például Lanstyák 2000: 24) készítésekor hibásan kódolt feladatra, ugyanis a romániai válaszok eredetileg így oszlottak meg: *nyissa* 166 (76,9%), *nyitja* 8 (3,7%) és *nyitsa* 42 (19,4%). Itt a *nyitsa* (kiejtve: nyiccsa) a standard alak regionális változata, ezért a hiperkorrekt válaszokkal való összevonas félrevezető. 2011-ben ellenőriztem a muravidéki kérdőíveket, és újrakódoltam a K_622-es válaszokat. Ellenőriztem a magyarországi kérdőíveket is, hibát nem találtam, vagyis a korábbi kötetekben (Csermicskó 1998, Göncz 1999a, Lanstyák 2000) közölt adatok helyesek: *nyissa* 103 (96,3%) és *nyitja* 4 (3,7%). Ellenőriztem az ausztriai kérdőíveket is, itt két *nyitsa* válasz található, a pontatlanság azonban csekély mértékű: az eredetileg kódolt *nyissa* 54 (90%) és *nyitja* 6 (10%) helyett a pontos eloslás *nyissa* 54 (90%), *nyitja* 4 (6,66%) és *nyitsa* 2 (3,33%). A nemrég közölt romániai adatok (Kontra–Péntek–Szilágyi 2010–2011) pontosak: *nyissa* 166

(76,9%), *nyitja* 8 (3,7%), és *nyitsa* 42 (19,4%). A három korábban megjelent kötet (Csernicskó 1998, Göncz 1999a, Lanstyák 2000) K_622-es adataiban azonban az esetleges *nyitsa* válaszokat – tévesen – a *nyitja* hiperkorrekt válaszokkal összevetve közöltük.

¹⁵ A Muravidéken, miként Burgenlandban s a magyar nyelvterület más peremvidékein nyelvcsere zajlik, ugyanúgy, ahogy a magyarországi románok és más nemzetiségek esetében is. Ezekről a nyelvcserekről ma már jelentős szakirodalom áll rendelkezésünkre, például Gal (1979), Borbély (2001), Bartha–Borbély (2006), Presinszky (2008), Tóth (2001), Tánzos (2011a), stb.

¹⁶ Az egynyelvű magyarországi diákoknak írt tankönyvek persze nem föltétlenül üdvözlendők, mivel esetenként nyelvjárási szempontból érzéketlenek a határon túliak igényeire (lásd például Kontra 2003b: 508), máskor pedig a kontaktusnyelvészeti ismeretek hiánya miatt (lásd például „Nem valószínű például hogy a vajdasági magyar gyerek anyanyelvi tankönyvéből megtudhatná, hogy Magyarországon valakinek a lakása valamelyik *lépcsőházban* van, és nem *bejáratban* lakik, mint Vajdaságban, vagyis hogy ott a *bejárat* kifejezés szűkebb jelentésű.” Göncz 1999a: 119, valamint Szabó Mihály 2009).

¹⁷ Bence (2011: 51) írja: „A szakterminológia elsajátításának kérdésében Bokor véleménye eltér a megszokottól, mondván, az ilyen oktatásnak az a veszélye, hogy »a magyar tanulók anyanyelvükön soha nem tanulnak meg szakmai problémákról összefüggően kommunikálni.«”

¹⁸ A Maribori Egyetemen 1981-ben alapították meg a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéket, ez Szlovénia egyetlen magyar tannyelvű felsőoktatási részlege.

¹⁹ Vö. „[...] az általános iskolai program elindításához képest jó húsz évet késett a középfokú kétnyelvű oktatás bevezetése a Muravidéken, másrészt a mai napig korlátozottak azok a továbbtanulási, pályaválasztási lehetőségek, amelyekben a magyar nyelv bármiféle szerepet kaphat” (Bartha 2007: 105).

²⁰ Az idézeteket eredeti helyesírásukkal közöljük.

²¹ Lásd például az 1972-ben megjelent *ÉKsz¹* definícióját: ’két nyelvet egyformán jól használó’ és a 2003-ban megjelent *ÉKsz²*-ét: ’két nyelvet (egyformán) jól használó, a beszédhelyzetnek megfelelően váltogatni képes <személy, közösség>’.

²² Az RSS-vizsgálat után 13 évvel, 2009-ben Romániában a „Demográfia, rétegződés, nyelvhasználat” című kutatásban is feltették a mi kérdőívünk 62. kérdésével azonos kérdést. Benő (2011) közleménye szerint a több mint 4000 fős mintának 74,8%-a Erdélyt jelölte meg a legszebben magyarul beszélő régiónak, 9,6% Budapestet, míg a Muravidék és Vajdaság kapta az erdélyiektől a legkevesebb jelölést (0,1 – 0,1%).

²³ A megszámozott idézeteket, valamint az idézett szavakat, kifejezéseket eredeti helyesírásukkal közlöm.

²⁴ A szögletes zárójelben olvasható beszúráások a Trudgill szótárát magyarra fordító Sándor Klárától származnak.

²⁵ Az idegen nyelvből és második nyelvből történő magyar kölcsönzések különbségei jól tanulmányozhatók például Országh (1977) monográfiájának és Vázzsonyi (1995) szótárának összevetésével.

²⁶ A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat nyelvészei a szótár megjelenését megelőző évtizedet a szóhatártalanítás hőskorának nevezik. A (szó)határtalanítás célja, hogy „az újonnan készülő vagy átdolgozott magyarországi nyelvészeti kiadványokban jelentőségüknek megfelelő mértékben jelenjenek meg a magyar nyelv határon túli változatai” (<http://ht.nytud.hu>, 2011. november 21.)

²⁷ A szótár 2. kiadása, miként az 1. is, az MTA Nyelvtudományi Intézetében készült. A határon túli szavak és szójelentések gyűjtésére az Intézet 1994 őszén Lansztyák Istvánt (Szlovákia), Csernicskó Istvánt (Ukrajna), Péntek Jánost és Szilágyi N. Sándort (Románia), valamint Ágoston Mihályt (Szerbia) kérte fel. A kis létszámú horvátországi, szlovéniai és ausztriai magyarság szókincsének szótárázása akkor még megoldhatatlan volt. Mivel Ágoston Mihály a felkérésnek nem tett eleget, az *ÉKsz*²-ben csak felvidéki, kárpátaljai és erdélyi szavak és szójelentések szerepelnek.

²⁸ Például: több száz magyarországi parlamenti képviselő megszavazott egy törvényt 2001-ben, amely kötelezően előírja a köztéri feliratokon az idegen nyelvű szavakat, kifejezéseket tartalmazó szövegrészek magyar fordítását. A törvényt arra a tévhitre alapozták, hogy meg lehet objektíven állapítani egy szóról, hogy a magyarban „meghonosodott idegen nyelvű kifejezés”-e vagy sem. A nyelvészek tudják, hogy ez lehetetlen, de a politikusokat nem befolyásolta a nyelvészek véleménye (lásd Kontra 2006b). A 2001. évi „reklámyelv törvény” 2011-ben is hatályos – és teljesen hatástalan (lásd Kontra–Cseresnyési 2011).

²⁹ A *nanuk* szlovákiai magyar szó, jelentése: jégkrém, lásd *ÉKsz*²; a *bulocska* kárpátaljai magyar szó, jelentése: zsemle.

³⁰ Ez nyilvános eseményen hangzott el valamelyik határon túli városban 2011 őszén, hogy ki mondta s hol, azt borítsa jótékony homály. A nyelvész Márku Anita a 16 éven felüli kárpátaljai magyar népesség *Rétegzett 2009* mintája alapján (N = 387) azt állapította meg, hogy *a)* adatközlőinek 74%-a saját bevallása szerint használ kölcsönzavakat, és *b)* a szókölcsonzéshez a válaszadók 29%-a kiejeztetten pozitívan viszonyul, 40%-uk semleges, és 31%-uk negatívan (Márku 2011: 205).

A muravidéki kérdőív

kivszlo.wp
95.10.01

NYELVHASZNÁLATI KÉRDŐÍV

Az itt következő adatokra a magyar nyelv mai helyzetének tudományos vizsgálata céljából van szükségünk. Az adatokat bizalmasan kezeljük, és gondunk lesz rá, hogy illetéktelen személyek ne férjenek hozzájuk. Őszinte válaszaival nagy segítségünkre lehet. Ha valamelyik kérdésre nem kíván válaszolni, ne válaszoljon. Köszönjük a segítségét.

0. A kitöltés időpontja: 1997.02.03.

1. Lakhely: HÖLGYFALU..... 2. Járás (község): LENDUJA..

3. Neme: 1) férfi 2) nő

4. Neve:

5. Hogyan szokott Ön bemutatkozni egy idevalósi magyar embernek? Mit mond?

[6.]

7. Születési éve: 1946.07.02

8. Milyen iskolákat végzett el?

1a) 1–4 osztály	☒ 3) szakközépiskola
☒ 1b) 5–8 osztály	4) középiskola
☒ 2) szakiskola	5) főiskola, egyetem

Mikor végezte el az utolsót? ...1977.....

9. Eredeti foglalkozása: HÍVATÁSOS...TŰZOLTÓPARANCSNOK

a) Tanár-e? 0) Nem

1) magyartanár	2) más humán tárgyat tanít
3) reál tárgyat tanít	☒ 4) egyéb tárgyat tanít

10. Beosztása: a) magyarul: VEZETŐ...SZEMÉLY.....

b) szlovénul: HODILNA...OSEBA.....

11. Munkahelyének teljes neve és címe:

a) magyarul: *HIVATÁSOS TŰZOLTÓPARANCSNOK*

b) szlovénul: *POKLICNI GASILSKI POVELJNIK...*

12. Ön a mindennapi beszédben hogyan nevezi a munkahelyét (amikor magyarul beszél)?

1) magyar beszédben is szlovénul vagy vegyesen használom, így:

HIVATÁSOS TŰZOLTÓPARANCSNOK VAGYOK

2) magyar beszédben magyarul használom, így:

(szlovénul) POKLICNI GASILSKI POVELJNIK

3) magyar beszédben hol magyarul, hol szlovénul használom.

13. Írja le részletesen, hogy mi (volt) az Ön teendője/feladata a munkahelyén!

MUNKAHELYEMEN A HIVATALOS NYELV HASZNÁLATA SZLOVÉN. ELLENBEN A MAGYAR EMBEREKNEK MAGYARUL SZOKTAM BESZÉLNI. A TŰZOLTÁSI FELSZERELÉSEK NEVÉT ÁLTALÁBAN SZLOVÉNUL MONDOM. PÉLDÁUL (SÚGÁRCSŐ - ROČNIK, TÖMLŐ=CSŐ=CEV). MERT EZEKET A ISKOLÁBAN ISY TANULTUK. FELADATOM A TŰZOLTÓK SZAKMAI ÉS GYAKORLATI FELVÉSZÍTÉSE ÉS A TŰZOLTÁS GYORS ÉS HELYES ELHÁRÍTÁSA-OLTÁSA.

14. Hol (melyik településen) dolgozik/tanul?

15. Vallása: 1) róm. kat. 2) református 3) evangélikus

8) felekezeten kívüli 9) egyéb:

16. Milyen nemzetiségűnek van vagy volt Ön beírva a személyi igazolványában vagy más dokumentumában (pl. iskolai bizonyítványában)?

1) magyar 2) szlovén 3) jugoszláv 9) más:

17. Milyen nemzetiségűnek tartja magát?

1) magyarnak 2) szlovénnek 3) jugoszlávnak
9) másnak:

18. Neve hogyan szerepel a személyi igazolványban?

.....

19. Volt-e olyan személyi igazolványa, amelyben másképp állt a neve?

1) igen 2) nem

20. Ha az előző kérdésre igennel válaszolt: mi volt a változtatás oka, célja, hogyan és mikor történt?

.....

21. Anyanyelve: 1) magyar 2) szlovén 9) más:

22. Anyja neve:

23. Anyja anyanyelve: 1) magyar 2) szlovén 9) más:

24. Anyja milyen iskolákat végzett el?

1a) 1–4 osztály 3) szakközépiskola
1b) 5–8 osztály 4) középiskola
2) szakiskola 5) főiskola, egyetem

Mikor végezte el az utolsót? 19.1.7.

25. Anyja eredeti foglalkozása: *HÁZTASSZONY VOLT*

a) Anyja tanár-e? 0) Nem

1) magyartanár 2) más humán tárgyat tanít
3) reál tárgyat tanít 4) egyéb tárgyat tanít

b) Anyja leánykori neve:

26. Apja neve:

510. (1) Hahó! Itt vagyok! Látsz?
 (2) Hahó! Itt vagyok! Látsz engem?
511. (1) Ebben az üzletben nemcsak függőnyt, hanem szőnyeget is lehet vásárolni.
 (2) Ebben az üzletben nemcsak függönyöket, hanem szőnyeget is lehet vásárolni.
512. (1) Koszovóban folytatódnak a tárgyalások az albánok és a szerbek között.
 (2) Koszovón folytatódnak a tárgyalások az albánok és a szerbek között.
513. (1) Valószínűleg külföldre fognak költözni.
 (2) Valószínűleg, hogy külföldre fognak költözni.
514. (1) Tanító néni, fáj a fejem. Kimehetek?
 (2) Tanító néni, fáj a fejem. Ki tudok menni?
515. (1) Tegnap láttalak a tévében.
 (2) Tegnap láttalak téged a tévében.
30. Ön milyen nyelvű óvodába járt?
 (a) nem járt b) magyar c) szlovén d) szlovén-magyar
 e) más:
31. Milyen tannyelvű általános iskolai osztályba járt?
 a) nem járt b) magyar c) szlovén (d) szlovén-magyar
 e) más:
32. Milyen tannyelvű gimnáziumi osztályba járt?
 (a) nem járt b) magyar c) szlovén d) szlovén-magyar
 e) más:
33. Milyen tannyelvű szak(közép)iskolai osztályba járt?
 a) nem járt b) magyar (c) szlovén d) szlovén-magyar
 e) más:
- xx) Ha nem magyar tannyelvű iskolába járt, tanult-e magyar nyelvet és irodalmat? (1) igen 2) nem
34. Milyen főiskolára/egyetemre járt?
 (a) nem járt b) magyar c) szlovén d) más:
35. Van-e házastársa vagy élettársa?
 (1) van 2) nincs, de volt 3) soha nem volt

36. Házastársa milyen iskolákat végzett el?
 1a) 1–4 osztály 3) szakközépiskola
 1b) 5–8 osztály 4) középiskola
 2) szakiskola 5) főiskola, egyetem

Mikor végezte el az utolsót? ...1983.....

37. Házastársa eredeti foglalkozása: MUNKÁSNŐ

- a) Házastársa tanár-e? Nem
 1) magyartanár 2) más human tárgyat tanít
 3) reál tárgyat tanít 4) egyéb tárgyat tanít

38. Házastársa vallása: róm. kat. 2) református 3) evangélikus
 8) felekezeten kívüli 9) egyéb:

[39.]

40. Ön szerint milyen nemzetiségűnek tartja magát az Ön házastársa?
 magyar szlovénnek 3) jugoszlávnak
 9) másnak:

41. Házastársa neve hogyan szerepel a személyi igazolványban?

...

42. Házastársa anyanyelve: magyar 2) szlovén 9) más:

43. 1) Gyermekének keresztnéve:
 2) Nincs gyermekem

[44.]

45. Tagja-e Ön, valamilyen szakmai, kulturális, érdekvédelmi esetleg politikai szervezetnek? 1) Igen, mégpedig:
 2) Nem 3) Nem kívánok válaszolni

UGYANAZT A MONDANIVALÓT KÜLÖNFÉLEKÉPPEN FEJEZHETJÜK KI, OLVASSA EL AZ ALÁBBI NÉGY MONDATOT, UTÁNA PEDIG ÉRTÉKELJE ÖKET KARIKÁZÁSSAL!

521. Marinak is meg kell oldania a saját problémáit.
 (1) nagyon jó elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz

522. Marinak is meg kell oldani a saját problémáit.
 (1) nagyon jó elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz

523. Mari is meg kell oldja a saját problémáit.

- (1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz

524. Mari is meg kell oldja a saját problémáit.

- (1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz

JÓNAK TARTJA-E A KÖVETKEZŐ MONDATOKAT?

531. Ott van egy szék a szoba sarkába.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így:

532. Nem tudom, hogy a banki számláján mennyi pénz van.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így:

533. Ha megírta volna is a levelet, nem ment volna vele semmire.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így: *Ha megírta is volna a levelet,*

534. Az ilyen dolgokat mindig a barátokkal beszélem meg, felnőtt emberekkel soha.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így:

535. A szerződő felek a megállapodást közjegyző előtt írásban foglalták.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így:

536. Ha szellőztetni akarok, így kérek engedélyt: Ki tudom nyitni az ablakot?

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így: *Ki nyithatom az ablakot?*

537. Már dél lesz, mire megérkezünk a szülővárosomban a családomhoz.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így:

538. Tájékoztatjuk ügyfeleinket, hogy a bankkönyvecskéket a jövő hónapban cseréljük ki.

(a) jónak tartom

(b) rossznak tartom, jobb így:

46. Általában milyen nyelven vagy nyelveken szokott Ön beszélni az alábbi táblázatban feltüntetett személyekkel? A megfelelő rubrikákba tegyen egy X-et. Egy sorba több X-et is tehet, ha szükséges. Például ha gyermekeivel magyarul és szlovénul is szokott beszélni, akkor tegyen két X-et a "Gyermekeivel" sorba.

	magyar	szlovén	horvát	egyéb
Szüleivel	X			
Nagyszüleivel	X			
Gyermekeivel	X	X		
Házastársával	X	X		
Barátaival	X	X	X	
Szomszédaival	X	X		

47. Milyen szinten beszéli Ön a következő nyelveket? A megfelelő rubrikákba tegyen egy X-et!

	magyart	szlovént	horvátot	egyéb
6) Anyanyelvi szinten	X			
5) Nagyon jól				
4) Jól		X		
3) Nem nagyon jól			X	
2) Alig néhány szót				
1) Nem beszélek, csak értek				
0) Sehoggy				

48. Tud-e írni-olvasni az alábbi nyelveken?

	Írok és olvasok	Csak olvasok	Nem írok, nem olvasok
magyarul	X		
szlovénul	X		
horvátul	X		

49. Rendszerint milyen nyelvet használ, amikor ... ?
(Egy sorba több X-et is tehet, ha szükséges.)

	magyart	szlovént	horvátot	semmilyet
magánlevelet ír	X	X	X	
hivatalhoz címezett iratot fogalmaz	X	X		
szakmával kapcsolatos írást fogalmaz		X		

50. Rendszerint milyen nyelven olvas ... ?
Egy sorba több X-et is tehet, ha szükséges.

	magyar	szlovén	horvát	egyéb	sehogy
újságot, folyóiratot	X	X	X		
imádságos könyvet, bibliát, vallásos iratokat	X	X	X		
verset, regényt	X	X	X		
szakirodalmat	X	X	X		
egyéb nyomtatványt (hivatalos irat, szerződés, elismervény, úrlap, használati utasítás)	X	X	X		

51. Nézi-e, hallgatja-e a következő tévé-, ill. rádióadók műsorát? Ha igen, karikázza be!

- a) Magyar Televízió 1 h) Kossuth Rádió
 b) Magyar Televízió 2 i) Petőfi Rádió
 c) Duna TV j) Muravidéki Magyar Rádió
 d) Szlovén TV magyar adása k) Muraszombati rádió szlovén adása
 e) Szlovén TV szlovén adása l) Ljubljana rádió
 f) Zágrábi TV

n) Egyéb rádió- vagy TV-adó: *AUSZTRIA TV I. és II. ...*

52. Milyen nyelven hallgatja, illetve nézi az alábbi rádió- és tévéműsorokat? Egy sorba több X-et is tehet, ha szükséges.

	magyar	szlovén	horvát	egyéb
filmeket	X	X	X	X
szórakoztató-műsort	X	X	X	X
sportközvetítést	X	X	X	X
híreket, híradót	X	X	X	
időjárásjelentést	X	X	X	

53. Hol tanulta meg az alábbi nyelveket?

Egy oszlopba több X-et is tehet.

	magyar	szlovén	horvát	egyéb
a szüleitől	X			
nagyszüleitől	X			
gyerekként, játšópajtásoktól	X	X		
lakóhelyemen, környezetemtől (barátok, szomszédok)	X	X		
munkahelyemen	X	X	X	
óvodában				
iskolában, szakiskolában	X	X	X	X
főiskolán, egyetemen				

	magyar	szlovén	horvát	egyéb
nyelvtanfolyamon, továbbképzésen	X	X	X	X
más nyelvű vidéken élve, dolgozva		X	X	X
a hadseregben			X	
sehol				
egyéb:				

54. Kérjük, a következő táblázatot a városban élők ne töltsék ki!
 Ön rendszerint milyen nyelvet használ a falujában?
 Egy sorba több X-et is tehet, ha szükséges.

	magyar	szlovén	horvát	nincs tapasztalatom
templomban	X	X		
kultúregyesületekben	X	X		
boltban	X	X	X	
vendéglőben	X	X	X	
falusi rendezvényen	X	X	X	
munkahelyen	X	X	X	
orvosi rendelőben	X	X		
a postán	X	X		
a sportban	X	X	X	
idegen megszólításakor	X	X	X	

55. Ön rendszerint milyen nyelvet használ a városában?
 (A falusiak arról a városról írjanak, amelybe legtöbbit járnak. A város
 neve: L.E.N.D.V.A....) Egy sorba több X-et is tehet, ha szükséges.

	magyar	szlovén	horvát	nincs tapasztalatom
templomban	X	X		
kultúregyesületekben	X	X		

boltban	X	X	X	
vendéglőben	X	X	X	
(más) szórakozóhelyeken	X	X	X	
munkahelyen	X	X	X	
orvosi rendelőben	X	X		
a bankban	X	X		
a postán	X	X		
a sportban	X	X	X	
bíróságon	X	X		
hivatalban	X	X		
rendőrségen		X		
szórakozóhelyeken	X	X	X	
idegen megszólításakor	X	X	X	

56. Ön rendszerint milyen nyelvet használ ...?

	magyart	szlovént	horvátot	semmilyen
imádkozás közben	X			
számlolás közben	X	X		
káromkodás közben	X	X	X	
gondolkozás közben	X	X	X	
állatokhoz szólva	X	X	X	

KARIKÁZZA BE AZ (1)-T VAGY A (2)-T ASZERINT, HOGY MELYIK ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA!

601. A képviselők az okokat ... tartották.

(1) komolyaknak (2) komolynak.

602. Miért sírsz, kis bogáram? Megütötte a ...

(1) kezecskédet? (2) kis kezedet?

603. A repülőgépek megsértették Svájc ...
 (1) légi terét, (2) légtérét.
604. Az autós moziban az utasok ... ülve nézhetik a filmet.
 (1) autókban (2) autóban
605. Fáj a fejem, mert a szomszéd egész délután ...
 (1) hegedűn játszott (2) hegedült
606. Fiúk, nem attól váltok ..., hogy elvégzitek az iskolát, hanem attól,
 hogy tüzet oltotok.
 (1) tűzoltókká (2) tűzoltóvá
607. Mindjárt kész az ebéd, ...
 (1) ne légy türelmetlen! (2) ne türelmetlenkedj!
608. Itt van még Péter? — Itt, de már ...
 (1) készül menni (2) menni készül
609. Az egyik ismerősöm fia ... volt katona.
 (1) Craiován (2) Craiovában
610. Az osztályban senki sem ...
 (1) magasabb, mint ő (2) magasabb nála
611. A fiúk még tavaly jelentkeztek.....
 (1) tűzoltóknak (2) tűzoltónak
612. Azt hiszem, ebéd után mindenkinek jól esik egy ... — mondta a
 háziasszony kedves mosollyal.
 (1) kávécska (2) kávé
613. A tükör előtt hosszan
 (1) szépítette magát (2) szépítkezett
614. Kár, hogy már nem megy a moziban a Superman, mert szívesen....
 (1) megnéznénk (2) megnéznők
615. Találkoztam Hedviggel, s ..., hogy vegyen nekem egy kiflit.
 (1) megkértem (2) megkértem őt
57. A megfelelő szám bekarikázásával határozza meg 1-től 5-ig terjedő
 skálán,

- a) hogy mennyire kötődik Ön az alábbi helyekhez!
 1 = egyáltalán nem kötődöm hozzá; 5 = nagyon erősen kötődöm hozzá
a) saját falujához, városához	1	2	3	4	5
b) Muravidékhez	1	2	3	4	5
c) Magyarországhoz	1	2	3	4	5
d) Szlovéniához	1	2	3	4	5
e) az 1991 előtti Jugoszláviához	1	2	3	4	5
f) Európához	1	2	3	4	5
g) sehová	1	2	3	4	5
- b) hogy mennyire érzi Ön magát (1 = egyáltalán nem; 5 = nagyon erősen)
a) a szlovéniai magyar közösséghez tartozónak	1	2	3	4	5
b) a magyar nemzethez tartozónak	1	2	3	4	5
c) sehova sem tartozónak	1	2	3	4	5
58. Melyik sportolónak vagy csapatnak szokott Ön szurkolni, ha...
a) magyar játszik szlovénnal	1) a magyarnak	2) a szlovénnek
b) magyar játszik mással (nem szlovénnal)	1) a magyarnak	2) a másikkal
c) szlovén játszik mással (nem magyarral)	1) a szlovénnek	2) a másikkal
59. Előfordult-e már, hogy valaki rászólt Önre, hogy ne beszéljen magyarul? 1) igen 2) nem
60. Ha igen, az utóbbi két évből hány ilyen esetre emlékszik?
 Mesélje el valamelyiket!

61. Tud-e olyan konkrét esetről, hogy ez valamelyik ismerősével történt meg? 1) igen 2) nem
62. Ön szerint hol beszélnek a legszebben magyarul? Karikázza be a megfelelő választ!
1) Budapesten	6) a Felvidéken (Szlovákia)
2) Magyarországon, vidéki városokban	7) a Vajdaságban (Jugoszlávia)
3) Magyarországon, falvakban	8) Burgenlandban (Ausztria)
4) Kárpátalján (Ukrajna)	9) a Muravidéken (Szlovénia)
5) Erdélyben (Szlovénia)	

63a. Ha valaki csak szlovénul tud Muravidéken

1) könnyen boldogul 2) lehetnek nehézségei 3) nehezen boldogul

Ha a 2)-t vagy 3)-at karikázta be, részletezze, milyen helyzetekben lehetnek nehézségei:

Idős. fatüsi.. bácsival nem értik meg egymást, nem érti a Magyar rádiót, T.V. Nem érti a Magyar kulturműsört stb.

63b. Ha valaki csak magyarul tud Muravidéken

1) könnyen boldogul 2) lehetnek nehézségei 3) nehezen boldogul

Ha a 2)-t vagy 3)-at karikázta be, részletezze, milyen helyzetekben lehetnek nehézségei:

Eppen. ellenkezője a 63a. kérdőívnek és sok hivatalos helyen nem értik meg, nehezen vagy sehogy sem intézketheti el a dolgait.

64a. Ha valaki csak szlovénul tud az Ön állandó lakóhelyén

1) könnyen boldogul 2) lehetnek nehézségei 3) nehezen boldogul

Ha a 2)-t vagy 3)-at karikázta be, részletezze, milyen helyzetekben lehetnek nehézségei:

.....

64b. Ha valaki csak magyarul tud az Ön állandó lakóhelyén

1) könnyen boldogul 2) lehetnek nehézségei 3) nehezen boldogul

Ha a 2)-t vagy 3)-at karikázta be, részletezze, milyen helyzetekben lehetnek nehézségei:

.....

65. Az Ön munkahelyén általában mennyit használja az egyes nyelveket?

A megfelelő rubrikába tegyen egy X-et.

	magyar	szlovén	horvát	egyéb
alig vagy soha				X
ritkán			X	
gyakran	X	X		

66. Élt-e huzamosabb ideig (legalább egy évig) tisztára vagy többnyire szlovén környezetben?

1) Nem Igen. Hol? *LJUBLJANA BA.* Mikor? *1973.....*

67. Milyen gyakran utazik Ön Magyarországra? Karikázza be a választ!

0) Soha 3) Félévente 6) Hetente

1) Ritkán 4) Negyedévente 7) Naponta egyszer

2) Évente 5) Havonta 8) Naponta többször

68. Mikor volt utoljára Magyarországon?*1997*.... évben.

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE (HA SZÜKSÉGESNEK ÉRZI!) EGY ODAILLÓ VÉGZŐDÉST VAGY SZÓT!

621. Patrícia magasabb *Klaudiánál*..., pedig egy évvel fiatalabb.

622. Azt akarom, hogy ő nyi*ssa*..... ki az ajtót.

623. Középiskolánk *ar*..... sok szakképzetlen pedagógus tanít.

624. Jó napot kívánok. A főnök *höz*..... jöttem, panaszt szeretnék tenni.

625. Kovács János azt kérte, hogy a jelölő bizottság tekintsen el attól, hogy őt titkárrá jelölje és *ne tessék*..... (megválasztani)

626. Erzsi néninek fáj*ogat* a szív*c*..., Kati néninek meg a láb*a*l... is fáj*nak*..

627. Mi is megven*énk*..... azt a malacot, de egy kicsit drágán adják.

628. Ha Péter rosszul válogat*ja* meg a barátait, pórul jár.

629. Minek ez a halogatás?! Nem szeretem, ha valaki elhala*ssa*.. a döntéseket.

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLÓ FOGLALKOZÁSNEVET!

631-632.

Anyám egy középiskolában tanít, ő tehát *tanár.nő*.....

Tavaly kinevezték az iskola élére, most tehát már *igazgató*..... is.

633. Kovács Julit már régóta ismerem. Mióta ideköltöztünk, nála csináltatom a frizurámat, vagyis ő a *frizérem*.....

634. A legutóbbi választásokon számos nő került a falvak és városok élére. A mi városunkban Nagy Ilona lett az *elnökszóny*.

UGYANAZT A MONDANIVALÓT KÜLÖNFÉLEKÉPPEN FEJEZHETJÜK KI. OLVASSA EL AZ ALÁBBI NÉGY MONDATOT, UTÁNA PEDIG ÉRTÉKELJE ÖKET KARIKÁZÁSSAL!

641. A menekültügyi főbiztosnak meg kell oldania a menekültek elhelyezésével kapcsolatos problémákat.

(1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz

642. A menekültügyi főbiztosnak meg kell oldani a menekültek elhelyezésével kapcsolatos problémákat.

(1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz

643. A menekültügyi főbiztos meg kell, hogy oldja a menekültek elhelyezésével kapcsolatos problémákat.

(1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz

644. A menekültügyi főbiztos meg kell oldja a menekültek elhelyezésével kapcsolatos problémákat.

(1) nagyon jó (2) elfogadható (3) elég rossz (4) nagyon rossz

69. Vannak-e olyan rokonai, barátai Magyarországon, akikkel szoros kapcsolatot tartanak fenn (pl. rendszeresen látogatják egymást, sűrűn leveleznek)? 1) Igen (2) Nem

70. Dolgozott-e/tanult-e Ön vagy dolgozik-e/tanul-e most Magyarországon? (0) Sosem 1) Régebben igen, de ma nem 2) Igen, ma is

71. Ha nem dolgozott/tanult még Magyarországon, szeretne-e? 1) Igen (2) Nem

72. Előfordult-e Önnel, hogy Magyarországon nyelvi nehézségei támadtak? (Például félreértették vagy nem értették meg, amit Ön mondott, vagy Ön nem értette meg pontosan, amit ők mondtak, nem tudta, hogyan kérjen valamit a boltban, megjegyzést tettek az Ön beszédére stb.)

1) igen 2) nem

73. Ha igen, mesélje el! Például egy húsboltban ...
disznósajt helyett prezborsot kértem és
azt nem tudták vagyis nem értették.
Vendégloben krumplit kértem burgonya helyett

74. Mit mondanak másképpen Szlovéniában, mint Magyarországon?

... Szakmai tűzoltó = ... Hivatásos tűzoltó

... Parcela = ... Telek

... Nyitott sör = ... Csapott sör

75. Soroljon fel olyan szavakat, kifejezéseket, fordulatokat, amelyeket Magyarországon használnak, de Muravidéken nem!

Barakcsoltam = Faracskáltam - Faragtam

Tajást rántottam = Tajást sütöttem

Telket vásároltam = Parcelát vettem

Noha szőlő = Smarnica

Ausztriai és muravidéki keresztábrák

K_501 A találkozást Péterrel jó jelnek tartotta. by HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

		HELYSZÍN				
Elemsszám		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-	
Oszlop%		6	7	8	összeg	
K_501	-----+	-----+	-----+	-----+	-----+	
találkozást		11	28	18		57
Péterrel		16,7	26,7	30,5		24,8
	+	-----+	-----+	-----+	+	
Péterrel való		55	77	41		173
találkozást		83,3	73,3	69,5		75,2
	+	-----+	-----+	-----+	+	
Oszlop-		66	105	59		230
összeg		28,7	45,7	25,7		100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 2,3019 p = 0,1292
hiányzó megfigyelések száma:3

khi-négyzet = 0,2762 p = 0,5991
hiányzó megfigyelések száma:3

K_502 Valószínűleg fogok késni egy kicsit, várjanak meg!
by HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

		HELYSZÍN				
Elemsszám		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-	
Oszlop%		6	7	8	összeg	
K_502	-----+	-----+	-----+	-----+	-----+	
fogok késni		7	15	10		32
		10,6	14,2	16,7		13,8
	+	-----+	-----+	-----+	+	
késni fogok		59	91	50		200
		89,4	85,8	83,3		86,2
	+	-----+	-----+	-----+	+	
Oszlop-		66	106	60		232
összeg		28,4	45,7	25,9		100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,4582 p = 0,4984
Hiányzó megfigyelések száma: 2

khi-négyzet = 0,1885 p = 0,6632
Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_503 *Befizetted már az idei tagsági díjat?* by HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

		HELYSZÍN			
Elem.szám		Oszlop%			Sor-
		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	összeg
		6	7	8	
K_503	-----	-----	-----	-----	-----
tagsági díjat		49	30	37	116
		75,4	28,6	63,8	50,9
		-----	-----	-----	-----
tagdíjat		16	75	21	112
		24,6	71,4	36,2	49,1
		-----	-----	-----	-----
Oszlop-		65	105	58	228
összeg		28,5	46,1	25,4	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 35,3687 p = 0,000

khi-négyzet = 19,1460 p = 0,000

Hiányzó megfigyelések száma:4

Hiányzó megfigyelések száma:4

K_504 *Éhes vagy, kis bogaram? Adjak egy kis kenyeret?*

by HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

		HELYSZÍN			
Elem.szám		Oszlop%			Sor-
		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	összeg
		6	7	8	
K_504	-----	-----	-----	-----	-----
kenyérkét		10	17	13	40
		15,4	16,0	22,0	17,4
		-----	-----	-----	-----
kenyeret		55	89	46	190
		84,6	84,0	78,0	82,6
		-----	-----	-----	-----
Oszlop-		65	106	59	230
összeg		28,3	46,1	25,7	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,0129 p = 0,9094

khi-négyzet = 0,9160 p = 0,3385

Hiányzó megfigyelések száma:3

Hiányzó megfigyelések száma:2

K_505 *Nézd, milyen szép banánokat árulnak az üzletben!*
by HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

		HELYSZÍN				
Elemszám						
Oszlop%		Muravidék	Magyaro.	Ausztria		Sor-
						összeg
K_505		6	7	8		
	banánokat	5	13	7		25
		7,6	12,1	11,7		10,7
	banánt	61	94	53		208
		92,4	87,9	88,3		89,3
	Oszlop- összeg	66 28,3	107 45,9	60 25,8		233 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,9160 p = 0,3385
Hiányzó megfigyelések száma:1

khi-négyzet = 0,0085 p = 0,9265
Hiányzó megfigyelések száma:0

K_506 *A mai gyerekek attól válnak önzőkké, hogy mindent megkapnak.* by
HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

		HELYSZÍN				
Elemszám						
Oszlop%		Muravidék	Magyaro.	Ausztria		Sor-
						összeg
K_506		6	7	8		
	önzökké	15	32	21		68
		23,1	29,9	35,6		29,4
	önzővé	50	75	38		163
		76,9	70,1	64,4		70,6
	Oszlop- összeg	65 28,1	107 46,3	59 25,5		231 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,949 p = 0,3297
Hiányzó megfigyelések száma: 2

khi-négyzet = 0,5658 p = 0,4519
Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_507 *Unom már ezt a sok utazást busszal.* by HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

HELYSZÍN					
Elem	Oszlop%	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-összeg
		6	7	8	
K_507					
utazást busszal		44	21	30	95
		67,7	19,6	50,8	41,1
buszozást		21	86	29	136
		32,3	80,4	49,2	58,9
Oszlop-összeg		65	107	59	231
		28,1	46,3	25,5	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 39,7380 p = 0,000

khi-négyzet = 17,4171 p = 0,000

Hiányzó megfigyelések száma: 2

Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_508 *Ezzel az eshetőséggel is kell számolni.* by HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

HELYSZÍN					
Elem	Oszlop%	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-összeg
		6	7	8	
K_508					
kell számolni		16	10	14	40
		25,0	9,5	23,7	17,5
számolni kell		48	95	45	188
		75,0	90,5	76,3	82,5
Oszlop-összeg		64	105	59	228
		28,1	46,1	25,9	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 7,3160 p = 0,0068

khi-négyzet = 6,1013 p = 0,0135

Hiányzó megfigyelések száma: 5

Hiányzó megfigyelések száma: 3

K_509 A bejárat az épületbe a másik oldalon van. by HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

HELYSZÍN					
Elem	Oszlop%	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-összeg
K_509	6	7	8		
bejárat az épületbe	3	12	8	23	
	4,6	11,2	13,3	9,9	
az épület bejárata	62	95	52	209	
	95,4	88,8	86,7	90,1	
Oszlop-összeg	65	107	60	232	
	28,0	46,1	25,9	100,0	

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 2,2124 p = 0,1369

khi-négyzet = 0,1636 p = 0,6858

Hiányzó megfigyelések száma: 2

Hiányzó megfigyelések száma: 0

K_510 Hahó! Itt vagyok! Látsz? by HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

HELYSZÍN					
Elem	Oszlop%	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-összeg
K_510	6	7	8		
Látsz?	27	36	16	79	
	41,5	33,6	26,7	34,1	
Látsz engem?	38	71	44	153	
	58,5	66,4	73,3	65,9	
Oszlop-összeg	65	107	60	232	
	28,0	46,1	25,9	100,0	

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 1,0854 p = 0,2974

khi-négyzet = 0,8730 p = 0,3501

Hiányzó megfigyelések száma: 2

Hiányzó megfigyelések száma: 0

K_511 Ebben az üzletben nemcsak függőnyt, hanem szőnyeget is lehet vásárolni. by HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

		HELYSZÍN			
Elemszám					
Oszlop%		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
		6	7	8	összeg
K_511	-----	-----	-----	-----	-----
		39	60	32	131
függőnyt		60,9	56,1	54,2	57,0
		25	47	27	99
függőnyöket		39,1	43,9	45,8	43,0
		64	107	59	230
Oszlop-		27,8	46,5	25,7	100,0
összeg					

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,3884 p = 0,5331

khi-négyzet = 0,0519 p = 0,8196

Hiányzó megfigyelések száma:3

Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_512 Koszovóban folytatódnak a tárgyalások az albánok és a szerbek között. by HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

		HELYSZÍN			
Elemszám					
Oszlop%		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
		6	7	8	összeg
K_512	-----	-----	-----	-----	-----
		14	86	43	143
Koszovóban		21,5	80,4	72,9	61,9
		51	21	16	88
Koszovón		78,5	19,6	27,1	38,1
		65	107	59	231
Oszlop-		28,1	46,3	25,5	100,0
összeg					

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 57,5135 p = 0,000

khi-négyzet = 1,2325 p = 0,2669

Hiányzó megfigyelések száma:2

Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_513 Valószínűleg külföldre fognak költözni. by HELYSZÍN

		HELYSZÍN			
Elemsszám		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
Oszlop%		6	7	8	összeg
K_513	-----	+	+	+	+
		46	76	41	163
valószínűleg		70,8	73,1	69,5	71,5
		+	+	+	+
		19	28	18	65
valószínűleg,hogy		29,2	26,9	30,5	28,5
		+	+	+	+
	Oszlop-	65	104	59	228
	összeg	28,5	45,6	25,9	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,1061 p = 0,7446

khi-négyzet = 0,2388 p = 0,6250

Hiányzó megfigyelések száma: 5

Hiányzó megfigyelések száma: 4

K_514 Tanító néni, pisilnem kell. Kimehetek? by HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

		HELYSZÍN			
Elemsszám		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
Oszlop%		6	7	8	összeg
K_514	-----	+	+	+	+
		64	104	58	226
kimehetek		98,5	97,2	96,7	97,4
		+	+	+	+
		1	3	2	6
ki tudok menni		1,5	2,8	3,3	2,6
		+	+	+	+
	Oszlop-	65	107	60	232
	összeg	28,0	46,1	25,9	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma: 2

Hiányzó megfigyelések száma: 0

K_515 *Tegnap láttalak a tv-ben.* by HELYSZÍN

MELYIK A TERMÉSZETESEBB?

		HELYSZÍN			
Elemszám		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
Oszlop%					összeg
K_515	-----	6	7	8	
láttalak		59	82	48	189
		90,8	78,1	80,0	82,2
láttalak téged		6	23	12	41
		9,2	21,9	20,0	17,8
Oszlop- összeg		65 28,3	105 45,7	60 26,1	230 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 4,5578 p = 0,0327

khi-négyzet = 0,0828 p = 0,7734

Hiányzó megfigyelések száma: 4

Hiányzó megfigyelések száma: 2

K_521 *Marinak is meg kell oldania a saját problémáit.* by HELYSZÍN

ÉRTÉKELJE AZ ALÁBBI MONDATOKAT!

		HELYSZÍN			
Elemszám		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
Oszlop%					összeg
K_521	-----	6	7	8	
nagyon jó		29	61	17	107
		45,3	58,1	30,4	47,6
elfogadható		27	37	30	94
		42,2	35,2	53,6	41,8
elég rossz		7	5	7	19
		10,9	4,8	12,5	8,4
nagyon rossz		1	2	2	5
		1,6	1,9	3,6	2,2
Oszlop- összeg		64 28,4	105 46,7	56 24,9	225 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma:5

Hiányzó megfigyelések száma:6

K_522 *Marinak is meg kell oldani a saját problémáit.* by HELYSZÍN

ÉRTÉKELJE AZ ALÁBBI MONDATOKAT!

		HELYSZÍN			
Elemzés					
Oszlop%		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
		6	7	8	összeg
K_522	-----	24	23	9	56
nagyon jó		37,5	21,9	16,1	24,9
	-----	31	63	31	125
elfogadható		48,4	60,0	55,4	55,6
	-----	6	16	12	34
elég rossz		9,4	15,2	21,4	15,1
	-----	3	3	4	10
nagyon rossz		4,7	2,9	7,1	4,4
	-----	64	105	56	225
Oszlop-		28,4	46,7	24,9	100,0
összeg					

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma: 5

Hiányzó megfigyelések száma: 6

K_523 *Mari is meg kell, hogy oldja a saját problémáit.* by HELYSZÍN

ÉRTÉKELJE AZ ALÁBBI MONDATOKAT!

		HELYSZÍN			
Elemszám		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
Oszlop%					összeg
		6	7	8	
K_523	-----	-----	-----	-----	-----
		12	22	16	50
nagyon jó		19,4	21,0	28,6	22,4
	-----	-----	-----	-----	-----
		14	43	15	72
elfogadható		22,6	41,0	26,8	32,3
	-----	-----	-----	-----	-----
		27	32	14	73
elég rossz		43,5	30,5	25,0	32,7
	-----	-----	-----	-----	-----
		9	8	11	28
nagyon rossz		14,5	7,6	19,6	12,6
	-----	-----	-----	-----	-----
Oszlop-		62	105	56	223
összeg		27,8	47,1	25,1	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 7,6108 p = 0,0547

khi-négyzet = 7,7903 p = 0,0505

Hiányzó megfigyelések száma: 7

Hiányzó megfigyelések száma: 6

K_524 *Mari is meg kell oldja a saját problémáit.* by HELYSZÍN

ÉRTÉKELJE AZ ALÁBBI MONDATOKAT!

HELYSZÍN

Elemzés Oszlop%	HELYSZÍN			Sor- összeg
	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	
K_524	6	7	8	
nagyon jó	5 8,1	13 12,3	10 17,9	28 12,5
elfogadható	5 8,1	27 25,5	16 28,6	48 21,4
elég rossz	12 19,4	36 34,0	16 28,6	64 28,6
nagyon rossz	40 64,5	30 28,3	14 25,0	84 37,5
Oszlop- összeg	62 27,7	106 47,3	56 25,0	224 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 22,1013 p = 0,0000

khi-négyzet = 1,4188 p = 0,7011

Hiányzó megfigyelések száma: 6

Hiányzó megfigyelések száma: 5

K_531 *Ott van egy szék a szoba sarkába.* by HELYSZÍN

JÓNAK TARTJA-E A KÖVETKEZŐ MONDATOT?

HELYSZÍN

Elemzés Oszlop%	HELYSZÍN			Sor- összeg
	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	
K_531	6	7	8	
sarkában	27 43,5	58 54,7	27 45,0	112 49,1
sarkába	35 56,5	48 45,3	33 55,0	116 50,9
Oszlop- összeg	62 27,2	106 46,5	60 26,3	228 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 1,9521 p = 0,1623

khi-négyzet = 1,4478 p = 0,2288

Hiányzó megfigyelések száma: 6

Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_532 *Nem tudom, hogy a banki számláján mennyi pénz van.*
 by HELYSZÍN

JÓNAK TARTJA-E A KÖVETKEZŐ MONDATOT?

		HELYSZÍN			
Elemszám					
Oszlop%		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
		6	7	8	összeg
K_532					
	bankszámla	17	39	19	75
		27,4	36,4	32,8	33,0
	banki számla	45	68	39	152
		72,6	63,6	67,2	67,0
	Oszlop- összeg	62 27,3	107 47,1	58 25,6	227 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 1,4444 p = 0,2294

khi-négyzet = 0,2246 p = 0,6355

Hiányzó megfigyelések száma: 5

Hiányzó megfigyelések száma: 2

K_534 *Az ilyen dolgokat mindig a barátokkal beszélem meg, felnőtt emberekkel soha.* by HELYSZÍN

JÓNAK TARTJA-E A KÖVETKEZŐ MONDATOT?

		HELYSZÍN			
Elemszám					
Oszlop%		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
		6	7	8	összeg
K_534					
	barátokkal	8	9	7	24
		13,6	8,5	12,1	10,8
	barátaimmal	51	97	51	199
		86,4	91,5	87,9	89,2
	Oszlop- összeg	59 26,5	106 47,5	58 26,0	223 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 1,0537 p = 0,3046

khi-négyzet = 0,5452 p = 0,4602

Hiányzó megfigyelések száma: 9

Hiányzó megfigyelések száma: 3

K_535 A szerződő felek a megállapodást közjegyző előtt írásban foglalták. by HELYSZÍN

JÓNAK TARTJA-E A KÖVETKEZŐ MONDATOT?

		HELYSZÍN				
Elemsszám		Oszlop% Muravidék Magyaro. Ausztria				
		6	7	8	összeg	
K_535		-----+	-----+	-----+	-----+	
	írásba	14	46	16	76	
		23,3	43,0	27,1	33,6	
		+-----+	+-----+	+-----+	+-----+	
	írásban	46	61	43	150	
		76,7	57,0	72,9	66,4	
		+-----+	+-----+	+-----+	+-----+	
	Oszlop- összeg	60	107	59	226	
		26,5	47,3	26,1	100,0	

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 6,4530 p = 0,0110

khi-négyzet = 4,0943 p = 0,0430

Hiányzó megfigyelések száma: 7

Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_536 Ha szellőztetni akarok, így kérek engedélyt: Ki tudom nyitni az ablakot? by HELYSZÍN

JÓNAK TARTJA-E A KÖVETKEZŐ MONDATOT?

		HELYSZÍN				
Elemsszám		Oszlop% Muravidék Magyaro. Ausztria				
		6	7	8	összeg	
K_536		-----+	-----+	-----+	-----+	
	kinyithatom	52	87	49	188	
		82,5	81,3	83,1	82,1	
		+-----+	+-----+	+-----+	+-----+	
	ki tudom nyitni	11	20	10	41	
		17,5	18,7	16,9	17,9	
		+-----+	+-----+	+-----+	+-----+	
	Oszlop- összeg	63	107	59	229	
		27,5	46,7	25,8	100,0	

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,0403 p = 0,8408

khi-négyzet = 0,0779 p = 0,7800

Hiányzó megfigyelések száma: 4

Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_537 Már dél lesz, mire megérkezünk a barátaimmal a szülővárosomban a családomhoz. by HELYSZÍN

JÓNAK TARTJA-E A KÖVETKEZŐ MONDATOT?

		HELYSZÍN			
Elem	Szlop%	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
		6	7	8	összeg
K_537	-----	-----	-----	-----	-----
szülővárosomba		28	63	25	116
		46,7	58,9	42,4	51,3
		32	44	34	110
szülővárosomban		53,3	41,1	57,6	48,7
		60	107	59	226
Oszlop-		26,5	47,3	26,1	100,0
összeg					

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 2,3118 p = 0,1283
Hiányzó megfigyelések száma: 7

khi-négyzet = 4,1594 p = 0,0414
Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_538 Tájékoztatjuk ügyfeleinket, hogy a bankkönyvecskéket a jövő hónapban cseréljük ki. by HELYSZÍN

JÓNAK TARTJA-E A KÖVETKEZŐ MONDATOT?

		HELYSZÍN			
Elem	Szlop%	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
		6	7	8	összeg
K_538	-----	-----	-----	-----	-----
bankkönyveket		8	54	27	89
		13,6	52,4	45,8	40,3
		51	49	32	132
bankkönyvecskéket		86,4	47,6	54,2	59,7
		59	103	59	221
Oszlop-		26,7	46,6	26,7	100,0
összeg					

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 23,9879 p = 0,0000
Hiányzó megfigyelések száma: 12

khi-négyzet = 0,6664 p = 0,4142
Hiányzó megfigyelések száma: 5

K_601 A képviselők az okokat ... tartották. by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

HELYSZÍN					
Elem	Oszlop%	Muravidék	Magyar.	Ausztria	Sor-
		6	7	8	összeg
K_601	-----	-----	-----	-----	-----
	15	32	11	58	
komolyaknak	23,8	29,9	18,3	25,2	
	48	75	49	172	
komolynak	76,2	70,1	81,7	74,8	
Oszlop-	63	107	60	230	
összeg	27,4	46,5	26,1	100,0	

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,7368 p = 0,3906

khi-négyzet = 2,6932 p = 0,1007

Hiányzó megfigyelések száma: 4

Hiányzó megfigyelések száma: 0

K_602 Miért sírsz, kis bogaram? Megütötted a ...? by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

HELYSZÍN					
Elem	Oszlop%	Muravidék	Magyar.	Ausztria	Sor-
		6	7	8	összeg
K_602	-----	-----	-----	-----	-----
	27	36	20	83	
kezecskédet	42,2	33,6	33,9	36,1	
	37	71	39	147	
kis kezedet	57,8	66,4	66,1	63,9	
Oszlop-	64	107	59	230	
összeg	27,8	46,5	25,7	100,0	

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 1,2559 p = 0,2624

khi-négyzet = 0,0010 p = 0,9736

Hiányzó megfigyelések száma: 3

Hiányzó megfigyelések száma:1

K_603 A repülőgépek megsértették Svájc... by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

		HELYSZÍN				
Elemszám						
Oszlop%		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-	
		6	7	8	összeg	
K_603	-----	-----	-----	-----	-----	
		18	10	17	45	
légi terét		29,0	9,3	28,8	19,7	
		-----	-----	-----	-----	
		44	97	42	183	
légterét		71,0	90,7	71,2	80,3	
		-----	-----	-----	-----	
Oszlop-		62	107	59	228	
összeg		27,2	46,9	25,9	100,0	

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 11,0057 p = 0,0000

khi-négyzet = 10,5827 p = 0,0011

Hiányzó megfigyelések száma:5

Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_604 Az autós moziban az utasok ... ülve nézhetik a filmet.

by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

		HELYSZÍN				
Elemszám						
Oszlop%		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-	
		6	7	8	összeg	
K_604	-----	-----	-----	-----	-----	
		13	14	7	34	
autókban		20,0	13,1	11,9	14,7	
		-----	-----	-----	-----	
		52	93	52	197	
autóban		80,0	86,9	88,1	85,3	
		-----	-----	-----	-----	
Oszlop-		65	107	59	231	
összeg		28,1	46,3	25,5	100,0	

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 1,4614 p = 0,2267

khi-négyzet = 0,0512 p = 0,8209

Hiányzó megfigyelések száma: 5

Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_605 *Fáj a fejem, mert a szomszéd egész délután...* by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

HELYSZÍN					
Elem	Oszlop%	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-összeg
K_605		6	7	8	
hegedűn játszott		14	17	11	42
		21,5	15,9	18,3	18,1
hegedült		51	90	49	190
		78,5	84,1	81,7	81,9
Oszlop-összeg		65	107	60	232
		28,0	46,1	25,9	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,8738 p = 0,3498

khi-négyzet = 0,1647 p = 0,6848

Hiányzó megfigyelések száma: 2

Hiányzó megfigyelések száma: 0

K_606 *Fiúk, nem attól váltok..., hogy elvégzitek az iskolát, hanem attól, hogy tüzet oltotok.* by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

HELYSZÍN					
Elem	Oszlop%	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-összeg
K_606		6	7	8	
tűzoltókká		29	47	21	97
		45,3	43,9	37,5	42,7
tűzoltóvá		35	60	35	130
		54,7	56,1	62,5	57,3
Oszlop-összeg		64	107	56	227
		28,2	47,1	24,7	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,0312 p = 0,8597

khi-négyzet = 0,6241 p = 0,4295

Hiányzó megfigyelések száma: 2

Hiányzó megfigyelések száma: 4

K_607 *Mindjárt kész az ebéd, ...* by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

HELYSZÍN				
Elem- szám	Oszlop% Muravidék Magyaro. Ausztria			Sor- összeg
	6	7	8	
K_607	-----+	-----+	-----+	-----+
ne légy türelmetlen	38 45 34 117			
	58,5 42,5 56,7 50,6			
	+-----+	+-----+	+-----+	+-----+
ne türelmetlenkedj	27 61 26 114			
	41,5 57,5 43,3 49,4			
	+-----+	+-----+	+-----+	+-----+
Oszlop- összeg	65 28,1	106 45,9	60 26,0	231 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 4,1339 p = 0,0420

khi-négyzet = 3,1034 p = 0,0781

Hiányzó megfigyelések száma: 3

Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_608 *Itt van még Péter? - Itt, de már...* by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

HELYSZÍN				
Elem- szám	Oszlop% Muravidék Magyaro. Ausztria			Sor- összeg
	6	7	8	
K_608	-----+	-----+	-----+	-----+
készül menni	6 9 12 27			
	9,4 8,4 20,0 11,7			
	+-----+	+-----+	+-----+	+-----+
menni készül	58 98 48 204			
	90,6 91,6 80,0 88,3			
	+-----+	+-----+	+-----+	+-----+
Oszlop- összeg	64 27,7	107 46,3	60 26,0	231 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,0464 p = 0,8293

khi-négyzet = 4,6962 p = 0,0302

Hiányzó megfigyelések száma: 3

Hiányzó megfigyelések száma: 0

K_609 Az egyik ismerősöm fia ... volt katona. by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

HELYSZÍN				
Elem-szám	Oszlop% Muravidék Magyaro. Ausztria			Sor-
	6	7	8	összeg
K_609	-----	-----	-----	-----
Craiován	32	34	23	89
	54,2	32,1	39,0	39,7
Craiovában	27	72	36	135
	45,8	67,9	61,0	60,3
Oszlop-összeg	59	106	59	224
	26,3	47,3	26,3	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 7,7566 p = 0,0053

khi-négyzet = 0,7998 p = 0,3711

Hiányzó megfigyelések száma: 9

Hiányzó megfigyelések száma: 2

K_610 Az osztályban senki sem... by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

HELYSZÍN				
Elem-szám	Oszlop% Muravidék Magyaro. Ausztria			Sor-
	6	7	8	összeg
K_610	-----	-----	-----	-----
magasabb, mint ő	6	18	10	34
	9,4	16,8	16,7	14,7
magasabb nála	58	89	50	197
	90,6	83,2	83,3	85,3
Oszlop-összeg	64	107	60	231
	27,7	46,3	26,0	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 1,8409 p = 0,1748

khi-négyzet = 0,0006 p = 0,9793

Hiányzó megfigyelések száma: 3

Hiányzó megfigyelések száma: 0

K_611 A fiúk még tavaly jelentkeztek... by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

HELYSZÍN					
Elem	Oszlop%	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor- összeg
K_611		6	7	8	
tűzoltóknak	26,6	15,1	30,0		22,2
tűzoltónak	73,4	84,9	70,0		77,8
Oszlop- összeg	64	106	60		230
	27,8	46,1	26,1		100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 3,3549 p = 0,0670

khi-négyzet = 5,2265 p = 0,0222

Hiányzó megfigyelések száma: 4

Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_612 Azt hiszem, ebéd után mindenkinek jól esik egy ... - mondta a háziasszony kedves mosollyal. by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

HELYSZÍN					
Elem	Oszlop%	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor- összeg
K_612		6	7	8	
kávécska			2	2	4
			1,9	3,3	1,7
kávé	64	105	58		227
	100,0	98,1	96,7		98,3
Oszlop- összeg	64	107	60		231
	27,7	46,3	26,0		100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma: 3

Hiányzó megfigyelések száma: 0

K_613 A tükör előtt hosszan... by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

		HELYSZÍN			
Elemsszám					
Oszlop%		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
		6	7	8	összeg
K_613	-----+	-----+	-----+	-----+	-----+
	37	21	27	85	
szépitette magát	59,7	20,0	45,0	37,4	
	+-----+	+-----+	+-----+	+-----+	
	25	84	33	142	
szépitkezett	40,3	80,0	55,0	62,6	
	+-----+	+-----+	+-----+	+-----+	
Oszlop-	62	105	60	227	
összeg	27,3	46,3	26,4	100,0	

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 27,0725 p = 0,0000

khi-négyzet = 11,5685 p = 0,0006

Hiányzó megfigyelések száma: 7

Hiányzó megfigyelések száma: 2

K_614 Kár, hogy nem megy a moziban a Superman, mert szívesen...

by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

		HELYSZÍN			
Elemsszám					
Oszlop%		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
		6	7	8	összeg
K_614	-----+	-----+	-----+	-----+	-----+
	62	106	59	227	
megnéznék	96,9	99,1	98,3	98,3	
	+-----+	+-----+	+-----+	+-----+	
	2	1	1	4	
megnézők	3,1	,9	1,7	1,7	
	+-----+	+-----+	+-----+	+-----+	
Oszlop-	64	107	60	231	
összeg	27,7	46,3	26,0	100,0	

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma: 3

Hiányzó megfigyelések száma: 0

K_615 *Találkoztam Hedviggel, s..., hogy vegyen nekem egy kiflit.* by HELYSZÍN

MELYIK VÁLASZ ILLIK BELE JOBBAN A MONDATBA?

		HELYSZÍN			
Elemsszám		Muravidék Magyaro. Ausztria			Sor-
Oszlop%		6	7	8	összeg
K_615	-----	-----	-----	-----	-----
		54	77	45	176
megkértem		84,4	72,6	75,0	76,5
		-----	-----	-----	-----
		10	29	15	54
megkértem öt		15,6	27,4	25,0	23,5
		-----	-----	-----	-----
Oszlop-		64	106	60	230
összeg		27,8	46,1	26,1	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 3,1078 p = 0,0779

khi-négyzet = 0,1094 p = 0,7408

Hiányzó megfigyelések száma: 4

Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_621 *Patricia magasabb Klaudia..., pedig egy évvel fiatalabb.*
by HELYSZÍN

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLÓ VÉGZŐDÉST VAGY SZÓT!

		HELYSZÍN			
Elemsszám		Muravidék Magyaro. Ausztria			Sor-
Oszlop%		6	7	8	összeg
K_621	-----	-----	-----	-----	-----
		52	104	58	214
Klaudiánál		82,5	97,2	98,3	93,4
		-----	-----	-----	-----
		11	3	1	15
Klaudiától		17,5	2,8	1,7	6,6
		-----	-----	-----	-----
Oszlop-		63	107	59	229
összeg		27,5	46,7	25,8	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 11,2716 p = 0,0007

Hiányzó megfigyelések száma: 4

Hiányzó megfigyelések száma: 1

K_622 Azt akarom, hogy ő nyi... ki az ajtót. by HELYSZÍN

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLÓ VÉGZŐDÉST VAGY SZÓT!

HELYSZÍN				
Elemzés	Muravidék Magyaro. Ausztria			Sor-
Oszlop%	6	7	8	összeg
K_622	-----	-----	-----	-----
	57	103	54	214
nyissa	89,1	96,3	90,0	92,6
	-----	-----	-----	-----
	7	4	6	17
nyitja	10,9	3,7	10,0	7,4
	-----	-----	-----	-----
Oszlop-	64	107	60	231
összeg	27,7	46,3	26,0	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma: 3

Hiányzó megfigyelések száma: 0

K_623 Középiskolánk... sok szakképzetlen pedagógus tanít.
by HELYSZÍN

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLÓ VÉGZŐDÉST VAGY SZÓT!

HELYSZÍN				
Elemzés	Muravidék Magyaro. Ausztria			Sor-
Oszlop%	6	7	8	összeg
K_623	-----	-----	-----	-----
	29	102	47	178
-ban	50,0	98,1	83,9	81,7
	-----	-----	-----	-----
	29	2	9	40
-on	50,0	1,9	16,1	18,3
	-----	-----	-----	-----
Oszlop-	58	104	56	218
összeg	26,6	47,7	25,7	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 55,618 p = 0,0000

Hiányzó megfigyelések száma: 12

Hiányzó megfigyelések száma: 7

K_624 Jó napot kívánok. A főnök... jöttem, panaszt szeretnék tenni.
by HELYSZÍN

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLÓ VÉGZŐDÉST VAGY SZÓT!

HELYSZÍN				
Elemzés	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
Oszlop%	6	7	8	összeg
K_624	59	104	55	218
főnökhöz	100,0	100,0	100,0	100,0
Oszlop- összeg	59 27,1	104 47,7	55 25,2	218 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = nem kiszámolható
Hiányzó megfigyelések száma: 11

khi-négyzet = nem kiszámolható
Hiányzó megfigyelések száma: 8

K_625 Kovács János azt kérte, hogy a jelölőbizottság tekintsen el
attól, hogy öt titkárrá jelölje és ... by HELYSZÍN

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLÓ VÉGZŐDÉST VAGY SZÓT!

HELYSZÍN				
Elemzés	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
Oszlop%	6	7	8	összeg
K_625	27	85	51	163
megválassza	65,9	94,4	96,2	88,6
választja	14	5	2	21
	34,1	5,6	3,8	11,4
Oszlop- összeg	41 22,3	90 48,9	53 28,8	184 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 18,5685 p = 0,0000
Hiányzó megfigyelések száma: 43

Hiányzó megfigyelések száma: 24

K_626 *Erzsi néninek fáj a szív..., Kati néninek meg a láb... is fáj...*
 by HELYSZÍN

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLÓ VÉGZŐDÉST VAGY SZÓT!

		HELYSZÍN			
Elemszám		Muravidék Magyaro.			Ausztria
Oszlop%					Sor-
		6	7	8	összeg
K_626	-----	-----	-----	-----	-----
fáj a lába		53	93	57	203
		88,3	94,9	98,3	94,0
	+	-----	-----	-----	-----
lábai		7	5	1	13
		11,7	5,1	1,7	6,0
	+	-----	-----	-----	-----
Oszlop-		60	98	58	216
összeg		27,8	45,4	26,9	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma: 16

Hiányzó megfigyelések száma: 11

K_627 *Mi is megven... azt a malacot, de kicsit drágán adják.*
 by HELYSZÍN

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLÓ VÉGZŐDÉST VAGY SZÓT!

		HELYSZÍN			
Elemszám		Muravidék Magyaro.			Ausztria
Oszlop%					Sor-
		6	7	8	összeg
K_627	-----	-----	-----	-----	-----
megvennék		55	106	57	218
		98,2	100,0	100,0	99,5
	+	-----	-----	-----	-----
megvennők		1			1
		1,8			,5
	+	-----	-----	-----	-----
Oszlop-		56	106	57	219
összeg		25,6	48,4	26,0	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma: 12

Hiányzó megfigyelések száma: 4

K_628 *Ha Péter rosszul váloga... meg a barátait, pórul jár.*
by HELYSZÍN

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLŐ VÉGZŐDÉST VAGY SZÓT!

HELYSZÍN					
Elem	szám	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
K_628	Oszlop%				összeg
		6	7	8	
válogatja		57	97	57	211
		98,3	96,0	95,0	96,3
válogassa		1	4	3	8
		1,7	4,0	5,0	3,7
Oszlop-összeg		58	101	60	219
		26,5	46,1	27,4	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma: 15

Hiányzó megfigyelések száma: 6

K_629 *Minek ez a halogatás?! Nem szeretem ha valaki elhala... a döntéseket.* by HELYSZÍN

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLŐ VÉGZŐDÉST VAGY SZÓT!

HELYSZÍN					
Elem	szám	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
K_629	Oszlop%				összeg
		6	7	8	
elhalasztja		44	86	40	170
		78,6	84,3	71,4	79,4
elhalassza		12	16	16	44
		21,4	15,7	28,6	20,6
Oszlop-összeg		56	102	56	214
		26,2	47,7	26,2	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,8175 p = 0,3659

khi-négyzet = 3,7162 p = 0,0538

Hiányzó megfigyelések száma: 16

Hiányzó megfigyelések száma: 9

K_631 *Anyám egy középiskolában tanít, ő tehát...* by HELYSZÍN

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLÓ FOGLALKOZÁSNEVET!

		HELYSZÍN				
Elemszám		Oszlop% Muravidék Magyaro. Ausztria				Sor- összeg
		6	7	8		
K_631	-----+	-----+	-----+	-----+	-----+	
		15	61	12	88	
tanár		25,0	58,7	21,4	40,0	
		+-----+	+-----+	+-----+	+-----+	
		45	43	44	132	
tanárnő		75,0	41,3	78,6	60,0	
		+-----+	+-----+	+-----+	+-----+	
Oszlop- összeg		60	104	56	220	
		27,3	47,3	25,5	100,0	

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 17,3301 p = 0,0000

khi-négyzet = 20,3317 p = 0,0000

Hiányzó megfigyelések száma: 10

Hiányzó megfigyelések száma: 7

K_632 *Tavaly kinevezték az iskola élére, most tehát már ... is.* by HELYSZÍN

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLÓ FOGLALKOZÁSNEVET!

		HELYSZÍN				
Elemszám		Oszlop% Muravidék Magyaro. Ausztria				Sor- összeg
		6	7	8		
K_632	-----+	-----+	-----+	-----+	-----+	
		44	85	41	170	
igazgató		78,6	82,5	73,2	79,1	
		+-----+	+-----+	+-----+	+-----+	
		12	18	15	45	
igazgatónő		21,4	17,5	26,8	20,9	
		+-----+	+-----+	+-----+	+-----+	
Oszlop- összeg		56	103	56	215	
		26,0	47,9	26,0	100,0	

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,3702 p = 0,5428

khi-négyzet = 1,9117 p = 0,1667

Hiányzó megfigyelések száma: 15

Hiányzó megfigyelések száma: 8

K_633 Kovács Julit már régóta ismerem. Mióta ideköltöztünk, nála csináltatom a frizurámat, vagyis ő a ... by HELYSZÍN

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLÓ FOGLALKOZÁSNEVET!

HELYSZÍN					
Elem	Oszlop%	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-összeg
K_633		6	7	8	
fodrászom		48	94	42	184
		81,4	89,5	71,2	82,5
fodrásznóm		11	11	17	39
		18,6	10,5	28,8	17,5
Oszlop-összeg		59	105	59	223
		26,5	47,1	26,5	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 2,1696 p = 0,1407

khi-négyzet = 8,9714 p = 0,0027

Hiányzó megfigyelések száma: 10

Hiányzó megfigyelések száma: 3

K_634 A legutóbbi választásokon számos nő került a falvak és városok élére. A mi városunkban Nagy Ilona lett a ...

by HELYSZÍN

ÍRJON A PONTOK HELYÉRE EGY ODAILLÓ FOGLALKOZÁSNEVET!

HELYSZÍN					
Elem	Oszlop%	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-összeg
K_634		6	7	8	
polgármester		32	91	44	167
		76,2	88,3	77,2	82,7
polgármesternő		10	12	13	35
		23,8	11,7	22,8	17,3
Oszlop-összeg		42	103	57	202
		20,8	51,0	28,2	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 3,4270 p = 0,0641

khi-négyzet = 3,4643 p = 0,0627

Hiányzó megfigyelések száma: 29

Hiányzó megfigyelések száma: 7

K_641 A menekültügyi főbiztosnak meg kell oldania a menekültek elhelyezésével kapcsolatos problémákat. by HELYSZÍN

ÉRTÉKELJE AZ ALÁBBI NÉGY MONDATOT!

		HELYSZÍN			
Elemzszám					
Oszlop%		Muravidék	Magyaro.	Ausztria	Sor-
		6	7	8	összeg
K_641					
	nagyon jó	23 37,7	56 52,8	26 44,8	105 46,7
	elfogadható	29 47,5	41 38,7	25 43,1	95 42,2
	elég rossz	6 9,8	8 7,5	7 12,1	21 9,3
	nagyon rossz	3 4,9	1 ,9		4 1,8
	Oszlop- összeg	61 27,1	106 47,1	58 25,8	225 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma: 7

Hiányzó megfigyelések száma: 3

K_642 A menekültügyi főbiztosnak meg kell oldani a menekültek elhelyezésével kapcsolatos problémákat. by HELYSZÍN

ÉRTÉKELJE AZ ALÁBBI NÉGY MONDATOT!

HELYSZÍN				
Elemzés	Muravidék	Magyarország	Ausztria	Sor-
Oszlop%				összeg
	6	7	8	
K_642				
nagyon jó	16	28	13	57
	28,1	26,9	22,4	26,0
elfogadható	29	55	33	117
	50,9	52,9	56,9	53,4
elég rossz	9	16	10	35
	15,8	15,4	17,2	16,0
nagyon rossz	3	5	2	10
	5,3	4,8	3,4	4,6
Oszlop-összeg	57	104	58	219
	26,0	47,5	26,5	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma: 13

Hiányzó megfigyelések száma: 5

K_643 A menekültügyi főbiztos meg kell, hogy oldja a menekültek elhelyezésével kapcsolatos problémákat. by HELYSZÍN

ÉRTÉKELJE AZ ALÁBBI NÉGY MONDATOT!

		HELYSZÍN			
Elemszám		Muravidék Magyaro. Ausztria			Sor-
Oszlop%		6	7	8	összeg
K_643	-----	-----	-----	-----	-----
nagyon jó	14 22 15 51	24,6 21,2 26,3 23,4	-----		
elfogadható	15 45 16 76	26,3 43,3 28,1 34,9	-----		
elég rossz	27 28 17 72	47,4 26,9 29,8 33,0	-----		
nagyon rossz	1 9 9 19	1,8 8,7 15,8 8,7	-----		
	Oszlop-	57	104	57	218
	összeg	26,1	47,7	26,1	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma:13

khi-négyzet = 4,4596 p = 0,2159

Hiányzó megfigyelések száma: 6

K_644 A menekültügyi főbiztos meg kell oldja a menekültek elhelyezésével kapcsolatos problémákat. by HELYSZÍN

ÉRTÉKELJE AZ ALÁBBI NÉGY MONDATOT!

		HELYSZÍN			
Elemszám		Muravidék		Magyaro. Ausztria	
Oszlop%		6	7	8	Sor- összeg
K_644	-----+				
nagyon jó		3	8	15	26
		5,2	7,8	26,3	11,9
	+-----+				
elfogadható		8	30	14	52
		13,8	29,1	24,6	23,9
	+-----+				
elég rossz		15	33	10	58
		25,9	32,0	17,5	26,6
	+-----+				
nagyon rossz		32	32	18	82
		55,2	31,1	31,6	37,6
	+-----+				
Oszlop- összeg		58	103	57	218
		26,6	47,2	26,1	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma: 13

khi-négyzet = 11,9322 p = 0,0076

Hiányzó megfigyelések száma: 7

HOL BESZÉLNEK A LEGSZEBBEN MAGYARUL? by HELYSZÍN

Elem- szám	HELYSZÍN			Sor- összeg
	Oszlop%	Muravidék	Magyaro. Ausztria	
	6	7	8	
LEGSZEBB	-----+	-----+	-----+	-----+
Budapest	29 56,9	20 19,6	13 24,1	62 30,0
Mo-vidék	10 19,6	34 33,3	10 18,5	54 26,1
Mo-falu	1 2,0	29 28,4	9 16,7	39 18,8
Erdély	7 13,7	19 18,6	21 38,9	47 22,7
Vajdaság			1 1,9	1 ,5
Muravidék	4 7,8			4 1,9
Oszlop összeg	51 24,6	102 49,3	54 26,1	207 100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

Hiányzó megfigyelések száma: 21

Hiányzó megfigyelések száma: 11

ÉLETKOR by HELYSZÍN

ÉLETKOR	HELYSZÍN				Sor- összeg
	Elem- szám	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	
	Oszlop%	6	7	8	
13-32 éves		16	33	15	64
		24,2	31,7	25,0	27,8
33-53 éves		30	42	20	92
		45,5	40,4	33,3	40,0
54-85 éves		20	29	25	74
		30,3	27,9	41,7	32,2
	Oszlop- összeg	66	104	60	230
		28,7	45,2	26,1	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 1,1124 p = 0,5733

khi-négyzet = 3,2842 p = 0,1935

Hiányzó megfigyelések száma: 4

Hiányzó megfigyelések száma: 3

NEM by HELYSZÍN

NEME	HELYSZÍN				Sor- összeg
	Elem- szám	Muravidék	Magyaro.	Ausztria	
	Oszlop%	6	7	8	
Férfi		29	47	29	105
		43,3	43,9	48,3	44,9
Nő		38	60	31	129
		56,7	56,1	51,7	55,1
	Oszlop- összeg	67	107	60	234
		28,6	45,7	25,6	100,0

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 0,007 p = 0,934

khi-négyzet = 0,301 p = 0,583

Hiányzó megfigyelések száma: 0

Hiányzó megfigyelések száma: 0

VÉGZETTSÉG by HELYSZÍN

VÉGZETTSÉG	HELYSZÍN			Sor- összeg	
	Elem szám	Muravidék	Magyaro.		Ausztria
	Oszlop%	6	7	8	
Alsófok	48	55	37	140	
	72,7	53,4	61,7	61,1	
Felsőfok	18	48	23	89	
	27,3	46,6	38,3	38,9	
Oszlop- összeg	66	103	60	229	
	28,8	45,0	26,2	100,0	

Páronkénti összehasonlítás:

Magyarország - Muravidék

Magyarország - Ausztria

khi-négyzet = 6,3141 p = 0,0119

khi-négyzet = 1,0543 p = 0,3045

Hiányzó megfigyelések száma:5

Hiányzó megfigyelések száma: 4

Szlovéniai név- és tárgymutató

- Ágoston Mihály 256
alsó májca 'alsó fehérmű' 241
amerikai magyarok 183, 245
analóg kontaktusváltozók 203
anyanyelv 179, 180, 182,
 190–194, 197–199, 226, 227, 230,
 234, 236, 237, 242, 243, 248, 250,
 253, 255
anyanyelvű oktatás 193, 199, 227,
 248
asszimiláció 181, 186, 191, 193, 226,
 248, 251
- Bakos Ferenc 245
Balázs Géza 243
Bartha Csilla 224, 227, 248, 255
batri 'szárzalelem' 245, 246
belföld–külföld szabály 254
Bence Lajos 199, 200, 224–226, 254,
 255
Bene Annamária 206
Benő Attila 255
Beregszászi Anikó 230, 231
betelepültek 250
Bokor József 224–227, 253, 255
Borbély Anna 255
budapesti beszéd 238, 251
bulocska 'zsemle' 247, 256
- Čepič, Zdenko 186
Chambers, J. K. 221
Clyne, Michael 236
- csángók 244
Cseresnyési László 256
Csernicskó István 201, 203, 206, 215,
 218, 219, 230–232, 254–256
- dacreakció 235
- egyetemes
 ~ kontaktusváltozók 203
 ~ magyar változók 203, 212
- egynyelvű magyar iskola 191, 227
 ~ szlovén iskola 191
- egynyelvűség 190, 205, 206, 217, 220,
 236
- egytannyelvű (anyanyelvű) iskolák
 190
- észak–dél különbség 208
etnikai súrlódások 187
etnikumok közti keveredés 187
1990 utáni fordulat 198, 224, 226, 244
- foglalkozás 179, 220
földrajzi és népesedési viszonyok 181,
 187

- független változók
 ~ KOR3 179, 204, 207, 212,
 214–216, 218, 220–222
 ~ NEME 179, 204, 207, 212,
 214–216, 218, 220–222
 ~ VEGZ2 179, 204, 207, 212,
 214–216, 218, 220–222
- Fülei-Szántó Endre 233, 235
- Gál Zsuzsa (Susan Gal) 255
 gazdaság 183, 187–192, 196, 197,
 253
- Goričko 182, 183
- Göcsej 182, 187
- Göncz Lajos 201, 203, 206, 207, 215,
 218–220, 226, 238, 254, 255
- Göncz László 227
- Gráfik Imre 183
- Guttmann Miklós 224
- Gyurgyik László 180
- Hegedüs Attila 219
- Hetés 182, 187, 191
- hivatalos beszédhelyzetek 224, 230,
 231
- idegen nyelv 190, 243, 255, 256
 ~ szó 241, 243, 245, 246
- Imre Samu 245
- infarkt* 'infarktus' 246
- interferencia 206, 219, 236, 242, 247
 szlovén ~ 247, 254
- iskolai végzettség 179, 194, 214–216,
 221
- járás (szlovénul *obščina*) 182, 183,
 253
- jog 182, 196, 198, 199
 a szabad iskolaválasztás ~a 251
 a nyelvcsere ~a 248, 251
- Jugoszláv Kommunista Szövetsége
 191, 197
- jugoszláv nemzetiségű (emberek) 182,
 199
- Jugoszlávia 181, 182, 188–192, 196,
 200, 201, 217, 219, 234, 250
- kárpátaljai magyarok 201, 202, 206,
 208, 215, 218–220, 230–232, 237,
 239, 244, 245, 256
- Kaufman, Terrence 206
- „kenyér-érv” 234
- keresztátlak 180, 207, 223
2001. évi „reklámyelvtörvény” 256
- kétnyelvű ember 183, 192, 193, 220,
 230, 236, 237, 242–244, 253, 254
 ~ iskola (*dvojezična šola*) 191, 194
 ~ iskoláztatás alapelvei 192
 ~ magyarok kontaktusváltozatai 244
 ~ oktatás 194, 224–227, 255
 ~ oktatási modell 191, 192, 225,
 226
- „kétnyelvű terület” 190–192
- kétnyelvűség 183, 190, 192–194, 225,
 226, 236, 250
- Kocsis Károly 180, 253
- Kolláth Anna 224, 226, 244–246, 248,
 254
- kolóniák* 182, 187, 190, 250
- kontaktushatás
 muravidéki ~ 203, 208, 215–217,
 245, 254
 vajdasági ~ 206–208
- kontaktushelyzetben változók 203
- kontaktusnyelvészeti ismeretek hiánya
 255
- Kontra Miklós 203, 206, 207, 212, 217,
 218, 220, 234, 243, 245, 254–256
- Kossa János 219
- Kovács Attila 253

- Kovalovszky Miklós 218
 kölcsönzavak 243, 244, 256
 kölcsönzés 206, 236, 242–245, 255,
 256
krumpli 'burgonya' 241
 kultúra 191, 192, 194, 195, 197, 198
- Lanstyák István 203–205, 214–216,
 218, 219, 244, 251, 254–256
 látszólagosidő-elemzés 207, 214
 legszebb magyar beszéd 238, 239, 251,
 255
 legszebben magyarul beszélő régió
 238, 239, 255
- Lendva 180, 182, 186, 195, 225, 226,
 243
- Lesznyák Ágnes 254
 lingvicizmus 227
- Magyar értelmező kéziszótár 244,
 245, 256
 magyar iskolák 191, 199, 200, 227
 Magyar Nemzeti Szociolingvisztikai
 Vizsgálat (MNSZV) 254
 magyar nyelv 191, 194–197, 224–227,
 230, 232, 238, 243, 244, 247, 248,
 255
 ~ egysége 247
 ~ az oktatásban 224
 magyar nyelvű könyvek 194, 195, 255
 magyar szülők 193, 226
 magyar tanítók 197
 magyar tannyelvű egyházi iskolák 196
 Magyarországhoz való kötődés 189,
 200–202
 magyarországi románok 255
 magyarországitól eltérő muravidéki
 szavak 241
- Maribori Egyetem
 ~ Pedagógiai Kara 194
- ~ Magyar Nyelv és Irodalom
 Tanszéke 255
- Márku Anita 256
 Márton Gyula 244
 második nyelv 226, 236, 243, 255
 meghonosodott idegen nyelvű kifejezés
 256
 mentális térképek 218
 munkaerőpiac hatása 221, 254
 munkaerőexport 188
Muraköz 196, 253
Muramente 253
Murántúl 181–183, 186, 190, 194, 195,
 253
Muravidék 179–181, 183, 186, 188,
 190, 194, 196, 197, 199–205,
 207–255
Mura-vidék 253
 Muravidéken nem használatos
 magyarországi szavak 242
 muravidéki adatközlők 179, 212, 220,
 221, 239, 245, 250
- nanuk* 'jégkrém' 247, 256
 Nećak Lük, Albina 186
 Nećak, Dušan 226
 nemi különbségek 179, 220
 nemzetiségileg vegyesen lakott terület
 190, 197, 253
 nemzetiségpolitika 191
 hivatalos szlovén ~ 197
 nemzetromlás 247
 népszámlálás 181, 182, 198, 199,
 253
 ~i adatok 181, 253
 normális emberek 242
 Novak, Franc 183
- nyelvcseré 236, 248, 249, 251, 255
 nyelvészek 244, 247, 256

- nyelvhasználat 182, 192, 193, 199, 203, 224, 225, 230, 232, 233, 236, 242, 246, 248–251, 255
 családi ~ 249
 megfélemlített ~ 233
 ~i arány 192, 193, 225, 231
 ~i szinterek 224, 230, 232, 233, 248
- nyelvi
 ~ asszimiláció 186, 248
 ~ diszkrimináció 227
 ~ egyenjogúság 197, 198
 ~ határ 183, 186
 ~ hiány 248
 ~ kontaktusoktól való berzenkedés 247
 ~ nehézségek 236, 241
 ~ sztereotípiák 238
- nyelvi változók
 (bV) 220, 221
 (bV) változó hiperkorrekt [bVn] változata 221
 (bVn) 220
 (kell legyen) 209, 210
 (természetes, hogy X) 212
 (t-végű igék felszólító/kötőmódja) 222
 (t-végű igék kijelentő módja) 222
 „főlősleges” névmások 205–208
 analitikus szerkezetek 213, 214
 feltételes tárgyas többes 1. személyű igerag 218, 219
 feminizálás 220
 hasonlítás 219
 helynevek ragozása 217
 kicsinyítés 215
 szórend (segédige + főnévi igenév) 204, 205
 többes szám
 számbeli egyeztetés 214, 215
- nyelvileg hátrányos helyzet 193
 nyelvművelők 194, 243, 244
 nyelvpedagógiai vonatkozások 226
 nyelvpolitikai határozatok 198
 nyelvtudás
 és boldogulás 239
 anyanyelvi szintű ~ 236, 237, 250
 nyelvvesztés 248
nyítsa (kiejtve: nyiccsa) 223, 254, 255
- oktatási diszkrimináció 250
 olvasás 228
 Ország László 255
- Őrség 182, 186, 187, 191, 195, 230, 253
 őshonosok 250
- Penavin Olga 245
 Péntek János 203, 218, 254, 256
 Pivar Ella 187
 politika 188–193, 196–198
 politikusok 256
porabski ’rábavidékiek’ 190
 pragmatikai
 ~ interferencia 247
 ~ szabályok 246
prekmurci ’murántúliak’ 190
 Presinszky Károly 255
 presztízs
 a magyar nyelv ~e 191, 226, 248
 nyelvek ~e 203, 236, 238, 239
prezbors ’disznósajt’ 241
 privát nyelvhasználati szférák 230
 purizmus 246
- rábavidéki szlovének 182
 rádióhallgatás 228
 Rudaš Jutka 247

- Sándor Klára 255
 Sebők László 180
 strukturális hipotézis 206
 suksükölés 222
- Szabó Mihály Gizella 203, 255
 Székely András Bertalan 192, 194
szemafor 'közúti jelzőlámpa'
 Szerb–Horvát–Szlovén Királyság 196
 Szilágyi N. Sándor 203, 209, 217, 218,
 247, 248, 254, 256
 Szlovén Alkotmánybíróság 225
 Szlovén Köztársaság 190, 196
 Szlovén Szocialista Köztársaság 198
 Szlovénia 181–190, 192, 194–196,
 198–201, 217, 219, 227, 234, 241,
 242, 253–256
 szóhatártalanítás 256
 szókölcsonnés 242, 256
 Szoták Szilvia 254
 szuksükölés 222
- tájszólás 241
 tanárok 194, 227
 Tanczos Vilmos 243, 244, 245
 tankönyvek
 kétnyelvű ~ 227
 magyarországi ~ 226
 magyarországi diákoknak írt ~ 255
 Vajdaságból behozott ~ 226
 tanuló csoportok
 anyanyelvi (magyar 1 és szlovén 1)
 226
 környezetnyelvi (magyar 2 és
 szlovén 2) 226
 tannyelv
 ~ választási útmutató 226
 társadalomtörténeti magyarázat
 206–208
- Terepadatok 1996* 180, 200, 201, 205,
 207, 210, 211, 213, 214, 216, 217,
 219, 222, 229, 231–233, 237, 240,
 249
 terepmunka 180, 224
 Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat
 256
 Termini magyar–magyar online szótár
 245
 terminológiaoktatás 226
 területi kötődés 200, 201
 tévénezés 228–230
 Thomason, Sarah Grey 206
 titói jugoszláv állam 191, 250
 Tóth Károly 255
 többségi elnyomás 250
 történelem 186
 Trudgill, Peter 221, 224, 242, 243, 255
 tudatosan szervezett elnyomás 196
- Vajdaság–Muravidék összevetés 217
 V-alakú mintázat (ang. *curvilinear
 pattern*) 254
 vallás 188, 195, 253
 Varga István Štefan 226
 Varga József 224
 vasúti összeköttetés 189
 Vázsonyi Endre 255
vend 189, 199
 vendvita 189
 vendégmunkásság 188
 vendek 183
 Vendvidék 189
 Vörös Ottó 180, 185, 224, 225, 254
- Zágorec-Csuka Judit 225
 Zala György 195
 Zalaegerszeg 183, 195

Irodalom

1. ÖSSZEVONT AUSZTRIAI ÉS SZLOVÉNIAI BIBLIOGRÁFIA

- Ackerl, Isabella, 1988. *Die Chronik Wiens*. Wien, Chronik Verlag.
- Albrich, Thomas, 1988. *Asylland wider Willen*. Die bevormundete Nation. Österreich und Alliierten 1945–1949. Innsbrucker Forschungen zur Zeitgeschichte – Band 4. Günter Bischof, Josef Leidenfrost (Hrsg.). Innsbruck, Haymon-Verlag. Ismertetés: Cseresznyés Ferenc, *Ausztria mint befogadó ország*. *Regio*, 4. évf., 2. szám (1993), 203–207.
- Amtsblatt* für die Evangelische Kirche A. u. H.B. in Österreich, Wien. 1962. április 14., 4. szám, 27.
- Amtsblatt* für die Evangelische Kirche A. u. H.B. in Österreich, Wien. 1998. szeptember 30., 9. szám, 184–185.
- Andritsch, Johann, 1965. *Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz (1586–1782)*. Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark. II. Band. Graz, Verlag der Historischen Landeskommission.
- Andritsch, Johann, 1983. *Das Ungarnbild in der österreichischen Historiographie im Mittelalter. DOMUS AUSTRIAE*. Eine Festgabe Hermann Wiesflecker zum 70. Geburtstag. Graz, Verlag Adeva.
- Bakos Ferenc, 1994. *Idegen szavak és kifejezések kézisztára*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Balázs János, 1958. *Sylvester János és kora*. Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat.
- Bamberger, Richard und Maria – Brückmüller, Ernst – Gutkas, Karl (Hrsg.) 1995. *Oesterreich Lexikon*. II. Band. Wien, Verlagsgemeinschaft Österreich Lexikon.
- Bartha Csilla, 1993. *Egy amerikai magyar közösség nyelvhasználatának szociolingvisztikai megközelítései*. Budapest, kandidátusi értekezés, kézirat.
- Bartha Csilla, 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Bartha Csilla, 2007. Kétnyelvűség a Muravidéken: A magyar nyelv megőrzésének lehetőségei és korlátai egy szociolingvisztikai vizsgálat tükrében. *Muratáj* 2006/1–2: 79–113.

- Bartha, Csilla – Anna Borbély, 2006. Dimensions of linguistic otherness: Prospects of minority language maintenance in Hungary. *Language Policy* 5: 335–363.
- Baumgartner, Gerhard, 1993. *Prolegomena zum Sprachverhalten ungarischsprachiger Burgenländer*: Holzer, Werner – Münz, Rainer (Hrsg.), *Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland*. Wien, Passagen Verlag.
- Baumgartner, Gerhard, 1995. *6 x Österreich. Geschichte und aktuelle Situation der Volksgruppen*. Hrsg. Von Ursula Hemetek für die Initiative Minderheiten. Klagenfurt, Drava.
- Baumgartner, Gerhard, 1998. *Eine andere österreichische Literatur. Zur Literatur der Roma und Sinti in Österreich. Literatur und Kritik*, Salzburg. 1998. szeptember. 327. szám.
- Baumgartner, Gerhard – Perchinig, Bernhard, 1997. Minderheitenpolitik in Österreich 1945–1989. Dachs, Herbert et al, eds., *Handbuch des politischen Systems Österreichs*, 628–651. Wien.
- Bence Lajos, 1994. *Írott szóval a megmaradásért (A szlovéniai magyarság 70 éve)*. Győr – Lendva, Hazánk Könyvkiadó Kft. – Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- Bence Lajos, 1996. *Írott szóval a megmaradásért (A szlovéniai magyarság 70 éve)*. II. bővített kiadás. Győr – Lendva, Hazánk Könyvkiadó Kft. – Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- Bence Lajos, 2011. A kétnyelvű oktatás története. Király M. Jutka, szerk., *50 éves a kétnyelvű oktatás a Muravidéken*, 13–54. Lendva, Magyar Nemzetiségi Tájékoztató Intézet.
- Bene Annamária, 2006. Vajdaságban miért látalak és miért nem látalak téged? A rejtett accusativusi személyes névmások választásának egy lehetséges magyarázata. *Magyar Nyelv* 102: 85–98.
- Benkő Jóska, 1979. *Zigeuner; ihre Welt – ihr Schicksal*. Unter besonderer Berücksichtigung des burgenländischen und ungarischen Raumes. Pinkafeld – Graz, Eigenverlag.
- Benő Attila, 2011. Hol beszélnek legszebben magyarul? Balogh András – Berszán István – Gábor Csilla, szerk., *Újrateremtett világok: Írások Cs. Gyimesi Éva emlékére*, 61–70. Budapest, Argumentum Kiadó.
- Benő Attila – Péntek János, szerk., 2011. *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve: Tanulmányok, beszámolók, kutatási programok*. Dunaszerdahely – Kolozsvár, Gramma Nyelvi Iroda – Szabó T. Attila Nyelvi Intézet.
- Beregzászi Anikó – Csernicskó István, 2004. A kárpátaljai magyarok kétnyelvűsége a gyakorlatban. Beregzászi Anikó – Csernicskó István, szerk., *... itt megnyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*, 55–70. Ungvár, PoliPrint.

- Bertha, Josef, 1977. Die röm.-kath. Pfarre Unterwart-Alsóór. Ladislaus Trieber, Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327. Innsbruck Verlagsanstalt Tyrolia.
- Bizám György, 1985. Beszélgetés Franz Pomper vasvörösvári polgármesterrel. *Őrség*, Oberwart. 1985. július. 19. szám.
- Bodó, Csanád, 2005. Hungarian in Austria. Fenyvesi, Anna, ed., *Hungarian Language Contact Outside Hungary: Studies on Hungarian as a minority language*, 241–263. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Bokor József, 1995. A muravidéki kétnyelvű oktatásról. *Magyar Nyelvőr* 119: 303–307.
- Bokor József, 1999. A Muravidék és a Mura-vidék különbsége nem csak helyesírási kérdés. Bokor József – Guttmann Miklós, szerk., *A muravidéki magyarság anyanyelvéért*, 145–146. Szombathely – Maribor, A Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke és a Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Intézete.
- Bokor József, 2009. A kétnyelvű oktatás a szlovéniai Muravidéken. *Nyelviség és magyarság a Muravidéken*, 109–136. Lendva, Magyar Nemzeti Művelődési Intézet.
- Bokor József, 2011. Üzenet a kétnyelvű iskolákba. Király M. Jutka, szerk., *50 éves a kétnyelvű oktatás a Muravidéken*, 189–191. Lendva, Magyar Nemzeti Tájékoztatási Intézet.
- Bokor József – Guttmann Miklós, 1999. Anyanyelv és oktatás. *A muravidéki magyarság anyanyelvéért*, 39–58. Szombathely – Maribor, A Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke és a Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Intézete.
- Bokor József, szerk., 1999. *Az anyanyelv a kétnyelvűségben*. Maribor – Lendva, a Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar intézete és a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- Borbély Anna, 2001. *Nyelvcseré: Szociolingvisztikai kutatások a magyarországi románok közösségében*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztály.
- Botta István, 1978. *Melius Péter ifjúsága*. A magyarországi reformáció lutheri és helvét irányai elkülönülésének kezdete. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Botta István, 1991. *Huszár Gál élete, művei és kora, 1512°–1575*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Breu, Josef, 1979. *Die burgenländischen Kroaten bis zu ihrer Eingliederung in Österreich im Jahre 1921, siedlungs- und nationalitätengeschichtlich betrachtet. Integratio*, Wien. XI–XII. szám.
- Bruckmüller, Ernst 1996². *Nation Österreich: kulturelles Bewußtsein und gesellschaftlich-politische Prozesse*. (Studien zu Politik und Verwaltung; Band 4).

- Raffelstetti vámszabály (Zollordnung) 901–906. Wien – Köln – Graz, Böhlau Verlag.
- Brunner, Karl, 1994. *Herzogtümer und Marken. Vom Ungarnsturm bis ins 12. Jahrhundert*. Wolfram, Herwig (Hrsg.), Österreichische Geschichte 907–1156. Bd. 2. Wien, Verlag Karl Ueberreuter.
- Bundeskanzleramt, 1976. *Volksgruppen in Österreich*. Eine Dokumentation. Wien, Bundeskanzleramt.
- Bundeskanzleramt, 1977. *Die rechtliche Stellung der Volksgruppen in Österreich*. Eine Dokumentation. Wien, Bundeskanzleramt.
- Bundespressediens, 1986. Österreich als Asylland. Österreichdokumentation. Wien, Bundeskanzleramt.
- Bundespressediens, 1988, 1997². Ausztria, tények és számok. Ausztria barátainak. Az „Osztrák Sajtószolgálat” magyar nyelvű kiadványa. Wien, Bundeskanzleramt.
- Bundespressediens, 1990. Österreich und die neue Völkerwanderung. Wien, Bundeskanzleramt.
- Bundespressediens, /1991/. Grundlagenbericht der Bundesregierung über die Lage der Volksgruppen in Österreich. Österreichdokumentation. Wien, Bundeskanzleramt-Verfassungsdienst.
- Bundespressediens, 1998. Religionen in Österreich. Wien, Bundeskanzleramt.
- Buranits, Josef F. – Csenar, Manfred – Dressler, Wolfgang U. – Palatin, Jandre, 1993. *Sprache und Bewußtsein*. Das Image des Kroatischen bei den burgenländischen Kroaten. Holzer, Werner – Münz, Rainer (Hrsg.), Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland. Wien, Passagen Verlag.
- Chambers, J. K. – Peter Trudgill, 1998. *Dialectology*. Second edition. Cambridge, Cambridge University Press.
- Clyne, Michael, 2003. *Dynamics of Language Contact*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Čepič, Zdenko, Nečak, Dušan et.al., 1979. *Zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Cserján Károly – Györi Vilmos – Szabó Mátyás, 1999a. *Demographische und sozi-
oökonomische Merkmale der Bevölkerung mit Ungarisch als Umgangssprache*. Sonderauswertung der Volkszählung 1991 durch das Österreichische Statistische Zentralamt für die Bevölkerungsgruppen, die Deutsch, Kroatisch, Tschechisch bzw. Ungarisch als Umgangssprache angegeben haben, sowie für ungarische Staatsbürger. A Kerkai Jenő Egyházsociológiai Intézet, Bécs, kiadása.
- Cserján Károly – Györi Vilmos – Szabó Mátyás, 1999b. A magyar köznyelvet beszélő népesség demográfiai és társadalomgazdasági ismertető jelei. Az 1991. népszámlálás külön kiértékelése népcsoportok számára, akik a német, horvát, cseh ill. magyar köznyelvet jelölték meg, valamint a magyar állampolgárok szá-

- mára, az Ausztriai Központi Statisztikai Hivatal által. Magyarra fordította és átirta Győri Vilmos. Ellenőrizte Csoknyai Péter. A Magyar Egyházsociológiai Intézet és a Kerkei Jenő Egyházsociológiai Intézet, Bécs, közös kiadása.
- Csernicskó István, 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest, Osiris Kiadó, MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Csoknyai Péter, 1977. Statistische Daten. Ladislaus Trieber, Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327. Innsbruck, Verlagsanstalt Tyrolia.
- Csoknyai Péter, 1979. Die sprachliche Entwicklung der burgenländischen Bevölkerung zwischen 1900 und 1971. *Integratio*, Wien. XI–XII. szám.
- Dannhauser, Claudia, 1999. *Volksgruppen und ihr Sprachkapital: „Das Wort Min- derheit stört mich“*. Die Presse, Wien. 1999. július 5.
- Dantine, Johannes – Dantine, Wilhelm – Krobath, Thomas – Ungar, Hannes (Hrsg.), 1995. *Evangelisch. Das Profil einer Konfession in Österreich*. Ergebnisse einer Umfrage. Veröffentlichungen der Evangelischen Akademie, Wien. 10. szám.
- Deák Ernő, 1985. *A magyarok ausztriai – bécsi – történetének vázlatja*. 1. rész. *Évkönyv* 1985. Bécs, Kaláka Klub.
- Deák Ernő, 1986. *A magyarok ausztriai történetének vázlatja*. 2. rész: A két világháború közti időszak. *Évkönyv* 1986. Bécs, Kaláka Klub.
- Deréky Pál, 1996. *A magyar avantgarde irodalom (1915–1930) olvasókönyve*. Válogatta, szerkesztette, az életrajzi adatokat és az előszót írta Deréky Pál. Bilingualis kiadás. Budapest, Argumentum Kiadó.
- Diószegi László – Fejős Zoltán (sorozatszerkesztők), 1995. *Magyarok kisebbségben és szórványban*. A Magyar Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának válogatott iratai, 1919–1944. Főszerkesztő: Romsics Ignác. Budapest, Teleki László Alapítvány.
- EC economic data pocket book. Monthly. Luxemburg. 2000/5.
- Éger György, 1990. *A burgenlandi magyarság történetének főbb vonásai 1920-tól napjainkig*. *Burgenlandi magyarok közt*. Budapest, Új Idő Kft.
- Éger György, 1998. A Pinka partján. Az örvidéki/burgenlandi magyarság szociológiai jellemzői. *LIMES*, XI. évfolyam, 31. szám, 123–131.
- Eichwalder, Reinhard, 1984. *Die neue Stichprobe des Mikrozensus ab März 1984*. *Statistische Nachrichten*, Wien. Österreichisches Statistisches Zentralamt (Hrsg.), Heft 11–12, 713–718.
- Ernst, August, 1987. *Geschichte des Burgenlandes*. Wien, Verlag für Geschichte und Politik.
- EURO 1999. Bericht über den Konvergenzstand mit Empfehlung für den Übergang zur dritten Stufe der Wirtschafts- und Währungsunion. 1998. március 25. Teil 1: Empfehlung; Teil 2: Bericht. Az Európai Közösségek Hivatalának, Luxemburg, hivatalos kiadása.

- Die Europäische Union in Zahlen 1997. Az Európai Közösségek Hivatalának, Luxemburg, hivatalos kiadása.
- Élesztős László – Rostás Sándor (főszerkesztők), 1994. *Magyar Nagylexikon*, második kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Érszegi Géza, 1977. Die Entstehung der Wart. Ladislaus Trieber, Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327. Innsbruck, Verlagsanstalt Tyrolia.
- Faßmann, Heinz – Münz, Rainer – Oberdammer, Peter, 1991. *Sprachgruppen und Sprachkenntnisse im Burgenland*. Kurzbericht über eine Erhebung. Eisenstadt, im Mai 1991.
- Fazekas István, 1998. Magyar kispapok Bécsben – A Pázmáneum három évszázada (1623–1947). *LIMES*, XI. évfolyam, 31. szám, 7–19.
- Fembek, Michael – Hammond, Beate, 1997. *Keine Angst von Österreichern. Von Amtspersonen, Philharmonikerinnen und anderen Menschen mit Eigenschaften*. Illustrationen von Dieter Zehentmayr. Vorwort von Helmut Sohlen. Wien, Verlag Ueberreuter.
- Fernández-Armesto, Felipe (szerk.), 1995. *Európa népei*. Budapest, Corvina Kiadó.
- Fischer Otto, 1962. *Das Protestantengesetz 1961* mit erläuternden Bemerkungen. Kirche und Recht, Band 3. Wien, Verlag Herder.
- Fishman, Joshua A., 1965. Who Speaks what language to whom and when. *La Linguistique* 2: 67–88.
- Fodor Irén, 1995. *A magyar nyelvújítás antológiája*. Mondolat/Felelet a mondolatra. Kazinczy Ferenc: Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél. Balassa József bevezetőivel. Összeállította és az előszót írta Fodor Irén. Kolozsvár, Polis Könyvkiadó.
- Fodor István, 1977. Abstammung der Ungarn und Landnahme. Ladislaus Trieber, Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327. Innsbruck, Verlagsanstalt Tyrolia.
- Fontaine, Nicole, 1999. *Das Europäische Parlament und Österreich*. 1999^s (november). Wien, Informationsbüro für Österreich.
- Fülei-Szántó Endre, 1992. Bomló kétnyelvűség. Kontra Miklós, szerk., *Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben*, 35–45. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete.
- Gaál Károly, 1977. Zur Volkskultur der Magyaren in der Wart. Ladislaus Trieber, Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327. Innsbruck, Verlagsanstalt Tyrolia.
- Gaál Károly, 1988. *Aranymadár. A burgenlandi magyar falvak elbeszélő kultúrája*. Szombathely, A Vas megyei Múzeumok Igazgatóságának kiadása.

- Gál Gyula, 1995. *A dél-tiroli kérdés*. Kisebbségi adattár IV. Budapest, A Teleki László Alapítvány Könyvtárának és Dokumentációs Szolgálatának kiadása.
- Gal, Susan, 1977. Der Gebrauch der deutschen und ungarischen Sprache in Oberwart. Ladislaus Trieber, Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327. Innsbruck, Verlagsanstalt Tyrolia. Pp. 313–324.
- Gal, Susan, 1979. *Language Shift: Social determinants of linguistic change in bilingual Austria*. New York, Academic Press.
- Gal, Susan, 1991. Kódváltás és öntudat az európai periférián. Kontra Miklós (szerk.), *Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről*, 123–157. Budapest, Magyarországi Intézet.
- Gal, Susan, 1992. Mi a nyelvcsere és hogyan történik? Kontra Miklós (szerk.), *Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben*, 47–59. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete.
- Gál, Susan. 1974. Középkép egy nyelvszigetről: A magyar nyelv helyzete Felsőőrben. Hofer Tamás – Kisbán Eszter – Kaposvári Gyula, szerk., *Paraszti társadalom és műveltség a 18–20. században, I. Faluk*, 169–183. Budapest – Szolnok, Magyar Néprajzi Társaság – Damjanich János Múzeum.
- Galambos Ferenc Iréneusz, 1991. Hagyományok őrzése (és élesztgetése) egy burgenlandi magyar faluban. Halász Péter, szerk., *A Duna menti népek hagyományos műveltsége: Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére*, 593–603. Budapest, A Magyar Néprajzi Társaság.
- Galambos Ferenc Iréneusz, 1993. *Alsóőri egyházi énekek*. Az alsóőri rk. egyházközség kiadása.
- Gall, Franz (Hrsg.), 1959. *Die Matrikel der Universität Wien*. III. Band. 1518/II-1579/I. Graz–Köln, Verlag Hermann Böhlau Nachf.
- Gampl, Inge, 1986. *Kurzinformationen über die staatskirchenrechtliche Stellung der Religionsgemeinschaften und ihre Präsenz in Österreich*. Wien. Készült az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet bécsi nemzetközi konferenciájának résztvevői számára (német, angol és orosz nyelven).
- Gecsényi Lajos, 1993. *Magyarok Bécsben a XVI. században. Bécsi Napló*, Wien. 1993. március–április. XIV. évf., 2. szám.
- Gereben Ferenc, 1996. Nyelvhasználati szokások kisebbségi helyzetben (Egy határon túli magyarok körében végzett kérdőíves felmérés adatai alapján). Csernicskó István és Várad Tamás (szerk.), *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*, 91–97. Budapest, Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt.
- Gereben Ferenc, 1998. Az anyanyelv az identitástudat szerkezetében. *Regio*, 9. évf., 2. szám, 95–112.
- Gereben Ferenc – Lőrincz Judit – Nagy Attila – Vidra Szabó Ferenc, 1993. *Magyar olvasáskultúra határon innen és túl*. Budapest, Közép-Európa Intézet.

- Glaube und Heimat* 1999. Egyházi évkönyv. 54. évf. Bécs, A Protestáns Sajtóosztály kiadása.
- Glatz Ferenc, 1996². *A magyarok krónikája*. Budapest, Magyar Könyvklub.
- Göncz Lajos, 1999a. *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest – Újvidék, Osiris Kiadó. Forum Könyvkiadó, MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Göncz Lajos, 1999b. Hol beszélnek legszebben magyarul[?]: A Kárpát-medencei magyar beszélőközösségek anyanyelvi sztereotípiái. *Hungarológiai Közlemények* 1999/1–2: 54–61.
- Göncz Lajos, 2000. Analitizáló és szintetizáló nyelvi megoldások Kárpát-medencei magyar beszélőközösségek körében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* II. évfolyam, 3. szám: 3–18.
- Göncz Lajos, 2001. Az egyes és a többes szám használata Kárpát-medencei magyar beszélőközösségeknél. *Pszichológia* 2001/4: 371–398.
- Göncz Lajos – Kontra Miklós, 2000. „Feminizálás” a kárpát-medencei magyar beszélőközösségek nyelvhasználatában. *Modern Filológiai Közlemények* II. évfolyam, 2. szám: 83–96. (Errata: III. évfolyam, 1. szám: 17.)
- Göncz László, 2007. Bevezető gondolatok a kétnyelvű oktatás jellegéről. *Muratáj* 2006/1–2: 75–78.
- Görlich, Ernst Joseph – Romanik, Felix, 1995². *Geschichte Österreichs*. Mit 8 Dokumentar-Kunstdruckbildern. Wien, Edition Zeitgeschichte.
- Gráfik Imre, szerk., 1994. *Tanulmányok a szlovéniai magyarság köréből*. Budapest, Teleki László Alapítvány.
- Grupp, Claus D., 1998. *Europa 2000. Die Europäische Union der Fünfzehn*. Köln, Omnia Verlag.
- Gyenge Imre, 1977. Die evangelische Pfarrgemeinde H.B. Oberwart. Ladislaus Trieber, Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327. Innsbruck, Verlagsanstalt Tyrolia.
- Györfly György, 1977. *István király és műve*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Györi Vilmos, 1962. *Die magyarischen Ortsnamen auf dem Boden Österreichs (ausgenommen das Burgenland)*. Bécs, disszertáció.
- Györi Vilmos, 2000. Wohnbevölkerung nach Religionsbekenntnis. Volkszählung 1991. Nur ausgewählte Gemeinden bzw. politische Bezirke. ÖSTAT. Wien, Datenauswertung für Ungarisches Kirchensoziologisches Institut.
- Gyurgyik László és Sebők László, szerk., 2003. *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002*. Budapest, Teleki László Alapítvány.
- Hanisch, Ernst, 1994. *Der lange Schatten des Staates*. Österreichische Gesellschaftsgeschichte im 20. Jahrhundert. Wolfram, Herwig (Hrsg.), Österreichische Geschichte 1890 – 1990. Band 9. Wien, Verlag Karl Ueberreuter.
- Harhammer, Astrid, 1980. *Die Ungarische Nation an der Universität Wien (1453–1711)*. Doktori disszertáció.

- Harhammer, (Steindl), Astrid, 1993. *Die Akademischen Nationen an der Universität Wien*. Aspekte der Bildungs- und Universitätsgeschichte 16–19. Jahrhundert. Herausgeber Kurt Mühlberger und Thomas Maisel. Verlag Schriftenreihe des Universitätsarchivs, Universität Wien.
- Hegedűs Attila, 2001. A nyelvjárási mondatnani jelenségek. Kiss Jenő, szerk., *Magyar dialektológia*, 362–374. Budapest, Osiris Kiadó.
- Herényi István, 1997². *Magyarország nyugati végvidéke. 800–1242*. Budapest, Argumentum Kiadó.
- Hermann, Armin – Hackauf, Friedrich – Sellner, Erich, 1986³. *Paß-, Fremdenpolizei- und Asylrecht*. Wien, Juridica-Verlag.
- Holzer, Werner – Münz, Rainer (Hrsg.), 1993. *Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland*. Wien, Passagen Verlag.
- Hódi Sándor, 1992. *A nemzeti identitás zavarai*. Újvidék, Forum.
- Hoóz István, (szerk.), 1977. *A baranyai nemzetiségekről*. Budapest, KSH Népeségutudományi Kutató Intézet.
- Imre Samu, 1971. *A felsőöri nyelvjárási*. Nyelvtudományi Értekezések, 72. szám. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Imre Samu, 1973a. *Felsőöri tájszótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Imre Samu, 1973b. Az ausztriai (burgenlandi) magyar szórványok. Ortutay Gyula, főszerk., *Népi kultúra – népi társadalom: A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjának évkönyve VII.*, 119–135. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Imre, Samu, 1977. Der ungarische Dialekt der Oberen Wart. Ladislaus Trieber (Hrsg.), *Die Obere Wart*. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327, 305–312. Innsbruck, Verlagsanstalt Tyrolia.
- Jakabffy Imre, 1942. *Magyarázat Közép-Európa nemzetiségi térképéhez*. Budapest, Teleki László Alapítvány Könyvtára. 1994².
- Jenniges, Wolfgang, 1997a. *Select bibliography on minority languages in the European Union*. European Bureau for Lesser Used Languages. Brussels Information Center.
- Jenniges, Wolfgang, 1997b. Carrel, Silvia, *Schlüsselwörter. Tor zur Welt der Minderheitensprachen*. Deutsche Ausgabe auf der Grundlage der französischen Erstausgabe überarbeitet und aktualisiert von W.J. Brüssel, Europäisches Büro für Sprachminderheiten, Informationszentrum.
- John, Michael – Lichtblau, Albert, 1990. *Schmelztiegel Wien, einst und jetzt. Zur Geschichte und Gegenwart von Zuwanderung und Minderheiten* (fényképdokumentációval). Wien–Köln, Böhlau Verlag.
- Juhász László, 1976. *Burgenland*. Történelmi Útikalauz. München, A Nemzetőr kiadása.
- Juhász László, 1985. *Mátyás király Bécsben*. München, A Nemzetőr kiadása.

- Juhász László, 1999⁴. *Bécs magyar emlékei*. Budapest, Szent István Társulat.
- Kalb, Herbert – Potz, Richard – Schinkele, Brigitte, 1998. Religionsgemeinschaftenrecht. Anerkennung und Eintragung. Wien, Verlag Österreich.
- Kalendárium* 1999. Ausztriai magyarok gazdasági érdekközössége. Mellékletek: Burgenland régi magyar térképei. Sopron, Hillebrand Nyomda Kft.
- Kálmán Béla, 1966. *Nyelvjárásaink*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Kiss Lajos, 1980, 1988⁴. *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. II kötet. A 4. kiadás bővített és javított. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Klein, Kurt, 1996. *Kirche im Übergang*. Fünfzig Jahre im Spiegel kirchlicher Statistik. Csoklich – Opis – Petrik – Schnuderl (Hrsg.), Revisionen. Graz – Wien – Köln, Katholische Kirche in der Zweiten Republik.
- Kleindel, Walter, 1984. *Die Chronik Österreichs*. Dortmund, Chronikverlag.
- Kocsis Károly, 2000. A magyar településterület változásai a Honfoglalástól napjainkig az Órvidék (Burgenland) területén. *Néprajzi Látóhatár* IX. évfolyam 3–4. szám: 49–59.
- Kocsis Károly, 2005a. *A Muravidék mai területének etnikai térképe*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet.
- Kocsis Károly, 2005b. *Az Órvidék mai területének etnikai térképe*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet.
- Kocsis, Károly and Kocsis-Hodosi, Eszter, 1998. *Ethnic Geography of the Hungarian Minorities in the Carpathian Basin*. Budapest, Hungarian Academy of Sciences, Geographical Research Institute.
- Kolláth Anna, 2005. *Magyarul a Muravidéken*. ZORA 39. Maribor, Slavistično društvo.
- Kolláth Anna, 2008. Határtalanítás: Fejezetek a kisebbségi magyar nyelvhasználat összehasonlító vizsgálatából. Ruda Gábor, szerk., *Identitás – nyelv – irodalom*, 7–27. Pilisvörösvár – Dunaszerdahely, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Gramma Nyelvi Iroda.
- Kolláth Anna, 2009. Mít mivel és miért? Helyettesítéstípusok – a muravidéki ht szavak gyakorisági vizsgálata. Borbély Anna, Vančóné Kremmer Ildikó, Hattyár Helga, szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*, 459–465. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Kolláth Anna, 2010. Nem súlyra mérjük... Kétnyelvű oktatás – kétnyelvű tankönyvek (egy muravidéki kérdőíves vizsgálat néhány tanulsága). Cserniczkó István, Fedinec Csilla, Tarnóczy Mariann, Vančóné Kremmer Ildikó, szerk., *Utazás a magyar nyelv körül: Írások Kontra Miklós tiszteletére*, 196–205. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Kolláth Anna, 2011. Idegen szók és gyakoriságuk a muravidéki magyar nyelvváltozatokban. Kozmács István – Vančóné Kremmer Ildikó, szerk., *A csitári hegyek*

- alatt: *Írások Sándor Anna tiszteletére*, 123–131. Nyitra, Arany A. László Társulás és Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara.
- Kolláth Anna, szerk., 2009. *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*. ZORA 68. Maribor, Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovenske jezike in književnosti.
- Kolláth Anna – Varga István Štefan – Göncz Lajos, 2009. *Magyar1 vagy magyar2? Tannyelvválasztás a Muravidéken: Úmutató magyar szülőknek és pedagógusoknak*. Budapest, A Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatala.
- Kontra Miklós, 1990. *Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból*. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete.
- Kontra, Miklós, 1999. “Don’t Speak Hungarian in Public!” – A Documentation and Analysis of Folk Linguistic Rights. Kontra, Miklós; Robert Phillipson; Tove Skutnabb-Kangas; Tibor Várady, eds., *Language: A Right and a Resource, Approaching Linguistic Human Rights*, 81–97. Budapest, Central European University Press.
- Kontra Miklós, 2000a. Strukturális és/vagy társadalomtörténeti magyarázat? A magyar–szláv kontaktusok egy talánya. T. Molnár István és Klaudy Kinga, szerk., *Papp Ferenc akadémikus 70. születésnapjára*, 304–309. Debrecen, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója.
- Kontra Miklós, 2000b. *Koszovóban és Craiován: Trianon hatása a magyar mentális grammatikára*. Borbély Anna, szerk., *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében*, 135–145. Budapest, Az MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya.
- Kontra Miklós, 2001a. A nyelvi kontaktus intenzitása vagy új divergens változás? Mi okozza a felvidéki és délvidéki magyar kontaktusváltozatok egyes különbségeit? Andor József – Szűcs Tibor – Terts István, szerk., *Szines eszmék nem alszanak... Szépe György 70. születésnapjára*. I. kötet: 698–705. Pécs, Lingua Franca Csoport.
- Kontra, Miklós, 2001b. Hungarian verbal puzzles and the intensity of language contact. *Journal of Sociolinguistics* 5: 163–179.
- Kontra Miklós. 2001c. „Három a magyar igazság”: Egy mondattani változás három megközelítése. *Magyar Nyelv* 97: 53–64 + 254.
- Kontra, Miklós, 2003a. Changing mental maps and morphology: Divergence caused by international border changes. Britain, David – Jenny Cheshire, eds., *Social Dialectology: In honour of Peter Trudgill*, 173–190. Amsterdam/Philadelphia, Benjamins.
- Kontra Miklós, 2003b. Élőnyelvi kutatások határainkon belül és kívül. *Magyar Tudomány* 2003/4: 504–512.
- Kontra Miklós, 2006a. Apropó „De azért egy értelmiséginek tudnia kell, hogy min ironizál”. *Kritika* 2006. május: 14–16.

- Kontra Miklós, 2006b. Magyar nyelvtudomány, társadalmi felelősség, politika. *Alkalmazott Nyelvtudomány* VI. évfolyam 1–2. szám: 177–185.
- Kontra Miklós – Péntek János – Szilágyi N. Sándor, 2010–2011. A Kárpát-medencei szociolingvisztikai vizsgálat 1996. évi romániai kérdőíve és keresztábrái I–II. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* LIV. évf. 2. szám: 161–180, és LV. évf. 1. szám: 67–84.
- Kontra Miklós – Cseresnyési László, 2011. A magyar nyelv halála (a Parlamentben 2001-ben és 2011-ben). Hires-László Kornélia, Karmacs Zoltán, Márku Anita, szerk., *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban*, 73–83. Budapest – Beregszász, Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete.
- Kontra Miklós, szerk., 2003. *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Kossa János, 1978. Szabálytalan vonzatok. *A mi nyelvünk*, 294–298. Újvidék, Forum Könyvkiadó.
- Dr. Kovács Attila, 2011. A 2011-es szlovén népszámlálás és a Muravidék kétnyelvű területe. *Naptár 2012: A szlovéniai magyarok évkönyve*, 74–90. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet – Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet.
- Kovalovszky Miklós, 1980. Feltételes mód. Grétsy László és Kovalovszky Miklós, főszerk., *Nyelvművelő kézikönyv* Első kötet, 626–628. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Ladstätter, Johann, 1993. *Volkszählung 1991: Umgangssprache im Burgenland*. Holzer, Werner – Münz, Rainer (Hrsg.), *Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland*. Wien, Passagen Verlag.
- Lanstyák István, 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest – Pozsony, Osiris Kiadó, Kalligram Könyvkiadó, MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Lanstyák István, 2002. A Magyar értelmező kéziszótár új kiadása és a magyar nyelv szlovákiai változatainak szókincse. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 3: 115–128.
- Lanstyák István, 2006. *Nyelvből nyelvbe: Tanulmányok a szókölcönzésről, kódváltásról és fordításról*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.
- Lanstyák István – Szabó Mihály Gizella, 1997. *Magyar nyelvhasználat – iskola – kétnyelvűség*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.
- László Gyula, 1996. *A honfoglaló magyarok*. Budapest, Corvina Kiadó.
- Leicht, Anton (Hrsg.), 1999. *Österreich in der Europäischen Union*. Wien, Vertretung der Europäischen Kommission in Österreich.
- Lelkipásztor*, Evangélikus Lelkeszi Szakfolyóirat. 1998. Ünnepi nyilatkozat. Bécs, 1998. április 26. Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

- Lichtblau, Albert, 1987. *Die „magyarischen“ Sprachgruppen in Burgenland und Wien unter besonderer Berücksichtigung der Volkszählungsergebnisse 1981.* Linz, Studium an der Johann Kepler Universität, kézirat.
- Lončarić, Mijo – Seedoch, Ivan, 1991. *Burgenländischkroatisch – Kroatisch – Deutsches Wörterbuch* (Gradišćanskohrvatsko – Hrvatsko – Nimški Rječnik). Zagreb – Eisenstadt.
- Mályusz Elemér, 1982. Matthias Corvinus, König von Ungarn. Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn. Schallaburg '82. Herausgeber und Verleger: Amt der Niederösterreichischen Landesregierung, Abt. III/2 – Kulturabteilung. Wien. (kiállítási katalógus) 768.
- Márku Anita, 2011. „Po zákárpátszki” Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák (nyelvválasztás, kódváltás) szocio- és pszicholingvisztikai aspektusai a kárpátaljai magyar közösségben, kézirat PhD-diszertáció, Veszprém, Pannon Egyetem.
- Márton Gyula, 1972. *A csángó nyelvjárás román kölcsönszavai.* Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.
- Masika Edit – Harmati Gergely, 1999. *Egységes belbiztonsági és jogi térség Európában.* Bel- és igazságügyi együttműködés az Európai Unióban. Budapest, A Miniszterelnöki Hivatal Integrációs Stratégiai Munkacsoportja.
- Másokért Együtt,* Bécs. Az Ausztriai Evangélikus Egyház Magyar Lelkigondozó Szolgálatának, valamint a Bornemisza Péter Társaság alkalmi (évente 15-16) értesítője. 2000-ben a 44. évfolyamban.
- Matal, Karl, 1979. *Die Wiener Tschechen 1918–1978. Integratio,* Wien, Die Volksgruppen in Österreich. XI–XII.
- Matscher, Franz, 1977. *Die slowenische und die kroatische Volksgruppe in Österreich.* Die rechtliche Stellung der Volksgruppen in Österreich. Eine Dokumentation. Wien, Bundeskanzleramt.
- Mecenseffy, Grete, 1956. *Geschichte des Protestantismus in Österreich.* Graz–Köln, Verlag Hermann Böhlau Nachf.
- Das Menschenrecht.* 1998. Offizielles Organ der Österreichischen Liga für Menschenrechte. Wien. 1998. június. 53. évf., 2(250). szám.
- Milótay István, 1954. *A Magyar Kisebbségért. Magyar Posta,* Klagenfurt. 1954. augusztus 20., 1. évf., 1. szám.
- Moritsch, Andreas – Baumgartner, Gerhard, 1993. Der nationale Differenzierungsprozess in Südkärnten und im südlichen Burgenland 1850–1940. Ladislaus Trieber, Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327. Innsbruck, Verlagsanstalt Tyrolia.
- Morvay Judit, 1990. Burgenland. Bertha Bulcsu és mások, *Burgenlandi magyarok közt,* 156–169. Budapest, Új Idő Kft.
- Nećak Lük, Albina, 1993. Ex-Yugoslavia. *Sociolinguistica* 7: 235–247.

- Nečak-Lük, Albina. 1997. Slovene language issues in the Slovene-Hungarian borderland. *International Journal of the Sociology of Language* 124: 99–128.
- Neugebauer, Wolfgang, 1983². *Widerstand und Verfolgung im Burgenland 1934–1945*. Eine Dokumentation. Wien, Österreichischer Bundesverlag; Wien, Jugend und Volk Verlagsges. mbH.
- N.N., 1925. Burgenland. *Magyar kisebbség*, Nemzetpolitikai szemle, Lugos, Románia, 1925. február 1., 4. évf., 3. szám.
- Novak, Franc, 1985. *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Országh László, 1977. *Angol eredetű elemek a magyar szókészletben*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Österreichischer Zahlenspiegel*. Statistik Österreich. Österreichisches Statistisches Zentralamt, Wien, havi és évi (Jahresausgabe) tájékoztatója.
- Penavin Olga, 1982. Adalékok a nyelvi kontaktuskutatáshoz a jugoszláviai magyar nyelvjárásokban. *Jugoszláviai magyar nyelvjárások* (Értekezések, monográfiák 1.), 54–67. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete.
- Pivar Ella, 1994. Kót, a legkisebb szlovéniai magyar falu. Gráfik Imre, szerk., *Tanulmányok a szlovéniai magyarság köréből*, 115–143. Budapest, Teleki László Alapítvány.
- Presinszky Károly, 2008. *A nagyhindi nyelvjárás és nyelvhasználat*. Nyitra, Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara.
- Prónay /Pál/ Paul, 1990. *Erinnerungen an das „Lajta-Bánát“*. Von László Fogarassy, Bratislava (Preßburg)... Sonderdruck aus *Burgenländische Heimatblätter*, Eisenstadt. 1990. Jg. 52, Heft 1.
- Radics Éva (szerk.), 1998. *Magyarok daloskönyve*. Készült az 1848-as forradalom és szabadságharc 150. évfordulóján. Felsőőr, A Római Katolikus Egyházközség kiadása.
- von Reden, Alexander Sixtus, 1989. *Az Osztrák–Magyar Monarchia, Történelmi dokumentumok a századfordulótól 1914-ig*. Díszdobozban külön mellékletekkel. A Széchenyi Kiadó, Budapest, és a Druckhaus Nonntal Bücherdienst, Salzburg, közös kiadása. (Szakmailag átnézte, magyar vonatkozásokkal kiegészítette és szerkesztette Katona Tamás.)
- Reingrabner, Gustav – Teleky Béla, 1977. Die evangelische Pfarrgemeinde A.B. Siget in der Wart. Ladislaus Trieber, Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327. Innsbruck, Verlagsanstalt Tyrolia.
- Republik Österreich 2000. *Bericht gemäß Artikel 25 Abs. 1 des Rahmenübereinkommens zum Schutz nationaler Minderheiten*. Wien, am 30. Juni 2000.

- Ress Imre, 1988. *Nemzeti levéltári vagyon – Közös szellemi tulajdon*. A bécsi magyar levéltári delegáció szerepe a határokon átnyúló levéltári problémák megoldásában. *Levéltári Szemle*. Budapest. A Művelődési Minisztérium Közgyűjtéményi Főosztálya Levéltári Osztályának folyóirata. 1988/1.
- Ress Imre, 1998. *Der Weg zum Badener Abkommen* (Teilung oder Aufbewahrung des Archiverbes der Monarchie). *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*. Wien. Sonderband 4. Das Institutionserbe der Monarchie. Das Fortleben der gemeinsamen Vergangenheit in den Archiven. Über eine gemeinsame Veranstaltung in Wien, 27. März 1996.
- Révai Nagy Lexikona*. Az ismeretek enciklopédiája. XVI. kötet. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, 1924.
- Róna-Tas András, 1999. Magyarország és kereszténység a honfoglalás előtt. *Vigilia*, 64. évf., 11. szám.
- Rónai András (szerk.), 1945. *Közép-Európa Atlasz*. Budapest – Balatonfüred, Államtudományi Intézet, 1993², hasonmás kiadás: Budapest, Szent István Társulat – Püski Kiadó.
- Rudaš Jutka, 2009. „Nyelvünk” kódváltásának pragmatikai szerepe. Kolláth Anna, szerk., *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*, 60–67. Maribor, Filozofika fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovenske jezike in književnosti.
- Saat*. Wien 1981. Evangelisch-lutherische Kirchenzeitung für Österreich. Festnummer zum Toleranzjubiläum. 1981/19-20. Az Ausztriai Evangélikus Egyház Sajtóosztályának kiadása.
- Schulek Tibor, 1939. *Bornemisza Péter 1535–1584*. A XVI. századi magyar művelődés és lelkiség történetéből. Sopron – Budapest – Győr, *A Keresztyén Igazság* kiadása.
- Schwarz, Karl, 1993. *Befreite Kirchen im freien Staat. Zur Religionspolitik der Republik Österreich in den 50-er Jahren*. *Österreichisches Archiv für Kirchenrecht*, Wien. 1950-97. 44. évf., 1. szám. Österreichische Gesellschaft für Kirchenrecht.
- Simon, Franz, 1971. *Bäuerliche Bauten im Südburgenland*. Ein Bilderbuch über bäuerliches Bauen von einst im Heanzenland mit 77 ganzseitigen Bildtafeln nach Originalzeichnungen des Autors. Selbstverlag, Oberschützen.
- Simon, Franz, 1981. *Bäuerliche Bauten und Geräte. Südburgenland und Grenzgebiete*. Ein volkskundliches Bilderbuch zur Ergänzung und Erweiterung des 1971 vom gleichen Verfasser herausgebrachten Werkes... mit 247 ganzseitigen Bildtafeln und 220 Zeichnungen im Text nach Originalzeichnungen des Autors. Selbstverlag, Oberschützen.
- Slovenija. Karta Slovenskih Narečij*. 1990. Zasnova: Vili Kos. Ljubljana: Geodetski zavod Slovenije, Kartografski oddelek.
- Sozán, Michael, 1974. Alsóőr 1974-ben: Szociálintropológiai helyzetkép egy burgenlandi faluról. Hofer Tamás – Kisbán Eszter – Kaposvári Gyula, szerk., *Pa-*

- raszti társadalom és műveltség a 18–20. században, I. Faluk*, 159–168. Budapest – Szolnok, Magyar Néprajzi Társaság – Damjanich János Múzeum.
- Sozán, Michael, 1979. *Die Partnerwahl als ein besonderes Problem im Leben der ungarischen Minderheit*. Magyarra fordította Mag. Gyenge Judit. *Integratio*, Wien, Die Volksgruppen in Österreich. XI–XII.
- Statistisches Jahrbuch* 1999. Für die Republik Österreich. Jg. N.F. 50 (1999: 2000). Herausgegeben vom Österreichischen Statistischen Zentralamt: Statistik Österreich, Wien, (évkönyvek).
- Stedingk von, Yvonne, 1966. *Die Organisation des Flüchtlingswesens in Österreich seit dem 2. Weltkrieg*. (Dissertation) Wien.
- Steger, Hugo – Wiegand, Herbert Ernst (Hrsg.), 1997. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. Halbband 12.2. Berlin – New York, Walter de Gruyter Verlag. (= *Kontaktlinguistik*, 2 Halbband, Herausgegeben von Hans Goebel, Peter H. Nelde, Zdeněk Starý, Wolfgang Wölck).
- Steindl, Astrid, lásd Harhammer.
- Stepan, Eduard (Hrsg.), 1920. *Deutsches Vaterland Burgenland*. Festschrift aus Anlaß der Vereinigung des Landes der Heidebauern und der Heinzen mit Deutschösterreich. Deutsches Vaterland Burgenland. Wien, Verlag Zeitschrift „Deutsches Vaterland“.
- Szabómihály Gizella, 2009. Mit oktat(ss)unk nyelvhelyesség címszó alatt a határon túli iskolákban? Kolláth Anna, szerk., *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*, 253–260. Maribor, Filozofška fakulteta, Mednarodna založba Oddeleka za slovanske jezike in književnosti.
- id. Szeberényi Lajos, 1936. *Az őriszigeti (Sziget i.d. Wart) ev. egyházközség története a 17. század közepétől 1848-ig*. Őrisziget, 1936. augusztus 23. kézirat.
- Szeberényi Lajos, 1980. *Megalakult a magyar Népcsoport Tanács. Őrség*, Oberwart. A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület tájékoztató közleményei. 1980. március, 14. szám.
- Szeberényi, Ludwig, 1986. *Die ungarische Volksgruppe im Burgenland und ihr Volksgruppenbeirat*. Wien, Bundeskanzleramt.
- Székely András Bertalan, 1983. A magyar nyelvű oktatás és közművelődés a jugoszláviai Mura-vidéken. *Nyelvünk és Kultúránk*, 53. szám: 54–59.
- Székely András Bertalan, 1992. *A Rábától a Muráig: Nemzetiségek egy határ két oldalán*. Budapest, Püski.
- Szépfolusi István, 1963. *Bornemisza Péter külföldön*. Szépfolusi István (szerk.), Mit cselekedjünk? Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencia, Dymchurch/Anglia 1962. *Útitárs* kiadása, Oslo – Bécs.
- Szépfolusi István, 1991. Magyarul beszélők a mai Ausztriában. Kontra Miklós (szerk.), *Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről*, 73–121. Budapest, Magyarságtudató Intézet.

- Szépfolusi István, 1992. *Lássátok, halljátok egymást!* Mai magyarok Ausztriában. 1980: Bern, Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. 1992²: Budapest, Magvető Könyvkiadó.
- Szépfolusi István, 1995a. Az ausztriai magyar identitástudat néhány kérdéséről. *Murteri kövek – Szembesülések, szempontok, alkalmak*, 171–178. Budapest, Héttorony Könyvkiadó.
- Szépfolusi István, 1995b. Az ausztriai magyar identitászavarokból kivezető út esélyeinek latolgatása. *Murteri kövek – Szembesülések, szempontok, alkalmak*, 179–199. Budapest, Héttorony Könyvkiadó.
- Szépfolusi István, 1996. *Ahogy Bécsben megindultam* I: 1983 – 1955 – 1983; II: 1955 – 1956. Budapest, Bethlen Gábor Könyvkiadó.
- Szépfolusi István, 1998a. A legújabb felismerések az 1956/57-es magyar menekült-hullámról. *LIMES*, XI. évfolyam, 31. szám, 113–121.
- Szépfolusi István, 1998b. Az egyház szerepének és lehetőségének vizsgálata az anyanyelv megőrzésében. Tabajdi Csaba – Barényi Sándor (szerk.), *Az egyházak szerepvállalása a nemzeti kisebbségek közösségépítésében*. Nemzetközi Konferencia, Budapest. 1997. április 21–22. Budapest, Osiris Kiadó.
- Szépfolusi István, 1998c. A magyar nyelv Ausztriában: az értelmezett mintavételezésről. *Bécsi Napló* 1998. szeptember–október: 4.
- Sz(ép)folusi I(stván). 1998d. Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében. *Bécsi Napló* 1998. szeptember–október: 5.
- Szépfolusi István, 2000. A magyar nyelv Ausztriában. *Néprajzi Látóhatár* IX. évfolyam 3–4. szám: 151–174.
- Szépfolusi István, 2002. A magyar nyelv egész Ausztriában. Maróti István és Székely András Bertalan, szerk., „*A nyelv ma néktek végső menedéktek...*”: *Küzdelem a magyar nyelvért a három régióban*, 103–138. Budapest, Anyanyelvápolók Szövetsége.
- Szilágyi N. Sándor, 1996. *Hogyan teremtünk világot? Rávezetés a nyelvi világ vizsgálatára*. Kolozsvár, Erdélyi Tankönyvtanács.
- Szilágyi N. Sándor, 2008. A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban. Fedinec Csilla, szerk., *Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban*, 105–117. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság.
- Szoták Szilvia, 2009. A ht adatbázis örvidéki elemei és gyakoriságuk. Borbély Anna, Vančóné Kremmer Ildikó, Hattyár Helga, szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*, 467–471. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Szögi László, 1993. *Zur Geschichte des Universitätsbesuchs innerhalb der Habsburg-Monarchie 1790–1850*. Aspekte der Bildungs- und Universitätsgeschichte 16.–19. Jahrhundert. Herausgeber Kurt Mühlberger und Thomas Maisel. Verlag Schriftenreihe des Universitätsarchivs, Universität Wien.

- Szögi László, 1998. A bécsi egyetemek és akadémiák magyar hallgatói a 19. század első felében. *LIMES*, XI. évfolyam, 31. szám, 35–47.
- Tánczos Vilmos, 2011a. A moldvai csángók magyar nyelvismerete 2008–2010-ben. I. rész. *Székegyföld* 2011/5: 90–117. és II. rész. *Székegyföld* 2011/6: 102–131.
- Tánczos Vilmos, 2011b. Csángó nyelvvideológiák. Hires-László Kornélia, Karmacs Zoltán, Márku Anita, szerk., *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban*, 28–47. Budapest – Beregszász, Tinta Könyvkiadó – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete.
- Thomason, Sarah Grey – Kaufman, Terrence, 1988. *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley, University of California Press.
- Thurner, Erika, 1982. *Die Zigeuner als Opfer nationalsozialistischer Verfolgung in Österreich*. Disszertáció, Salzburg, kézirat.
- Tichy, Heinz, 1995. Die rechtlichen Konsequenzen der Unterscheidung zwischen „bodenständigen“ und „zuwandernden“ ethnischen Gruppen. Krupa András – Eperjessy Ernő – Barna Gábor (szerk.), *Kultúrák találkozási – kultúrák konfliktusai*, 540–542. Békéscsaba – Budapest, Magyar Néprajzi Társaság; és *Das Menschenrecht*, offizielles Organ der Österreichischen Liga für Menschenrechte, Wien. 1997. március. 52. évf., 1/245/ szám.
- Tomka Miklós – Zulehner, M. Paul, 1999. *Religion in den Reformländern Ost(Mittel)Europas*. Stuttgart, Schwabenverlag.
- Tóth Károly, 2001. Egy falu az etnikai peremvidéken: Vághosszúfalu. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* III/3: 3–20.
- Toth, Ludwig Josef – Toth, Ludwig Volker, 1984. *Arkadenhäuser im Südburgenland. Bestandsaufnahme und Dokumentation der Arkadenhäuser im Bezirk Oberwart*. Eisenstadt, Edition Roetzer.
- Tourismus in Zahlen, Österreich 1999/2000*. Herausgegeben von Statistik Österreich, Wien, 2000.
- Tölly, Ernst, 1963. *Örömmel énekelünk*. Énekeskönyv a burgenlandi magyar tanítási népiskolák és polgári iskolák számára. A burgenlandi tartományi kormány megbízásából összeállította Tölly Ernst (sic! Sz.I.) tanfelügyelő. Wien, Österreichischer Bundesverlag.
- Tölly, Ernst, 1977. Das ungarische Volkslied in der Wart. Ladislaus Trieber, Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327. Innsbruck, Verlagsanstalt Tyrolia.
- Trieber, Ladislaus, 1979. *Die ungarisch sprechende Bevölkerung des heutigen Burgenlandes seit 1900. Integratio*, Wien, Die Volksgruppen in Österreich. XI–XII.
- Trudgill, Peter, 1997. *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába*. Fordította és az utószót írta Sándor Klára. Szeged, JGYTF Kiadó.

- Ujváry Gábor, 1998. A tudós Magyarország Bécsben. Magyar tudományos intézetek a császárvárosban, 1920–1945. *LIMES*, XI. évfolyam, 31. szám, 49–69.
- Vajda, Stephan, 1996². *Felix Austria. Eine Geschichte Österreichs*. Wien, Verlag Karl Ueberreuter.
- Varga József, 1996/I–III. Kétnyelvű oktatásunk csödjé?! *Népújóság* 1996. február 15., 11; február 22., 11; február 29., 11.
- Vázsonyi Endre, 1995. *Túl a Kecegárdán: Calumet-vidéki amerikai magyar szótár*. Sajtó alá rendezte és szerkesztette Kontra Miklós. Budapest, Teleki László Alapítvány.
- Volkgruppenhandbücher. Kézikönyvek az Österreichisches Volkgruppenzentrum, Wien, kiadásában.
- 1993² Band 1. *Kärntner Slowenen*.
 - 1996² Band 2. *Tschechen*.
 - 1996² Band 3. *Roma*.
 - /1992/ Band 4. *Burgenländische Ungarn*.
 - 1993 Band 5. *Burgenländische Kroaten*.
 - 1993 Band 6. *Austria Ethnica, Stand und Perspektiven*.
 - 1994 Band 7. *Austria Ethnica, State and Perspectives*. Austrian Handbooks on Ethnic Groups.
 - 1995 Band 8. *Internationales und Europäisches Volksgruppenrecht*.
 - 1996 Band 9. *Steirische Slowenen*.
 - 1996 Band 10. *Slowaken*.
- Volkgruppenreport. Évkönyvek az Österreichisches Volkgruppenzentrum, Wien, kiadásában.
- 1996 Situationsbericht zum internationalen Tag der Menschenrechte.
 - 1997 Situationsbericht zum internationalen Tag der Menschenrechte.
 - 1998 Situationsbericht zum internationalen Tag der Menschenrechte.
 - 2000 Detaillierter Report zu den einzelnen Artikeln des Europäischen RÜK zum Schutz nationaler Minderheiten
- A szerzők:
- Karintiai szlovénok*: Rudi Vouk, Lidia Vouk-Grilc diplomamunkájának felhasználásával.
- Burgenlandi horvátok*: Jandre Palatin.
- Burgenlandi magyarok*: Abraham Lajos és munkatársai, Ferdinand Szabo.
- Csehek*: (Bécsben és Alsó-Ausztriában): Karl Hanzl, Paul Rodt.
- Lengyelek*: Richard Hebenstreit.
- Romák*: Rudolf és Helga Sarközi, Emmerich Gärtner-Horvath.
- Szlovákok*: Anton Hrabovec, Vladimir Mlynar.

Stájer szlovénok: Wolfgang Gombocz és munkatársai, Michael Petrowitsch.

A népcsoportok jogi helyzete: Theo Öhlinger ny. r. egyetemi tanár és munkatársai.

Előszó, bevezetés, függelék: Marjan Pipp.

- Vörös Ottó, 1996. A szlovéniai kétnyelvű oktatás és tankönyvei. Csernicskó István és Várad Tamás, szerk., *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*, 79–84. Budapest, Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt.
- Vörös Ottó, 2002. Nyelvtörvények és nyelvhasználati valóság – főként a magyar nyelvhatár délnyugati térségében. Kontra Miklós és Hattár Helga, szerk., *Magyarok és nyelvtörvények*, 53–59. Budapest, Teleki László Alapítvány.
- Wallner Ernő, 1926. A felsőőrvidéki magyarság települése. *Földrajzi Közlemények*, 54. kötet, 1–4. füzet, 1–36.
- Zágoréc-Csuka Judit, 2008. Mitől függ a muravidéki magyarok identitása? Ruda Gábor, szerk., *Identitás – nyelv – irodalom: Kérdések és válaszadási lehetőségek a Muravidéken és Dél-Szlovákiában*, 64–82. Pilisvörösvár – Dunaszerdahely, Muravidéki Baráti Kör Kulturális Egyesület – Gramma Nyelvi Iroda.
- Ziermann, Hans, 1920. *Die Landwirtschaft des Burgenlandes*. Festschrift aus Anlaß der Vereinigung des Landes der Heidebauern und der Heinzen mit Deutschösterreich. Deutsches Vaterland Burgenland. Wien, Verlag Zeitschrift „Deutsches Vaterland“.
- Zöllner, Erich, 1998. *Ausztria története*. Fordította Bojtár Endre. Wien, Verlag für Geschichte und Politik, 1990⁸, Budapest, Osiris Kiadó.
- Zsiga Tibor, 1991. *Burgenland, vagy Nyugat-Magyarország? Burgenland oder Westungarn?* Szeberényi András burgenlandi magyar (sic!) előszavával. Burgenlandi Oberwart (Felsőőr), Magyar Kultúregyesület.
- Zsótér Iris, 2009. Ahogy a szigetiek beszélnek. Borbély Anna, Vančoné Kremmer Ildikó, Hattár Helga, szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*, 481–485. Budapest, Tinta Könyvkiadó.

2. AUSZTRIAI KIEGÉSZÍTŐ BIBLIOGRÁFIA

Itt néhány olyan tételt sorolunk föl, amelyek a 2000. évben vagy később jelentek meg, az ausztriai magyarokkal kapcsolatosak, de kötetünk szerzői ezeket már nem feltétlenül vették/vehették figyelembe.

Baumgartner, Gerhard, 2003. Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. Gyurgyík László és Sebők László, szerk., *Népszámlá-*

- lási körkép Közép-Európából 1989–2002, 158–169. Budapest, Teleki László Alapítvány.
- Bodó Csanád, 2008/2009. A magyar–német nyelvcsere Felsőőrben – mi változott 25 év alatt?/Der ungarisch-deutsche Sprachwechsel in Oberwart: Was hat sich in 25 Jahren verändert? Szoták Szilvia, szerk., *Őrvidéki magyarokról őrvidéki magyaroknak/Über warter Ungarn für warter Ungarn*, 34–48, 180–196. Kőszeg – Alsóőr, Városkapu Kiadó/Magyar Média- és Információs Központ – Imre Samu Nyelvi Intézet.
- Bodó Csanád, 2011. *A látszólagos idő valósága: Esettanulmány a folyamatban levő nyelvi változások vizsgálatához*, kézirat.
- Botlik József, 2008. *Nyugat-Magyarország sorsa 1918–1921*. Vasszilvágy, Magyar Nyugat Könyvkiadó.
- Botlik József, 2011. Gúzsba kötött magyar anyanyelvi oktatás. Uő, *Az őrvidéki magyarság sorsa 1922–1945*, 267–316. Vasszilvágy, Magyar Nyugat Könyvkiadó.
- Csiszár Rita, 2007. A kétnyelvű családi kommunikáció különböző típusai a migráns eredetű bécsi diaszpóra és az alsóőri (Burgenland) őshonos magyar kisebbség körében. *Kisebbségkutatás* 16: 262–289.
- Deák Ernő, 2000. 1980–2000 Húsz év mérlege – Az ausztriai magyarok és a Központi Szövetség – . *Bécsi Napló* XXI. évfolyam 2. szám (2000. március–április): 3–4.
- Éger György és Szesztay Ádám, 2002. *Alsóőr*. (Száz magyar falu sorozat) Budapest, Száz magyar falu könyvesháza Kht.
- Földesi János – Földesi Jánosné – Somogyi Attila Tibor, 2007. „Kivilágos kivirradtig...” *Burgenlandi magyar népzenei tankönyv és dallamgyűjtemény, Kertész Gyula gyűjtése nyomán/Lehrbuch der Burgenländisch-Ungarischen Volksmusik auf Basis der Liedersammlung von Kertész Gyula*. Felsőőr/Oberwart, Burgenlandi Magyarok Népfőiskolája/Volkshochschule der Burgenländischen Ungarn.
- Göncz József – Bognár Béla, 2005. *Szép Várvidékünk történelmi képeslapokon/ Unser schönes Burgenland in historischen Bildern*. Sopron, Szép Sopronunk Kiadó Kft.
- Göncz Lajos, 2001. Nyelvi és szociológiai változók összefüggése a Kárpát-medencei magyar beszélőközösségeknél kisebbségi és többségi helyzetben. *Magyar Nyelv* 97: 152–171.
- Kocsis Károly – Bottlik Zsolt – Tátrai Patrik, 2006. *Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határainkon túli régióiban (1989–2002)*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézet.
- Laakso, Johanna, 2010a. Contact and the Finno-Ugric Languages. Hickey, Raymond, ed., *The Handbook of Language Contact*, 598–617. Chichester, West Sussex, United Kingdom, Wiley–Blackwell,

- Laakso, Johanna, 2010b. A bécsi Finnugor Tanszék szerepe az ausztriai magyar népcsoport kutatásában. *Bécsi Napló*, 2010. január–február, 5. lap és március–április, 9. lap.
- Molnár Eleonóra, 2001. Szépfalusi István: „Ausztriában hat évszázada élnek magyarok” (interjú). Papp György, szerk., *11. Élnyelvi Konferencia*, 137–139. Újvidék, Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Tanszéke.
- Parfuss, Angelika, 2011. ELDIA: Fieldwork on Speakers of Hungarian in Austria. Szoták, szerk., 2011, 139–147.
- Somogyi László, 2004. *A burgenlandi magyarság: történelem – földrajz – településforma – etnikum – szociálökönómia*. Oberschützen – Felsőlövő, Burgenlandi Magyarok Népfőiskolája.
- Szoták Szilvia, 2002. Magyar nyelvoktatás a burgenlandi Felsőpulyán. *Hungarológiai Évkönyv* III. évfolyam 1. szám: 133–136.
- Szoták Szilvia, 2003a. Az ausztriai kisebbségek nyelvi jogai – különös tekintettel a magyar kisebbségre. Nádor Orsolya – Szarka László, szerk., *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*, 204–219. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Szoták Szilvia, 2003b. A burgenlandi Felsőpulya (Oberpullendorf). Bakó Boglárka, szerk., *Lokális világok: Együttélés a Kárpát-medencében*, 259–279. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ.
- Szoták Szilvia, 2004. Veszélyeztetett nyelvek. A magyar nyelv Burgenlandban. *Kisebbségkutatás* 2004/1: 37–50.
- Szoták Szilvia, 2009a. A magyar nyelv helyzete Ausztriában. *Korunk* 2009/2: 21–26.
- Szoták Szilvia, 2009b. Törvényes garanciák és gyakorlat a horvátországi, szlovéniai és ausztriai magyarság életében. *Magyar Tudomány* 2009/11: 1321–1328.
- Szoták Szilvia, 2009c. Van jövőkép? Gondolatok az ausztriai magyarság kétnyelvű oktatásához. Kolláth Anna, szerk., *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*, 304–313. ZORA 68. Maribor, Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovenske jezike in književnosti.
- Szoták Szilvia, 2011a. Gondolatok a nyugati diaszpóra oktatásáról. Kozmács István és Vančóné Kremmer Ildikó, szerk., *A csitári hegyek alatt: Írások Sándor Anna tiszteletére*, 223–230. Nyitra, Arany A. László Társulás és Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara.
- Szoták Szilvia, 2011b. Az osztrák oktatási rendszer és a kisebbségi magyar oktatás. Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János, szerk., *Nyelv és oktatás kisebbségben: Kárpát-medencei körkép*, 317–351. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Szoták Szilvia, szerk., 2011. *Magyar nyelv és kultúra a Kárpát-medencében*. Duna-szerdahely – Alsóőr, Gramma Nyelvi Iroda – UMIZ – Imre Samu Nyelvi Intézet.

- Találkozások Bécsben: A Bornemisza Péter Társaság vendégkönyve (1960–2000).*
Sajtó alá rendezte Szépfalusi István. Budapest, Littera Nova Könyvkiadó, 2000.
[A 315–319. oldalak a 10. Élőnyelvi Konferenciáról szólnak.]
- Zelliger Erzsébet, 2001. Nyelvi és nyelvhasználati kérdések a felső-ausztriai magyar diaszpórában. *Magyar Nyelv* 97: 171–184.
- Zelliger Erzsébet, 2011. Nyelvi változások Felsőpulya nyelvjárásában. *Nyelvünk és Kultúránk* 2011/1: 29–34.

3. SZLOVÉNIAI KIEGÉSZÍTŐ BIBLIOGRÁFIA

Itt néhány olyan tételt sorolunk föl, amelyek a 2000. évben vagy később jelentek meg, a szlovéniai magyarokkal kapcsolatosak, de kötetünk szerzői ezeket már nem feltétlenül vették/vehették figyelembe.

- Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László, szerk., 2008. *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században.* Budapest, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet.
- Bernjak, Elizabeta, 2007. A kisebbségi nyelv helyzete a muravidéki kétnyelvű oktatásban. *Muratáj* 2006/1–2: 114–129.
- Bokor József, 2001. A magyar nyelv és használata a szlovéniai Muravidéken az ezredforduló küszöbén. *Magyar Nyelv* 97: 34–52.
- Bokor József, 2004. Adalékok a kisebbségi nyelvjárások életéhez a Muravidéken. P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit, szerk., *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcsere*, 182–184. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Bokor József, 2006. Egy muravidéki attitűdvizsgálat és néhány tanulsága. *Magyar Nyelv* 102: 471–478.
- Bokor József, 2007. Diakrón változások, szinkrón változatok a muravidéki magyar nyelvjárásokban. Zelliger Erzsébet, szerk., *Nyelv, területiség, társadalom*, 143–150. Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság.
- Frankovics György, 2011. Adatok a magyarországi délszlávok iskolaügyének kérdéséhez a második világháború után. *Vasi Szemle* LXXV. évf. 1.szám: 59–66.
- Gasparics Judit, 2009. Szövegértés és anyanyelvi kompetencia Lendván, Lenti-ben és Budapesten. Borbély Anna, Vančóné Kremmer Ildikó, Hattyár Helga, szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*, 487–490. Budapest – Duna-szerdahely – Nyitra, MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar – Tinta Könyvkiadó.

- Göncz Lajos, 2001. Nyelvi és szociológiai változók összefüggése a Kárpát-medencei magyar beszélőközösségeknél kisebbségi és többségi helyzetben. *Magyar Nyelv* 97: 152–171.
- Göncz, Lajos – Vörös, Ottó, 2005. Hungarian in the former Yugoslavia (Vojvodina and Prekmurje). Fenyvesi, Anna, ed., *Hungarian Language Contact Outside Hungary: Studies on Hungarian as a minority language*, 187–240. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Göncz László, 2006. *A Lendva-vidék rövid történelmi áttekintője*. Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- Göncz László, 2011. Oktatás a Muravidéken – ahogy egykori tanulók és tanítók megélték. *Vasi Szemle* LXV. évf. 1. szám: 41–58.
- Guttman Miklós, 2005. *Anyanyelv, dialektus, kétnyelvűség, oktatás*. Szombathely, Berzsenyi Dániel Főiskola, Szláv Filológiai Tanszékcsoport.
- Kolláth Anna, 2000. Nyelvjárásias vonások a maribori egyetemi hallgatók magyar nyelvhasználatában. Borbély Anna, szerk., *Nyelvek és kultúrák a érintkezése a Kárpát-medencében*, 129–134. Budapest, Az MTA Nyelvtudományi Intézetnek Élőnyelvi Osztálya.
- Kolláth Anna, 2001. A muravidéki magyarság kódváltásához – a másodlagos nyelvi szocializáció különböző fokozatain. Papp György, szerk., *II. Élőnyelvi Konferencia*, 123–129. Újvidék, Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Tanszéke.
- Kolláth Anna, 2003. A szlovéniai kisebbségek nyelvi jogai a törvények és a rendeletek tükrében. Nádor Orsolya – Szarka László, szerk., *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*, 190–203. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Kolláth Anna, 2004. Nyelvi változók lendvai diákok írott nyelvében. P. Lakatos Iona – T. Károlyi Margit, szerk., *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcsere*, 185–191. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Kolláth Anna, 2006. Nyelvválasztás és iskola: A földrajzoktatás néhány tapasztalata a lendvai kétnyelvű középiskolában. Benő Attila – Szilágyi N. Sándor, szerk., *Nyelvi közösségek – nyelvi jogok*, 193–206. Kolozsvár, Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége.
- Kolláth Anna, 2007a. Akkor hogyan is beszélünk?... (A ht adatbázis muravidéki elemei és használati gyakoriságuk). *Kisebbségkutatás* 2007/4. szám: 767–783.
- Kolláth Anna, 2007b. A muravidéki kétnyelvű oktatás – múlt, jelen és jövő. *Muratój* 2006/1–2: 130–145.
- Kolláth Anna, 2008. Kihívások és megoldások: Gondolatok a szlovéniai Muravidék kétnyelvű oktatásáról. Csermicskó István – Kontra Miklós, szerk., *Az Üveghegyen innen: Anyanyelvvaltozatok, identitás és magyar anyanyelvi nevelés*, 81–104. Ungvár – Beregszász, PoliPrint Kft és II. Rákóczi Ferenc KMF.

- Kolláth Anna, 2009a. Magyar1 vagy magyar2? A tannyelv választási útmutatók keletkezéstörténete. Kolláth Anna, szerk., 2009: 113–114.
- Kolláth Anna, 2009b. Mit mivel és miért? Helyettesítéstípusok – a muravidéki ht szavak gyakorisági vizsgálata. Borbély Anna, Vančóné Kremmer Ildikó, Hattyár Helga, szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*, 459–465. Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra, MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar – Tinta Könyvkiadó.
- Kolláth Anna, 2009c. Kétnyelvű tanárképzés: diplomán innen és túl. Ötvenéves a muravidéki kétnyelvű oktatás. *Korunk* 2009/2: 27–32.
- Kolláth Anna, 2011. A magyar nyelvű oktatás a Muravidéken. Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János, szerk., *Nyelv és oktatás kisebbségben: Kárpát-medencei körkép*, 185–211. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Kolláth Anna, szerk., 2009. *A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada*. ZORA 68. Maribor, Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.
- Ruda Gábor, 1998. Gondolatok a szlovéniai Muravidéken alkalmazott kétnyelvű oktatási modellről. *Kétnyelvűség* V. évfolyam 4. szám: 2–16.
- Ruda Gábor, szerk., 2008. *Identitás – nyelv – irodalom: Kérdések és válaszadási lehetőségek a Muravidéken és Dél-Szlovákiában*. Pilisvörösvár – Dunaszerdahely, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Gramma Nyelvi Iroda.
- Szabó Mária, 2006. *Tájszójegyzék: Lendva vidéki tájszavak szótárszerű gyűjteménye*. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet.
- Szoták Szilvia, 2009. Törvényes garanciák és gyakorlat a horvátországi, szlovéniai és ausztriai magyarság életében. *Magyar Tudomány* 2009/11: 1321–1328.
- Vörös Ottó, 2010. Kétnyelvűség és személynévhasználat. Vörös Ferenc, szerk., *A nyelv földrajztól a névföldrajzig*, 101–104. Budapest – Szombathely, Magyar Nyelvtudományi Társaság – NyME Savaria Egyetemi Központ.

Zusammenfassung

Ungarisch in Österreich

Vor dem Ende der kommunistischen Ära wurden keine tiefgreifenden Analysen zur ungarischen Minderheit in den Nachbarländern Ungarns publiziert. Die erste einschlägige Veröffentlichung erschien 1991, bot jedoch lediglich Arbeiten über Ungarn in Tschechien und in Österreich. 1998 wurde eine Schriftenreihe mit dem Titel *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* (Das Ungarische im Karpatenbecken am Ende des 20. Jahrhunderts) begonnen, die sich auf die Beschreibung der Situation in der Slowakei, in der Ukraine (Transkarpatien/Kárpátalja), in Rumänien, in Serbien (Woiwodina/Vajdaság), in Slowenien und in Österreich fokussiert. Das vorliegende Buch ist der vierte Band in dieser Reihe: Der erste Teil des Buches handelt von den Ungarn in Österreich, der zweite von denen in Slowenien. Autoren des ersten Teiles sind der bereits verstorbene István Szépfalusi (1932–2000), evangelischer Pastor und Soziograph in Wien sowie die Linguisten Anikó Beregszászi (Beregszász, Ukraine) und Miklós Kontra (Szeged, Ungarn).

Dem zweiten Band des von Hans Goebel et al. herausgegebenen Handbuchs *Kontaktlinguistik/Contact Linguistics* (Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 1997) folgend stellen die Autoren eingehend gesellschaftliche, wirtschaftliche, kulturelle und politische Verhältnisse vor, die den Sprachgebrauch von Ungarn in Österreich bestimmen.

Kapitel 1 liefert ausführliche Daten zur demographischen Lage der Ungarn in Österreich, mit besonderer Berücksichtigung der autochthonen Ungarn im Burgenland sowie der ungarischen Einwanderer in den restlichen Bundesländern. Kapitel 2 gibt einen Überblick über die interethnischen Beziehungen unter historischem Aspekt im Hinblick auf die Ungarn, Deutschen, Kroaten, Slowenen bzw. Roma und Sinti. Kapitel 3 beschäftigt sich

mit Tendenzen der Minderheitenpolitik in Österreich und stellt aktuelle Rechtsverhältnisse, die politische Organisation und die Lage der Ungarn im Burgenland dar. Kapitel 4 stellt das wirtschaftliche Umfeld für die Ungarn vor, Kapitel 5 handelt von deren religiösem Leben und behandelt die Ungarn im Burgenland, in Wien und den anderen Bundesländern je separat. Kapitel 6 gewährt Einblicke ins kulturelle Leben der Ungarn in Österreich.

Kapitel 7 setzt sich mit der Verwendung des Ungarischen und des Deutschen in unterschiedlichen Sprachgebrauchskontexten auseinander, analysiert das Prestige des Ungarischen und des Deutschen, stellt Daten über die Selbsteinschätzung der ungarischen und deutschen Sprachkompetenz und Antworten auf die Frage „Kam schon mal vor, dass jemand Ihnen die Verwendung des Ungarischen vorgeworfen hat?“ bereit. Diese Antworten – wie viele andere, die vorgestellt werden – wurden im Rahmen einer Feldforschung 1996 erhoben: Damals wurden im Burgenland, in Wien und in anderen Bundesländern jeweils 20 Ungarn befragt (ein Teil der Burgenländer war dort ansässig, die restlichen sind Zugezogene). Desweiteren werden Daten zu Interferenzen, Entlehnungen, familieninternem Sprachgebrauch, Sprachverlust und Sprachwechsel vorgelegt.

Kapitel 8 behandelt Unterschiede und parallele Tendenzen im Sprachgebrauch von 60 Ungarn in Österreich und 107 in Ungarn, die die Kontrollgruppe bildeten anhand von 13 soziolinguistischen Variablen. Die Grammatikalitätsurteile („Welche Form ist natürlicher? A oder B?“) zeigten beispielsweise, dass 64% der Ungarn in Österreich im Gegensatz zu 29% der Informanten in Ungarn den Beispielsatz mit *tagsági dij* (dt. Mitgliedsbeitrag) für natürlicher hielten als den mit dem bedeutungsgleichen Wort *tagdíj*. Das bedeutet, dass die Akzeptanz der für das Ungarische in Ungarn nicht typischen analytischen Form durch die österreichischen Informanten signifikant ($p < 0.01$) höher liegt. Bei der schriftlichen Ergänzung des Satzes *Anyám egy középiskolában tanít, ő tehát ...* (dt. Meine Mutter unterrichtet in einer Mittelschule, sie ist also...) fügten 41% der ungarischen, hingegen 79% der österreichischen Informanten das im Ungarischen redundante Wort *tanárnő* ein. Das zeigt ein signifikant ($p < 0.001$) unterschiedliches Feminisierungsverhalten der einsprachigen ungarischen und der zweisprachigen (oder mehrsprachigen) österreichischen Informanten. Es wurden keine statistisch bedeutenden Unterschiede etwa bei der schriftlichen Ergänzung von Verben mit der Endung *-t* festgestellt: In den Satz *Ha Péter rosszul váloga... meg a barátait, pórul jár* (dt. Wenn Péter seine

Freunde nicht gut auswählt, zieht er den Kürzeren.) fügten 5% der österreichischen und 4% der ungarischen Informanten die stark stigmatisierte Wortform *válogassa* ein.

Den ersten Teil des Bandes über Österreich runden zwei Anhangsteile ab: Der Abdruck eines während der ersten Feldforschung eingesetzten Fragebogens sowie eine Liste der Sprachdaten, die aus einer Erhebung im Jahre 1996 stammen. Dabei stellen 59 Kreuztabellen die Verteilung der untersuchten grammatischen und lexikalischen Variablen in Österreich und Ungarn (genauer: die Datenverteilungen in Slowenien, Ungarn und Österreich) vor.

Povzetek

Madžarski jezik v Sloveniji

Pred padcem komunizma se o madžarskih manjšinah, živečih v sosednjih državah Madžarske, ni bilo resnejših jezikovnih analiz. Prva takšna knjiga je izšla leta 1991, vendar samo z analizami češkoslovaških in avstrijskih Madžarov. Leta 1998 se je začela izdaja serij knjig z naslovom *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* (*Madžarski jezik v Karpatiskem bazenu na koncu XX. stoletja*), katera si je za cilj zastavila, opisati slovaške, ukrajinske (podkarpatske), romunske, srbske (vojvodinske), slovenske in avstrijske Madžare. Sedanja zbirka je četrta knjiga v seriji, prvi del govori o avstrijskih, drugi del pa o slovenskih Madžarih. Avtorja slovenskega dela sta madžarska jezikoslovca Ottó Vörös (Szombathely) in Miklós Kontra (Szeged).

Avtorji so po vzoru zbirke *Kontaktlinguistik/Contact Linguistics 2*. (Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 1997), katero so uredili Hans Goebel in drugi, podrobno predstavili tiste družbene, gospodarske, kulturne in politične pojave, ki vplivajo na rabo madžarskega jezika v Sloveniji.

Opis jezika slovenskih Madžarov najdemo v 2. delu knjige, v poglavjih 9–16. Poglavja 9–12. predstavljajo terensko delo, ki je potekalo v prvih mesecih leta 1997. Predstavljeni so anketiranci (N=67), ki so bili s pomočjo vprašalnikov izprašani, v geografski in demografski značilnosti prekmurskih Madžarov, njihovi zgodovini, gospodarski, kulturni, verski in politični situaciji, jezikovno-politični situacija, ter o navezanosti na Prekmurje, Madžarsko, Slovenijo in nekdanjo Jugoslavijo (do leta 1991).

V 13. poglavju so skozi 13 sociolingvističnih spremenljivk predstavljene razlike in podobnosti rabe jezika 67 govorcev slovenskih Madžarov, ter 107 madžarskih govorcev na Madžarskem, kot kontrolna skupina. Slovnične sodbe („Katera oblika je bolj naravna? A ali B”/ „Melyik a természetesebb? A vagy B?”) so pokazale, da je 75 % prekmurskih madžarskih anke-

tirancev menilo, da je stavek z besedo *tagsági díj* bolj naravna, kot stavek z besedo *tagdíj*, medtem ko je le 29 % madžarskih anketirancev označilo to obliko. Torej so za madžarsko madžarščino neznačilno analitično obliko prekmurski Madžari signifikantno ($p < 0.001$) ocenili v večjem odstotku kot bolj naravno. Pri pisnem dopolnjevanju stavka *Moja mama poučuje na srednji šole, torej je ona ... / Anyám egy középiskolában tanít, ő tehát ...* je za madžarščino na Madžarskem odvečno obliko *učiteljica/tanárnő* navedlo 41 % madžarskih anketirancev in 75 % prekmurskih Madžarov. V „feminizaciji” najdemo signifikantno ($p < 0.001$) razliko med enojezičnimi Madžari na Madžarskem in dvojezičnimi (ali večjezičnimi) Madžari v Sloveniji. Ne najdemo statistično signifikatne razlike na primer pri pisnem dopolnjevanju glagolov s končnico *-t*. V stavku *Če si Peter izbere napačne prijatelje, mu ne bo godilo najbolje. / Ha Péter rosszul váloga... meg a barátait, pórul jár.* je močno stigmatizirano obliko *válogassa* izbralo 2 % Madžarov v Sloveniji in 4 % madžarov na Madžarskem.

14. poglavje obravnava rabo madžarščine in slovenščine na različnih področjih: v šolstvu, pri branju, gledanju televizije, poslušanju radia, na zasebnih in javnih področjih. V tem poglavju dobimo vzorec, izhajajočih iz odgovorov na vprašanje „Se je že zgodilo, da Vas je nekdo opomnil, da ne govorite madžarsko?”.

15. poglavje predstavlja mnenje anketirancev o nivoju znanja svojega maternega jezika (madžarščine) in uradnega jezika (slovenščine). Podpoglavja govorijo o prestižu stičnih jezikov, o jezikovni interferenci, o spono- ojanju, ter o jezikovnih (predvsem leksikalnih) težavah govorcev prekmurskih Madžarov na Madžarskem.

O dejstvu menjave jezikov med 6–8000 prekmurskimi Madžari priajo med drugim tudi podatki o rabi jezika v družini iz leta 1997. Avtorji (podobno kot drugi jezikoslovci) glede ustavitve procesa menjave jezikov ne vidijo veliko možnosti, predvidevajo pa možnost upočasnitve.

Slovenski del zbirke zaključita dva dodatka: faksimile vprašalnika, uporabljenega na prvem terenskem delu, v drugem pa najdemo jezikovne podatke, pridobljene na terenskem delu leta 1996: na 59 križnih tabelah je predstavljena razporeditev slovenskih in madžarskih slovničnih ter leksikalnih spremenljivk (točneje: slovensko, madžarsko in avstrijsko razporeditev).

Summary

The Hungarian Language in Austria and Slovenia

Before the fall of communism no serious linguistic research was carried out concerning the Hungarian national minorities in Hungary's neighboring countries. The first book to address the issue was published in 1991 but was limited to the Hungarian language in Czechoslovakia and Austria. In 1998 a series was launched under the title *The Hungarian Language in the Carpathian Basin at the End of the 20th Century*, which will eventually cover the Hungarians of Slovakia, Ukraine, Rumania, Yugoslavia (Serbia), Slovenia and Austria. The present volume is the fourth in the series. The authors of the first part on Hungarian in Austria are the late István Szépfalusi (1932–2000), a Lutheran pastor and sociographer (Vienna), with linguists Anikó Beregszászi (Subcarpathia, Ukraine) and Miklós Kontra (Szeged, Hungary). The second part of the book (on Hungarian in Slovenia) was written by linguist Ottó Vörös (Szombathely, Hungary) and Miklós Kontra.

Adopting the guidelines in Hans Goebel et al., eds., *Contact Linguistics*, Vol. 2 (Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 1997), the authors present detailed analyses of the social, economic, cultural and political factors shaping the use of Hungarian in Austria and Slovenia.

Individual chapters are devoted to the demographic, geographical, social, historical and cultural characteristics of the Hungarian minorities in the respective countries. The language rights of the minorities are discussed with special regard to the use of Hungarian in public education.

The bilingualism of Hungarians in Austria and Slovenia is analyzed by presenting self-reported data on the minority speakers' proficiency in Hungarian vs. the state languages, the prestige of Hungarian vs. German and Slovenian, the minority communities' verbal repertoires and the varieties of Hungarian in actual use. Rich data are provided on the use of Hungarian, German and Slovenian, based on field interviews carried out in 1996 with a

quota sample of 60 Hungarian respondents in Austria, 67 in Slovenia, and 107 in Hungary.

Language choice data for various domains such as the doctor's office, police, banks, church, private correspondence, talk with friends and neighbors, talk in the family, etc. show that the use of Hungarian tends to be restricted to the family and friends, while in the public domains the majority languages predominate.

A separate chapter shows in detail the differences and similarities between the contact varieties and the metropolitan Hungarian used in Hungary. In 1996, through a questionnaire, various kinds of data were gathered for 13 sociolinguistic variables. Statistically significant differences are shown by some grammaticality judgments, for instance, when respondents had to judge one of two sentences as "more natural", the sentence with the analytic phrase *tagsági díj* 'membership fee' vs. the compound *tagdíj* 'membership fee' was judged "more natural" by 64% of the respondents in Austria and 75% of those in Slovenia vs. 29% of the Hungarians in Hungary. When in a written sentence-completion task respondents were to complete *Anyám egy középiskolában tanít, ő tehát ...* 'My mother teaches in a high school so she is a(n) ...', 79% of the respondents in Austria and 75% of those in Slovenia wrote the word *tanárnő* 'female teacher' vs. the more standard Hungarian *tanár* 'teacher, male or female'. The redundant *tanárnő* was only used by 41% of the Hungarian respondents in Hungary. In other words, due to the influence of the contact languages, statistically significant ($p < 0,001$) differences have come about in the use of generic nouns denoting professions. However, in several cases no divergence can be shown between the contact dialects and Hungarian in Hungary. For instance, when respondents had to complete in writing the sentence *Ha Péter rosszul váloga ... meg a barátait, pórul jár* 'If Peter chooses his friends badly, he'll soon be discomfited', 5% of the respondents in Austria and 2% of those in Slovenia used the badly stigmatized non-standard form *válogassa* (vs. standard Hungarian *válogatja*) while 4% of the Hungarians in Hungary did so.

The authors believe that the ongoing language shift of the 6 000 to 8 000 indigenous Hungarians in Prekmurje, Slovenia and the 4 000 to 5 000 indigenous Hungarians in Burgenland, Austria cannot be reversed, but it is nevertheless possible to slow down the shift.

Three appendices are provided: facsimiles of the Austrian and Slovenian questionnaires used in the 1996 fieldwork, and 59 crosstabs of grammatical and lexical variables comparing the responses of the Austria-Hungarian and Slovenia-Hungarian samples with those of the metropolitan Hungarian sample.

